МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ТА ПРАВ ЛЮДИНИ

КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ ПРАВА ТА ПСИХОЛОГІЇ

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ

«ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ»

(06 грудня 2024 року)

КИЇВ 2024

УДК 340.12; 342; 342.7

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Романенко Людмила Миколаївна – т.в.о. завідувача кафедри конституційного права навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Сьох Катерина Ярославівна – завідувач кафедри конституційного права та прав людини, кандидат юридичних наук, доцент

Халюк Сергій Олександрович – професор кафедри конституційного права та прав людини, доктор юридичних наук, доцент

Чижов Денис Анатолійович – професор кафедри конституційного права, доктор юридичних наук, доцент, заслужений юрист України

Рекомендовано до оприлюднення в мережі Інтернет вченою радою Національної академії внутрішніх справ 21.02.2025 № 2.

Загальнотеоретичні аспекти захисту прав людини в умовах сьогодення: матеріали науково-практичного круглого столу (м. Київ, 06 грудня 2024 року). Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2024. 300 с.

Матеріали подані в авторській редакції.
Редколегія не несе відповідальності за зміст публікацій. Відповідальність за зміст та стилістику публікацій несе автор.

Національна академія внутрішніх справ, 2024

ЗМІСТ

№	Прізвище та ініціали учасника круглого столу	Тема доповіді	№ стор.
1.	**Акулова О. Ю.**	Захист прав людини в умовах агресії рф проти України	9
2.	**Александров М.В.**	Проблематика реалізації конституційного права на вільний розвиток своєї особистості в Україні	12
3.	**Бакарджиєва М.І.**	Право на приватність і цифрове спостереження: виклики сучасного суспільства	14
4.	**Богдан І.В.**	Дотримання прав і свобод людини у період дії правового режиму воєнного стану	16
5.	**Борозняк Д.М.**	Гарантії захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина	19
6.	**Буряк А.Б.**	Еволюція концепції прав людини: від класичних свобод до сучасних соціальних прав	24
7.	**Бутенко Д.В.**	Право на освіту та культурну участь як елементи Загальної декларації прав людини	28
8.	**Вовнянко І.М.**	Кожен має право на житло	31
9.	**Войцеховська Д.М.**	Особливості захисту прав дитини в умовах воєнного стану	34
10.	**Галах А.М.**	Свобода і людська гідність як фундаментальні конституційні цінності та права	38
11.	**Гнатенко К.О.**	Права людини та їх захист в Україні: сучасні виклики та перспективи	40
12.	**Головко О.В.**	Конституційна демократія у викликах війни: збереження прав і цінностей в Україні	43
13.	**Горобець Т.М.**	Забезпечення прав та свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану	46
14.	**Гриб А.С.**	Міжнародні стандарти прав людини: адаптація до сучасних викликів	49
15.	**Грибова М.І.**	Забезпечення права громадян на вільне вираження думки і слова	53

16.	**Гудзенко Є.П.**	Захист прав людини у сучасних умовах: правові та соціальні аспекти	57
17.	**Демедюк М.С.**	Реалізація прав людини і громадянина в умовах воєнного стану	59
18.	**Демиденко В.О.**	Аксіологія нового світового порядку: право сили чи сила права	62
19.	**Денісов Д.Д.**	Роль загальної декларації прав людини у формуванні сучасних міжнародних стандартів захисту прав людини	65
20.	**Дмітров Ю.О.**	Забезпечення соціальними правами осіб з інвалідністю	68
21.	**Дуденко А.С.**	Захист та забезпечення права на житло Україною в умовах сьогодення	71
22.	**Єременко Н.А.**	Роль Конституційного Суду України у забезпеченні прав людини: практика і перспективи	74
23.	**Єсаян Л.Н.**	Заборона катувань, нелюдського чи принизливого поводження (ст. 28 Конституції України)	76
24.	**Жменяк Ю.Ю.**	Презумпція невинуватості як складова права на справедливий суд	78
25.	**Задохненко Є.В.**	Право людини на евтаназію	82
26.	**Заєць І.В.**	Конституційний контроль та захист прав людини	84
27.	**Залогіна В.В.**	Права громадян без привілеїв та обмежень за ознаками статі: нормативно-правове регулювання та забезпечення	88
28.	**Заторська А.С.**	Роль міжнародних організацій у захисті прав людини	91
29.	**Захарченко Ю.Є.**	Використання систем розпізнавання облич: межі втручання у приватне життя згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод	95
30.	**Зіновчук М.Р.**	Права людини в умовах конфліктів та глобальних криз: роль Загальної декларації	97
31.	**Іванюк Б.М.**	Дотримання прав людини на прикладі ФРН	100

32.	**Калінін В.В.**	Порушення прав людини на окупованих територіях: примусова депортація, русифікація та знищення української культури	104
33.	**Карпюк А.О.**	Свобода слова в умовах збройного конфлікту	107
34.	**Каюмова В.О.**	Право на любов і захист: як забезпечити рівність дітей незалежно від статусу їхніх батьків	109
35.	**Коваль А.І.**	Діяльність міжнародних організацій із захисту прав людини	114
36.	**Козачок В.І.**	Міжнародні стандарти захисту прав полонених	118
37.	**Коршак Л.І.**	Особливості реалізації прав та свобод людини в умовах воєнного стану: теоретико-правовий аналіз	121
38.	**Крижна А.Є.**	Окремі аспекти захисту прав дитини в умовах збройної агресії рф проти України	125
39.	**Крошка М.О.**	Право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування	127
40.	**Кузнецова Б.І.**	Захист прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	129
41.	**Кузнєцова В.Ю.**	Захист прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах воєнного стану	131
42.	**Кулик Є.В.**	Міжнародні стандарти та українське законодавство щодо укладення міжнародних договорів: теорія і практика	135
43.	**Кунцевський В.М.**	Європейська конвенція з прав людини та її значення для права ЄС	137
44.	**Кухтін О.М.**	Правові аспекти функціонування мовної політики в умовах воєнного стану	142
45.	**Козак Є.А.**	Забезпечення права на житло в Україні за умов воєнного стану	144
46.	**Ластовецька С.А.**	Гендерна рівність як основне право людини: правовий аспект і сучасні виклики	147
47.	**Левківський Ю. А.**	Роль експерта з питань права в сучасних механізмах захисту прав людини	150
48.	**Лесь І.О.**	Режим ядерного нерозповсюдження як складова частина права міжнародної безпеки	153
49.	**Лєсовська Т.В.**	Основні права людини та їх захист в	157

		сучасному світі	
50.	**Лічкевич М.А.**	Роль міжнародного права у вирішенні глобальних конфліктів та забезпечення миру	162
51.	**Ляшкевич С.Т.**	Проблематика реалізації прав людини і громадянина під час дії воєнного стану	166
52.	**Маринич В.О.**	Європейські стандарти у сфері права на свободу та особисту недоторканність: вплив на реформу поліції в Україні	169
53.	**Михайлюк А.В.**	Порушення прав людини під час збройного конфлікту між росією та Україною	172
54.	**Новодворська В.О.**	Забезпечення державою прав та свобод людини і громадянина під час воєнного стану в Україні	174
55.	**Оверченко Д.О.**	Обмеження прав людини іншими суб’єктами	178
56.	**Пагас А.Е.**	Расова дискримінація: правові аспекти, історичні корені та суспільний вплив	181
57.	**Парчевська О.О.**	Роль міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ) у захисті прав людини	184
58.	**Пилипченко В.О.**	Обмеження свободи пересування в умовах воєнного стану	187
59.	**Поважнюк К.О.**	Права людини під час воєнного стану на території України	189
60.	**Потапенко М.О.**	Міжнародні стандарти права на життя. Евтаназія в контексті права на життя	192
61.	**Радіонова В.І.**	Гарантії свободи та справедливості в сучасному правовому суспільстві: виклики та перспективи	196
62.	**Разумний І.В.**	Забезпечення захисту свободи вираження поглядів та свободи в медіа-просторі	200
63.	**Рибалка А.Ю.**	Роль Конституційного Суду України у захисті прав і свобод людини	204
64.	**Романенко Л.М.**	Історія прав людини є історією боротьби	208
65.	**Русецька Л.І.**	Свобода думки і слова як основа гендерної рівності	210
66.	**Сагайдак Ю.В.**	Забезпечення конституційного права на життя для внутрішньо-переміщених осіб шляхом впровадження обов’язкової евакуації населення під час правового режиму воєнного стану	212
67.	**Серьогіна С.Г.**	Правове забезпечення діяльності ООН	216

		щодо дотримання та захисту прав людини за міжнародними приписами	
68.	**Старовойт А.О.**	Вплив міжнародного права на розвиток конституційних прав людини в Україні	220
69.	**Сьох К.Я.**	Правові підстави обмеження прав людини в умовах воєнного стану	223
70.	**Танасійчук А.О.**	Еволюція концепції прав людини: від декларацій до практики	226
71.	**Тимощук С.О.**	Втручання у приватне спілкування: окремі проблемні питання та шляхи їх вирішення	230
72.	**Тригубенко Г.В.**	Право на мирні зібрання в умовах воєнного стану	235
73.	**Тимчишин П.А.**	Конституційно-правові виклики при імплементації європейських стандартів під час реформування місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в Україні	239
74.	**Тіхонова І.Д.**	Права національних меншин в Україні: виклики сьогодення	242
75.	**Федак К.В.**	Захист та реалізація прав людини в умовах дії правового режиму воєнного стану	244
76.	**Федорова В.О.**	Дотримання прав дитини сучасний стан забезпечення та реалізація в Україні	248
77.	**Філіпова П.В.**	Виклики та перспективи реалізації прав та свобод людини і громадянина на теренах XXI ст.	252
78.	**Філоненко М.Є.**	Право людини на свободу та особисту недоторканність	256
79.	**Халюк С.О.**	Судово-правова реформа як засіб підвищення рівня забезпечення прав людини в Україні	258
80.	**Хізанов О.Д.**	Роль Європейської Хартії місцевого самоврядування в процесі конституційних реформ в Україні: сучасні виклики та перспективи	261
81.	**Хоріщенко Ю.В.**	Конституційно-правові засади прав людини і громадянина в умовах воєнного стану	264
82.	**Хорунжа С.С.**	Проблема реалізації забезпечення прав людини в умовах війни	268
83.	**Чеханюк Л.В.**	Захист національних інтересів України в умовах воєнного стану	272
84.	**Чижов Д.А.**	Порівняльно-правова характеристика забезпечення прав людини у сфері	275

		національної безпеки України на прикладі країн-членів НАТО	
85.	**Швець Б.І.**	Проблемні аспекти захисту прав людини в умовах воєнного стану	278
86.	**Шеремет П.І.**	Принцип верховенства права крізь призму практики Європейського суду з прав людини	281
87.	**Шишкіна Т.Є.**	Дотримання свободи слова в Україні в період здійснення збройної агресії рф	284
88.	**Якимова А.Р.**	Право на освіту в умовах війни	287
89.	**Яцун В.О.**	Забезпечення прав дітей під час воєнного стану	290
90.	**Ящур П.О.**	Імплементація європейських стандартів у систему національного контролю за діями органів державної влади в умовах воєнного стану	294
91.	**Шуманевська К.А.**	Захист прав внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану	297

Акулова Ольвія Юріївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра ННІ №2 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Сьох Катерина Ярославівна,
завідувач кафедри конституційного права та прав людини НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Свідомо знехтувавши нормами міжнародного права, у 2022 році росія здійснила повномасштабне вторгнення на територію нашої суверенної держави та почала фізично знищувати населення нашої держави, руйнувати житлові та інфраструктурні об'єкти держави, порушивши тим самим права, свободи та інтереси людини, які гарантовані їм нормами національного та міжнародного права. 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 відбулося введення воєнного стану на всій території України з метою спрямування діяльності органів системи охорони та оборони України на оборонний характер з метою відсічі агресивних дій російської федерації [3]. Воєнний стан в Україні характеризується як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності [2].

Права людини, які гарантує Конституція України, є невідчужуваними та непорушними (про це зазначено у ст. 21) [1]. Проте в умовах війни основні права людини – право на життя – стають беззахисними. Ця жахлива війна призвела до жорстоких убивств, тяжких тілесних ушкоджень, викрадень і примусових депортацій людей і дітей з окупованих територій, катувань і нелюдського поводження, зґвалтувань та інших форм насильства – прямого порушення права на життя та права на гідність і недоторканність. Крім того, шкода здоров'ю внаслідок травм та відсутність доступу до ліків також порушує право людини на охорону здоров'я. Пошкодження або знищення майна, порушення права власності шляхом захоплення майна, обмеження прав людини на окупованих територіях, відібрання та розлучення дітей з батьками, порушення права на освіту тощо. Як би прикро це не звучало, цей перелік порушень не є вичерпним, але ми сподіваємося, що існуюча система правових форм і способів захисту допоможе відновити порушені права та відшкодувати збитки, завдані людям.

Відповідно до норм Конституції України передбачена можливість здійснення громадянами дій, спрямованих на захист їх прав і свобод, таких як: захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань; об'єднуватися в політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту

своїх прав і свобод; проводити збори, мітинги та демонстрації; направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади; захищати в суді свої права і свободи; звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних установ або органів [1].

Найбільш відомими формами захисту прав, свобод та інтересів людини є: захист органами публічної влади (адміністративна форма); захист громадськими організаціями (громадська форма); самозахист; конституційне право на звернення; діяльність органів прокуратури; діяльність системи органів внутрішніх справ; судовий захист та контроль тощо.

Особливе місце у системі гарантій займає Президент України, саме він зобов'язаний сприяти формуванню відповідних методів нагляду та забезпечення реалізації прав і свобод людини й громадянина, створювати умови нетерпимого ставлення до будь-яких випадків порушення таких прав і свобод.

В Україні на хорошому та професійному рівні функціонує інститут Уповноваженого з прав людини, він в першу чергу покликаний виконувати публічно-представницьку функцію, його діяльність доповнює існуючі засоби захисту прав і свобод громадян [4].

Враховуючи той факт, що багато наших регіонів перебувають під окупацією, деякі права людини можуть бути обмежені (ст. 64 Конституції України), йдеться мова про наступні права, передбачені ч. 2 ст. 64 Конституції України, це: недоторканість житла, таємниця листування, свобода думки і слова, проводити мітинги, право на освіту тощо.

Судова форма захисту прав і свобод завжди виступає однією з найефективніших, оскільки здійснюється однією з гілок влади та гарантована Конституцією. Війна, яка триває, щодня продовжує активно вносити значні корективи щодо реалізації прав людини на захист і є наразі практично основним джерелом порушення прав й свобод людини та громадянина, оскільки кожного дня завдає матеріальну та моральну шкоду громадянам нашої держави. Притягнути до відповідальності винних осіб на сьогоднішній день просто нереально, оскільки військова агресія з боку росії не припиняється, але всі факти порушення прав та свобод громадян повинні належним чином фіксуватися.

Держава, створюючи та підтримуючи належне підґрунтя для захисту та допомоги своїм громадянам під час військової агресії російської федерації, за спільною ініціативою Офісу Президента України, Міністерства юстиції України, Міністерства закордонних справ України та Представництва Президента України в Автономній Республіці Крим створили веб-платформу для ефективного збору і обробки інформації про порушення прав людини російською федерацією [5]. Головною і основною метою її створення є збір доказів для захисту та представництва України в Європейському суді з прав людини і в міжнародному суді ООН. Міжнародні форми та способи захисту прав людини під час війни містяться у нормах міжнародного гуманітарного права. Це саме та галузь міжнародного права, що визначає ключові норми й принципи захисту прав людини,

містить обмеження щодо застосування насильства під час збройних конфліктів, висуваючи такі вимоги: по-перше, щадити тих, хто не бере або припинив брати безпосередню участь у воєнних діях; по-друге, обмежувати насильство обсягом, необхідним для досягнення мети конфлікту, а вона може полягати (незалежно від причин, через які конфлікт розпочався) лише у тому, щоб послабити військовий потенціал супротивної сторони [6, с. 446].

Основою формування сучасного міжнародного гуманітарного права є взаємодія двох його джерел – гаазького та женевського прав. Гаазьке право, або право війни регламентує права та обов'язки воюючих сторін під час проведення військових операцій та обмежує вибір засобів спричинення шкоди. Основу сучасного Женевського права складають чотири конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р.: 1) Конвенція про поліпшення участі поранених і хворих у діючих арміях; 2) Конвенція про покращення участі поранених і хворих осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі; 3) Конвенція про поводження з військовополоненими; 4) Конвенція про захист цивільного населення під час війни і Додаткові протоколи до них від 8 червня 1977 р.

Всі ці вище зазначені нормативно-правові акти являють собою систему правил, спрямованих на захист прав людини під час збройних конфліктів. Їх дотримання є обов'язковим у разі будь-якого збройного конфлікту міжнародного характеру (за участю двох чи більше держав) або неміжнародного характеру (в межах однієї держави).

Отже, ми дійшли висновку, що правова система включає як національні, так і міжнародні форми та способи захисту прав людини під час війни, кожен з яких може бути використано особами, які зазнали протиправних дій під час війни.

Доволі важливим аспектом є необхідність забезпечення прав людини за будь-яких обставин, особливо, коли населення є найбільш уразливим через значні воєнні дії. Для фіксації всіх випадків порушення прав людини на території нашої держави органи державної влади, з метою збору доказів щодо кожного кримінального та іншого правопорушення, яке було скоєно через збройну агресію російської федерації, створили міжурядову платформу для формування доказової бази злочинних дій, які щодня скоює російський народ. Зазначені нововведення є дуже доречними на сьогодні, оскільки вони будуть сприяти спрощенню формалізованості звернення громадян щодо захисту їх порушених прав під час війни

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. (1996). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2% D1%80#Text.

2. Про правовий режим воєнного стану Закон України URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: https://www.president. gov.ua/documents/642022-41397.

4. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#
5. Єдиний національний портал для збору фактів порушення прав людини російською федерацією. URL: https://www.kmu. gov.ua/news/stvoreno-yedinij-nacionalnij-portal-dlya-zboru-faktiv-porushennya-prav-lyudinirosijskoyu-federaciyeyu
6. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: навч. посібник. За загальною редакцією Т.Л. Сироїд. Харків: Право, 2019. 494 с.
7. Розумовський О.С. Захист прав людини, пов'язаного з порушенням ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) в умовах збройного конфлікту. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Вип.70. 2022. С. 141-145.

Александров Михайло Володимирович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ВІЛЬНИЙ РОЗВИТОК СВОЄЇ ОСОБИСТОСТІ В УКРАЇНІ

Право на вільний розвиток своєї особистості – це перше з конкретних прав людини, які закріплено у Конституції України. Щоправда, таке право не було зафіксоване у Загальній декларації прав людини. Але в останні десятиріччя воно дістає все ширшого визнання та підтримки всесвітнім співтовариством. 1986 р. ООН прийняла Декларацію про право на розвиток [1].

У цьому документі було започатковано роз'яснення змісту даного права. Зокрема проголошувалось, що право на розвиток є невід'ємним правом людини, володіючи яким кожна людина та всі народи можуть брати участь у такому економічному, соціальному, культурному і політичному розвитку, де можуть бути повністю здійснені всі права людини й основні свободи, а також сприяти йому та користуватись його благами (ст. 1.1).

Принципово важливим є положення цього документа про те, що «людина є основним суб'єктом процесу розвитку та має бути активним учасником і бенефіціарієм права на розвиток» (ст. 2. 1).

Право на вільний розвиток особистості хоча й є конкретним конституційним правом, проте має складний інтегральний характер: як універсальний вираз свободи воно комплексно виражає сутність усіх інших конституційних прав і

свобод та водночас реалізується через інші конституційні права і свободи людини. Воно також поєднує в собі властивості як негативних прав (тобто передбачає невтручання держави і суспільства у реалізацію життєвого шляху індивіда), так і прав позитивних (тобто вимагає створення економічних, соціальних, політичних, культурних та інших необхідних умов своєї реалізації) [2].

Вітак, Конституція України закріпила широкий перелік прав людини. До нього належить також право на вільний розвиток своєї особистості. На рівні Конституції України це право людини закріплене у ст. 23. Конституція України гарантує кожному право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права й свободи інших людей [3].

Звичайно, це лаконічне формулювання ст. 23 Конституції України потребує уточнення та конкретизації. Адже констатації того факту, що кожен має право на вільний розвиток своєї особистості, не досить, щоб фізичні особи могли його ефективно реалізовувати. При цьому, на наше переконання, Конституція України виконала своє завдання щодо конституційного закріплення цього права людини. Інакше кажучи, розкрити його зміст має не Конституція України, а українське законодавство, правозастосовна практика суб'єктів публічної адміністрації та рішення судів.

Проте, інші нормативно-правові акти України жодним чином не регламентують здійснення такого права, що в свою чергу ускладнює його реалізацію через відсутність покарання за його порушення, порядку доведення вини порушника цього права та критерії визначення ступеня його винуватості.

Отже, право на вільний розвиток особистості, закріплене в Конституції України, є важливим елементом прав людини, що відображає сучасні концепції людського розвитку. Це право не лише підтверджує можливості індивіда для самореалізації, але й вимагає активної участі держави у створенні умов для його реалізації. Проте, незважаючи на конституційне закріплення, існує потреба в подальшій конкретизації та регламентації цього права через законодавство та правозастосовну практику. Відсутність чітких механізмів захисту і реалізації права на вільний розвиток особистості ускладнює його ефективне використання, що вказує на необхідність вдосконалення нормативно-правової бази для забезпечення реального виконання цього права в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Декларація про право на розвиток. URL:https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/right_to_development.shtml

2. Рішення Конституційного Суду України у справі *№№ 6-р(ІІ)/21, 11-р(ІІ)/23 про право на вільний розвиток своєї особистості.* URL:https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/425-pravo-na-vilnyy-rozvytok-svoyeyi-osobystosti

3. Конституція України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

Бакарджиєва Марія Ігорівна,
здобувач вищої освіти магістра 2 курсу ННІЗДН
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Сьох Катерина Ярославівна
завідувач кафедри конституційного права та прав людини НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ І ЦИФРОВЕ СПОСТЕРЕЖЕННЯ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Право на приватність, закріплене в міжнародному праві, є основоположним для забезпечення гідності людини та свободи в умовах глобалізації та розвитку інформаційного суспільства. Стаття 12 Загальної декларації прав людини та стаття 17 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права встановлюють чіткі стандарти захисту особистого життя, честі та репутації людини [1, с. 12]. Втім, у цифрову епоху реалізація цього права стикається з новими викликами.

Сучасні технології, що розвиваються надзвичайно стрімко, змінюють характер взаємодії між державою, суспільством і окремими особами. Технології цифрового спостереження, що базуються на алгоритмах штучного інтелекту, великих даних та системах розпізнавання, дедалі частіше застосовуються як державними, так і приватними структурами. Ці процеси загрожують змінити баланс між приватністю особи та інтересами суспільства. Наприклад, в умовах поширення пандемії COVID-19 багато урядів запровадили системи моніторингу громадян, які дозволяли відслідковувати їхнє місцезнаходження, контакти й навіть стан здоров'я. Хоча такі заходи виправдовувалися необхідністю забезпечення громадського здоров'я, у ряді випадків вони виявилися непропорційними та тривалими, що викликало занепокоєння правозахисних організацій [2, с. 56].

Крім того, технології розпізнавання обличчя сьогодні є надзвичайно поширеними у великих містах. Камери спостереження не лише реєструють події в режимі реального часу, але й здатні аналізувати поведінку людей, встановлювати їхню особу та навіть прогнозувати потенційні ризики. У Китаї, наприклад, такі системи стали частиною масштабного механізму соціального рейтингу, де аналізуються дії громадян для визначення їхньої «довіри» [3, с. 113]. Цей підхід, хоч і орієнтований на забезпечення безпеки, демонструє, як цифрове спостереження може використовуватися для обмеження свобод і контролю над суспільством.

Ще одним викликом є діяльність великих технологічних корпорацій, які стали центром збору персональних даних. Платформи, такі як Facebook, Google та Amazon, використовують алгоритми для збору інформації про вподобання,

пошукові запити та навіть інтимні деталі особистого життя своїх користувачів. Отримані дані часто продаються третім сторонам для створення персоналізованої реклами або інших комерційних цілей. У 2021 році дослідження показало, що 72% американців стурбовані тим, як компанії використовують їхні дані, і лише 14% вважають, що їхня приватність достатньо захищена [4, с. 78].

Важливу роль у цій ситуації відіграє кіберзлочинність. Витоки даних із медичних установ, банків та інших організацій загрожують серйозними наслідками для громадян. У 2023 році глобальна кількість витоків даних досягла рекордного рівня, що поставило під загрозу безпеку мільйонів людей. Зокрема, зловмисники використовують викрадену інформацію для фінансових махінацій, крадіжки особистих даних або шантажу [5, с. 92].

Вирішення цих проблем потребує посилення міжнародного співробітництва. Впровадження стандартів захисту даних, аналогічних до Загального регламенту захисту даних (GDPR) в ЄС, є важливим кроком до уніфікації правил та зниження ризиків для приватності громадян. Крім того, необхідно сприяти використанню технологій, що підвищують захист даних, таких як шифрування та децентралізовані системи обробки інформації.

Вагомим фактором є також формування правової культури в суспільстві. Громадяни повинні бути обізнаними щодо своїх прав, можливостей контролю над своїми даними та загроз, які пов’язані з їх використанням. Освітні програми, курси з цифрової грамотності та інформаційні кампанії здатні підвищити рівень обізнаності населення та зменшити ризики зловживань.

Захист права на приватність у цифрову епоху – це не лише питання індивідуального вибору, але й ключовий аспект демократичного розвитку. Держави, корпорації та суспільство повинні спільно працювати над створенням механізмів, що забезпечують баланс між безпекою, технологічним прогресом і фундаментальними правами людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, 1966.
2. Binns R. Facial recognition technologies: Balancing security and privacy. Cambridge Journal of Technology Law, 2023. P. 55-72.
3. Zuboff S. Surveillance Capitalism and the Fight for a Human Future. PublicAffairs, 2019. P. 112-135.
4. Pew Research Center. Americans and Privacy: Concerned, Confused and Feeling Lack of Control Over Their Personal Information, 2021.
5. Schermer B. Data breaches and their consequences: A case study analysis. Oxford Journal of Privacy Law, 2022. P. 76-92.

Богдан Ігор Васильович,
аспірант кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ

ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Основним призначенням та фундаментом кожної демократичної держави є і завжди повинно залишатись дотримання, всебічне забезпечення та розширення прав і свобод людини. Дане твердження знаходить своє вираження у статті 3 Конституції України, яка встановлює, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Законами багатьох країн світу встановлено можливість обмеження прав та свобод громадян, у деяких випадках ці обмеження можуть бути доволі суттєвими. Такі обмеження можуть бути зумовлені запровадженням певних правових режимів на власній території. Причиною цьому можуть бути такі надзвичайні події, як війна чи стихійне лихо. Протистояння таким надзвичайним подіям потребують швидких та рішучих дій від органів державної влади та громадян, адже у противному випадку це може призвести до ще більших жертв або ж загрозі існування держави загалом.

Основний закон нашої держави також передбачає можливість обмеження прав та свобод громадян в умовах воєнного або надзвичайного стану. Дане положення закріплене у статті 64 Конституції України [1]. На жаль, нашій країні стало необхідним скористатись даною нормою, тому відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року №64/2022 з 5:30 години 24 лютого 2022 року на території України введено воєнний стан [2]. Було також запроваджено обмеження певних прав та свобод громадян у порядку, встановленому Конституцією України. Зміщення акценту держави на сферу оборони безумовно має значний вплив на ефективність забезпечення прав та свобод громадян, а деякі із таких прав взагалі обмежені із моменту введення воєнного стану.

Закон визначає воєнний стан як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

Основною причиною обмеження прав людини в період воєнного стану є

необхідність гарантування безпеки та оборони держави. В умовах збройного конфлікту або агресії державні органи повинні мати змогу оперативно реагувати на виклики, координувати дії збройних сил та забезпечувати громадський порядок. Обмеження прав і свобод допомагає уникнути дестабілізації внутрішньої ситуації, поширенню паніки та підтриманню порядку на території держави.

Україна, як учасник міжнародних правових договорів, зобов'язана дотримуватися стандартів прав людини навіть у період воєнного стану. Це означає, що обмеження прав повинні бути тимчасовими, обґрунтованими і необхідними для забезпечення національної безпеки. Зокрема, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права передбачає можливість відступу держави від своїх зобов'язань у випадках надзвичайної ситуації, проте з обов'язковим повідомленням інших держав та наглядових органів.

Забезпечення прав людини під час воєнного стану є важливим завданням для держави. Навіть в умовах обмежень, встановлених воєнним станом, є певні права, які залишаються недоторканними. Право на життя як базове право, яке не може бути порушено навіть під час воєнного стану. Держава зобов'язана забезпечити максимально можливий захист життя громадян. Більше того, вважаю, під час дії воєнного стану дотримання цього права виходить на перше місце в обов’язках держави. Це ж стосується і права на приватне життя. Хоча певні заходи, такі як обшуки, можуть бути частіше застосовувані, загальне право на приватне життя має бути захищене в максимально можливих межах. Не менш важливо забезпечити і право на справедливий суд, оскільки кожна особа має право на чесний і справедливий розгляд своєї справи. В умовах воєнного стану держава повинна забезпечити доступ громадян до медичної допомоги, особливо в умовах бойових дій. Незважаючи на складні умови, держава повинна створити можливості для продовження освіти дітей та молоді, наприклад, через дистанційне навчання або у спеціально обладнаних укриттях.

Пріоритет оборони та захисту від зовнішніх посягань як основної функції держави у період дії правового режиму воєнного стану повинен забезпечуватись в усіх сферах.

Принцип співмірності (або пропорційності) в міжнародному праві є ключовим підходом, що регулює обмеження прав громадян. Цей принцип вимагає, щоб будь-які обмеження прав і свобод людини були не лише необхідними, але й пропорційними до досягнення законної мети. Основні аспекти принципу співмірності включають:

- обмеження прав повинні переслідувати законну мету, таку як національна безпека, громадський порядок, захист здоров'я або моралі, захист прав і свобод інших людей;
- обмеження повинні бути необхідними для досягнення законної мети. Це означає, що без такого обмеження мета не може бути досягнута;
- обмеження повинні бути пропорційними до досягнення мети. Вони не повинні бути надмірними або непропорційно суворими стосовно очікуваного

результату. Інакше кажучи, негативні наслідки обмеження не повинні перевищувати користь від досягнення законної мети;

- вибраний захід повинен бути найменш обмежуючим із можливих засобів для досягнення законної мети. Це означає, що, якщо є менш інвазивні способи досягти мети, вони повинні бути застосовані.

Принцип співмірності є фундаментальним у міжнародному праві прав людини та закріплений у таких документах, як Європейська конвенція з прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та інших міжнародних договорах. Його дотримання забезпечує баланс між захистом інтересів суспільства та повагою до основних прав і свобод людини.

Таким чином, незважаючи на запровадження правового режиму воєнного стану, усі державні органи та збройні сили повинні поважати і захищати права людини. Захист прав людини повинен завжди залишатись основою будь-якого демократичного суспільства та важливим елементом міжнародного права. Це потребує дотримання балансу між потребами національної безпеки та захистом прав людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 06.05.2024).
2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 13 лют. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 06.05.2024).
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 19 квіт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 06.05.2024).

Борозняк Дарина Миколаївна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Конституційні права та свободи особи складають фундамент демократичної держави, гарантують особисту безпеку, соціальний добробут і свободу кожного громадянина. Відповідно до Конституції України, права людини визнані найвищою соціальною цінністю, і держава має обов'язок захищати їх та створювати відповідні умови для їх реалізації. У сучасному глобалізованому світі права людини є не лише національним, а й міжнародним стандартом, до якого Україна приєдналася через ряд угод і міжнародних договорів. Однак реальне забезпечення та захист цих прав часто стикаються з різними труднощами. Це стосується не лише недоліків у законодавчій сфері, а й труднощів у реалізації правових норм, а також низького рівня обізнаності громадян щодо своїх прав. Головним завданням держави є розбудова ефективної системи гарантій прав і свобод, що включає правові, інституційні та соціально-економічні засоби їх захисту. У цьому контексті важливу роль відіграють органи, які здійснюють захист прав людини, зокрема суди, прокуратура та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Гарантії та механізми захисту прав і свобод особи є надзвичайно важливими для створення правової держави, оскільки вони сприяють забезпеченню верховенства права, стабільності суспільства та розвитку демократії. У правовій державі права людини не можуть існувати лише на папері — вони повинні бути підкріплені дієвими та реальними засобами, які забезпечують їх реалізацію та захист. Відсутність таких засобів призводить до того, що навіть проголошені права втрачають свою актуальність і не виконують свою головну функцію — захищати особу та гарантувати їй свободи. Це суперечить основним принципам правової держави, метою якої є забезпечення прав і свобод своїх громадян. Для належного захисту прав людини необхідно, щоб гарантії базувались на кількох ключових компонентах.

По-перше, важливим аспектом є стабільність правового регулювання. Нормативно-правові акти повинні бути чіткими, зрозумілими, постійними та передбачуваними. Це створює основу для формування довіри громадян до органів державної влади та забезпечує можливість людям спиратися на захист своїх прав у

будь-яких обставинах. Неочікувані зміни в законодавстві, особливо ті, що обмежують права та свободи, порушують правову визначеність і знижують авторитет державних інститутів.

По-друге, ключовим елементом є розвиток судової системи. Судова влада є основним засобом захисту прав людини, і саме від її незалежності, ефективності та кваліфікації залежить, чи будуть громадяни відчувати себе захищеними. Судові органи повинні гарантувати справедливий розгляд справ, доступність правосуддя та виконання рішень. Крім того, суди повинні здійснювати свою діяльність без упереджень та у відповідності до основних принципів верховенства права.

По-третє, активна роль громадянського суспільства є важливою складовою ефективних механізмів забезпечення прав людини. Громадські організації, правозахисні групи та інші об'єднання виконують важливу роль у контролі за дотриманням прав людини, наданні допомоги постраждалим від порушень, а також у ініціюванні змін у правових актах. У демократичному суспільстві ініціативи громадян часто стають джерелом нових рішень для вирішення соціальних проблем, тому держава повинна забезпечити їхню підтримку, сприяти їхній самостійності та враховувати їхні пропозиції.

Отже, забезпечення прав та свобод людини є не тільки юридичним обов'язком держави, але й основою її взаємодії з громадянами. Лише за умови поєднання стабільного законодавства, ефективної судової системи та активної участі громадянського суспільства можна побудувати справжню правову державу, в якій права кожного громадянина не лише проголошуються, а й належно захищаються.

В Україні практичне здійснення конституційних прав і свобод громадян відбувається завдяки двом основним категоріям гарантій: загальним і юридичним. Кожна з цих категорій має свою специфічну функцію в забезпеченні належних умов для ефективного захисту та реалізації прав людини.

1. Загальні гарантії прав і свобод людини

Загальні гарантії є основою, що визначає умови для реалізації прав і свобод людини в різних аспектах суспільного та державного життя. Вони формують середовище, де права і свободи можуть здійснюватися на практиці, а не залишатися лише на папері.

1.1 Політична сфера

Політичний розвиток країни є ключовим фактором для забезпечення прав і свобод громадян. Демократична система, стабільність політичної ситуації та дотримання принципу верховенства права є основними умовами для гарантування свободи висловлювань, чесних виборчих процесів і захисту від політичних репресій. Відсутність демократії або порушення правової стабільності ускладнюють ефективне забезпечення прав, навіть якщо існують чіткі закони.

1.2 Економічна сфера

Економічна стабільність і рівні можливості для всіх є необхідними умовами для реалізації соціально-економічних прав. Якщо в суспільстві немає рівного доступу до ресурсів або існує велика економічна нерівність, навіть

найпрогресивніші конституційні права можуть залишитися малозначущими. Наприклад, право на працю чи соціальне забезпечення безпосередньо залежить від економічного стану країни.

1.3 Соціальна сфера

Соціальні гарантії, такі як доступ до якісної освіти, медичних послуг і соціального захисту, є основою для забезпечення рівних шансів для всіх громадян. Наприклад, без належного доступу до медичного обслуговування реалізація права на здоров'я стає неможливою.

Таким чином, загальні гарантії формують основу для реалізації прав і свобод. Навіть найрозвинутіші правові механізми стають неефективними, якщо є проблеми в політичній або економічній ситуації, або якщо в суспільстві відсутня відповідна правова культура. Знання громадянами своїх прав і можливостей їх захисту сприяє їх більш активному здійсненню.

2. Юридичні гарантії прав і свобод людини

Юридичні гарантії є механізмами, що забезпечують захист прав і виконання положень Конституції. Вони поділяються на два основні типи:

2.1 Нормативно-правові гарантії

Цей тип включає юридичні норми, що визначають права та свободи громадян, керуючись принципом верховенства права. Законодавчі акти повинні бути логічними, стабільними, відповідати Конституції і бути зрозумілими для кожної особи. Наприклад, стаття 22 Конституції України гарантує, що права і свободи не можуть бути обмежені або скасовані у разі змін у законодавстві. Це забезпечує передбачуваність і захищає громадян від можливих зловживань з боку держави.

2.2 Інституційні (організаційно-правові) гарантії

Ці гарантії охоплюють органи державної влади, які здійснюють нагляд, регулювання та вирішення юридичних питань, спрямованих на захист прав і свобод людини. До таких органів відносяться:

- Верховна Рада України, що ухвалює закони, які сприяють забезпеченню прав людини;
- Президент України, який є гарантом дотримання Конституції країни;
- Кабінет Міністрів України, що реалізує політику, спрямовану на забезпечення соціальних та економічних прав громадян;
- Конституційний Суд України, який перевіряє відповідність законодавчих актів Конституції;
- судова система загальної юрисдикції та правоохоронні органи, що надають реальний захист прав і свобод громадян.

Ці інституції не лише розробляють і приймають закони, а й здійснюють контроль за їх виконанням, забезпечуючи ефективні механізми захисту прав людини в Україні.

Судова система є ключовим механізмом для захисту прав людини. В Україні право на судовий захист закріплене в статті 55 Конституції, що дає громадянам право звертатися до суду в разі порушення їхніх прав. Структура судової системи

України включає місцеві та апеляційні суди, Вищий антикорупційний суд, Конституційний Суд України, а також міжнародні судові органи, зокрема Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ). Однією з найважливіших ланок цієї системи є робота Конституційного Суду, який здійснює перевірку законодавчих актів на відповідність Конституції. Його рішення спрямовані на забезпечення верховенства Основного Закону та усунення правових прогалин, що можуть порушити права людини.

Захист прав людини виходить за межі лише національної юрисдикції. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні норми, закріплені в таких документах, як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Європейська конвенція з прав людини та інших міжнародних угодах. Міжнародні стандарти визначають мінімальні вимоги щодо захисту прав людини, які повинні виконувати всі держави, що є учасниками цих договорів. Наприклад, стаття 1 Європейської конвенції зобов'язує держави забезпечувати права та свободи кожній особі, яка знаходиться під їхньою юрисдикцією. Україна, ставши членом Ради Європи, ратифікувала Конвенцію про захист прав людини у 1997 році, що дало можливість її громадянам звертатися до Європейського суду з прав людини після використання всіх національних засобів правового захисту. Завдяки рішенням ЄСПЛ багато порушень прав громадян в Україні були виправлені, а країна отримала рекомендації щодо вдосконалення національного законодавства.

Окрім загальносвітових стандартів, існують також регіональні механізми захисту прав людини, які враховують особливості історії та культури конкретних регіонів. В Європі таку систему захисту прав людини реалізує Рада Європи через інструменти Європейського суду з прав людини. Європейські принципи забезпечення прав людини включають також Європейську соціальну хартію, Рамкову конвенцію щодо захисту прав національних меншин, а також Хартію основних прав Європейського Союзу. Ці документи є доповненням до міжнародних стандартів, орієнтуючи країни на покращення умов для реалізації прав людини.

Попри наявність розвинутих механізмів, існують серйозні труднощі у забезпеченні прав людини. Одна з таких проблем полягає в необхідності постійного оновлення національних законів, аби вони відповідали вимогам міжнародних стандартів. Інша важлива проблема — це доступ до правосуддя. Багато громадян зіштовхуються з довгими судовими процесами, корупцією чи недостатньою кваліфікацією суддів. Це знижує рівень довіри до судової системи та ускладнює належний захист прав. Окрему увагу заслуговує охорона соціальних прав, що значною мірою залежать від економічної ситуації в державі. Наприклад, реалізація права на медичну допомогу чи освіту потребує великих фінансових ресурсів, які інколи є обмеженими.

Підсумовуючи сказане, гарантії та захист конституційних прав і свобод осіб є основою правової держави. Вони забезпечують громадянам не тільки усвідомлення своїх прав, але й реальну можливість їх здійснення. Україна досягла

значного прогресу у формуванні системи захисту прав людини, проте деякі аспекти потребують подальшого удосконалення. Важливими факторами для створення держави, в якій права людини мають реальну вагу, а не залишаються лише декларацією, є дотримання міжнародних норм, покращення судової системи та активна підтримка громадянського суспільства. Лише поєднання національних та міжнародних механізмів дозволить забезпечити всебічний захист прав кожного громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023р 536с.

2. Конституційне право : навч. посібник / Д. Терлецький, М. Афанасьєва, Ю. Батан [та ін.] ; за заг. ред. Д. Терлецького ; НУ «Одес. юрид. академія». - Одеса : Фенікс, 2023. - 584 с.

3. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.1. Козюбри. / Ю. Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.1. Козюбра, О.М. Лисенко, А.А. Мелешевич. - К.: ВАІТЕ, 2021. - 528 с.

4. О.О. Майданник Конституційне право України: Навч. посіб. - К: Алерта, 2011. - 380 с.

5. Ковалів М.В., Гаврильців М.Т., Бліхар М.М. Конституційне право України: Навчальний посібник. - Львів: ТОВ «Ліга-прес», 2014. - 402с.

6. Права людини в національному та європейському контекстах: підручник. За заг. ред. Н.І. Петрецької, Ю.М. Бисаги. Ужгород. Видавничий дім «Гельветика». 2018. 482 с.

7. Конституція України - Електронний ресурс: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

8. Конституційні гарантії захисту та практичного здійснення прав і свобод людини та громадянина – Електронний ресурс: https://zolo.gov.ua/konsty-tutsijni-garantiyi-zahy-stu-ta-prakty-chnogo-zdijsnennya-prav-i-svobod-lyudy-ny-i-gromadyany-na/

Буряк Аріна Борисівна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ: ВІД КЛАСИЧНИХ СВОБОД ДО СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ

Концепція прав людини бере свій початок з часів становлення людської цивілізації і чітко закріплена в усіх великих світових релігіях. Концепція всесвітнього братерства людства в поєднанні зі співчуттям до ближнього знайшла своє відображення в кількох релігійних віруваннях, що існували до і після Христа. На перший погляд, права людини можуть здатися сучасною концепцією, але насправді права людини сягають своїм корінням у далеке минуле.

Права людини виникли в різних місцях, різних суспільствах, традиціях і культурах і виражалися в різних формах протягом тисячоліть. Права людини завжди залежали від можливостей у конкретному історичному контексті та конкретних усталених традиціях, і тому розвивалися протягом тисячоліть.

Право і права людини — це не різні й незалежні явища, а явища одного порядку й типу. Права людини є необхідною, суттєвою та невідворотною частиною будь-якого права та є конкретними аспектами, які виражають сутність права. Закони без прав людини так само неможливі, як права людини без законів. Таким чином, права людини як частково, так і повністю пов’язані з правом. Обґрунтованість цього положення зумовлена тим, що питання забезпечення прав і свобод людини завжди перебувають у центрі уваги юридичної науки. Слід зазначити, що у вітчизняній і зарубіжній юридичній науці ще не вироблено єдиної правової концепції, а багато проблем, пов’язаних із праворозумінням, стали майже вічними.

Права людини — це специфічні кодекси поведінки для окремих осіб, суспільств і націй, які народжувалися протягом тривалої історії в процесі соціальної поведінки людей. Обсяг прав, якими володіє індивід на різних історичних етапах, варіювався [1].

Релігія та філософія мали значний вплив на формування та розвиток думки про права людини, оскільки вони мають багато спільного. Обидві релігії та філософії були в основі руху за права людини, а саме спроби знайти відповіді на ті ж самі фундаментальні, універсальні та вічні питання про природу людини як особистості та її стосунки один з одним як членів суспільства. Як і засновники

світових релігій, філософи багатьох часів і народів серйозно замислювалися над цінністю людського життя, універсальністю фундаментальних принципів, війною і миром, моральними кодексами, плюсами і мінусами переходу від традиційного суспільства, заснованого на правилах, до суспільства, заснованого на правах, способами здійснення влади державними лідерами, значенням справедливості, свободи і толерантності тощо.

Історична теорія виходить з того, що права є результатом історичних процесів. Згодом давні звичаї матеріалізувалися в певні правові форми. У цьому контексті Д. Рітчі зазначає, що «ті права, які люди вважають, що вони повинні мати, - це лише ті права, які вони звикли мати, або що в них є як «традиції» існування. Звичай - це первісний закон» [2].

Англія була першою країною, яка визначила природу прав людини. У період феодальної Англії були спроби обмежити права монархії та поєднати її з становим представництвом. Поступово в суспільстві набирали ваги встановлені правила, яких мав дотримуватися монарх. Конфлікт між монархами, баронами та лицарями завершився прийняттям Великої хартії вольностей у 1215 році.

Особливе місце займає стаття 39 Великої хартії, яка передбачала можливість застосування покарання до вільних людей лише за законним вироком і за законом країни. Наступним кроком щодо законодавчого визнання прав людини став Акт Хабеас корпус 1678 року, який ввів поняття "належна процедура", встановив гарантії недоторканності особи, принцип презумпції невинуватості та інші важливі положення для захисту прав особистості. Актом, який закріпив компроміс між буржуазією та правлячою верхівкою землевласників і узаконив конституційну монархію в Англії, став Білль про права 1689 року.

Він відвів значну роль парламенту, заборонив монарху зупиняти дію законів, стягувати податки і збори на користь корони без згоди на те членів парламенту [1].

Британський філософ Д. Локк визначив поняття правової держави як держави, в якій панує природне право, природні права і свободи індивідів визнаються невідчужуваними, а також існує поділ влади на законодавчі, виконавчі та федеральні органи. За Локком, суспільство і держава засновані на природному праві. Природні права - це право на життя, право на свободу, право на власність і право на захист цих прав. Усі люди рівні та незалежні, і ніхто не має права завдавати шкоди життю, здоров'ю, свободі чи власності іншого. Французький юрист Ш. Монтеск'є досліджував ідею поділу влади як передумови ефективного дотримання прав людини.

Подальший розвиток ідеалів свободи та прав людини відбувся в США. У 1776 році була оприлюднена Декларація прав Вірджинії, яка стверджувала, що всі люди, по суті, однаково вільні та незалежні, мають певні невід'ємні права, яких не можна позбавити нащадків. Ця декларація є першим визначенням прав людини державою та вперше державою визнає важливість і незалежність особи. Протягом століть ідеї про права та свободи людини розвивалися в різних країнах як частина дебатів між позитивістами та прихильниками природного права.

На думку багатьох вчених, сучасна теорія прав людини, на відміну від теорії

природних прав, включає розуміння прав людини як сукупності конкретних гарантій державного захисту, таких як свобода слова, свобода віросповідання, заборона рабства, обмеження покарання злочинців за допомогою правоохоронних органів і належного процесу, рівність перед законом та невтручання в приватні справи, включаючи використання приватної власності. Існує консенсус щодо переліку цих державних засобів захисту, і деякі вчені вважають, що вони є продуктом соціальних рухів, які не мають нічого спільного з правами людини (як результат істинного християнського вчення, заборони рабства як продукт гуманістичної та релігійної думки).

Родове поняття "права людини" поділяється на видові поняття за різними критеріями, і різні терміни використовуються для специфікації цього поняття. Зокрема, зустрічаємо терміни "права людини" та "права громадянина". Вперше таке розрізнення знаходимо у французькій Декларації прав чоловіка і громадянина 1789 р., де паралельно зустрічаються терміни «права чоловіка» (свобода, власність, безпека, опір гнобленню тощо) та «права громадянина» (право творити закон; рівний доступ до всіх посад і занять; право вільно висловлюватись, писати, друкувати тощо) [3].

Конституція України 1996 року, як і конституції багатьох країн світу, містить статтю «Права, свободи та обов’язки людини і громадянина». Це пояснюється тим, що не кожен має громадянство згідно з національним законодавством і тому не може користуватися певними правами.

За типом людських потреб, які забезпечують права, П. М. Рабінович пропонує класифікувати права людини на фізичні (життєві), особисті, культурні (гуманітарні), економічні та політичні права. Відповідно до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 року, соціальні права традиційно включалися в "соціальні, економічні та культурні права", але ще не були виокремлені в окрему групу. Як зазначає П. М. Рабінович, "всі права людини є соціальними, оскільки вони визначаються суспільством як за своїм змістом, так і за своїм здійсненням". З цієї точки зору, несоціальних прав людини (індивіда) взагалі не може бути.

Щодо прав, зазначених П. М. Рабіновичем, можна виділити дві групи: 1) права, для здійснення яких необхідні загальні соціальні умови та засоби, які вже існують у суспільстві та державі, або їх реалізація не потребує значних матеріальних витрат для людей, і є істотні правові гарантії та захист їх реалізації. До цієї групи найчастіше належать особисті ("громадянські") і політичні права; 2) права людини, здійснення яких вимагає певних соціальних витрат, насамперед матеріальних - речових, фінансових тощо. Це, зазвичай, життєві, економічні, культурні права. Якщо суспільству та державі надати необхідні засоби для забезпечення реалізації цих прав, вони можуть набути статусу повноцінних суб'єктивних юридичних прав.

Невід'ємною частиною класифікації прав людини є концепція "трьох поколінь" прав людини, запропонована французьким юристом Карелом Вассаком. Перше покоління складається з громадянських і політичних прав (Liberie), друге

покоління - з економічних, соціальних і культурних прав (Egalite), а третє покоління - з колективних прав (солідарності) (Fraternite). Перше покоління громадянських і політичних прав відноситься до 17-го і 18-го століть, періоду після Англійської, Американської та Французької революцій. Громадянські та політичні права вважають переважно негативними ("свобода від"), а не позитивними ("право на"). Вони гарантуються статтями 2-21 Загальної декларації прав людини та об'єднані ідеєю індивідуальної свободи, окремо чи разом з іншими, від зловживань державної влади.

Це такі основні права, як право на життя, свободу та особисту недоторканність. Сюди входять свобода від рабства, тортур, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. Як зазначає Е. Рубін, ця категорія прав охоплює свободу слова, свободу віросповідання та інші вимоги до держави. Такі вимоги можуть висуватися до окремих суб'єктів, наприклад, до роботодавців, але не всі зобов'язані їх виконувати.

У такому випадку особа буде змушена звернутися до уряду, щоб вимагати від усіх роботодавців дотримання цих вимог. Такі вимоги до уряду вже належать до сфери позитивних прав.

Друге покоління прав - це економічні, соціальні та культурні ідеї, що з'явилися на початку 19 століття (Сен-Симон). Вони були встановлені після соціалістичної революції. Ці права класифікуються як позитивні, а не негативні, оскільки їх реалізація вимагає участі держави. Вони викладені в статтях 22-27 Загальної декларації прав людини, серед яких - права на соціальне забезпечення, працю, відпочинок, достатній рівень життя тощо. Однак деякі з них не можна чітко віднести до категорії позитивних прав, наприклад, право на вільний вибір професії або право створювати профспілки та вступати до них.

У сучасних дискусіях про права людини негативні права розуміються як обмеження для урядів, а позитивні права - як зобов'язання держав. Сучасні конституції часто містять різноманітні соціальні гарантії, сформульовані у термінах прав, хоча, як зазначає Е. Рубін, такі соціальні гарантії сприймаються не як тиск на уряд, а радше як зобов'язання, які держава повинна виконати. Як зазначає Дж. Донеллі, усі права людини для ефективного здійснення потребують і позитивних дій, і обмежень з боку держави [3].

Звісно, деякі права є відносно позитивними, а інші - відносно пасивними, але це розрізнення не відповідає поділу громадянських і політичних прав від економічних і соціальних. Наприклад, право голосу вимагає значних активних дій з боку уряду, а не просто толерантності; (соціальне) право на шлюб і сім'ю також можна розглядати як "негативне", так само як і права на свободу віросповідання.

Права третього покоління вважаються продуктом розвитку національних держав наприкінці 19 століття. Ці права перелічені у статті 28 Загальної декларації прав людини: "Кожна людина має право на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю здійснені".

Нині виділяють шість колективних прав третього покоління. Три з них

відображають появу держав Третього світу та боротьбу людей за захист від незахищеності, а також вимоги щодо змін у розподілі влади, багатства та інших цінностей. Це такі права, як політичне, економічне, соціальне та культурне самовизначення, право на економічний і соціальний розвиток, право на використання спільного майна людства. Інші три права третього покоління - право на мир, право на здоров'я та безпечне довкілля, право на гуманітарну допомогу - відображають нездатність національних держав ефективно вирішувати певні питання.

Усі шість згаданих прав є колективними, оскільки потребують зусиль усіх суспільних сил. Водночас вони також виражають індивідуальні потреби людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пуховська А.С. «Еволюція розуміння прав людини в контексті юридичного позитивізму». URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6590/1/ЕВОЛЮЦІЯ%20РОЗУМІННЯ%20ПРАВ%20ЛЮДИНИ.pdf
2. Гулаткан Т. «Витоки концепції прав людини». URL: http://www.yurvisnyk.in.ua/v1_2020/46.pdf
3. Антонович М.М. «Еволюція поняття прав людини та проблема їх класифікації». URL: https://ekmair.ukma.edu

Бутенко Дарина Володимирівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра ННІ №2 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Славна Оксана Володимирівна,
доцент кафедри конституційного права та прав людини НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА ОСВІТУ ТА КУЛЬТУРНУ УЧАСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТИ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, є основоположним документом у сфері прав людини. Вона закладає стандарти, які мають забезпечуватися кожною державою для забезпечення гідного життя кожної особи. Серед важливих положень Декларації особливе місце займають право на освіту та участь у культурному житті. Ці права втілюють принципи рівності, свободи та поваги до людської гідності.

Стаття 26 Загальної декларації прав людини проголошує право кожної людини на освіту. Це фундаментальне право є одним із ключових чинників, які сприяють розвитку особистості, суспільства та людства загалом. Декларація визначає, що освіта повинна бути доступною для всіх. Зокрема, початкова освіта має бути безкоштовною та обов'язковою, а середня й вища освіта мають бути відкритими для кожного відповідно до його здібностей. Ці положення підкреслюють важливість рівності у доступі до навчання, незалежно від соціального статусу, статі чи етнічної приналежності.

Освіта має на меті всебічний розвиток людської особистості, виховання поваги до прав людини, свобод і культурного розмаїття. Вона є потужним інструментом, що сприяє миру та порозумінню між народами, формує основи для співпраці та взаємоповаги. Водночас освіта не обмежується лише передачею знань і навичок. Вона розвиває критичне мислення, сприяє моральному й етичному розвитку, формує відповідальних і свідомих громадян. Завдяки освіті людина отримує можливість реалізувати свій потенціал, досягати соціальної мобільності, а також долати бар'єри нерівності.

Проте у сучасному світі реалізація права на освіту стикається з численними викликами. У багатьох регіонах, особливо в країнах Африки та Азії, мільйони дітей позбавлені можливості отримати навіть базову освіту. Основними причинами цього є бідність, відсутність шкіл, брак учителів, збройні конфлікти та гендерна дискримінація [1]. Наприклад, у деяких країнах дівчата не мають доступу до навчання через культурні традиції чи соціальні стереотипи, які обмежують їхню роль у суспільстві.

Навіть у розвинених країнах існують проблеми з доступом до якісної освіти. Соціальна нерівність, недостатнє фінансування освітніх установ, перевантаженість шкіл і відсутність сучасної матеріально-технічної бази є факторами, що знижують рівень освітніх послуг. У багатьох випадках учні з менш забезпечених сімей не мають доступу до додаткових освітніх ресурсів, таких як репетитори чи новітні технології, що ставить їх у нерівні умови порівняно з однолітками.

Проблеми доступності освіти стають ще гострішими в умовах глобальних криз, таких як пандемії, природні катастрофи чи економічні спади. Наприклад, під час пандемії COVID-19 закриття шкіл і перехід на дистанційне навчання виявили глибокий цифровий розрив між різними країнами та соціальними групами. У той час як учні з розвинених країн змогли продовжити навчання завдяки онлайн-ресурсам, багато дітей у бідних країнах опинилися поза системою освіти через відсутність доступу до Інтернету чи комп’ютерів [2].

Освіта є ключовим елементом для боротьби з глобальною бідністю, нерівністю та іншими викликами сучасного світу. Вона сприяє економічному розвитку, створенню нових технологій і культурному прогресу. Однак для забезпечення права на освіту необхідна спільна робота держав, міжнародних організацій і суспільства в цілому. Це включає розширення доступу до освітніх послуг, інвестиції в інфраструктуру, підготовку кваліфікованих педагогів, а також боротьбу з дискримінацією та нерівністю.

Стаття 27 Загальної декларації прав людини проголошує, що кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті, насолоджуватися мистецтвом і користуватися науковими досягненнями. Це право підкреслює важливість культури, мистецтва і науки для всебічного розвитку особистості та суспільства. Воно забезпечує кожній людині можливість долучатися до культурних цінностей, збагачувати свої знання, формувати світогляд і брати участь у створенні нового культурного продукту.

Доступ до культури включає можливість кожної людини користуватися культурними надбаннями людства, такими як література, музика, мистецтво, архітектура, а також наукові відкриття, незалежно від її соціального статусу, етнічної чи національної приналежності. Культура не повинна бути привілеєм лише заможних або обраних; вона має бути доступною для всіх, адже її багатство належить усьому людству. Також важливо враховувати різноманітність культурних форм, які включають як загальновизнані цінності, так і локальні традиції, адже саме через них народи зберігають свою ідентичність та передають її наступним поколінням.

Захист інтелектуальної власності є ще одним ключовим аспектом цього права. Люди, які створюють твори мистецтва, літератури, музики, а також здійснюють наукові відкриття, мають право на визнання свого авторства і на охорону як моральних, так і матеріальних інтересів. Це означає, що суспільство повинно цінувати вклад митців і науковців, забезпечувати їм гідні умови для творчої праці та захищати їхні права на результат своєї роботи. Однак захист інтелектуальної власності не повинен обмежувати доступ до знань і культурних надбань для ширшої спільноти, оскільки саме їхня відкритість сприяє загальному прогресу.

Право на культурну участь відіграє важливу роль у збереженні культурної спадщини та збагаченні духовного світу людини. Культура є не лише спадщиною минулого, але й живим процесом, який формується тут і зараз завдяки участі кожної людини. Залучення до культурного життя створює умови для діалогу між народами, сприяє порозумінню та толерантності, збагачує суспільство й забезпечує його поступовий розвиток [3].

Права на освіту та культурну участь взаємопов’язані, оскільки освіта є засобом для здобуття культурної компетентності, а участь у культурному житті, своєю чергою, сприяє всебічному розвитку особистості. Наприклад, освітні програми, які включають вивчення мистецтва, музики та літератури, допомагають формувати у дітей естетичний смак і розуміння культурного розмаїття.

Культурна участь сприяє також зміцненню толерантності та соціальної згуртованості. Через культуру люди навчаються поважати інші погляди, традиції та цінності, що особливо важливо в умовах сучасного багатокультурного світу.

Таким чином, забезпечення прав на освіту та культурну участь потребує спільних зусиль на міжнародному, державному та місцевому рівнях. Держави повинні створювати умови для доступу до безкоштовної та якісної освіти, підтримувати культурне розмаїття, захищати інтелектуальну власність і водночас

сприяти поширенню знань. Важливо також боротися із соціальною та технологічною нерівністю, яка позбавляє значну частину населення можливості долучатися до культурних і наукових здобутків людства.

Не менш важливу роль відіграє кожна окрема людина. Громадяни мають усвідомлювати цінність освіти і культури, брати активну участь у їхньому розвитку, підтримувати ініціативи, спрямовані на забезпечення рівного доступу до цих прав для всіх. Освіта і культура є не лише індивідуальним привілеєм, а й інструментом глобальної солідарності. Через них ми можемо побудувати суспільство, засноване на повазі, толерантності, взаєморозумінні та співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вишневський О.С. *Права людини в сучасному світі: виклики та перспективи*. Київ: Наукова думка, 2019.

2. Статистика ЮНІСЕФ. *Проблеми доступу до освіти в умовах глобальних криз*. – Женева: ЮНІСЕФ, 2022.

3. Шевчук С. В. *Культурні права в системі міжнародного права: монографія*. Харків: Право, 2020.

Вовнянко Іванна Миколаївна,
здобувачка вищої освіти бакалавра ННІПП
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Романенко Людмила Миколаївна,
т.в.о. завідувача кафедри конституційного
права ННІПП НАВС, кандидат юридичних
наук

КОЖЕН МАЄ ПРАВО НА ЖИТЛО

Право на житло є одним із фундаментальних конституційних прав громадян України, яке гарантує гідне існування та безпеку. У мирний час його забезпечення є звичною частиною соціальної політики держави. Проте в умовах війни це право набуває особливого значення, адже для багатьох громадян втрата житла стає одним із найважчих наслідків збройного конфлікту.

Ця проблема актуальна для України, яка через військову агресію стикнулася з масштабними руйнуваннями житлового фонду та необхідністю підтримки мільйонів людей, що втратили свої домівки. Розв'язання цього питання є важливим кроком на шляху до подолання гуманітарної кризи та відновлення країни.

Дослідження права людини на житло в умовах війни визначається складною ситуацією, що склалася в Україні через військову російську агресію. Тисячі людей втратили свої домівки, що призвело в кращому випадку до внутрішньо

переміщення особами, а в гіршому, багато опинилися у зруйнованих містах і селах. У таких обставинах забезпечення права на житло, гарантованого Конституцією України, є ключовим завданням держави, оскільки воно безпосередньо пов’язане з людською гідністю, безпекою та соціальною стабільністю.

Отже забезпечення права на житло громадянам України в умовах війни згідно конституційної гарантії, є зобов'язанням держави, що полягають у створенні можливих шляхів реалізації цього права, механізмів забезпечення права на житло в умовах війни та наданні правових гарантій та державних програм підтримки постраждалих громадян, що втратили житло

Ця тема є надзвичайно важливою для підтримки соціальної справедливості, відновлення довіри до держави та забезпечення базових умов життя кожного громадянина України навіть у найскладніших обставинах – умовах війни.

Конституція України у статті 47 зазначає що “Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду.

Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону.

Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду.”

Але реалії нашого життя дали нам зрозуміти, що позбавити житла можна збройною агресією, обстрілом, чи тимчасовою окупацією територій з боку країни-терориста. Тисячі людей змушені покинути свої домівки, аби мати право на життя, тисячі громадян втратили своє житло через бомбардування та обстріли.

В умовах війни держава зобов’язана забезпечити житло громадянам, які втратили його внаслідок бойових дій. Це є прямим обов’язком відповідно до принципів соціальної справедливості та верховенства права. Тому держава повинна розробляти механізми компенсації, фінансової допомоги або забезпечення альтернативного житла.

Таким рішенням стала державна програма компенсації за пошкоджене житло "єВідновлення" — це ініціатива щодо надання компенсацій українцям за зруйноване чи пошкоджене внаслідок військових дій житло. Програму розпочато 10 травня 2023 року. Українці, майно яких було пошкоджено або знищено внаслідок бойових дій після 24 лютого 2022 року, можуть мати право на фінансову компенсацію від держави. Люди, які втратили домівку, зможуть отримати сертифікат на покупку нового житла аналогічного метражу, або гроші на самостійне будівництво житла.

Ця державна ініціатива була ухвалена Законом України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України», головним з опрацювання

якого був Комітет з питань економічного розвитку.

На компенсацію, згідно цього Закону, мають право люди, чиє житло:

1. зруйновано через бойові дії після 24 лютого 2022 року;
2. за результатами оцінки комісії не підлягає відновленню та ремонту;
3. розміщено на території, яка не була окупована до 24 лютого 2022;
4. має власника (заяву може подавати людина, яка має право власності на житло).

Завдяки цій програмі кількість погоджених заяв становить 52,4 тисячі та загальна сума всіх погоджених виплат за програмою "єВідновлення" досягла майже 15 мільярдів гривень, що допомогло підтримати громадян, житло яких було зруйноване через російську агресію. Згідно цієї програми постраждалі отримали житловий сертифікат, що є цифровим документом, який підтверджує гарантії держави профінансувати придбання нової оселі на первинному або вторинному ринках нерухомості на суму, яка зазначена у ньому. Отримати сертифікат може будь-який громадянин України, який втратив житло внаслідок війни. Це стосується як власників повністю зруйнованої оселі, так і тих, чиї домівки були пошкоджені до стану, що не підлягає відновленню. Програма «єВідновлення» дозволяє отримати власне житла замість втраченого через війну.

Отже, право на житло є фундаментальною гарантією, закріпленою Конституцією України, яка залишається актуальною навіть у надзвичайних умовах війни. Сьогодні держава стикається з безпрецедентними викликами, пов’язаними з масштабним руйнуванням житлового фонду та необхідністю забезпечення житлом мільйонів людей, які втратили домівки.

Реалізація цього права в умовах війни є не лише юридичним обов’язком держави, але й ключовим елементом відновлення соціальної справедливості та забезпечення людської гідності. “єВідновлення” – це державна програма грошової допомоги для відбудови житла, пошкодженого через бойові дії, що допомогла тисячам людей відновити їх право, та допомагає досі.

Таким чином, забезпечення права на житло навіть у найскладніших обставинах є підтвердженням того, що Україна прагне залишатися правовою, соціальною та демократичною державою, яка піклується про своїх громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Дія. Державні послуги онлайн https://erecovery.diia.gov.ua/
3. Верховна Рада України. Офіційний веб портал парламенту України https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/236338.html
4. Центр надання адміністративних послуг м. Київ. Офіційний веб портал https://kyivcnap.gov.ua/News/Details/df705492-e695-4a48-b9e8-80199b2feeea
5. Українська фундація правової допомоги. https://ulaf.org.ua/news/evidnovlennya_service/

6. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text

Войцеховська Дар'я Миколаївна,
здобувачка вищої освіти бакалавра ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

Чеханюк Леся Володимирівна,
доцент кафедри конституційного права та прав людини НАВС, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Захист прав людини, зокрема, дитини в умовах воєнної агресії російської федерації проти України з перших днів війни займає пріоритетне місце в нашій державі. Водночас, акцентування уваги на правах найбільш вразливих і незахищених категорій осіб, якими є діти, свідчить про намагання людей забезпечити подальший розвиток цивілізації, адже діти є майбутнім України. Діти потребують спеціального захисту державою та створення найбільш сприятливих умов задля їхнього розвитку та становлення особистості. З огляду на зазначене, війна забрала в українських дітей найцінніше, зокрема: дитинство, домівку, рідних, спокійний сон, можливість вчитися і розвиватися. Багато дітей втратили здоров'я, залишились назавжди скаліченими, чимало дітей загинуло. Їх важка доля вимагає постійної уваги і допомоги і з боку держави, і з боку міжнародних інституцій.

В умовах сьогодення за масової евакуації та переміщення людей, у тому числі дітей та сімей з дітьми, з населених пунктів, де ведуться активні бойові дії, значно зростають загрози їхньому життю та здоров'ю, а також підвищуються ризики вчинення щодо них різних форм жорстокого поводження, адміністративних чи кримінальних правопорушень, порушення інших їх прав. Безпека є базовою потребою дітей, від якої залежить якість їхнього життя. Створення безпекового середовища для дітей є ключовим пріоритетом держави, що сприятиме поверненню українських сімей на батьківщину.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), спираючись на міжнародні та європейські договори з прав людини, підкреслив потребу дітей в особливому

захисті у зв'язку з їхньою вразливістю. Отже, кожна дитина має право на такі заходи захисту, яких потребує її статус малолітньої особи, з боку її сім'ї, суспільства і держави [1]. Установлено, що нині прослідковується тенденція безумовного та максимального дотримання принципу забезпечення найкращих інтересів дитини, що забезпечується обов'язковістю виконання рішень ЄСПЛ як в Україні, так і в інших країнах, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод [2].

Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III, дитина є особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше. Також, визначив, що дитинство є періодом розвитку людини до досягнення повноліття [3].

В Конвенції про права дитини (далі – Конвенція ООН), зазначено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини [4].

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про охорону дитинства», дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів є дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні [3].

Діти, як ніхто інший, страждають від наслідків війни. Переміщення, розлука з сім'ями, сирітство – це лише деякі з проблем, з якими вони зіштовхуються. Відповідно до Статті 9 Конвенції ООН про права дитини, всі зусилля суспільства повинні бути спрямовані на те, щоб дитина виховувалася у рідній сім'ї. Дітей не можна розлучати з їхніми батьками, крім випадків, коли батьки не в змозі піклуватись про них належним чином або існує ризик життю та здоров'ю дитини. UNISEF робить все можливе, щоб діти, які постраждали від війни, могли повернутися до своїх сімей і жити в безпечних умовах. Для цього вони співпрацюють з державними та громадськими організаціями. Аби кожна дитина знайшла свою родину, UNISEF допомагає партнерам розвивати усиновлення та різноманітні сімейні форми виховання. Натомість, це:

1) опіка та піклування;
2) прийомні сім'ї;
3) дитячі будинки сімейного типу;
4) спеціалізований сімейний догляд (наприклад, взяття на виховання дітей з інвалідністю), а також послуга патронату над дитиною [5].

Крім того, була створена програма UNISEF задля гуманітарної підтримки під назвою «Спільно» – яка забезпечує дітей та їхні родини соціальними послугами та захистом. Іншими словами, дитячий фонд ООН співпрацює з урядом, місцевими органами влади, неурядовими організаціями, волонтерами та приватним сектором заради запуску й розвитку активностей у межах цієї програми [6]. Враховуючи

вищевикладене, ініціатива програм надає комплексну підтримку дітям та їхнім сім'ям, включаючи соціальні послуги та захист. Завдяки співпраці з державними органами, громадськими організаціями та волонтерами, UNISEF забезпечує дітям необхідну допомогу в складні часи, забезпечуючи тисячі дітей на отримання шансу на краще майбутнє в Україні та поза її межами.

Важливо глибоко підійти до питання роботи з травмами дітей у такий важкий період як війна. Йдеться не лише про діагностику, але й подальшу реабілітацію сімей, зокрема, дітей. А саме, які інструменти потрібно використати, аби витягнути дитину з складних психологічних станів. Нещодавно, Міністерством внутрішніх справ України (далі – МВС України) було підписано Меморандум про співпрацю з Gen. Ukrainian, завданням якого є посилення психологічної підтримки дітей України. Меморандум – це ще один крок вперед, спрямований на підвищення професійних компетенцій та навичок у сфері психологічного супроводу для психологів та вихователів Ліцеїв безпекового спрямування та національно-патріотичного виховання МВС України, а також працівників підрозділів Ювенальної поліції та Служби освітньої безпеки, задля того щоб вони мали всі необхідні інструменти для ефективної роботи з дітьми, які пережили травматичні події. Водночас, передбачає регулярні діагностичні спільні заходи для оцінки психоемоційного стану ліцеїстів та супервізії для фахівців [7].

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну пройшло понад 1000 днів. Однак, українські діти змушені рано ставати дорослими. Вони беруть відповідальність не тільки за себе, але й за своїх близьких та рідних. Враховуючи визначене, третій рік поспіль МВС України проводить благодійну акцію «Діти-герої». Метою акції є відзначення дітей, які постраждали від російської агресії, проявили себе під час повномасштабної війни та допомагають захисникам України. 31 травня 2024 року було відзначено 7 сміливих хлопців і дівчат зі всієї України. Кожен із яких – є прикладом, для багатьох дорослих. Переглядаючи історії лауреатів присутні не могли стримати сліз. Хтось з представлених дітей пережив ракетний удар, хтось був за крок від смерті, хтось попри особисту боротьбу із хворобою продовжує піклуватись про українських військовослужбовців, наближаючи нашу перемогу [8].

Таким чином, на основі зазначеного, можна зробити висновок, що права дітей у будь-якій державі мають мати особливе значення та посідати вагоме місце в системі захисту прав і свобод людини загалом, адже саме діти складають основу майбутнього для України. В умовах сьогодення, в яких знаходиться наша держава, як ніколи до того постають гостро питання прав дитини, що зумовлено багатьма загрозами їх фактичної реалізації. Воєнна агресія російської федерації проти України, вчинена з особливим цинізмом і жорстокістю, забрала дитинство та життя у значної кількості людей, скалічила долі та розлучила сім'ї. Враховуючи, що упродовж багатьох десятків років міжнародна спільнота опікувалась питаннями прав дітей, намагаючись виробити такий механізм, який дозволяв би зреалізувати та розвивати деякі елементи на практиці. Безумовно, що наша держава слідує принципам, які вироблені світовою спільнотою у сфері захисту прав дитини і тим

самим підтверджує свій незмінний напрям просування та розвиток до цивілізованого європейського простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Верховний Суд «Сучасні виклики та актуальні проблеми захисту прав та інтересів дітей у цивільних та сімейних справах в умовах воєнного стану». 2023. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Zahist_ditei_voen_stan.pdf
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Про охорону дитинства: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, № 30, ст.142. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text
4. Конвенція про права дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
5. Кращий догляд для кожної дитини. UNISEF. 2024. URL: https://www.unicef.org/ukraine/family-for-every-child
6. Спільно. UNISEF – програма гуманітарної підтримки сімей з дітьми в Україні. URL: https://www.unicef.org/ukraine/spilno-social-support
7. Портал МВС України «Посилюємо психологічну підтримку дітей: МВС підписало Меморандум про співпрацю з Gen.Ukrainian». 2024. URL: https://mvs.gov.ua/news/posiliujemo-psixologicnu-pidtrimku-ditei-mvs-pidpisalo-memorandum-pro-spivpraciu-z-genukrainian
8. Портал МВС України «Діти-Герої 2024»: МВС відзначило маленьких лауреатів за сміливість під час війни. 2024. URL: http://surl.li/wkqrkl

Галах Алла Миколаївна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович, професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

СВОБОДА І ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНІ КОНСТИТУЦІЙНІ ЦІННОСТІ ТА ПРАВА

Свобода й людська гідність є невід'ємними основами існування кожної людини та суспільства в цілому. Ці цінності відображають глибоку повагу до особистості, її права на самовираження, незалежність та самореалізацію. У правових демократичних державах вони мають не лише моральне, а й конституційне значення, що закріплює їх як непорушні гарантії захисту прав і свобод.

У сучасному світі забезпечення свободи й поваги до людської гідності є ключовими завданнями державної політики, адже саме ці принципи визначають рівень демократії, соціальної справедливості та верховенства права. Конституція України, як основний закон держави, покликана забезпечувати реалізацію цих цінностей, слугуючи міцним фундаментом для формування правової держави.

Поняття свободи й гідності у правовій системі є фундаментальними правовими категоріями, що лежать в основі демократичного устрою держави. Вони формують базові орієнтири для визначення прав людини, правової політики та суспільного життя. Розглянемо кожне з цих понять.

Свобода є елементом формування цілі життя людини, надає змісту її буттю та визначає стиль життя людини . Свобода є потенційною можливістю людини, яку вона може реалізувати або відмовитись від реалізації такої можливості, а разом з тим і від частини своєї сутності . Свобода є однією з тих ключових, фундаментальних цінностей, які випливають із самої сутності людини - людської гідності, і таким чином знаходить свій вираз у духовності соціуму, його культурі, а отже, і у праві.

Це поняття охоплює широке коло прав і свобод, зокрема:

- Право на свободу та особисту недоторканність.
- Свобода думки, совісті і релігії.
- Свобода вираження поглядів.
- Свобода зібрань та об’єднання [3, ст. 5, 9, 10, 11].

Водночас свобода не є абсолютною. У правовій системі існують обмеження, спрямовані на збереження громадського порядку, моральності, захисту прав інших

громадян та державної безпеки. Наприклад, свобода слова може бути обмежена у випадках поширення закликів до насильства чи розпалювання ворожнечі.

Гідність є невід'ємною рисою кожної людини, що визначає її цінність незалежно від соціального статусу, національності, статі чи інших характеристик. У правовій системі гідність виступає основою для забезпечення рівності, поваги та захисту прав особистості.

Конституція України у статті 28 проголошує, що кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідам [1, ст. 28]. Гідність (як і честь) кожної людини охороняється та захищається, причому як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівні. Держава гарантує і охороняє людську гідність, установлюючи відповідні механізми, за допомогою яких кожен може захистити гідність і честь [4, роз. 7.3]. У цьому контексті гідність є своєрідною етичною та правовою основою, яка визначає ставлення держави до особистості.

Свобода й гідність тісно пов'язані між собою, адже свобода реалізується лише за умов визнання й поваги до людської гідності. Без свободи особа позбавляється можливості самореалізації, а без гідності її свобода втрачає моральну цінність. Ці категорії разом формують основу правового статусу людини та гарантують її захист.

У правовій системі свобода й гідність є орієнтирами для розробки та впровадження законодавства, діяльності судових органів і функціонування демократичних інститутів. Вони забезпечують баланс між правами особи, суспільними інтересами та державним порядком, створюючи умови для гармонійного розвитку суспільства. Конституція визначає ці цінності як невід'ємні права кожної людини.

Ці права мають універсальний характер і охоплюють різноманітні сфери суспільного життя, забезпечуючи можливість кожної людини реалізовувати свій потенціал, не зазнаючи обмежень чи переслідувань.

Особливу увагу Конституція приділяє захисту свободи й гідності через механізми правосуддя. Кожна людина має право на ефективний судовий захист своїх прав і свобод, а у разі їх порушення – звертатися до Європейського суду з прав людини. Це забезпечує реальний захист конституційних цінностей на практиці.

Таким чином, Конституція України не лише проголошує свободу й гідність основоположними цінностями, але й встановлює чіткі правові механізми для їх гарантування. Вони формують основу правового статусу громадянина, відображаючи демократичну сутність держави й визначаючи напрями її розвитку.

Розгляд свободи й гідності у правовій системі України демонструє їхній глибокий взаємозв'язок і значення для розвитку суспільства. Вони не лише декларуються на законодавчому рівні, а й втілюються у конкретних механізмах

судового та правового захисту, що сприяють створенню умов для гармонійного співіснування громадян.

Однак реалізація цих цінностей залишається складним завданням, яке вимагає постійної уваги з боку держави, громадянського суспільства та кожної особи. У сучасному світі, де виклики свободи й гідності стають дедалі складнішими, їх захист є не лише обов'язком держави, але й необхідною умовою для збереження миру, демократії та соціальної справедливості.

Таким чином, свобода й гідність виступають не лише конституційними категоріями, але й життєвими принципами, що забезпечують стабільність, гармонію та процвітання українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show
2. В. Кичун. Від свободи як конституційної цінності до демократії та прогресу.URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/kychun_v._vid_svobody_yak_konstytuciynoyi_cinnosti_do_demokratiyi_ta_progresu.pdf
3. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (повний текст). URL:https://www.coe.int/uk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols
4. Підручник з Громадянської освіти. URL:https://uahistory.co/pidruchniki/vasilkiv-civil-education-10-class-2018/7.php

Гнатенко Каріна Олександрівна,
здобувач вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Тригубенко Галина Василівна
доцент кафедри конституційного права ННІПП НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ЇХ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Права людини — це невід'ємні можливості, що належать кожній особі від народження. Вони є фундаментальною цінністю, на якій ґрунтується демократичне суспільство. Україна, як держава, що прагне до європейської інтеграції, поставила перед собою завдання забезпечити ефективний захист прав і свобод кожної особи. Проте складна політична, економічна та соціальна ситуація створює низку проблем

на шляху до реалізації цих цілей [1, с. 344].

Права і свободи людини є фундаментальною категорією конституційного права, що відображає основоположні цінності суспільства та держави. Вони є невід'ємними й універсальними, що свідчить про їх природний характер і визначає їх пріоритетність у системі правових норм. У конституційно- правовому вимірі права і свободи людини виступають базовим елементом, навколо якого формуються правові інститути та механізми державного регулювання. Конституційне право, закріплюючи права і свободи в основному законі, надає їм особливого статусу, що забезпечує їхній захист та реалізацію в умовах державного устрою. Таким чином, поняття прав і свобод людини в конституційно-правовому аспекті відображає загальнолюдські ідеали справедливості, рівності та гідності, а також визначає механізми їх забезпечення та гарантування на рівні держави. Конституційний захист прав і свобод людини ґрунтується на низці принципів, які відображають сутність і спрямованість правової системи. Перш за все, принцип верховенства права забезпечує пріоритет прав людини над державними інтересами, що вимагає від держави визнання, поваги і захисту цих прав. Принцип непорушності прав і свобод людини означає, що вони не можуть бути скасовані чи обмежені без відповідної правової підстави, а будь-які дії державних органів повинні ґрунтуватися на законі. Принцип рівності та недискримінації є основою конституційного захисту, забезпечуючи рівні можливості для реалізації прав і свобод незалежно від будь-яких ознак. Принцип пропорційності гарантує, що обмеження прав і свобод можуть бути встановлені лише в тому обсязі, який є необхідним і виправданим у демократичному суспільстві. Ці принципи у сукупності створюють надійний фундамент для ефективного конституційного захисту прав і свобод людини, забезпечуючи їх реалізацію та захист у правовому полі держави.

Тема захисту прав людини в Україні є ключовою для побудови справедливого, демократичного суспільства, яке поважає права та свободи кожного громадянина. Сучасні проблеми змушують країну працювати над удосконаленням правових механізмів та інституцій, які відповідають за дотримання прав людини, а також над зміцненням їхньої незалежності та ефективності.

Захист прав людини в Україні на сьогодні вимагає комплексного підходу. Окупація Автономної Республіки Крим, низки східних і південних областей спричиняє порушення основних прав, зокрема права на життя, свободу та особисту недоторканність, безпеку, справедливий суд тощо, створюючи додаткові труднощі для людей, які опиняються у статусі переселенців, біженців, військовополонених, зниклих безвісти. Так, збройний конфлікт і супутні процеси призводять до появи великої кількості внутрішньо переміщених осіб, що потребують належного забезпечення житлом, працевлаштування, медичних і соціальних послуг. Сучасні проблеми в сфері свободи слова і права на інформацію також залишаються надзвичайно важливими, оскільки демократичне суспільство не може функціонувати без дотримання цих прав. Проте в умовах війни держава стикається з необхідністю захищати національну безпеку, що породжує питання щодо

збалансування між правом громадян на інформацію та безпекою. Розвиток і підтримка інституційних механізмів захисту прав людини, таких як омбудсмен, а також діяльність правозахисних організацій є ще одним напрямом, де важливими залишаються питання фінансування, незалежності та ефективності. Успішна реформа правової та інституційної системи передбачає також посилення прозорості та підзвітності правоохоронних та судових органів, що дозволить зміцнити довіру громадян до цих інституцій і забезпечити захист прав людини на всіх рівнях [2] Конституція України, зокрема в статті 3, чітко закріплює, що найвищою соціальною цінністю визнаються особа, її життя, здоров'я, честь та гідність. Права та свободи людини визначають напрямок та зміст діяльності держави і не підлягають обмеженням, за винятком ситуацій, передбачених самою Конституцією України. В умовах війни та військових дій держава зіштовхується з численними питаннями, які потребують швидкого вирішення. Порушення прав військових і цивільних осіб, питання зниклих безвісти, проблема катувань, нелюдського поводження, захист прав полонених і біженців – все це нагальні завдання, що стоять перед Україною. Одночасно важливо не лише захищати права людини під час конфлікту, а й створювати стратегії для мирного часу, що передбачає як відновлення, так і забезпечення сталого розвитку. Забезпечувати рівність перед законом та підвищувати ефективність правоохоронних органів. Для досягнення цих цілей необхідна широка підтримка міжнародної спільноти, яка може надати як консультативну, так і фінансову допомогу для реалізації реформ. Залучення міжнародного досвіду допомагає створювати кращі практики захисту прав людини, а співпраця з міжнародними організаціями є запорукою дотримання міжнародних стандартів. Не менш важливим є формування в суспільстві культури поваги до прав людини та розвитку правової свідомості громадян.

Захист прав людини в Україні – це не лише внутрішнє завдання, а й частина євроінтеграційного шляху, який вимагає від держави дотримання міжнародних норм і стандартів у сфері прав людини. Сучасне українське суспільство переживає етап глибокого усвідомлення прав і свобод людини, який можна розглядати як початок духовного відродження України. Сама ідеологія прав стає більш загальновизнаною та затребуваною у державному і суспільному житті. Під кутом зору даної ідеології відбувається переоцінка поглядів на історичне минуле та формується проекція на майбутнє України.

Захист прав людини в Україні є ключовим завданням, від вирішення якого залежить побудова справедливого демократичного суспільства. Сучасні виклики, спричинені військовим конфліктом, створюють суттєві перешкоди у реалізації основоположних прав у різних сферах. Особливої уваги потребують окремі категорії населення, які опинилися в умовах критичних обмежень своїх прав. Задля подолання цих викликів необхідно забезпечити ефективне функціонування всієї системи державних органів, а особливо судових і правоохоронних. Важливою складовою є діяльність омбудсмена, правозахисних неурядових організацій та міжнародна співпраця, що сприяє дотриманню високих стандартів захисту прав і свобод. Крім того, держава повинна працювати над посиленням правової освіти

населення, підвищенням правової свідомості та формуванням культури поваги до прав людини. Це стане основою для створення умов, у яких права людини будуть визнаватись і захищатись незалежно від обставин. Залучення міжнародного досвіду та адаптація європейських стандартів до українських реалій дозволять забезпечити ефективне правове регулювання і реалізацію прав людини. Успішна інтеграція України до європейської спільноти можлива лише за умови дотримання принципів верховенства права, рівності, недискримінації та пропорційності у обмеженні прав і свобод.

Таким чином, вирішення зазначених питань сприятиме зміцненню довіри громадян до державних інституцій, формуванню соціальної стабільності, а також створенню умов для сталого розвитку суспільства. Захист прав людини є не лише викликом, але й можливістю для духовного та правового відродження України, що підкреслює її готовність до європейського майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Конституційно-правові засади захисту прав і свобод людини. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 41/2024. С. 344. Автор. кол.: Забродський Г.Е., Борщевський Н.Р., Бабій А.М., Проданчук В.П., Городецький О.О., Гузела Н.М.. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/1290-Article%20Text-1985-1-10-20240921.pdf

Головко Олександр Віталійович,
здобувач вищої освіти бакалавра ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ

Чеханюк Леся Володимирівна,
доцент кафедри конституційного права та прав людини НАВС, кандидат юридичних наук

КОНСТИТУЦІЙНА ДЕМОКРАТІЯ У ВИКЛИКАХ ВІЙНИ: ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРАВ І ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ

Конституція України визначає європейську ідентичність українського народу, проголошує незворотність європейського та євроатлантичного курсу, а також декларує прагнення розвивати та зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]. Обравши європейський напрям розвитку, Україна намагається позиціонувати себе як держава, функціонування якої ґрунтується на принципах конституційної демократії.

Як найпрогресивніший здобуток політико-правового розвитку людства, конституційна демократія є тим політичним режимом, що покликаний забезпечити гуманістичну спрямованість суспільства, базуючись на повазі та дотриманні прав людини, верховенстві права та незалежності демократичних інституцій. Однак, законодавче закріплення положень про визнання народу єдиним джерелом влади, верховенства права, поділу влади на три окремі гілки, незалежність та неупередженість судів та інших демократичних атрибутів правової держави та громадянського суспільства ще зовсім не означає їх реальне забезпечення на практиці.

На сьогодні наша держава протистоїть найсерйознішим загрозам, що виникли з моменту її заснування. І ці виклики є екзистенційними, тобто такими що загрожують самому існуванню держави як окремого самостійного і суверенного суб'єкта міжнародних відносин.

Війна, як екзистенційний виклик для будь-якої держави, перевіряє здатність цієї системи функціонувати у надзвичайних умовах. Україна, яка з 2014 року перебуває в стані збройної агресії, демонструє приклад того, як конституційна демократія може вистояти за таких обставин, зберігаючи основні принципи свободи та правової держави [2].

Одним із ключових викликів для конституційної демократії в умовах війни є забезпечення балансу між необхідністю захисту національної безпеки та дотриманням прав людини. Відповідно до теорії верховенства права, навіть у кризових ситуаціях законодавство має відповідати критеріям прозорості, передбачуваності та обмеженості [3]. Як наголошує Бориславська О., війна вимагає від державних інституцій прийняття рішень, які не лише забезпечують обороноздатність, але й не підривають довіру громадян до демократичного режиму [2]. Особливу роль у цьому контексті відіграє Конституційний Суд України, який забезпечує відповідність правових актів та політичних рішень основним положенням Конституції.

Складність забезпечення свободи слова під час війни є однією з ключових проблем сучасної демократії. В умовах інформаційної війни, яка супроводжує військові дії, держава змушена боротися з пропагандою та дезінформацією, що може впливати на суспільну думку та політичну стабільність. Проте такі обмеження повинні відповідати критеріям пропорційності, щоб не перетворитися на інструмент цензури. Як зазначає Alexandru Tănase, свобода слова залишається наріжним каменем демократії, але її обмеження вимагає делікатного підходу, який враховує як загрози, так і права громадян [3].

Популізм, з його властивою тенденцією до концентрації влади, є ще одним викликом для конституційної демократії. У сучасному світі популістські рухи часто використовують демократичні інструменти для посилення контролю над інституціями, що в результаті призводить до ерозії демократії [3]. Як свідчить практика, популісти не лише маніпулюють виборчими процедурами, але й вдаються до обмеження незалежності судової гілки влади [4]. У цьому контексті необхідність збереження незалежності конституційного контролю стає

пріоритетним завданням для України. Верховенство права не може бути забезпечене без належного функціонування судової системи, яка слугує стримувальним механізмом від можливих зловживань виконавчої або законодавчої гілок влади [2].

Новизну сучасних викликів також визначає стрімкий розвиток цифрових технологій. Масовий збір даних, контроль за комунікаціями громадян і зростаюча загроза кібератак змінюють підходи до забезпечення приватності та захисту персональних даних. Як зазначає А. Тенасе, технологічний прогрес несе як можливості, так і ризики для демократичних суспільств [3]. У країнах, що розвиваються, технологічна нерівність призводить до посилення соціальної нерівності, що суперечить принципам рівності та справедливості, закладеним у Конституції [1]. Для України це питання набуває особливої актуальності, оскільки цифровізація державних послуг та безпеки під час війни потребує особливих правових гарантій.

У науковій площині вирішення цих проблем полягає у пошуку оптимальних моделей конституційного контролю, які дозволяють ефективно реагувати на загрози, зберігаючи основоположні цінності. Наприклад, використання рекомендацій Венеціанської комісії щодо верховенства права може стати основою для формування механізмів оцінки пропорційності обмежень прав громадян [5]. Комісія є форумом, в ході якого країни можуть обмінюватися інформацією, вчитися один у одного, обговорювати ідеї і проекти, пов'язані з конституційними питаннями. Венеціанська комісія є загальновизнаним європейським та світовим консультативним юридичним органом. Особливого значення мають висновки Комісії з питань, які стосуються відповідності європейським стандартам проектів законодавчих актів або законів.

Нарешті, не менш важливим завданням є підвищення правової обізнаності громадян, що дозволить формувати критичне мислення і знижувати ризики маніпуляцій та популізму. Як зазначає Бориславська О., у сучасному суспільстві саме освіченість та залученість громадян є ключовими чинниками збереження демократичних цінностей, навіть у найскладніші періоди [2].

Український досвід боротьби за незалежність і водночас захист демократичних інститутів є прикладом для багатьох інших держав. Незважаючи на безпрецедентні виклики, країна демонструє здатність адаптуватися до умов війни, зберігаючи основоположні принципи конституційної демократії. Водночас розвиток правових механізмів захисту прав і свобод, а також підвищення ефективності конституційного контролю залишаються важливими завданнями для забезпечення стабільності та процвітання в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст.141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 27.11.2024)

2. Бориславська О. «Демократія на паузі? Співвідношення демократії з іншими конституційними цінностями в умовах війни» : збірник матеріалів і тез міжнародної конференції «Конституція України та тріада європейських цінностей: погляд у світлі євроінтеграції (м. Київ, 28 червня 2023 р.). Київ : ВАІТЕ, 2023. 206 с. С.16-21.
3. Alexandru TĂNASE. The Role of Constitutional Courts in Preserving Democracy in the Modern World. «Конституція України та тріада європейських цінностей: погляд у світлі євроінтеграції». Міжнародна конференція з нагоди Дня Конституції України (м. Київ, 28 червня 2023 р.). Київ : ВАІТЕ, 2023. 204 с. С. 165-169.
4. Carolyn HAMMER. «The Role of Constitutional Justice in Strengthening Democratic Institutions, Respect for Human Rights and the Rule of Law in the OSCE Region». «Конституція України та тріада європейських цінностей: погляд у світлі євроінтеграції». Міжнародна конференція з нагоди Дня Конституції України (м. Київ, 28 червня 2023 р.). Київ : ВАІТЕ, 2023. 204 с. С.66-70.
5. Венеціанська комісія. Вища Рада Правосуддя. URL: https://hcj.gov.ua/page/venecianska-komisiya

Горобець Тетяна Мирославівна,
здобувачка вищої освіти бакалавра ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Осауленко Андрій Олександрович,
професор кафедри конституційного права та прав людини НАВС,
доктор юридичних наук, професор

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З 2014 року на території Української держави триває воєнне протистояння з російською федерацією. З 24 лютого 2022 року РФ розпочала повномасштабне вторгнення, унаслідок якого розгорнулася російсько-українська війна. На теренах нашої держави введено воєнний стан, що зумовило необхідність внесення змін до різних нормативно-правових актів.

Із початком збройного опору її громадяни України потребують особливого захисту своїх основоположних прав та свобод. Проте незважаючи на такий складний та екстремальний час держава повинна забезпечувати баланс між необхідністю захисту національної безпеки та дотриманням фундаментальних прав і свобод громадян.

Права та свободи людини і громадянина – це фундаментальні засади будь-якого демократичного суспільства. Вони визначають межі взаємовідносин між індивідом та державою, гарантують кожній людині можливість вільного розвитку та самореалізації.

Особисті права і свободи людини — це закріплені правом можливості фізичного існування і духовного розвитку людини. Ними володіють всі проживаючі на території України, незалежно від свого правового стану [1]. Права людини – комплекс природних і непорушних свобод і юридичних можливостей, обумовлених фактом існування людини в цивілізованому суспільстві. Право виступає мірою свободи і зміст його в тому, щоб узгодити свободу окремої людини зі свободою інших членів суспільства із дотриманням принципу рівності.

Конституційні права людини і громадянина – це види можливої поведінки людини і громадянина у суспільстві та державі з метою задоволення своїх життєво важливих інтересів, які зазначені у Конституції та інших нормативно-правових актах. Конституційні свободи людини і громадянина – це їх спроможність діяти відповідно до своєї мети, інтересів, можливість вибору власного незалежного того чи іншого рішення [2].

Основний Закон України – Конституція України (а саме стаття 55) визначає, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [3]. Тобто кожен сам може захищати свої права та свободи.

Слід зазначити, що запровадження особливого правового режиму, зокрема воєнного стану, є потенційною загрозою для основних прав і свобод, саме тому чинне законодавство України містить низку важливих гарантій охорони прав людини. Зокрема, обмеження конституційних прав і свобод громадян, які можуть бути застосовані за умов надзвичайного та воєнного стану, є вичерпними й розширеному тлумаченню не підлягають. Термін їх застосування не може перевищувати терміну, протягом якого триває воєнний стан. В умовах надзвичайного та воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України.

У зв’язку із введенням воєнного стану Конституція передбачає певні обмеження у особистих правах та свободах, наприклад: право на свободу пересування, право на працю, право на страйк, право на освіту, право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Незважаючи на обмеження, Конституція України передбачає ряд прав і свобод, які не можуть бути обмежені навіть під час дії воєнного стану. До таких прав належать: право на життя і недоторканність; заборона катувань та інших видів жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання; право на свободу думки і слова; право на об'єднання в політичні партії та громадські організації; право на мирні зібрання; право на власність тощо.

Важливо розуміти, що будь-які обмеження повинні бути:

1. Законними, тобто базуватися на чинному законодавстві.

2. Необхідними, тобто спрямованими на забезпечення національної безпеки.

3. Пропорційними з метою не перевищення необхідного для досягнення мети обмеження.

4. Тимчасовими - діяти лише протягом періоду дії воєнного стану.

Основними викликами захисту прав та свобод людини і громадянина умовах воєнного стану є обмеження прав та свобод з метою забезпечення безпеки, адже під час воєнного стану відбуваються вбивства мирного цивільного населення, тортури; гуманітарна криза – тобто нестача їжі, води, інших життєвонеобхідних речей.

Враховуючи, що в нашій державі було введено воєнний стан, на даний момент наріжним питанням є налагодження комунікації та чіткої взаємодії при виконанні обов'язків усіма органами державної влади та посадовими особами. Водночас не можна допустити використання воєнного стану в Україні в політичних цілях, у тому числі спрямованих на скасування виборів і перенесення термінів. При дотриманні цих вимог введений в Україні воєнний стан надає мінімальний вплив на обмеження прав українських громадян, в іншому випадку в країні може виникнути реальна загроза гострої внутрішньої кризи з непередбачуваними наслідками.

Для забезпечення прав та свобод людини і громадянина існує наступна система національних засобів юридичного захисту:

1. Суд. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

2. Конституційний суд України. Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених Конституцією, та у порядку, визначеному законом.

3. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

4. Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

5. Прокуратура України здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

6. Національна поліція України забезпечує охорону прав і свобод людини.

Як висновок необхідно зазначити, що обмеження основних прав і свобод людини полягає в законному і виключно легітимному, тимчасовому, цілеспрямованому, недискримінаційному, суспільно-корисному звуженні обсягу і змісту основних можливостей людини. Можливість обмеження основних прав і свобод людини з боку держави передбачена практично у всіх міжнародно-правових

актах, що регулюють права людини і основні свободи. Кожен договір не тільки визначає межі можливих обмежень і вичерпний перелік їх підстав, а й встановлює ряд прав, які не можуть бути обмежені ні за яких обставин.

Отже, забезпечення прав та свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим питанням. Однак, навіть у таких складних умовах необхідно дотримуватися принципів верховенства права і захисту прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Юркуц Н.І. Права та свободи людини, гарантовані Конституцією України. URL:https://pzmrujust.gov.ua/yurydychni-konsultatsii/2347-prava-ta-svobody-liudyny-harantovani-konstytutsiieiu-ukrainy-11062019#:~:text=%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0%20%D1%96%20%D1%81%D0%B2%D0%BE%D0%B1%D0%BE% (дата звернення:15.11.2024р.)

2. Захист конституційних прав та свобод людини і громадянина URL:https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/zahyst-konstytuczijnyh-prav-ta-svobod-lyudyny-i-gromadyanyna/ (дата звернення:15.11.2024р.).

3. Конституція України від 28.06.1996р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення:15.11.2024р.)

Гриб Аліна Сергіївна, здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Осауленко Андрій Олександрович,
професор кафедри конституційного права та прав людини НАВС,
доктор юридичних наук, професор

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ: АДАПТАЦІЯ ДО СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Тема міжнародних стандартів прав людини є важливою у світлі постійних змін політичної та соціальної ситуації у світі. Міжнародні стандарти в галузі прав людини, засновані на таких документах, як Загальна декларація прав людини (1948 р.) [1], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.) [2] і Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.) [3]. Ці акти заклали основу для правової бази, що гарантує основні права людини. Водночас, відповідні стандарти завжди повинні адаптовуватися до нових загроз та викликів,

таких як технологічний прогрес, глобалізація, а також нові форми конфліктів та нерівності.

З розвитком цифрових технологій, особливо Інтернету та соціальних мереж, виникають нові питання щодо захисту конфіденційності, свободи слова та захисту від дискримінації у цифровому середовищі. Технологічні гіганти, насамперед Google, Facebook та Twitter, все частіше відіграють важливу роль у контролі доступу до інформації та впливі на громадську думку. Питання в тому, чи відповідає їх практика міжнародним стандартам у сфері прав людини і як держави забезпечують захист прав громадян в умовах глобальної цифровізації. Водночас необхідно розробити нові механізми для забезпечення інформаційної безпеки та захисту персональних даних на міжнародному рівні.

Сучасні конфлікти, такі як війна в Україні, тероризм, масова міграція та збройний конфлікт на Близькому Сході, створюють нові загрози правам людини, включаючи право на життя, безпеку, притулок та гуманітарну допомогу. На тлі цих криз міжнародні стандарти з прав людини зіштовхуються з труднощами у забезпеченні справедливого поводження з біженцями, забезпеченні захисту цивільного населення та боротьбі з військовими злочинами. Механізми відповідальності за порушення прав людини повинні бути укріплені в рамках міжнародного права, зокрема, через Міжнародний кримінальний суд та інші інститути.

Однією з головних проблем є дотримання прав людини в авторитарних державах, де міжнародні зобов'язання щодо прав людини часто ігноруються або порушуються. У таких країнах як Північна Корея, Білорусь і М'янма, обмеження свободи слова, переслідування політичних опонентів і порушення права на справедливий судовий розгляд стали частиною державної політики. У цьому контексті міжнародному співтовариству слід активніше використовувати механізми санкцій, дипломатичного тиску і підтримки громадянського суспільства для забезпечення мінімальних стандартів прав людини.

Економічна нерівність, яка посилюється в умовах глобалізації, також вимагає перегляду міжнародних стандартів у сфері прав людини. У багатьох країнах доступ до охорони здоров'я, освіти та соціальних послуг стає все більш нерівномірним, що ставить під загрозу реалізацію економічних та соціальних прав. Пандемія COVID-19 продемонструвала вразливість систем охорони здоров'я та соціальної підтримки, що призводить до порушень права на здоров'я та соціальний захист. Міжнародне співтовариство має розробити нові підходи для забезпечення рівного доступу до життєво важливих ресурсів і послуг, які є основою соціальних прав людини.

Розробка міжнародних стандартів у сфері прав людини пов'язана з необхідністю реагування на певні виклики, що виникають в сучасному світі. Одним з ключових аспектів є проблема прав людини в контексті штучного інтелекту та автоматизованих систем прийняття рішень. Використання алгоритмів штучного інтелекту в судовій системі при прийнятті адміністративних рішень або під час моніторингу громадян може створити ризик дискримінації та порушення права на справедливий судовий процес. Наприклад, системи автоматичного розпізнавання

обличчя часто демонструють упередження щодо певних етнічних груп, що може порушити право на рівність та недискримінацію. Міжнародні стандарти повинні бути адаптовані для забезпечення прав людини в контексті цифрової трансформації суспільства, особливо шляхом введення більш суворих правил використання штучного інтелекту.

Питання захисту прав працівників у цифровій економіці також актуальне. З розвитком віддаленої роботи нові категорії працівників, такі як фрілансери та працівники платформ, зіштовхуються з відсутністю соціальних гарантій, охорони праці та трудових прав. Існуючі міжнародні стандарти, особливо ті, що викладені в конвенціях Міжнародної організації праці, були розроблені для традиційних форм зайнятості і їх важко застосовувати в цифровій економіці, тому міжнародне співтовариство повинно забезпечити захист працівників від експлуатації та дискримінації та адаптувати трудове законодавство і стандарти в галузі прав людини до нових форм зайнятості.

Екологічні права – це ще одна сфера, яка потребує уваги в контексті адаптації міжнародних стандартів прав людини. Екологічні катастрофи, зміна клімату та виснаження природних ресурсів безпосередньо впливають на основні права людини, такі як право на життя, здоров'я та безпечне довкілля. Міжнародні зусилля, такі як Паризька угода, є важливими кроками для вирішення цих проблем, але потребують додаткових зусиль з боку держав і міжнародних організацій.

Рух за екологічну справедливість все активніше виступає за визнання права на чисте довкілля як одного з основних прав людини. Крім того, питання екологічної відповідальності має бути інтегроване в правові механізми захисту прав людини на міжнародному рівні, включаючи корпоративну відповідальність за вплив на навколишнє середовище.

Ще однією проблемою є дотримання прав людини в надзвичайних ситуаціях, таких як пандемії, стихійні лиха і військові конфлікти. Пандемія COVID-19 виявила багато проблем у системі охорони здоров'я, зокрема нерівність у доступі до медичних послуг. У багатьох країнах пандемії призвели до обмеження прав людини, таких як свобода пересування та право на конфіденційність, внаслідок вжиття заходів для стримування поширення вірусу. Це вимагає розробки більш чітких механізмів забезпечення балансу між громадською безпекою та захистом прав людини в надзвичайних ситуаціях. Забезпечення доступу до вакцин та ліків у рамках міжнародних зобов'язань щодо прав людини також є важливим аспектом.

Особливу увагу слід приділяти правам жінок та гендерній рівності в контексті сучасних викликів. Незважаючи на значні досягнення в галузі захисту прав жінок, особливо в контексті Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, жінки за гендерною ознакою частіше зіштовхуються з дискримінацією на ринку праці, насильством за ознакою статі та обмеженнями у доступі до освіти та охорони здоров'я. Пандемія також посилила проблеми, з якими стикаються жінки, особливо зростання домашнього насильства під час карантину. Міжнародні стандарти повинні бути переглянуті з метою включення нових заходів

по боротьбі з гендерною нерівністю і забезпечення рівних можливостей для жінок в різних сферах життя.

Зміцнення правозахисних механізмів на регіональному рівні також є важливим питанням з точки зору міжнародних стандартів у сфері прав людини. У різних частинах світу існують власні системи захисту прав людини, включаючи Європейський суд з прав людини, Африканську комісію з прав людини тощо. Незважаючи на те, що регіональні механізми відіграють важливу роль у захисті прав людини, їх ефективність часто обмежена політичними чи економічними факторами. Важливим завданням є зміцнення співпраці між регіональними правозахисними установами та міжнародними організаціями, (такими як організація Об'єднаних Націй) для посилення захисту прав людини на глобальному рівні.

Отже, міжнародні стандарти прав людини повинні постійно переглядатися і адаптовуватися до сучасних викликів. Це вимагає тісної співпраці між державами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством для забезпечення ефективного захисту прав людини в нових умовах глобалізації, технологічного розвитку та посилення екологічних загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015 (дата звернення:15.11.2024р.);
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_043 (дата звернення:15.11.2024р.);
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_042 (дата звернення:15.11.2024р.).

Грибова Маргарита Ігорівна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ВІЛЬНЕ ВИРАЖЕННЯ ДУМКИ І СЛОВА

Право на свободу думки та слова, а також на вільне вираження своїх поглядів і переконань є одним із основних прав людини, закріплених у другому розділі Конституції України. Це право є важливою складовою демократичного суспільства та необхідною умовою його розвитку. Його значення для самореалізації особистості надзвичайно велике.

Без плюралізму, толерантності та різноманіття поглядів неможливо побудувати справжнє демократичне суспільство. Людина, як соціальна істота, потребує можливості ділитися своїми думками, переконаннями та поглядами, а також бути впевненою, що її вислухають, особливо якщо ці погляди є критичними або відрізняються від загальноприйнятих. Тільки завдяки обміну думками, навіть суперечливими, ми можемо наблизитися до істини [2].

Значення свободи думки та слова у реалізації відповідних прав полягає в їх здійсненні, незважаючи на те, що ці права є частиною особистих (громадянських) прав людини та громадянина. Для ефективної реалізації цих прав існують спеціальні механізми, що ґрунтуються на конституційних гарантіях, які взаємно пов'язані і взаємодіють між собою. Завдяки таким гарантіям забезпечується захист і здійснення основних прав і свобод людини.

До основних елементів механізму реалізації права на свободу думки та слова, а також на вільне вираження поглядів і переконань належать: конституційні норми, що закріплюють ці права; нормативно-правові акти, які формулюють та закріплюють ці норми; зміст і структура самого конституційного права на свободу думки та слова, а також гарантії його реалізації; діяльність осіб, спрямована на здійснення цих прав; обмеження, які можуть застосовуватися до цих прав; суб’єкти, які забезпечують реалізацію прав (органи державної влади, місцевого самоврядування та їх посадові особи); акти, що пояснюють зміст правових норм; індивідуально-правові акти та юридичні факти, що впливають на реалізацію цих прав [5].

Згідно з думкою А. Колодія та А. Олійника, механізм реалізації конституційних прав, свобод та обов'язків людини й громадянина є комплексом

елементів, що забезпечують здійснення цих прав у межах законності, гуманізму та соціальної справедливості. Цей механізм дає можливість кожній людині та громадянину України реалізовувати свої конституційні права, а також усувати перешкоди, які можуть ускладнювати їхнє впровадження у повсякденному житті.

На думку авторів, основні складові цього механізму включають: а) конституційні норми, що визначають суб'єктивні права; б) самі конституційні права і свободи, їхній зміст, структура та гарантії реалізації; в) юридичні обов'язки; г) юридичну діяльність, яка є основою реалізації конституційних прав; ґ) законність і правосвідомість особи та громадянина, що забезпечують правильне розуміння своїх прав, свобод і обов'язків, а також шляхів їх реалізації; д) етапи реалізації кожного конкретного конституційного права.

За словами А. Олійника, під час реалізації конституційних прав, свобод і обов’язків, уповноважена особа діє для того, щоб перетворити певні можливості на реальність, використовуючи механізм реалізації суб’єктивних прав, свобод і обов’язків. Цей механізм є сукупністю правових інструментів, через які реалізуються права та свободи людини і громадянина, а також виконуються їхні обов’язки. Науковець також зазначає, що механізм реалізації конституційних свобод функціонує до того моменту, поки особа здатна самостійно реалізовувати соціальні блага, що їй належать відповідно до норм об’єктивного права. Якщо така можливість порушується або виникає загроза її порушення, настає необхідність включення механізму забезпечення суб’єктивних прав та можливостей людини й громадянина.

Згідно з Конституцією України, статтею 34 кожен громадянин має право на свободу думки та слова, а також на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Це право забезпечує індивідуальну свободу в формуванні і висловлюванні власних думок без будь-яких зовнішніх перешкод чи контролю, що є важливою основою демократичного суспільства.

В науковій літературі поняття «свобода думки» розглядається як можливість індивіда дотримуватися власних переконань без втручання з боку держави або інших осіб. Водночас «свобода слова» включає право особи публічно висловлювати свої думки, ідеї та інформацію в усній, письмовій або друкованій формі. Це право на вираження також охоплює можливість демонстрації поглядів через символічні форми, наприклад, через жест, зображення або інші невербальні методи.

Як зазначає Л. Ярмол, суб’єктивне юридичне право на свободу вираження поглядів включає не лише можливість висловлювати власні думки, а й право збирати, шукати, отримувати, фіксувати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію і ідеї. Це право надає людині свободу вибору методів і способів комунікації, будь-то усно, письмово чи через інші форми вираження [1].

Згідно зі статтею 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, кожен має право на свободу вираження своїх поглядів. Це право включає можливість дотримуватись власних переконань, отримувати та поширювати інформацію та ідеї без втручання державних органів і незалежно від кордонів. На

мою думку, право на свободу думки і слова повинно супроводжуватися юридичною відповідальністю як механізмом стримування, який запобігає порушенню цього права.

Важливо зазначити, що в українських судах у справах про відповідальність за поширення неправдивої інформації або даних, що принижують честь і гідність особи, враховуються не лише фактичні відомості, але й оцінні судження. Держава повинна мати чітку стратегію розвитку свободи думки та слова. З підвищенням правосвідомості громадян очікується зменшення кількості правопорушень, що, своєю чергою, сприятиме переходу до нових методів вирішення таких питань, зокрема через заохочувальні заходи.

Законодавчо закріплено підтримку розвитку свободи думки та слова через інститут омбудсмена. Проте поряд з омбудсменом можуть функціонувати й інші національні правозахисні установи, такі як комісії, комітети, інститути та центри, які не є взаємозамінними, а доповнюють механізми захисту прав людини. Існує пропозиція створити в Україні спеціалізовану установу — Комісію з прав людини, що могла б стати додатковим інструментом захисту прав людини.

Основною метою створення такої Комісії повинно бути забезпечення додаткового механізму захисту прав людини для вирішення проблем, які не врегульовані на національному рівні, доповнюючи роботу омбудсмена, а не замінюючи її. У цьому контексті закон, який регулює діяльність Комісії, має визначати форми співпраці між нею та Уповноваженим Верховної Ради з прав людини, а також окреслювати сфери їх взаємодії. На мою думку, така організація могла б оцінювати рівень дотримання права на свободу думки та слова в Україні.

Вважаю, що права і свободи людини треба розглядати як комплекс соціально-політичних, економічних, етичних та інших норм, які визначають основи демократичного та гуманітарного статусу особистості, а також її взаємодію з іншими людьми, суспільством і державою.

Зміст прав людини можна умовно поділити на кілька основних категорій:

- фізичні (життєві) права – це необхідні умови для існування людини та задоволення її базових потреб, таких як право на життя, фізичну недоторканність, безпеку, житло і соціальний захист.
- особистісні права – це невід'ємні права, які належать людині від народження і гарантуються державою, зокрема право на ім’я, честь, гідність, а також свобода думки і слова.
- культурні (гуманітарні) права – це права, які забезпечують збереження національної і культурної ідентичності, доступ до освіти та культурних досягнень, а також участь у їх створенні та розвитку. Сюди входять право на освіту, доступ до культурних надбань, права в галузі науки, техніки і мистецтва, а також авторські права.
- економічні права – це можливості, які дають людині право на участь у виробничій діяльності, забезпечення матеріального добробуту і доступ до благ.

- політичні права – це права, що дозволяють громадянам брати участь у політичному житті країни, висловлювати свої погляди на діяльність влади і сприяти розвитку демократії.

Крім того, права людини можна класифікувати за іншими ознаками:

- за значенням для носія – на основні (необхідні для існування та розвитку людини) і неосновні (які не є критично важливими для життя).
- за способом реалізації – на активні (права, що дозволяють вчиняти певні дії) та пасивні (права, що захищають від втручання з боку інших).
- за суб'єктним складом – на індивідуальні (реалізуються особисто, наприклад, право на свободу слова) і колективні (реалізуються через спільні дії групи, наприклад, право на створення організацій).
- за історичною послідовністю – на права першого покоління (громадянські, фізичні, особистісні та політичні), другого покоління (економічні, соціальні та культурні) і третього покоління (солідарні, колективні права).

Права людини тісно взаємопов'язані з її безпекою. За сучасною класифікацією ООН, їх забезпечення має охоплювати різні аспекти безпеки: економічну, продовольчу, в галузі охорони здоров'я, екологічну, особисту, громадську та політичну.

Відповідно до міжнародного досвіду, можна виокремити основні принципи захисту прав людини:

- права людини належать кожному від народження, вони є невід'ємними та не підлягають відчуженню.
- права людини базуються на принципі рівності та гарантуються всім особам, що перебувають під юрисдикцією держави.
- права людини мають найвищу цінність, а їх захист і дотримання є обов'язком держави.
- права людини є механізмом контролю над владою, обмежуючи її свавілля.
- забезпечення прав і свобод людини має бути без дискримінації за будь-якою ознакою.
- реалізація прав і свобод індивіда не повинна порушувати права інших.
- основні права і свободи повинні бути однаковими для всіх громадян по всій території держави.
- права людини включають цивільні, політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти [3].

Отже, забезпечення права на свободу вираження думок і слів є основою для створення справедливого, відкритого та демократичного суспільства, в якому кожен має змогу бути почутим і впливати на події, що відбуваються в його житті. Це право сприяє розвитку плюралізму, толерантності та прозорості, що в свою чергу забезпечує ефективний обмін ідеями. Воно дає громадянам можливість висловлювати свої переконання, оскаржувати загальноприйняті норми та активно долучатися до суспільного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барнич, К. І. (2019). Поняття та структура конституційно-правового механізму реалізації права на свободу думки й слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;
2. Бисага, Ю. М., Берч, В. В., Дешко, Л. М., Фрідманський, Р. М., & Барнич, К. І. (2021). Реалізація конституційного права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;
3. Дзьобань, О. П., & Жданенко, С. Б. (2020). Права людини і національна безпека: філософсько-правові аспекти взаємозв'язку. *Інформація і право*, *2*(33), 9-22;
4. Матвєєва, О. І. (2014). Право на свободу думки і слова в Україні: еволюція розуміння;
5. Меленко, О. В., & Білоскурська, О. В. (2023). До питання реалізації конституційного права людини на права та свободу думки й слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. *Академічні візії*, № 20.

Гудзенко Єлизавета Павлівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра ННІ №2 Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Славна Оксана Володимирівна,
доцент кафедри конституційного права
та прав людини НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ: ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ

Права людини є невід'ємною частиною сучасної цивілізації, закріпленою у ряді міжнародних актів, зокрема в Загальній декларації прав людини 1948 року. Проте, незважаючи на значні досягнення в області захисту прав людини, сьогодні ми стикаємося з новими викликами, які ставлять під сумнів ефективність існуючих механізмів захисту. Ці виклики мають як правовий, так і соціальний характер, тому важливо розглянути не лише правові механізми, але й соціальні умови, що впливають на реалізацію прав людини в різних країнах.

Захист прав людини починається з міжнародних документів, серед яких основними є:

- Загальна декларація прав людини (1948),
- Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966),
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966),

- Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принизливих видів поводження (1984).

Ці документи закріплюють базові права людини, проте їх реалізація залежить від політичної волі держав, а також від наявності ефективних судових і правозахисних механізмів. На міжнародному рівні існують інституції, такі як ООН, Європейський суд з прав людини, Міжамериканська комісія з прав людини, які здійснюють моніторинг і можуть втручатися у випадку порушень прав людини.

Захист прав людини на національному рівні залежить від конкретних юридичних систем, а також від наявності спеціальних органів, таких як омбудсмани, незалежні суди та правозахисні організації. Однак, навіть у країнах з розвинутою правовою системою існують труднощі з виконанням міжнародних норм через внутрішні політичні чи економічні інтереси [1].

Головною проблемою на правовому рівні – це недостатність або неефективність правозастосування. Зокрема, багато країн стикаються з проблемами в реалізації рішень міжнародних судів та організацій. Крім того, є випадки, коли порушення прав людини стають системними, а суди або органи державної влади не здатні або не хочуть захищати постраждалих.

Соціальні умови мають важливе значення для реалізації прав людини. Наприклад, у бідних країнах або в країнах, що перебувають у стані війни, базові права, такі як право на життя, освіту, здоров'я, часто порушуються через недостатність ресурсів або політичну нестабільність. Окрім того, економічні фактори, такі як безробіття або соціальна нерівність, також можуть призводити до порушень прав людини, зокрема через бідність, безпритульність, або дискримінацію на ринку праці. Соціальні, економічні та культурні фактори тісно пов'язані з порушеннями прав людини. Для створення справедливого і гуманного суспільства необхідно вживати комплексних заходів, спрямованих на подолання соціальної нерівності, боротьбу з дискримінацією і захист прав людини [2].

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у захисті прав людини, особливо в умовах, коли держави не забезпечують належного рівня захисту. Організації, такі як Amnesty International, Human Rights Watch, а також місцеві правозахисні ініціативи, часто є тією силою, яка допомагає привернути увагу до порушень прав людини на міжнародній арені.

Соціальна нерівність і дискримінація на основі статі, раси, релігії чи сексуальної орієнтації залишаються одними з найбільших викликів у сфері прав людини. Дискримінація не лише порушує базові права людини, а й погіршує соціальну стабільність та економічний розвиток. Сьогодні боротьба з дискримінацією залишається актуальною темою на рівні міжнародних організацій і в межах національних правових систем. Одним з найскладніших аспектів боротьби з дискримінацією є глибоко вкорінені в суспільстві стереотипи та упередження. Вони передаються з покоління в покоління, формуючи негативні ставлення до певних соціальних груп.

Глобалізація також впливає на соціальні умови, що можуть посилювати чи змінювати ситуацію із захистом прав людини. Важливою є міжнародна

солідарність у боротьбі з глобальними проблемами, такими як зміна клімату, міграція, біженці та інші соціальні катастрофи, які можуть призводити до масових порушень прав людини [3, с. 118]. Міжнародні організації, такі як ООН, ЄС, ОБСЄ та інші, відіграють ключову роль у координації міжнародних зусиль щодо захисту прав людини і боротьби з глобальними проблемами. Вони розробляють міжнародні договори, стандарти і механізми моніторингу, а також надають гуманітарну допомогу.

Отже, захист прав людини в сучасному світі потребує комплексного підходу, який поєднує правові та соціальні аспекти. Міжнародні правові норми і механізми є основою для захисту прав людини, однак їхня ефективність часто залежить від політичної волі держав. Водночас соціальні фактори, зокрема економічна нерівність, дискримінація та глобальні виклики, впливають на здатність суспільства гарантувати ці права. Необхідно сприяти розвитку правозахисних організацій, поліпшення правової грамотності громадян та інтеграції міжнародних стандартів прав людини в національні правові системи для досягнення реального захисту прав людини в глобальному масштабі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (ІІІ) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_015

2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

3. Глобалізація // Енциклопедія історії України : Інститут історії України НАН України. — К : Наукова думка, 2004. С. 118.

Демедюк Марина Сергіївна,
здобувач вищої освіти ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Сьох Катерина Ярославівна,
завідувач кафедри конституційного права
та прав людини НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність даної теми зумовлена тим, що, незважаючи на всі складнощі сучасних реалій, права людини підлягають виключній охороні. Конституція України визнає найвищою соціальною цінністю людину, її життя, здоров’я,

гідність та безпеку [1]. Проте, збройна агресія російської федерації і її повномасштабне вторгнення на територію України змусили весь державний апарат і суспільство в цілому перейти до оперативного функціонування в умовах правового режиму воєнного стану.

Права людини в Україні – це види можливої поведінки людини і громадянина у суспільстві та державі з метою задоволення своїх життєво важливих інтересів, які закріплені в другому розділі Конституції України.

Захист законних прав людини є одним із ключових обов'язків держави. Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені. Однак існують ситуації, коли їх обмеження є невідворотним і здійснюється виключно у спосіб та за допомогою засобів, передбачених чинним законодавством. Відповідно до ст. 64 Конституції України встановлює виключення, за яких можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини. Такою підставою безпосередньо виступає впровадження воєнного стану [1].

У Законі України «Про правовий режим воєнного стану», зазначено, що *воєнний стан* – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України президент Володимир Зеленський підписав Указ «Про введення воєнного стану в Україні» [3]. В той же день парламент затвердив цей документ, у пункті 3 якого вказано: на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина. Черговим Указом Президента України № 740/2024 від 28 жовтня 2024 року строк дії воєнного стану в Україні продовжено з 05 години 30 хвилин 10 листопада 2024 року строком на 90 діб.

Відповідно до вищевказаного Указу, на період дії воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а саме: недоторканність житла; таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; невтручання в особисте і сімейне життя; свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України; право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів; право брати участь в управлінні державними справами, у референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги; право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом; право на працю; право на страйк для захисту своїх

економічних і соціальних інтересів; право на освіту.

Під час воєнного стану може бути запроваджена комендантська година – тобто заборона перебування на вулицях в певний час доби без спеціальних дозволів. Під час комендантської години не можна збиратися в певних місцях, проводити будь-які зібрання, мітинги або демонстрації.

Також, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», може запроваджуватися трудова повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер [2].

У період проведення мобілізації громадяни України чоловічої статі віком від 18 до 60 років зобов'язані мати при собі військово-обліковий документ та пред'являти його за вимогою уповноваженого представника влади.

Разом з тим, Конституція України як основний гарант забезпечення і захисту прав і свобод громадян містить перелік прав, які не можуть обмежуватися навіть в період дії воєнного стану. Зокрема: не може бути обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; громадяни України не можуть бути позбавлені громадянства і права змінити громадянство; не можуть бути порушеними невід'ємне право на життя, на повагу до гідності, на свободу та особисту недоторканність; не підлягає обмеженню право направляти індивідуальні або колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування; не можуть бути обмеженими право на житло, на шлюб і рівні права та обов'язки в шлюбі і сім'ї; порушення рівності дітей у своїх правах незалежно від походження; не підлягає обмеженню право на захист прав і свобод у суді; на відшкодування коштами держави або органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державної влади; не може бути обмеженим право на професійну правничу допомогу; право не притягуватися двічі до юридичної відповідальності одного виду за одне і те ж правопорушення; презумпція невинуватості; право на захист і відмову свідчити або давати пояснення чи показання щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коло яких визначено законом.

Крім того, вищезазначений закріплює гарантію дотримання таких стандартів, як: мінімальна заробітна плата, мінімальний строк відпустки та час відпочинку між змінами на час залучення громадян до виконання трудової повинності та відшкодування вартості майна у разі його примусового відчуження тощо. Слід зазначити, що держава може обмежувати право на власність під час воєнного стану, але це не може відбуватися свавільно. Порядок відчуження встановлений Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [4].

Поряд з правами які підпадають під обмеження є права на які не

поширюється ні воєнний ні надзвичайний стан, до прикладу, гідність людини, беззаперечно, є однією із основоположних цінностей людства. Порушення цього уставу неприпустиме за жодних умов, навіть у період дії воєнного стану.

Також слід виокремити заборону катування. Абсолютна заборона катування є імперативною нормою міжнародного права, і, як постійно підкреслює у своїй практиці Європейський суд з прав людини, відображає одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства. Жодна людина не може зазнавати катування або нелюдського поводження навіть під час воєнного стану і неважливо в якому статусі людина перебуває. Застосування катувань і жорстоке поводження повністю нівелюють принцип людської гідності. Тому їх використання є абсолютною забороною на теренах усього цивілізованого світу, навіть коли мова йде про війну.

Таким чином, основоположні права людини і громадянина не підлягають обмеженню навіть у період дії воєнного стану. Адже, без їх забезпечення і гарантування неможливим є існування людини і держави у правовому демократичному полі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р.№ 254к/96-ВР UPL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р.№ 389-VIII UPL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. UPL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text
4. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17 травня 2012 р. № 4765 UPL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#T

Демиденко Володимир Олексійович,
професор кафедри конституційного права та прав НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

АКСІОЛОГІЯ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ: ПРАВО СИЛИ ЧИ СИЛА ПРАВА

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року поставило на порядок денний питання щодо форм і методів ймовірного перспективного регулювання міжнародних відносин між різноманітними суб’єктами міжнародного права. Після цієї події, беззаперечно, можна стверджувати, що світ, міжнародні

відносини та система забезпечення міжнародної безпеки вже ніколи не буть такими як до повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Варто зауважити, що фактично різні події до вказаної вище дати, до певної міри вже яскраво та системно демонстрували світовій спільноті недієвість та неефективність виробленої системи забезпечення міжнародної безпеки, міжнародного права та створених на його основі міжнародних інституцій. Для прикладу, можна згадати російсько-грузинську війну 2008 року в Південно-Кавказькому регіоні, що практично призвела до втрати суверенітету Грузії над частиною її території – Абхазією та Південною Осетією.

Власне, тоді міжнародні міжурядові організації, держави, провідні економіки, світові політичні лідери майже не зреагували на цю російську колоніальну експансію. Замість ініціювання питання щодо притягнення до міжнародної відповідальності завойовника, запровадження всебічних санкцій зусиллями міжнародної спільноти та міжнародних інституцій була віддана перевага політиці «задобрення» агресора. Зокрема, максимум на що спромігся тоді Європейський Союз – це тиснути на президента Грузії підписати план перемир'я та Європарламент схвалив висновки доповіді комісії ЄС на чолі з Гайді Тальявіні з розслідування обставин конфлікту в Південній Осетії. Відповідно до висновків комісії ЄС, як не парадоксально, вказану війну розв'язала Грузія. Проте росія провокувала Грузію на ці дії [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Як наслідок, відсутність належної реакції з боку ООН, ЄС, Ради Європи, ОБСЄ та інших міжнародних міжурядових організацій, держав, політичних лідерів фактично обумовили продовження агресії росії вже проти України. Власне, агресор в 2014 році за використання форм і методів сучасної гібридної війни окупував Автономну Республіку Крим та окремі райони Донецької і Луганської областей України. Варто погодитися з екс прем'єр-міністром Великобританії Борис Джонсон, що Захід зробив жахливу помилку, не покаравши путіна за вторгнення до Криму [2].

З огляду на те, що в чергове демократичний світ, міжнародні міжурядові інституції не виробили спільного, дієвого рішення щодо покарання порушника норм міжнародного права, ба навіть навпаки суттєво посилили економічну, військову, політичну та іншу співпрацю з агресором – це обумовило вже широкомасштабне вторгнення в Україну з єдиною метою знищення Українського народу та суверенітету Української держави.

Проте відчайдушний супротив Українського народу не дав можливості досягти наведеної зловісної мети державі-агресору. Більше того, Україні вдалося на першому етапі цієї жахливої війни отримати медійну перемогу. Україна, до певної міри, спромоглася об'єднати демократичні країни навколо цінностей цивілізованого світу – поваги до людини, її життя і здоров'я, прав і свобод, демократії та ін. Фактично всі три роки війни протистояння ворогу, що значно переважає за ресурсами нашу державу, ознаменувалися різноманітною підтримкою з боку держав західної демократії.

Водночас агресор також вагомо посилив свою військово-політичну співпрацю з антидемократичними політичними режимами Білорусії, Ірану, Північної Кореї та інших держав. При цьому, якщо порівняти українських партнерів (США, ФРН, Франція, Нідерланди, Данія, Канада, Південна Корея і багато ін.) та спонсорів війни в контексті

підтримки росії, то можна сформувати невтішні висновки. По-перше, українські партнери значно поступаються сателітам росії в рішучості, оперативності, консолідації зусиль та нарешті – зацікавленості в перемозі України. Для прикладу, на Мюнхенській безпековій конференції представниками держав демократичного табору нерідко розглядався аспект щодо «збереження обличчя рф» [3]. По-друге, значно зросла з боку росії питома вага терористичної складової у цій війні. Воєнні удари, перш за все, наносять по цивільні критичній інфраструктурі, лікарням (наприклад, Національній дитячій спеціалізованій лікарні «Охматдит») мирним будинкам, цивільним особам.

Варто погодитися з думкую екс-спікера Палати представників США Ненсі Пелосі, що сучасна війна в Україні – це зіткнення цивілізованого демократичного світу та нецивілізованого – диктаторського [4]. Проте, на жаль, це зіткнення відбувається на території України.

Окрім того, якщо держави західної демократії не консолідують та не подвоять свої зусилля в підтримці України, то перемога цивілізованого світу, відновлення дієвості міжнародного права виглядає досить складно досяжною. Особливо цей висновок посилюється в світлі перемоги на виборах президента США Дональда Трампа, який найпевніше хоче досягти миру за рахунок жертви (втрати Україною своїх територій, відмова від вступу в НАТО та інші). Більше того, переможець президентської кампанії США в межах передвиборчої агітації і до інавгураційний період висловлює думки, які досить часто суперечать базовим принципам міжнародного права.

Доцільно наголосити, що людство мало вже подібний гіркий досвід задобрювання агресора. Мова йде про 1938 рік, коли Чехословаччина під тиском Великобританії, Франції та Італії підписала з рейхсканцлером Німеччини Гітлером угоду, за якою Чехословаччина повинна була поступитись Німеччині прикордонною Судетською областю [5]. Вказана Мюнхенська угода фактично обумовила розчленування Чехословаччини і початок Другої світової війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Report Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. URL: http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/30_09_09_iiffmgc_ report.pdf
2. Boris Johnson: West made terrible mistake by failing to punish Vladimir Putin for Crimea invasion. URL: https://www.telegraph.co.uk/politics/2022/03/14/boris-johnson-west-made-terrible-mistake-failing-punish-vladimir/
3. Грабовська В. Нарешті заговорили про світ без Росії, політолог проаналізував Мюнхенську конференцію. URL: https://24tv.ua/myunhenska-konferentsiya-chomu-myunheni-rozglyadalos-pitannya_n2258747
4. Putin Wants a Clash of Civilizations. Is ‘The West’ Falling for It? URL: https://www.nytimes.com/2022/03/11/opinion/nato-russia-the-west-ukraine.html
5. Мюнхенська угода. *Цей день в історії.* 2001. № 24. URL: https://www.jnsm.com.ua/h/0930M/

Денісов Денис Дмитрович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра ННІ міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

РОЛЬ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Історія підготовки та прийняття Загальної декларації прав людини (далі - Декларація) була складною через тривалі дипломатичні суперечки між представниками різних філософських, ідеологічних та релігійних поглядів. Попри це, документ був прийнятий більшістю голосів держав-учасниць ООН, ставши безпрецедентним досягненням у сфері прав людини. Декларація проголосила концепцію прав людини та встановила міжнародні стандарти, які стали основою для національних конституцій, включно з Конституцією України. За своєю правовою сутністю Декларація є багатогранним документом, в основу якого покладено основні ідеї, зокрема, проголошення концепції прав людини та встановила стандарти прав людини, які стали предметом уваги і справою міжнародного права.

Незважаючи на різні ідеології, правові системи та суперечності між державами-учасницями ООН, які ускладнювали досягнення порозуміння щодо багатьох положень Декларації, зрештою вдалося знайти компроміс. Принципові положення для багатьох держав у тексті документа намагалися не деталізувати, а також уникали визначення деяких понять, надаючи їм загальний характер. Під час пошуку компромісу сторони виходили з можливості різного тлумачення цих положень та способів реалізації певних прав. У результаті проведеної роботи делегаціями багатьох країн Декларація була ухвалена 48 голосами держав-членів ООН (8 утрималися) і, відповідно до Статуту ООН, вважається прийнятою одностайно.

Причини прийняття Декларації прав людини були зумовлені необхідністю забезпечити свободу, справедливість і загальний мир через визнання гідності та невід'ємних прав кожної людини. Це рішення стало відповіддю на варварські акти порушення прав, що шокували людство, та підтвердило віру народів ООН у рівність і гідність усіх людей. Документ також відобразив прагнення до світу, де люди мають свободу слова, переконань і звільнені від страху та нужди, а держави-члени

зобов'язалися сприяти захисту прав людини та основних свобод на міжнародному рівні [1].

Так, на момент прийняття Декларації цей документ вважався «новаторським» документом, який продемонстрував, що можна досягнути ефективного консенсусу для утвердження прихильності до прав людини для всього людства. Незважаючи на загальне схвалення Декларації, її цінність і перспективи інтерпретувалися різними сторонами радикально по-різному. Найбільш невизначеним залишається точне юридичне значення документа. Здебільшого розробники Загальної декларації вважали, що вона надає моральні настанови, а не діє як правовий інструмент. Досягнення за досягненням після прийняття документа свідчать про те, що Декларація стала еталоном міжнародних правових норм щодо прав людини [2].

Водночас необхідно зазначити, що з моменту свого прийняття Декларація була неодноразово підтверджена на різних міжнародних форумах, зокрема, на конференціях та в рамках різних інституцій. У 1968 році на першій Міжнародній конференції ООН з прав людини в Тегерані (Іран) була ухвалена Тегеранська декларація, яку Генеральна Асамблея ООН пізніше визнала як «важливе і своєчасне підтвердження» ключових принципів, закріплених у Загальній декларації. У Тегеранській декларації було зазначено, що Загальна декларація прав людини є «спільним розумінням» та «зобов’язанням» для всього світового співтовариства щодо невід’ємних прав кожної людини, закликаючи до віри в її принципи та дій відповідно до них [3]. Пізніше, у 1993 році, Всесвітній конгрес ООН з прав людини у Відні (Австрія) ухвалив Віденську декларацію та Програму дій, які послугували основою для розробки нового законодавства у сфері прав людини. Представники конгресу зазначили, що Загальна декларація прав людини стала «основою для досягнення прогресу у встановленні міжнародних стандартів» у сфері прав людини [4].

Крім того зауважуємо, що у 1966 році було прийнято два пакти - Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (МПГПП) [5] та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП) [6], які набули чинності протягом наступного десятиліття. У преамбулах МПГПП та МПЕСКП підкреслюється першорядна роль Декларації як сполучної ланки між положеннями про права людини в Статуті ООН та самими пактами. Хоча їх прийняття значно запізнилося через непримиренну напруженість часів холодної війни між Західним та Східним блоками, які також були відповідальні за поділ пакту на дві частини, очікувалося, що МПГПП та МПЕСКП будуть обов'язковими правовими інструментами, які захищатимуть права людини згідно з Загальною декларацією прав людини в усіх країнах світу.

Багато хто вважав, що ці два пакти мають вищу цінність порівняно із Декларацією через їхню юридично зобов'язуючу силу, яка видавалася більш примусовою та ефективною. Однак багато дослідників міжнародного права не погоджуються з цим твердженням, оскільки обидва пакти були прийняті понад трьома чвертями держав-членів ООН шляхом підписання та ратифікації. Хоча підписання пакту лише свідчить про намір держави-підписанта перейти до процесу

ратифікації, це також означає готовність зробити пакт юридично обов'язковим у майбутньому. Водночас близько 30 держав для кожного пакту не завершили процес ратифікації: наприклад, США не є стороною МПЕСКП, а Китай не ратифікував МПГПП. Як наслідок, масштаби та ступінь впливу цих пактів залишаються обмеженими.

У період між 1988 і 1997 роками відсоток справ, у яких Декларація визнавалася прецедентом міжнародного права, майже подвоївся, досягнувши 50%. У сучасному контексті Декларація слугує віхою в розвитку багатьох ключових правових концепцій (наприклад, несправедливість виключення осіб з-під міжнародного захисту біженців на підставі злочинної поведінки), які розуміються і застосовуються під егідою інших міжнародних конвенцій. Норми, сформульовані в Декларації, а також способи їх контекстуалізації також стали орієнтиром для оцінки суперечливих політик, таких як міграційний контроль і захист біженців.

Ще одна причина, чому Декларація набула правового значення, полягає в її інтеграції до національного законодавства. Спочатку автори Декларації сподівалися, що судова практика на національному рівні стане «найкращим і найнадійнішим правовим засобом» для захисту прав людини, однак це використання не розпочалося відразу після її прийняття. З часом багато урядів погодилися взяти на себе остаточну відповідальність за захист прав людини на своїх територіях. Тому аналіз впливу Декларації на національне право є важливим для оцінки її практичної правової значущості. Щонайменше 25 країн прямо згадують Загальну декларацію прав людини у своїх конституціях. Приблизно 80 країн конституційно визнають норми міжнародного права, що опосередковано підтримує Декларацію. Існує також значна емпірична база, яка свідчить про те, що включення прав із Загальної декларації підвищує ймовірність їх відображення у національних конституціях більш ніж на 50%, що демонструє здатність Декларації впливати на національні правові системи та сприяти дотриманню прав. Незважаючи на критику, що неоднозначність Декларації є причиною її непослідовної ефективності, вона була прямо цитована в щонайменше 166 національних судових справах як підстава для прийняття рішень судами [7].

Прийнявши шлях до європейських правових стандартів, Україна визнала основні принципи та норми, закладені в Декларації, як ключові орієнтири для захисту прав і свобод своїх громадян. Це знайшло своє відображення в Конституції України, де багато статей, що стосуються прав людини, були розроблені з урахуванням положень Декларації. Основні права, такі як право на життя, свободу, особисту недоторканність, рівність перед законом, заборона тортур і жорстокого поводження, а також право на приватне життя, отримали своє закріплення у національному законодавстві. Це свідчить про прагнення України дотримуватися міжнародних стандартів прав людини та інтегрувати їх у своє правове поле, забезпечуючи надійний захист громадян.

Таким чином, Загальна декларація прав людини не лише заклала основу для національного законодавства України, але й стала важливим інструментом для

зміцнення демократичних принципів та підвищення рівня захисту прав людини в країні, сприяючи її інтеграції до європейської правової спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кириченко В. М., Соколенко Ю. М. Загальна декларація прав людини: історико-правові аспекти (до 70-річчя прийняття). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2018. Т. 2, № 36. С. 12–15. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc36/part_2/5.pdf.
2. United Nations, Commission on Human Rights, Draft Report of the Working Group on Implementation, UN Doc. E/CN.V53 1947. URL: https://documents.un.org/doc/undoc/gen/gl9/001/02/pdf/gl900102.pdf.
3. United Nations, International Conference on Human Rights, Resolution adopted on the Report of the Third Committee, UN Doc. A/RES/2442(XXIII), 1968. URL: https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/244/02/pdf/nr024402.pdf.
4. United Nations World Conference on Human Rights. Vienna declaration and programme of action. [New York] : United Nations, 1993. 28 с. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/vienna-declaration-and-programme-action.
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
7. Cheng T.-H. The Universal Declaration at Sixty: Is it Still Right for the United States?. *SSRN Electronic Journal*. 2007. URL: https://doi.org/10.2139/ssrn.1007722.

Дмітров Юрій Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИМИ ПРАВАМИ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Проблема захисту прав осіб з інвалідністю набуває все більшої ваги у сучасному світі. Через зростання кількості людей з обмеженими можливостями,

спричинене старінням населення, наслідками конфліктів та поширенням хронічних захворювань, суспільство та держава мають приділяти особливу увагу їхнім потребам і правам. В Україні, як і у багатьох інших країнах, забезпечення рівних прав та інтеграції осіб з інвалідністю залишається серйозним завданням, яке потребує подальшого розвитку та вдосконалення. Історично ці люди часто стикалися з дискримінацією та ізоляцією, а їхні права обмежувалися. Проте в 20-му столітті спостерігалось значне переосмислення ставлення до осіб з інвалідністю завдяки активізації руху за їхні права, що значно підвищило обізнаність суспільства про їхні потреби [1]. Перший міжнародний документ, спрямований на захист основних прав людей з обмеженими можливостями, значно покращив ситуацію. Серед цих документів особливу роль відіграє Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, яка забезпечує захист їхніх прав у всіх сферах життя, включаючи право на життя, рівність перед законом, доступ до послуг, освіту, працевлаштування і політичну участь [2]. В Україні ці питання регулюються численними законами та підзаконними актами. Основний із них — закон України "Про основи соціального захисту осіб з інвалідністю", який визначає основні принципи і механізми соціального захисту [2].

Право на життя є фундаментальною нормою і закріплене в статті 10 Конвенції ООН та статті 27 Конституції України [1; 2]. Це право включає не лише фізичне існування, а й можливість вести повноцінне життя. Доступність системи охорони здоров’я є ключовим аспектом цього права. Стаття 25 Конвенції ООН зобов’язує держави забезпечити доступ до якісних медичних послуг для людей з інвалідністю без дискримінації [1]. В Україні це питання регулюється статтею 49 Конституції [2]. Попри наявність правової бази, люди з інвалідністю часто зустрічаються з труднощами у доступі до медичних послуг через фінансові бар’єри, відсутність адаптованих закладів та нестачу кваліфікованих спеціалістів. Крім того, реабілітаційні послуги часто важкодоступні через обмежені державні програми [4].

Право на рівність перед законом — важливий принцип, закріплений як у міжнародних, так і в національних актах. Стаття 1 Конвенції ООН проголошує, що всі особи з інвалідністю мають право на рівність перед законом без дискримінації [1]. В Україні це закріплено у статті 24 Конституції [2]. На жаль, дискримінація все ще поширена у багатьох сферах життя. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації» окреслює як пряму, так і непряму дискримінацію [3]. Доступ до правосуддя є ключовою складовою реалізації права на рівність перед законом. Для людей з інвалідністю він ускладнений фізичними та процедурними бар’єрами. Згідно зі статтею 13 Конвенції ООН, держави повинні забезпечити доступ до правосуддя для осіб з обмеженими можливостями шляхом адаптації процедур та надання необхідної підтримки. Проте в Україні відсутність універсального дизайну судових приміщень та незадовільність процесуальних механізмів заважають реалізації цього права. Правозахисні організації відіграють критичну роль у цій сфері, надаючи безкоштовну правову допомогу, сприяючи змінам у законодавстві та підвищуючи обізнаність про права людей з

інвалідністю [4].

Право на освіту для людей з інвалідністю в Україні є фундаментальним правом кожного, незалежно від фізичних чи психічних особливостей. У країні це право закріплене в Конституції та ряді законів, зокрема в Законі «Про освіту України» [2]. Особливі потреби цих осіб в освітньому процесі передбачають створення спеціальних умов і адаптацію освітнього середовища. Законодавство України гарантує всім людям з інвалідністю рівний доступ до освіти, можливість навчатись відповідно до їхніх індивідуальних потреб і здібностей, а також створення умов для їхнього навчання та розвитку. Закон України «Про освіту» зобов'язує створення інклюзивного освітнього середовища, що забезпечує усім дітям, зокрема тим, хто має особливі освітні потреби, рівні можливості в навчанні. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права людей з інвалідністю підкреслює важливість права на освіту для осіб з обмеженими можливостями і закликає держави-члени забезпечити інклюзивну освіту [5].

Право на працю для людей з інвалідністю є ключовим компонентом їхнього права на рівність. Це закріплено в статті 27 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю [1], яке гарантує рівний доступ до роботи на однакових умовах з іншими. Відповідно до статті 43 Конституції України, кожен має право на працю, яка дозволяє обирати або приймати роботу, що забезпечує засоби до існування [2]. Одним з основних елементів реалізації цього права є заборона дискримінації за ознакою інвалідності. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» забороняє будь-які форми дискримінації в сфері зайнятості, включаючи відмову в працевлаштуванні через інвалідність [3]. На практиці дискримінація може бути як прямою (наприклад, відмова в працевлаштуванні через інвалідність), так і непрямою (встановлення вимог, які неможливі для виконання особою з інвалідністю). Для боротьби з цими явищами Кодекс законів про працю України (стаття 17) вимагає від роботодавців дотримуватися принципів рівності та створювати умови для працевлаштування осіб з інвалідністю. У разі дискримінації можна звернутися до суду або до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [3].

Ще один важливий аспект права на працю – це обов'язок роботодавця адаптувати робочі місця для осіб з інвалідністю. Це передбачено в статті 18 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [2], яка вимагає створення умов праці, що відповідають індивідуальним потребам кожного. Міжнародний досвід, зокрема у ЄС, демонструє ефективність таких підходів. У Європі роботодавцям надаються податкові пільги за працевлаштування людей з обмеженими можливостями або компенсація витрат на адаптацію робочого місця. В Україні теж існують стимули для роботодавців, такі як державне фінансування відповідно до постанов Кабінету Міністрів України [3].

Загалом, стан забезпечення прав осіб з інвалідністю в Україні залишається складним, що створює численні труднощі для цієї групи населення і обмежує їх можливості для повноцінного життя. Хоча існують законодавчі ініціативи, які проголошують рівні права та можливості для всіх громадян, реальність часто

далека від цих декларацій. Дослідження показують системні бар'єри в різних сферах, зокрема в освіті, зайнятості, доступі до медичних послуг та соціальних гарантій [4; 5]. У багатьох випадках, освітні установи не мають належної інфраструктури для навчання дітей з інвалідністю, що призводить до їхньої маргіналізації . На ринку праці люди з інвалідністю стикаються з дискримінацією та обмеженими можливостями для реалізації своїх професійних навичок, що негативно відбивається на їхній економічній незалежності. Крім того, недостатня обізнаність суспільства про права осіб з інвалідністю та відсутність належної інформаційної підтримки призводять до стереотипів і стигми, які ускладнюють інтеграцію цих осіб у суспільство. Відсутність ефективних механізмів моніторингу та оцінки виконання законодавства також погіршує ситуацію, оскільки порушення прав залишаються без належної реакції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. [Електронний ресурс]. Вилучено з : https://www.un.org/
2. Конституція України. [Електронний ресурс].Вилучено з : https://zakon.rada.gov.ua/
3. Кодекс законів про працю України. [Електронний ресурс]. Вилучено з : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08
4. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Звіти щодо дотримання прав осіб з інвалідністю. Вилучено з : https://ombudsman.gov.ua/
5. Центр прав людини ZMINA. Аналітичні статті про права осіб з інвалідністю. Вилучено з : https://zmina.ua/

Дуденко Анастасія Сергіївна,
здобувачка вищої освіти магістра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Сьох Катерина Ярославівна,
завідувач кафедри конституційного права та прав людини НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЖИТЛО УКРАЇНОЮ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Право на житло є одним із фундаментальних прав людини, закріпленим у Конституції України та низці міжнародних актів. У сучасних умовах соціально-економічних викликів, воєнних дій та вимушеного переміщення мільйонів громадян ця проблема набула особливої актуальності. Забезпечення житлових прав є важливим завданням держави, яке вимагає комплексного підходу, включаючи

законодавчі, фінансові та соціальні механізми.

Згідно зі статтею 47 Конституції України, кожен громадянин має право на житло. Це передбачає не лише можливість володіти, орендувати чи будувати житло, а й гарантії його захисту. Держава зобов'язана створювати умови для забезпечення громадян житлом через будівництво, доступне кредитування та підтримку соціальних програм. Дане право належить до переліку прав, що відповідно до ч. 2 ст. 64 Конституції не підлягають обмеженню навіть за умов воєнного стану. Таким чином, його реалізація та забезпечення мають залишатися пріоритетом держави, зокрема й у контексті збройної агресії російської федерації проти України.

Важливо зазначити, що житлові права складають окрему категорією прав, регулювання яких не обмежено лише статтею 47 Основного Закону. Конституція України закріплює: право вільного вибору місця проживання (ст. 33); право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає і право на житло (ст. 48); право оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55) тощо [2, с. 156].

Згідно із Законом України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)», Україна взяла на себе зобов'язання вважати обов'язковими для виконання п.п. 1, 2 ст. 31 та забезпечувати ефективну реалізацію права на житло, що передбачає створення умов для доступу до якісного житла, боротьбу з бездомністю та поступову її ліквідацію, а також впровадження механізмів для встановлення доступних цін на житло, особливо для соціально вразливих категорій населення. До такої категорії, на жаль, належать мільйони українців, як внутрішньо переміщених осіб, так і тих, хто у цей кризовий період стикнулися з неналежним соціально-економічним регулюванням даного питання.

Соціальне житло в Україні вже давно не покриває потреб громадян, а з появою ВПО навантаження на цей сегмент зросло в рази. У багатьох регіонах України бракує місць для тимчасового розміщення ВПО. Громадські будівлі, готелі, гуртожитки та спеціально створені центри не завжди можуть забезпечити належні умови для тривалого проживання, а багато громадян не мають фінансової можливості орендувати житло через втрату роботи, джерела доходу та вартість орендної плати, особливо у великих містах. Соціальні виплати, які надаються державою, не допомагають у вирішенні даних питань. Хоча існує низка законодавчих ініціатив, спрямованих на підтримку ВПО, часто вони не є достатньо ефективними через складність процедур, корупційні ризики та нестачу фінансування. Сьогодні проблема соціального та житлового забезпечення регулюється Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014 та Постановами Кабінету Міністрів від 08.06.2016 року № 365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам», від 22.07.2020 року № 632 «Деякі питання виплати державної соціальної допомоги», від 29.04.2022 року № 495 «Про затвердження Порядку формування фондів житла, призначеного для тимчасового

проживання, обліку та надання такого житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб».

Окремою проблемою є процес отримання компенсації, який часто є тривалим і складним, а іноді взагалі залишається недоступним. Так відповідно до Закону України «Про компенсацію за пошкодження або знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок збройної агресії російської федерації» № 2923-IX від 23.03.2023 року його дія не поширюється на об'єкти нерухомого майна, що на день набрання чинності Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, знаходилися на тимчасово окупованій російською федерацією території України, визначеній відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Тобто на таку компенсацію нині не можуть розраховувати громадяни, житло яких розташоване та тимчасово окупованих територіях, та фактично українці, житло яких розташоване у зонах бойових дій, оскільки відповідно ст. 3 Закону № 2923-IX має бути сформована Комісія для розгляду питання щодо надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна.

Зважаючи на вищезазначене, проблема забезпечення житлових прав громадян України, особливо в умовах воєнної агресії російської федерації, є надзвичайно актуальною та багатогранною. Право на житло, гарантоване Конституцією України та міжнародними договорами, залишається основоположним і не підлягає обмеженню навіть за умов воєнного стану. Водночас реалізація цього права стикається з численними викликами, і хоча українське законодавство містить низку норм, спрямованих на забезпечення житлових прав, проте їхня реалізація часто ускладняється через нестачу ресурсів, корупцію, складність процедур і недостатню увагу до практичних потреб громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Чайковський О. І. Умови та принципи реалізації захисту права на житло в Україні. Юридичний вісник. 2021. С. 156-162. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3c6cb624-490d-4e8c-af67-f73d1e66bc13/content

3. Чайковський О. І. Поняття та зміст конституційного права на житло. Південноукраїнський правничий часопис. 2020. С. 56-61. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2020/4/12.pdf

4. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої): Закон України № 137-V від 14.09.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137-16#Text

5. Про компенсацію за пошкодження або знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Закон України від 23.03.2023 № 2923-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20?find=1&text=%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BF#w1_4

Єременко Наталія Андріївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Халюк Сергій Олександрович,
професор кафедри конституційного права та прав людини НАВС, доктор юридичних наук, доцент

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРАКТИКА І ПЕРСПЕКТИВИ

Конституційний Суд України (КСУ) виконує критично важливу роль у захисті прав і свобод людини, особливо в умовах воєнного стану, запровадженого 24 лютого 2022 року. У період, коли держава змушена обмежувати певні права громадян задля захисту національної безпеки, КСУ залишається гарантом збереження демократичних принципів і балансу між суспільними та індивідуальними інтересами.

У першому ухваленому після початку повномасштабного вторгнення Рішенні від 6 квітня 2022 року № 1-р(ІІ)/2022, що стосується справи про посилений соціальний захист військовослужбовців, Конституційний Суд України враховує обставини, пов’язані зі збройною агресією російської федерації проти України. У своєму рішенні Суд наголошує на значущості Збройних Сил України та інших військових формувань у захисті суверенітету, незалежності й територіальної цілісності держави. Ці конституційні принципи становлять основу конституційного ладу України, а їхній захист є вирішальним для забезпечення всієї системи конституційних прав і свобод людини та громадянина, гарантованих Конституцією України. Відтак усебічна підтримка військовослужбовців Збройних Сил України є одним із засобів розширення оборонних можливостей держави [2].

Відтак, у Рішенні від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022, КСУ розглянув справу щодо відповідності Конституції України Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об’єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об’єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову

агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України». Конституційний Суд України підкреслив: «Конституція України та низка міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, які стали частиною національного законодавства України, допускають можливість обмежувати права людини за певних обставин та умов. До таких обставин належать акти збройної агресії, які ставлять під загрозу не лише територіальну цілісність держави, що зазнала збройного нападу, її політичну незалежність, державний суверенітет, а й існування самої держави, що є об'єктом агресії, як такої» [3]. Таким чином, ухвалення Рішення в умовах запровадженого в Україні воєнного стану та боротьби Українського народу проти агресії російської федерації зумовило висновок Конституційного Суду України про відповідність заходів, передбачених оспорюваним законом, принципам пропорційності та конституційності. Усі зазначені рішення КСУ демонструють його здатність захищати фундаментальні права громадян навіть у найскладніших умовах. Конституційний Суд України адаптує своє правозастосування до викликів воєнного часу, зберігаючи баланс між захистом прав громадян і забезпеченням національної безпеки. Рішення КСУ демонструють, що забезпечення територіальної цілісності, незалежності та суверенітету України є ключовими складовими правового порядку, які впливають на дотримання прав людини. Суд підкреслює, що навіть у воєнний час будь-які обмеження прав громадян мають відповідати принципу пропорційності, тобто бути виправданими, необхідними та співмірними до загроз.

В умовах воєнного стану Суд сконцентрував свою діяльність першочергово на необхідності розгляду окремих категорій справ, зокрема щодо посиленого соціального захисту військовослужбовців. Варто зазначити, що після завершення воєнного стану Конституційний Суд України може зіткнутися з новими викликами, пов'язаними із відновленням країни та інтеграцією окупованих територій. Суд має всі можливості для подальшого розвитку своєї діяльності, які залежать від його незалежності, здатності адаптуватися до викликів часу та інтегрувати найкращі міжнародні практики у свою діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII : станом на 20 серп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text (дата звернення: 04.12.2024).

2. Рішення Конституційного Суду України від 06.04.2022 № 1-р(II)/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-22#Text (дата звернення: 04.12.2024).

3. Рішення Конституційного Суду України від 27.12.2022 № 4-р/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va04p710-22#Text (дата звернення: 04.12.2024).

Єсаян Лілія Нерсесівна,
здобувачка вищої освіти бакалавра ННІПП
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Романенко Людмила Миколаївна,
т.в.о. завідувача кафедри конституційного
права ННІПП НАВС

ЗАБОРОНА КАТУВАНЬ, НЕЛЮДСЬКОГО ЧИ ПРИНИЗЛИВОГО ПОВОДЖЕННЯ (СТ. 28 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ)

Заборона катувань, нелюдського чи принизливого поводження є однією з ключових гарантій прав і свобод людини, закріплених у Конституції України. Стаття 28 Конституції України [1] декларує, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню, жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідам. Ця стаття закріплює принцип непорушності людської гідності. Заборона катувань та інших форм жорстокого поводження є абсолютною, тобто не допускає жодних винятків навіть у надзвичайних ситуаціях. Це положення відображає імперативний характер захисту прав людини. Таким чином, Конституція України гарантує права людини на повагу та гідність , які є основоположними для існування демократичного суспільства.

Різниця між катуванням і нелюдським або таким, що принижує гідність, поводженням полягає в інтенсивності заподіяних страждань. Катування передбачає найвищий ступінь інтенсивності та є навмисним. Нелюдське поводження або покарання викликає менші страждання, досягаючи мінімального ступеня тяжкості, і спричиняє фізичні ушкодження або сильні психічні страждання. Також варто зазначити, що воно не завжди є навмисним. Поводження, що принижує гідність, ображає або зневажає людину, викликає страх і часто не призводить до тілесних ушкоджень. Не існує вичерпного переліку діянь, які б кваліфікувалися як катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження, оскільки їх визначення завжди залежить від обставин. Оцінювання таких дій є відносним і враховує: тривалість поводження, вік, стать, стан здоров’я потерпілого, умови та наслідки поводження. Заборона поширюється також на депортацію або екстрадицію, якщо існує реальна загроза, що особа зазнає катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження на батьківщині.

Катування та нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження не можуть бути виправдані. Ця заборона має абсолютний характер, винятків не існує. Ані громадський інтерес, ані права інших осіб, ані вчинки постраждалих, якими б небезпечними особами чи злочинцями вони не були, не можуть виправдати порушення цього права. Навіть під час війни катування забороняються без жодних винятків.

Держава як основний гарант прав людини має негативні (утримуватися від неналежного поводження) і позитивні (захищати людей від неналежного поводження) зобов’язання. Негативні зобов’язання вимагають від держави утримуватися від катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження. Позитивні зобов’язання передбачають захист людей від неналежного поводження шляхом ухвалення відповідних законів, забезпечення навчання та ефективного розслідування скарг на жорстоке поводження.

Правова заборона катувань має свої корені в міжнародному праві та документах, зокрема в Загальній декларації прав людини [2], Конвенції проти катувань і інших жорстоких, нелюдських або принизливих видів поводження та покарання [3] та Європейські конвенції з прав людини [4]. Норми, що забороняють катування та нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження, були сформульовані після завершення Другої світової війни, коли міжнародна спільнота вирішила встановити загальний стандарт захисту основоположних прав. Україна, ратифікуючи ці міжнародні угоди, адаптувала їх положення до своєї національної правової системи. Ратифікація таких документів є підтвердженням того, що Україна прагне відповідати міжнародним стандартам у сфері прав людини, що сприяє зміцненню її міжнародного авторитету та довіри. Окрім того, включення міжнародних норм до національного законодавства допомагає вдосконалити правову систему країни та посилити гарантії захисту прав громадян, зокрема у разі звернень до міжнародних інстанцій щодо порушень. Ратифікація накладає на Україну правові зобов'язання перед міжнародною спільнотою, стимулюючи країну дотримуватися високих стандартів прав людини та нести відповідальність за їх порушення. В цілому, це підкреслює прагнення України до захисту прав людини, розвитку демократії та зміцнення правової держави.

Незважаючи на чітке закріплення заборони катувань у Конституції, на практиці часто спостерігаються випадки порушення цього принципу. Основні проблеми включають неналежне розслідування фактів катувань, недостатню кваліфікацію правоохоронних органів, відсутність ефективних механізмів захисту жертв. Вивчення міжнародного досвіду боротьби з катуваннями показує важливість створення незалежних механізмів моніторингу та контролю, запровадження ефективних програм навчання для правоохоронців, а також необхідність надання психологічної та юридичної допомоги жертвам.

Висновок: стаття 28 Конституції України гарантує непорушність гідності кожної особи та захищає її від будь-яких форм жорстокого поводження. Забезпечення дотримання цієї статті є важливим завданням для держави, яке вимагає створення ефективних правових механізмів та інституцій для захисту прав людини. "Заборона катувань, нелюдського чи принизливого поводження" має підкреслити важливість дотримання фундаментальних прав людини та наголосити на необхідності суворого контролю за їх виконанням. У сучасному світі, де права людини є наріжним камінням демократичних суспільств, заборона катувань, нелюдського чи принизливого поводження є основоположним принципом, що забезпечує гідність, безпеку та рівність кожної особи.

Отже, заборона катувань, нелюдського чи принизливого поводження є не лише правовим зобов'язанням, а й моральним імперативом. Це принцип, що лежить в основі гідності та людяності, забезпечуючи кожному право на захист від насильства та жорстокого поводження. Суспільство, яке прагне бути справедливим та гуманним, повинно докладати всіх зусиль для повного викорінення таких практик, гарантуючи безпеку та повагу до кожної особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: стаття 28. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4250
2. Загальна декларація прав людини: статті 4, 5. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: стаття 4. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): статті 2, 3. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Prohibition of torture and inhuman or degrading treatment or punishment. – Режим доступу: ights.in.ua/en/rights/prohibition-of-torture-and-inhuman-or-degrading-treatment-or-punishment
6. Заборона катувань: практика Європейського суду з прав людини, стандарти та практика європейського комітету з питань запобігання катувань. Дмитро ЯГУНОВ: https://www.yagunov.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/Dmytro-Yagunov-Prohibition-of-Torture-2023-2.pdf

Жменяк Юрій Юрійович,
аспірант кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Однією з основних гарантій прав людини та забезпечення верховенства права, закріплених Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, є право на справедливий суд.

Відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого

висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [1].

Положення Конвенції, а також практика ЄСПЛ не надають визначення права на справедливий суд, оскільки воно є комплексною категорією, що містить складові елементи, які можна виокремити на підставі аналізу пункту 1 статті 6 Конвенції. Так, право на справедливий судовий розгляд складається із наступних структурних елементів:

1) прелімінарний (доступ до суду), що є передумовою реалізації всіх інших елементів;

2) інституційний (незалежний, безсторонній суд, встановлений законом) який відображає ознаки належного суду в демократичному суспільстві;

3) процесуальний (публічний розгляд, розумний строк розгляду справи та справедливість розгляду у вузькому розумінні або справедливе слухання), який відображає процесуальні вимоги розгляду справи;

4) легітимаційний (правова визначеність і виконання рішень суду), завдяки якому відбувається легітимація судових рішень та досягається мета правосуддя, що полягає у встановленні правової визначеності суспільних відносин [2, с. 75].

Ще одним елементом права на справедливий суд є принцип презумпції невинуватості, який є складовою права на справедливий суд у кримінальних провадженнях, та відповідно до якого «кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку» [1].

Саме засада презумпції невинуватості є важливою процесуальною гарантію у кримінальному провадженні та невід`ємною складовою права на справедливий суд.

На жаль, у практиці національних судів, органів прокуратури та органів досудового розслідування України порушення та ігнорування засади презумпції невинуватості у кримінальному провадженні є поширеним явищем, про що свідчить, в тому числі, численна кількість задоволених у ЄСПЛ заяв проти України за частиною 2 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Так, виступи у ЗМІ та публічні заяви посадових осіб органів прокуратури та досудового розслідування щодо вини особи, а також упередженість суддів щодо обвинувачених під час судового розгляду порушують, за висновками ЄСПЛ, основоположну засаду кримінального провадження – презумпцію невинуватості.

Саме висновки ЄСПЛ щодо тлумачення та застосування права особи на справедливий суд повинні стати орієнтиром та дороговказом, в першу чергу, для національних судів при здійсненні правосуддя у кримінальних провадженнях.

Тим більше, що стаття 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» прямо зобов’язує суди застосовувати при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права.

Особливо важливим є використання практики ЄСПЛ, оскільки він у рішеннях здійснює динамічне тлумачення принципу презумпції невинуватості та постійно розвиває положення Конвенції, надаючи їм новий зміст.

ЄСПЛ тлумачить презумпцію невинуватості, базуючись на стандарті доведення вини поза розумними сумнівом (beyond reasonable doubt). У справі

«Sevtap Veznedaroğlu v. Turkey» в окремій думці суддею Г. Бонелло було зазначено, що доведення «поза розумним сумнівом» відображає максимальний стандарт, що має відношення до питань, що вирішуються, при визначенні кримінальної відповідальності. Ніхто не повинен позбавлятися волі або піддаватися іншому покаранню за рішенням суду, якщо вина такої особи не доведена «поза розумним сумнівом» [3, с. 13].

Згідно з позицією ЄСПЛ не лише поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, має відповідати поводженню з невинуватою особою, але й попереднє розслідування має проводитися, наскільки це можливо, як немовби обвинувачений є невинуватим [3, с. 13].

Також згідно з висновками ЄСПЛ презумпція невинуватості полягає, зокрема, у наступному:

1) при виконанні своїх обов'язків члени суду не повинні виходити з упередженої думки, що обвинувачений вчинив злочин, який йому інкримінується;

2) обов'язок доказування лежить на стороні обвинувачення, і будь-які сумніви повинні трактуватись на користь обвинуваченого;

3) сторона обвинувачення має повідомити обвинуваченого про справу, яка буде порушена проти нього, щоб він міг підготувати та представити свій захист відповідно, а також надати докази, достатні для визнання його винним [3, с. 13].

Також ЄСПЛ вимагає, щоб при здійсненні своїх повноважень судді відійшли від упередженої думки, що підсудний вчинив злочинне діяння, оскільки обов’язок доведення цього лежить на обвинуваченні та будь-який сумнів трактується на користь підсудного («Барбера, Мессегеу і Джабардо проти Іспанії»). Суд повинен бути тим арбітром, який вивчить пред’явлені обвинуваченням докази, чи зібрані вони у встановленому законом порядку, та визначить чи достатньо їх, щоб зробити однозначний висновок про вину особи у скоєнні кримінального правопорушення [4].

З приводу упереджених висловлювань з боку суду - ЄСПЛ вказав, що презумпція невинуватості буде знехтуваною, якщо у будь-якому судовому рішенні щодо нього, до встановлення вини обвинувальним вироком, віддзеркалюватиметься відчуття, що він винен. Це стосується і випадків, навіть коли у рішенні суду суд прямо не констатує про вину особи у вчиненні злочину – а достатньо, аби мотивування рішення наводило на думку, що суддя вважає особу винуватою (у справі «Мінеллі проти Швейцарії») [5].

Цікаво, що з позиції ЄСПЛ презумпція невинуватості поширюється і щодо осіб, звільнених від кримінальної відповідальності з закриттям кримінальних справ за т. зв. нереабілітуючими підставами, зокрема у зв’язку з: амністією або помилуванням; дійовим каяттям; примиренням винного з потерпілим; застосуванням до неповнолітньої особи примусових заходів виховного характеру тощо. Не дивлячись на те, що в цих випадках у постанові суду про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності та закриття кримінальної справи не констатується висновок про його невинуватість, а навпаки – вона

передбачається, дія презумпції невинуватості поширюється і на такого обвинуваченого [6, с. 5-6].

Ці доктринальні положення підтверджені практикою ЄСПЛ, зокрема правова позиція висвітлена у рішенні ЄСПЛ «Грабчук проти України» [7].

Також згідно з позицією ЄСПЛ принцип презумпції невинуватості забороняє державним службовцям передчасно оголошувати заяви про вину особи, що гарантує справедливість кримінального процесу. ЄСПЛ вимагає, щоб жоден представник держави у своїх висловлюваннях не вказував, що особа винна у злочині до того, як її вину буде встановлено вироком суду (справа «Констас проти Греції») [8].

Таким чином, незважаючи на те, що на сьогодні практика ЄСПЛ стосовно запобігання порушень презумпції невинуваності є достатньо розвинутою, і в ній висвітлюються позиції щодо більшості випадків, коли слід вважати, що цей принцип порушується, конституційні засади презумпції невинуватості в кримінальних провадженнях в Україні часто ігноруються як представниками правоохоронної системи, так і суддями.

Відтак для забезпечення у кримінальних провадженнях в Україні права особи на справедливий суд, нагальним та обов'язковим є впровадження відповідної практики ЄСПЛ в правозастосування, в першу чергу судами України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод : від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Ткачук О. С. Класифікація елементів права на справедливий суд: національна теорія та практика Європейського Суду з прав людини. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. Вип. 1. С. 71–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2016_1_16
3. Івчук Ю.Ю. Основні підходи Європейського суду з прав людини до розуміння презумпції невинуватості як складової права на справедливий суд. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2021. №2 (42). С.11-19.
4. Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain: Judgment of the European Court of Human Rights of 06.12.1988. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57429%22]}
5. Minelli v. Switzerland (Application no. 8660/79): Judgment of the European Court of Human Rights of 25.03.1983. URL: https://hu-doc.echr.coe.int/eng?i=001-57540
6. Нор В.Т. Презумпція невинуватості як засада кримінального судочинства та її застосування в практиці Європейського суду з прав людини. Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – №1(3). URL: https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11nvtzpl.pdf
7. Справа «Грабчук проти України»: Європейський суд з прав людини (Заява № 8599/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_118#Text

8. Konstas v. Greece (Application no. 53466/07)): Judgment of the European Court of Human Rights of 24.05.2011. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104858

Задохненко Єлизавета Валентинівна,
здобувачка вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Романенко Людмила Миколаївна,
т.в.о. завідувача кафедри конституційного права ННІПП НАВС, кандидат юридичних наук

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ЕВТАНАЗІЮ

Термін "евтаназія" походить із грецької мови що означає "добру смерть". У сучасному світі під словом евтаназія розуміють свідоме припинення життя особи, яка страждає від важкого та невиліковного захворювання з метою позбавлення її страждань.

За визначенням Сміта, "евтаназія — це свідома дія або бездіяльність, спрямована на припинення життя за добровільною згодою людини лише у тому випадку, коли її страждання є нестерпними" [1].

Щабаніц Д.М. аналізуючи це поняття, відносить право на евтаназію до четвертого покоління прав людини. Він наголошує, що розвиток біомедичних технологій та сучасна етика поставили нові виклики перед суспільством, одним із яких є забезпечення права на гідну смерть. На його думку, евтаназія є прикладом права, яке базується не лише на традиційних свободах (як-от право на автономію особи), але й на глибшому розумінні ролі медицини в суспільстві. Це право враховує баланс між гуманністю та етичними обмеженнями, що постають у зв’язку зі швидким розвитком медичних технологій [2].

Таким чином, евтаназія не лише має давню історію як філософська та етична концепція, а й у сучасному світі інтегрується у систему прав четвертого покоління, акцентуючи потребу в оновленні законодавства та етичних стандартів для забезпечення прав і свобод людини.

Право на евтаназію базується на деяких основних принципах таких, як:

- повага до людської гідності, що включає можливість уникнення нестерпних страждань.
- автономія особи, яка передбачає свободу вибору у прийнятті рішень щодо власного життя.
- гуманізація медицини, яка ставить за мету не лише продовження життя, а й забезпечення його якості.

Медичний прогрес сприяв появі технологій, які дозволяють продовжувати життя навіть у критичних станах, що актуалізувало питання про доцільність такого втручання.

У світі ставлення до евтаназії є вже сталим. До прикладу, у Нідерландах евтаназію було легалізовано ще у 2002 році. Закон визначає суворі умови для пацієнта, який має подати добровільну письмову заяву, а його страждання мають бути невиліковними, та лікар зобов'язаний повідомити про випадок незалежну комісію [3].

У Бельгії з 2002 року евтаназія дозволена як для дорослих, так і для дітей. Рішення має бути підтверджене декількома лікарями та психологом [4].

У Канаді в 2016 році запроваджено практику медичної допомоги при смерті (MAID). Згідно з цим законом, пацієнт має право отримати допомогу при завершенні життя, якщо його стан супроводжується "нестерпними фізичними чи психічними стражданнями, що не піддаються лікуванню" [5].

У Швейцарії дозволено асистоване самогубство, якщо пацієнт самостійно приймає рішення та ініціює дії. Ця практика регулюється статтею 115 Кримінального кодексу Швейцарії, яка не розглядає асистування як злочин за відсутності корисливих мотивів [6].

У США практика асистованого самогубства, що дозволена у кількох штатах, серед яких Орегон, Каліфорнія та Вашингтон. Наприклад, Oregon Death with Dignity Act (1997), дозволяє лікарю виписувати препарат для завершення життя за умов наявності невиліковної хвороби, що підтверджена двома лікарями [7].

В Україні евтаназія заборонена. Стаття 52 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я" прямо забороняє медичним працівникам здійснювати будь-які дії, спрямовані на припинення життя пацієнта [8].

Кримінальний кодекс України кваліфікує навмисне припинення життя іншої особи як умисне вбивство [9].

Суспільна дискусія про евтаназію в Україні розвивається. Питання часто піднімаються правозахисниками та представниками медичної спільноти, які вказують на необхідність удосконалення законодавства для забезпечення прав невиліковно хворих пацієнтів.

Евтаназія залишається одним із найсуперечливіших питань сучасного правознавства, етики та одного з основоположних прав.

Міжнародний досвід свідчить, що легалізація евтаназії можлива лише за умов суворого регулювання та чіткого контролю. В Україні це питання потребує широкої суспільної дискусії та врахування культурних, релігійних та соціальних аспектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Smith, S. (2020). *Euthanasia and the Law: Ethical and Legal Perspectives*. Oxford University Press, p. 45. Доступно на сайті видавництва: https://global.oup.com

2. Шебаніц Д.М. Сучасна проблематика теорії «поколінь прав людини» в умовах європейської міждержавної інтеграції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2015. Т. 1. Вип. 31. С. 57–61.

3. *Euthanasia Act* (Netherlands, 2002), Art. 2.1. Текст закону доступний на офіційному порталі уряду Нідерландів: https://wetten.overheid.nl

4. *Belgium Euthanasia Act* (2002), Art. 3. Закон розміщено на сайті Бельгійського парламенту: https://www.ejustice.just.fgov.be

5. *Criminal Code of Canada*, Section 241.2, 2016. Доступно на офіційному урядовому порталі Канади: https://laws-lois.justice.gc.ca

6. *Swiss Criminal Code*, Art. 115, 1942. Повний текст доступний на порталі уряду Швейцарії: https://www.admin.ch.

7. *Oregon Death with Dignity Act* (1997), Section 127.805. Закон доступний на сайті уряду штату Орегон: https://www.oregon.gov

8. Закон України "Основи законодавства України про охорону здоров'я", 2020, ст. 52. Текст закону доступний на офіційному порталі Верховної Ради України: https://zakon.rada.gov.ua .

9. Кримінальний кодекс України. Сайт Верховної Ради України: https://zakon.rada.gov.ua

Заєць Ірина Віталіївна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

Сьогодні демократичні держави у світі покладаються на принцип забезпечення та захист прав і свобод людини. Основним законом нашої держави є Конституція України, де закріплені права і свободи громадян. Цей закон не тільки є основоположним правовим актом нашої країни, а й гарантує верховенство закону і непорушність прав людини. У зв'язку з цим залишається відкритим питання проте, як ефективно контролювати дотримання цих прав і обмежити зловживання владою.

Порівняно з іншими галузями права, такими як цивільне та кримінальне право, конституційне право є відносно молодою галуззю у світі права. Історія розвитку конституційного права відображає еволюцію суспільних відносин, що гарантують верховенство закону, поділ влади та захист прав людини .У цьому

розвитку було кілька етапів, кожен з яких призводив до важливих змін у структурі державної влади та правовому статусі громадян.

Деякі країни, як синонім «конституційного права» використовується термін «державне право» (Прикладом є Німеччина) , в основному там, де Конституція (Основний закон) з'явилася пізніше вже сформованої системи норм права, що регламентує державний устрій.

Історія стверджує, що у формуванні конституційного права важливе значення мають конституційні акти окремих держав, якими формувались основні правовідносини в державі.

Конституційним актом світового значення стала «Декларація прав людини та громадянина» Франції (1789 р.), якою під гаслами боротьби за свободу і рівність були проголошені та закріплені основні природні права і свободи людини, що в подальшому стало основою багатьох конституцій європейських та інших країн.

В Україні конституційний акт, відомий як Конституція П. Орлика, підписана 5 квітня 1710 р. у м. Бендерах (теперішня територія Республіки Молдова), є «Правовий устрій і Конституції прав і вольностей Війська Запорізького».

Саме в Конституції Пилипа Орлика 1710 року було реалізовано одну з найважливіших ідей правової держави – ідею поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Акт юридично передбачав створення незалежної Української козацької держави на території національної держави, визнаної Зборівською угодою 1649 р., першою українською конституцією, в якій було реалізовано принцип поділу влади: Законодавство (Генеральна рада) адміністративне керівництво здійснюють гетьман і судочинство, судовим органом якого визначено Найвищий генеральний суд. Цей відомий документ містив положення про захист непорушної свободи та права власності козаків. Конституція проголошує ідеї реставрації «Всі природні права і рівність».

Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, парламентом української республіки визначено Україну суверенною, незалежною демократичною державою.

В першу чергу, як безпосередньо перейти до аналізу , необхідно визначитися із самим поняттям «конституційний контроль».

Загальноприйнятим визначенням конституційного контролю в науковій літературі є таке: «Конституційний контроль – це будь-яка форма перевірки на відповідність (несуперечність) конституції актів і дій органів публічної влади, а також громадських об’єднань, що здійснюють публічні функції або створені для участі у здійсненні публічної влади» [2, с. 12].

Європейські країни, які дотримуються принципів демократичного права, характеризуються зростаючим науковим і політичним інтересом до вдосконалення та встановлення конституційного контролю. Це тому, що конституційний контроль є однією з найважливіших цінностей в соціал-демократичних організаціях.

Також в Україні існують різні види конституційного контролю.

До них належать:

1) попередній конституційний контроль і наступний конституційний

контроль

2) залежно від правових наслідків конституційний контроль може бути обов'язковим і факультативним;

3) за формою розрізняють абстрактний конституційний контроль і конкретний конституційний контроль.

Розглянемо деякі із зазначених вище видів конституційного контролю.

Попередній конституційний контроль здійснюється за таких обставин: проект нормативного законодавства знаходиться на стадії розробки.

Наступний конституційний контроль відбувся після прийняття і дії закону.

Систему конституційного контролю становить сукупність органів, що здійснюють функції правової охорони конституції як основного закону держави.

Його значущість проявляється в наступному, зокрема:

1. Гарантія прав і свобод громадян.

Конституція багатьох країн встановлює фундаментальні права людини, такі як право на свободу, особисту недоторканність, рівність перед законом, свободу слова, права на справедливий суд та інші. Конституційний контроль гарантує, що ці права не будуть порушені шляхом прийняття антиконституційних законів або рішень.

2. Перевірка законів і нормативних актів на відповідність Конституції.

Основна функція органів конституційного контролю – це перевірка законів, указів та інших правових актів на відповідність Конституції. Якщо певний акт визнається неконституційним, його дія може бути припинена, що запобігає порушенню прав громадян.

3. Можливість звернення громадян за захистом своїх прав.

У деяких країнах громадяни можуть звертатися безпосередньо до органу конституційного контролю, якщо вважають, що їхні права порушені діями держави. Це надає додатковий механізм для захисту прав людини, коли інші засоби захисту є недостатніми або неефективними.

4. Контроль над діяльністю державних органів.

Конституційний контроль обмежує дії виконавчої та законодавчої гілок влади, забезпечуючи баланс і стримування владних повноважень. Це важливо для запобігання зловживанням владою та гарантування захисту прав громадян від свавілля держави.

5. Захист прав меншин та вразливих груп населення.

Конституційний контроль сприяє захисту прав різних груп населення, які можуть бути дискриміновані або обмежені у своїх правах. Це особливо актуально в умовах прийняття дискримінаційних законів чи рішень, які порушують права меншин.

Приклади конституційного контролю у захисті прав людини.

Конституційні суди різних країн часто розглядають справи, пов’язані з обмеженням свободи слова, дискримінацією, незаконними арештами або іншими порушеннями прав людини.

Наприклад, в Україні Конституційний Суд неодноразово визнавав

неконституційними закони чи положення, що суперечили правам і свободам, гарантованим Конституцією.

Водночас вперше створення конституційного суду було передбачено ще до проголошення незалежності України: Законом Української РСР «Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР» від 24.10.1990 р. [10].

Після набуття чинності Конституцією України 1996 р. був прийнятий новий Закон України «Про Конституційний Суд України» [11] і вперше сформовано персональний склад (18 суддів) даного органу.

Його статус та діяльність регламентується окремим законодавством – крім Конституції України (розділ XII), Законом України «Про Конституційний Суд України», Регламентом Конституційного Суду України.

Зважаючи на це, здійснення конституційного контролю можливе лише за умови наявності конституції як такої, причому норми конституції повинні бути формально визначеними та мати вищу юридичну силу порівняно з нормами усіх інших актів. У разі, якщо в країні діє неписана або змішана за формою конституція, то конституційний контроль здійснюватися не може. Такий самий висновок справедливий і щодо «гнучких» конституцій, оскільки неможливо зіставити ухваленні акти зі вже чинними парламентськими актами або актом, що має назву конституція, але змінюється за такою самою процедурою, як і інші акти парламенту.

На основі проаналізованого вище є всі підстави стверджувати, що конституційний контроль є фундаментальним елементом правової держави, який забезпечує верховенство Конституції і виступає надійним механізмом захисту прав людини. Завдяки діяльності конституційних судів та інших органів контролю, держави можуть запобігти прийняттю законодавчих актів, що порушують права і свободи громадян, тим самим забезпечуючи стійкість демократичного порядку.

У сучасних умовах зростає роль міжнародних стандартів у сфері прав людини, а також співпраця з міжнародними організаціями, що забезпечують захист прав на глобальному рівні. Це сприяє інтеграції найкращих практик у національне законодавство і судочинство, роблячи конституційний контроль більш ефективним і комплексним.

Проте конституційний контроль стикається з певними викликами, зокрема з необхідністю забезпечення його незалежності від політичного впливу, підвищенням прозорості його діяльності та адаптацією до нових форм порушень прав людини. Подальший розвиток конституційного контролю передбачає його реформування, підвищення ролі громадянського суспільства і зміцнення правової обізнаності громадян.

Таким чином, конституційний контроль є не тільки механізмом правового захисту, але і гарантом стабільності державної системи та розвитку демократії. Розвиток цього інституту на основі незалежності, прозорості та дотримання прав людини дозволить ще більш ефективно захищати громадянські свободи та сприяти утвердженню правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
2. Венгер В.В. Конституційний контроль як механізм захисту прав людини в Україні // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2018. Т. 5, № 3. С. 50–56.
3. Кравченко О.С. Роль конституційного суду у забезпеченні прав людини: порівняльний аналіз на прикладі країн Європи та України // Юридичний часопис Національної академії правових наук України. 2020. Т. 4, № 2. С. 22–30.
4. Доронін В.В. Конституційна юрисдикція: механізм правозахисної діяльності. Харків: Право, 2019. 324 с.
5. Закон Української РСР «Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР» від 24 жовтня 1990 р. Відомості Верховної Ради Української РСР, 1990, № 45, ст. 605.
6. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. Відомості Верховної Ради України, 2017, № 35, ст. 376.
7. Конституційний Суд України. Рішення від 15 липня 2021 року № 3-рп/2021 у справі щодо захисту прав на особисту свободу та недоторканність.
8. Булгакова Т.В. Історія прав людини та громадянина у Франції: Декларація 1789 року. Київ: Видавництво Київського університету, 2020. 176 с.

Залогіна Вероніка Вячеславівна,
здобувач вищої освіти бакалавра ННІПП
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Романенко Людмила Миколаївна,
т.в.о. завідувача кафедри конституційного права ННІПП НАВС, кандидат юридичних наук

ПРАВА ГРОМАДЯН БЕЗ ПРИВІЛЕЇВ ТА ОБМЕЖЕНЬ ЗА ОЗНАКАМИ СТАТІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Одне із найбільш важливих завдань держави полягає у забезпеченні рівних прав і можливостей громадян. Внаслідок історичного розвитку інститутів права та постійних змін у сучасному житті різні категорії права з’являлись поступово. Ідея прав має багатовікову історію, але законодавчо затверджені права та обов’язки держави та громадян набули чинності лише в минулому сторіччі. Права людини за ознаками статі набували важливості в їх законодавчому забезпеченні для усунення

дискримінації, привілеїв та забезпеченні відповідальності за скоєні правопорушення.

Одним із перших, після резолюції Генеральної асамблеї ООН, основним міжнародним нормативно-правовим документом, в якому зазначено права людини є Міжнародний пакт про громадські і політичні права [1], який ґрунтується на принципах, проголошених Статутом Організації Об'єднаних Націй та визначає, що дискримінація за ознакою статі повинна бути заборонена законом [1]. Крім того, згідно з ст. 2 Міжнародного пакту зазначено: «кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті зобов'язується поважати і забезпечувати всім перебуваючим у межах її території та під її юрисдикцією особам права без будь-якої різниці щодо статі…» [1]. Необхідно зазначити, що подібні зобов'язання щодо гарантій та прав без будь-якої дискримінації щодо статі визначені у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права з урахуванням, що кожна окрема людина, маючи обов'язки щодо інших людей і того колективу, до якого вона належить, повинна дотримуватись прав та вимог цього Міжнародного пакту [2].

Необхідно зазначити, що наведені Міжнародні пакти мають зобов'язальний зміст і, відповідно, повинні виконуватись належним чином всіма державами, які беруть у них участь. Україна відноситься до переліку країн, зобов'язання в правах людини яких, діють на підставі цих пактів.

Крім того, у міжнародному правовому просторі існують Конвенції щодо прав людини, деталізація вимог яких за ознакою статі наведено у:

- Європейській Конвенції з прав людини, де у розділі 1, ст.14 зазначено, що користування правами та свободами, зазначеними у Конвенції має бути забезпечене без дискримінації за ознакою статі [3];
- Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, яка визначає недопущення дискримінації та надання рівних прав і свобод без будь-якої різниці в расі, в тому числі за ознакою статі [4];
- Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, яка охоплює високі моральні принципи, визнає рівність жінок з чоловіками перед законом та усуває дискримінацію жінок у всіх галузях будь-якого політичного, економічного, соціального, культурного середовища та наділяє жінок основними свободами на основі рівності з чоловіками [5].

Для усестороннього та глибокого розуміння ідеї дотримання прав людини наведемо тлумачення терміну «дискримінація». Згідно з Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», дискримінацією є: «рішення, дії або бездіяльність, що спрямовані на обмеження або привілеї щодо окремої особи чи групи осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, регіональних та інших переконань, статі … якщо вони унеможливлюють визнання і реалізацію на рівних підставах прав і свобод людини і громадянина» [6].

Необхідно зазначити один з основних нормативно-правових документів, який усуває будь-які нерівності в правах жінок та чоловіків та забороняє дискримінацію за ознакою статі. Це Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», в якому визначено правові, організаційні та

соціальні механізми, спрямовані на досягнення рівності між жінками та чоловіками у всіх сферах діяльності та життя [7]. Основні положення Закону включають: забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків у громадській, політичній, соціальній, економічній, освітній, медійній сферах діяльності; здійснення заходів щодо запобігання та протидії насильству за ознакою статі; відповідальність за порушення та порядок відшкодування завданих матеріальних збитків та/або моральної шкоди [7].

Основним Законом України, який має найвищу юридичну силу в державі є Конституція України, згідно розділу II, ст.24 якої визначено: «... рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям» [8].

Таким чином, можна дістати висновку, що нормативно-правове забезпечення у сфері протидії дискримінації прав людини за ознакою статі полягає в гарантуванні та забезпеченні рівності прав і свобод для всіх громадян без будь-якої різниці щодо статі. Впровадження чітких механізмів правового захисту та дотримання міжнародних Статутів, Конвенцій, Пактів, а також Конституції України і зазначених Законів України надають змогу: запобігати дискримінації у різних сферах діяльності; захистити постраждалих та притягти до відповідальності винних; сприяти культурі рівності, взаємоповаги та однакових можливостей без обмежень за ознакою статі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Ратифікація від 19.10.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 17.11.2024р.)

2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Ратифікація від 19.10.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення 17.11.2024р.)

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Ратифікація Україною 17.07.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 17.11.2024р.)

4. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text (дата звернення 18.11.2024р.)

5. Конвенція Організації Об’єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Статут конвенції ООН № 995_i41. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення 18.11.2024р.)
6. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні. Закон України від 06.09.2012р., № 5207-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text (дата звернення 19.11.2024р.)
7. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Закон України від 08.09.2005р., № 2866-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text (дата звернення 19.11.2024р.)
8. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення 19.11.2024р.)

Заторська Анастасія Сергіївна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ

У сучасному світі спостерігається зростання різноманітних загроз для прав людини, таких як збройні конфлікти, політичні репресії, екологічні катастрофи та пандемії, а міжнародні організації відіграють важливу роль у координації зусиль різних держав для вирішення цих проблем. Міжнародні організації, зокрема ООН, Європейський Союз, Рада Європи, Міжнародний кримінальний суд та інші, розробляють і впроваджують норми та механізми захисту прав людини, які стають орієнтирами для національних правових систем, завдяки їх діяльності здійснюється оперативна підтримка у кризових регіонах, моніторинг дотримання прав людини та надання допомоги. Дослідження ролі міжнародних організацій у захисті прав людини важливе для розуміння того, як міжнародне співтовариство може сприяти покращенню правових стандартів та підвищенню ефективності захисту прав людини на національному рівні, особливо в умовах сучасних викликів та кризових ситуацій.

У 1967 р. в рамках ООН було прийнято Декларацію про ліквідацію дискримінації щодо жінок, де закріплено, що дискримінація щодо жінок є злочином проти людської гідності, а державам пропонувалося вживати заходи для анулювання існуючих законів, звичаїв, постанов та практики, які є дискримінаційними щодо жінок. А вже у 1979 р. було прийнято конвенцію про

ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. У Конвенції подано роз'яснення щодо природи і змісту дискримінації за ознакою статі та зобов'язання держав з усунення такої дискримінації і забезпечення рівності. Держави учасниці також взяли на себе зобов'язання покінчити не тільки з дискримінаційними законами, але і з дискримінаційною практикою та звичаями, а також з дискримінацією щодо жінок, яка допускається приватними суб'єктами. Важливо відзначити, що Конвенція розширює положення інших міжнародно-правових актів щодо питань рівності та заборони дискримінації. Конвенція про права інвалідів (ст. 6) визнає множинну дискримінацію, якій піддаються жінки-інваліди та містить зобов'язання держав-учасниць боротися з нею. У загальних рекомендаціях № 25 (2000) про ґендерні аспекти расової дискримінації Комітет з ліквідації расової дискримінації, який стежить за дотриманням Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, також визнав наявність у расової дискримінації ґендерних аспектів і відзначив, що у своїй роботі враховує гендерні фактори та проблеми, які можуть бути пов'язані з расовою дискримінацією. Комітет проти катувань, який спостерігає за дотриманням Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання, також регулярно розглядає питання, пов'язані з насильством щодо жінок і дівчат [1, с. 282].

2 березня 2022 року ГА ООН ухвалила резолюцію «Агресія проти України», яка засуджує вторгнення росії в Україну й вимагає від рф негайно вивести війська з української території. Резолюцію підтримали 143 країни. У лютому 2023 року надзвичайна спеціальна сесія Генеральної Асамблеї ООН ухвалила резолюцію «Принципи Статуту ООН, що лежать в основі всеосяжного, справедливого і тривалого миру в Україні». Ще однією організацією, яка відіграє важливу роль у забезпеченні миру є Організація з безпеки і співробітництва в Європі. Саме ОБСЄ була посередником щодо врегулювання російсько-української війни, яка розпочалася у 2014 році. Але широкомасштабне вторгнення рф 24 лютого 2022 року призвело до змін роботи інституції в Україні. Українська дипломатія змогла відновити проєктну діяльність ОБСЄ в Україні. Важливу роль у співробітництві з міжнародними організаціями у сфері забезпечення миру відіграють відносини України з ПАРЄ. Парламентська асамблеія Ради Європи - один із двох головних статутних органів Ради Європи; консультативний орган, що складається з представників парламентів усіх держав-членів. ПАРЄ є одним із найстаріших у Європі органів міжпарламентської співпраці. З початку 2014 року ПАРЄ ухвалило резолюцію, де міжнародна організація засудила діяльність росії стосовно Автономної Республіки Крим, ПАРЄ закликала створити комплексну систему притягнення рф до відповідальності за агресію проти України [2, с. 179].

Метою створення та діяльності ЄС як організації, заснованою після Другої Світової війни полягає в сприянні економічній співпраці, а значить, уникнення конфліктів. Людська гідність, свобода, демократія, рівність, верховенство права і дотримання прав людини є фундаментальними цінностями ЄС. Також ЄС як організація бере активну участь у заходах з реформування сфери безпеки,

розроблених міжнародними організаціями. Крім того, країни-учасниці в силу свого членства і за власної волі беруть участь у численних ініціативах з реформування сфери безпеки, що здійснюються спільно з міжнародними організаціями. Відтак ЄС відіграє важливу роль у зусиллях ОБСЄ, Організації економічного співробітництва та розвитку, ООН, НАТО і Ради Європи з розробки норм і кращих практик демократичного урядування сектором безпеки. Рада Європи одна з тих міжнародних організацій, яка створена для підтримки демократії та захисту прав людини і верховенства права у Європі. Діяльність РЄ з урядування безпекою охоплює різні питання, в тому числі розбудову можливостей, слідчі та судові процедури, а також дорадчі та навчальні задачі. Важливою сферою дій РЄ є встановлення стандартів сфери безпеки. Крім того, РЄ забезпечує підзвітність діяльності сектору безпеки країн-учасниць і виконує важливу юридичну функцію, коли йдеться про порушення прав людини [3, с. 802].

Після створення Організації Об'єднаних Націй у перших документах з прав людини цю проблематику було відображено як загальнішу категорію – принцип рівності. У статті 2 Загальної декларації прав людини 1948 року вперше на міжнародному рівні закріплено норму про рівність усіх людей: «Кожній людині надаються всі права та всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, соціального чи станового походження, майнового або іншого стану». Цією нормою автори Декларації – представники країн, які підписали її, – прагнули визначити напрям подальшого розвитку людства. Акцентовано на тому, попри всі відмінності, люди є рівними у своїй гідності та правах незалежно від статі. Проте Декларація є лише рекомендаційною, а не юридично обов'язковою. Першим міжнародним актом, який чітко закріпив принцип рівноправності чоловіків і жінок як необхідну умову соціального прогресу та оптимізації умов життя людства, є Статут ООН 1945 року. Одним зі своїх завдань, відповідно до його положень, ООН проголосила утвердження віри «в основні права людини, гідність та цінність людської особистості, рівноправність чоловіків і жінок, рівність прав великих і малих націй», а також «жодних обмежень стосовно прав чоловіків і жінок брати участь у ролі будь-кого та на рівних умовах в її (ООН) головних і допоміжних органах» [4, с. 103].

Регіональною судовою установою є Європейський суд з прав людини. Юрисдикція Європейського суду з прав людини поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї, подані йому на розгляд відповідно до статей 33, 34, 46 і 47. Відповідно до ст. 33 Конвенції будь-яка Висока Договірна Сторона може передати на розгляд Суду питання про будь-яке порушення положень Конвенції та протоколів до неї, яке допущене, на її думку, іншою Високою Договірною Стороною (міждержавні справи), а якщо особа вважає, що однією з держав, перерахованих у списку, який додається до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, порушено одне з основних прав, то вона може звернутися з індивідуальною заявою до Європейського Суду з прав людини (ст. 34 Конвенції). Таким чином, Європейський суд з прав людини є

елементом контрольного механізму Конвенції. Окрім Європейського суду з прав людини в Європі функціонує Суд Європейських співтовариств. В рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Босфорус Хава Йолларі Туризм Ве Тіджарет Анонім Ширкеті проти Ірландії)» від 30 червня 2005 р. йдеться, що Суд Європейських співтовариств «…здійснював свій контроль через застосування національними судами права Європейського співтовариства, в тому числі і встановлених ним гарантій основних прав людини, за допомогою процедури, встановленої статтею 177 Договору про заснування Європейського співтовариства [5, с. 364].

Таким чином, міжнародні організації відіграють ключову роль у захисті прав людини, забезпечуючи глобальний моніторинг, реагування на порушення та сприяння утвердженню правових стандартів. Організації, такі як ООН, сприяють розробці універсальних стандартів прав людини, наприклад, через прийняття Загальної декларації прав людини та інших міжнародних договорів, ці документи встановлюють загальні принципи та зобов'язання для держав щодо захисту прав своїх громадян. Організації як ООН, Рада Європи та ОБСЄ сприяють налагодженню міжнародного діалогу та співпраці між державами, спрямованої на забезпечення захисту прав людини, це важливо для узгодження стратегій та політики, що підтримують права людини на глобальному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шамраєва В.М. Захист окремих груп осіб на рівні ООН та в рамках регіональних систем захисту прав людини. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету,* 2023. С. 278-284. URL: http://surl.li/omucje.

2. Дудченко К.В. Роль міжнародних організацій у захисті прав людини в україні під час воєнного стану. *матеріали XI Міжнародної наукової конференції* 2024. С. 179-181. URL: http://surl.li/jjtyfv.

3. Гаврилюк С.В. Роль міжнародного права у підтримці загального миру та безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. С. 801-803. URL: http://195.34.206.236/bitstream/123456789/2584/1/%d0%a1%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%8f%205.pdf.

4. Камінська Н.В. Діяльність міжнародних організацій у сфері забезпечення гендерної рівності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. С. 102-109. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/aymvs_2020_1_14.pdf.

5. Дармін М.О. Види міжнародних судових установ та їх роль в забезпеченні права на судовий захист. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету,* 2021. С. 363-367. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/08/69.pdf.

Захарченко Юлія Євгенівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра ННІ №2 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Славна Оксана Володимирівна,
доцент кафедри конституційного права та прав людини НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ РОЗПІЗНАВАННЯ ОБЛИЧ: МЕЖІ ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ ЗГІДНО З КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Системи розпізнавання облич стали невід'ємною частиною сучасного цифрового світу, забезпечуючи зручність, безпеку та ефективність у багатьох сферах. Водночас їх широке застосування викликає серйозні питання щодо порушення приватності. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція) гарантує кожному право на повагу до приватного і сімейного життя (стаття 8), що актуалізує потребу врівноваження між технічним прогресом і захистом особистих свобод [1]. У цьому контексті важливо дослідити межі застосування таких систем і можливості їх регулювання відповідно до міжнародних стандартів.

Розпізнавання облич широко використовується в різних галузях, зокрема в правоохоронних органах, комерції, транспорті та охороні здоров’я. Завдяки цим системам можна швидко ідентифікувати особу, підвищити рівень безпеки в громадських місцях або забезпечити персоналізований доступ до послуг. Однак у процесі збору, зберігання та аналізу біометричних даних зростає ризик зловживань, таких як незаконне використання даних або стеження за громадянами без їхньої згоди. Це створює серйозні виклики для демократичного суспільства, яке прагне забезпечити баланс між безпекою і свободою.

Згідно зі статтею 8 Конвенції, втручання у приватне життя допускається лише у випадках, коли це необхідно в демократичному суспільстві та передбачено законом [1]. Це означає, що використання систем розпізнавання облич має бути чітко регламентоване і підконтрольне. Наприклад, такі системи можуть бути виправдані для запобігання злочинам або захисту громадської безпеки, але повинні застосовуватися лише тоді, коли менш інвазивні методи є недостатніми. Таким чином, Конвенція встановлює чіткі обмеження для уникнення непропорційного втручання у права громадян.

Однією з головних проблем є відсутність прозорості у використанні систем розпізнавання облич. Часто громадяни навіть не знають, що їхні обличчя

скануються, а зібрані дані можуть зберігатися і передаватися третім особам. Це суперечить принципу правової визначеності, який вимагає від держав чіткого і зрозумілого регулювання. Застосування систем розпізнавання облич повинно супроводжуватися обов'язковим інформуванням громадян і отриманням їхньої згоди, якщо це не суперечить громадським інтересам.

Крім того, ризик дискримінації є серйозною загрозою під час використання таких систем. Дослідження показують, що технології розпізнавання облич можуть бути менш точними для певних етнічних груп, що може призводити до несправедливих рішень. Це суперечить принципу рівності, закріпленому в Конвенції, та підриває довіру до цих технологій. У зв’язку з цим міжнародні організації закликають до розробки стандартів, які б мінімізували технічні похибки та забезпечували справедливе ставлення до всіх громадян [3, с. 526].

Держава має забезпечити наявність ефективного механізму захисту прав громадян у разі порушень, пов'язаних із використанням систем розпізнавання облич. Відсутність чітких правил або зловживання цими технологіями можуть призвести до масового стеження, що є неприйнятним для демократичних суспільств. Важливу роль у цьому процесі відіграють незалежні органи з нагляду за обробкою персональних даних, які повинні мати достатні повноваження для реагування на порушення.

Ще одним ключовим аспектом є необхідність міжнародної координації у використанні технологій розпізнавання облич. У багатьох країнах відсутні однакові стандарти щодо зберігання, передачі та видалення біометричних даних. Це створює юридичну невизначеність, особливо в контексті транскордонного обміну даними. Конвенція може слугувати базою для створення уніфікованих правил, які б забезпечували ефективний захист прав людини на міжнародному рівні.

Технології розпізнавання облич також викликають етичні питання, пов'язані з довірою до державних і приватних структур. У разі порушень довіра до таких інструментів швидко знижується, що може призвести до соціальної напруги. Саме тому важливо не лише встановити правові обмеження, але й запровадити етичні принципи, які б регулювали застосування цих систем. Це сприятиме підвищенню прозорості та відповідальності [2].

Судова практика Європейського суду з прав людини також визначає межі втручання у приватне життя. Рішення Суду вказують на те, що будь-яке використання систем розпізнавання облич повинно мати пропорційний характер і враховувати потенційний вплив на особисту автономію. Наприклад, у випадках, коли такі системи використовуються у громадських місцях, держава повинна довести, що їх застосування є абсолютно необхідним.

Однак не всі аспекти використання систем розпізнавання облич є негативними. У правильному контексті вони можуть бути потужним інструментом для запобігання злочинності та забезпечення суспільного порядку. Головне завдання полягає в тому, щоб знайти баланс між безпекою та приватністю, забезпечуючи, щоб такі системи використовувалися відповідально і в інтересах суспільства.

Таким чином, використання систем розпізнавання облич має величезний потенціал, але вимагає ретельного регулювання відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Правові, етичні та технічні обмеження повинні бути встановлені з метою мінімізації ризиків та забезпечення прозорості. Лише за таких умов ці технології можуть стати корисними для суспільства, не порушуючи фундаментальні права громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Кронівець Т.М., Тимошенко Є.А. Правові та ціннісні особливості феномену штучного інтелекту як елемент правової дійсності. Науковий вісник Херсонського 20державного університету. Серія: Юридичні науки. 2022. Вип. 2. С. 20-23. DOI: https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2022-2-4
3. Тимошенко Є. А., Долян І. В. Правове регулювання використання систем штучного інтелекту в смарт сіті. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 11. С. 525-528. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/135

Зіновчук Марина Русланівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра ННІ №2 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Славна Оксана Володимирівна,
доцент кафедри конституційного права та прав людини НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ КОНФЛІКТІВ ТА ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗ: РОЛЬ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ

Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, стала першим універсальним документом, що визначає основоположні права і свободи кожної людини. У сучасних умовах, коли світ стикається зі збройними конфліктами, кліматичними змінами, пандеміями та економічними кризами, значення цього документа набуває особливого масштабу [1].

Збройні конфлікти мають руйнівний вплив на права людини, гарантовані цією декларацією. Найчастіше порушуються: право на життя та безпеку (ст. 3), заборона катувань і жорстокого поводження (ст. 5) та право на притулок для осіб,

які шукають захисту від переслідувань (ст. 14).

Також серед прикладів порушень можна виділити:

- порушення права на житло та належний рівень життя (ст. 25): Через військові дії мільйони людей втрачають домівки, засоби до існування та доступ до базових послуг, таких як вода, їжа та медицина. Особливо гостро ця проблема проявляється в регіонах, що постраждали від військових конфліктів, як-от Україна, Ємен, Сирія.
- загроза свободі висловлювань та права на інформацію (ст. 19): У зонах конфлікту обмежуються права журналістів і активістів, а доступ до об'єктивної інформації ускладнюється через цензуру та пропаганду.
- сексуальне та гендернозумовлене насильство: У багатьох конфліктах жінки та дівчата стикаються з сексуальним насильством, що використовується як зброя війни. Це грубе порушення статті 5 Загальної декларації з прав людини , яка забороняє катування та нелюдське поводження.

Загальна декларація прав людини виступає основою для міжнародного гуманітарного права, включаючи Женевські конвенції, які забезпечують захист цивільного населення під час війни. Її принципи також лягли в основу роботи міжнародних трибуналів, таких як Міжнародний кримінальний суд [2].

Організація Об'єднаних Націй (ООН), Управління Верховного комісара ООН з прав людини та неурядові організації активно використовують положення Загальної декларації прав людини для документування порушень прав людини, забезпечення гуманітарної допомоги та притягнення винних до відповідальності.

Сучасний світ, крім збройних конфліктів, стикається з іншими глобальними кризами, що порушують права людини. Пандемія COVID-19 стала одним із найгостріших проблем. Вона висвітлила глобальні нерівності в доступі до базових послуг і призвела до обмежень свободи пересування, труднощів з доступом до медичної допомоги та посилення економічної нерівності. Найбільш постраждали вразливі групи, зокрема працівники неформального сектору. ООН і ВООЗ закликали до дотримання принципів Загальної декларації прав людини навіть у надзвичайних умовах.

Кліматична криза також є серйозною загрозою для прав людини, зокрема права на життя, житло та гідний рівень життя. Кліматичні катастрофи, такі як повені, посухи та урагани, призводять до погіршення умов існування і змушують людей залишати свої домівки. Найбільш уразливими є країни Глобального Півдня, які, попри мінімальний внесок у глобальні викиди вуглекислого газу, страждають від їхніх наслідків. Приклади спроб захисту прав людини в умовах кліматичної кризи включають Паризьку угоду щодо клімату 2015 року та ініціативи ООН, спрямовані на підтримку кліматичних біженців, а також активну участь громадянського суспільства, яке вимагає кліматичної справедливості [3]. Проте існують суттєві виклики, серед яких недостатнє фінансування програм для країн, що розвиваються, і відсутність юридичного статусу для кліматичних біженців, що обмежує їхній правовий захист.

Загальна декларація прав людини залишається універсальним орієнтиром для захисту прав людини в будь-яких умовах. Її принципи надихають уряди, міжнародні організації та активістів на боротьбу з порушеннями прав людини, а також сприяють розробці нових нормативних документів. Декларація активно використовується у документуванні воєнних злочинів, зокрема в Сирії та Україні, а також у програмах підтримки біженців. На її основі створюються ініціативи для захисту прав жінок і дітей у кризових ситуаціях.

Однак для посилення впливу цієї декларації необхідно вдосконалювати механізми її реалізації. Це передбачає розширення повноважень міжнародних організацій для швидшого реагування на порушення прав, збільшення фінансування гуманітарних програм і удосконалення міжнародного законодавства, зокрема для захисту кліматичних біженців. Лише за умови активної співпраці світової спільноти ці ідеї можуть бути втілені в життя, забезпечуючи дотримання прав людини навіть у найскладніших обставинах.

Підсумовуючи, Загальна декларація прав людини залишається фундаментальним інструментом у забезпеченні гідності, рівності та безпеки кожної людини, особливо в умовах сучасних глобальних проблем, таких як збройні конфлікти, кліматична криза, пандемії та економічна нестабільність. Її універсальність і гуманістичний характер надають моральну й правову основу для протидії порушенням прав людини та сприяють розвитку міжнародного права. Однак ефективна реалізація принципів декларації вимагає значного посилення політичної волі, підвищення оперативності міжнародних організацій, розширення фінансування гуманітарних програм і більш тісної співпраці між державами.

У світі, де конфлікти й кризи стають частиною повсякденності, принципи вищесказаної декларації нагадують про непорушну цінність кожного людського життя. Дотримання цих принципів - це не лише питання справедливості, а й запорука глобальної стабільності та миру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

4. В. Задорожній. Загальна декларація прав людини // Українська дипломатична енциклопедія. К: Знання України, 2004 Т.1 760с.

5. Захист жертв війни // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 2 : Д - Й. 744 с.

6. Рамкова конвенція ООН про зміну клімату 1992 // Юридична енциклопедія / Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5 : П - С. 736 с.

Іванюк Богдан Михайлович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ПРИКЛАДІ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ

Права людини є основою будь-якого демократичного суспільства. Вони визначають рівень його розвитку і гуманності. Німеччина є демократичною і правовою державою. В Основному Законі Німеччини встановлені основні права і свободи людини. Так, в Конституції ФРН закріплено, що людська гідність є недоторканною і завданням всіх органів державної влади є її повага і захист. В Конституції також закріплена рівність всіх перед законом, право на вільний розвиток особистості, допоки це не порушує прав інших або порушує конституційний лад чи моральні засади суспільства, право кожної людини на життя і фізичну цілісність, принцип непорушності свободи особи, встановлюється принцип рівності чоловіків і жінок та обов'язок держави сприяти реалізації рівних прав жінок і чоловіків. Основним Законом також встановлено, що порушення прав особи можливе лише на підставі закону. Конституцією встановлені й інші права, такі як свобода релігії, слова, друку і ще ряд подібних прав і свобод.

Суди є важливими органами в захисті прав і свобод людини і громадянина. Розділ IX Основного Закону присвячений судовій владі. Згідно зі статтею 92, судову владу здійснюють суди, а саме Федеральний Конституційний Суд, федеральні суді, а також суди Земель.

За статтею 93 Конституції Федеральний Конституційний Суд уповноважений тлумачити Основний Закон в разі виникнення спорів щодо обсягу повноважень вищого федерального органу або інших сторін. Він також вирішує спори щодо сумісності закону з Основним Законом або сумісності закону землі з федеральним законом за поданням Федерального уряду, уряду Землі або ¼ від депутатів Бундестагу, а також вирішує спори щодо повноважень Федерації і Земель, інші спори стосовно публічного права між Федерацією і Землями, між різними Землями, або в межах однієї Землі. Будь-яка особа може звернутись до Федерального Конституційного Суду, якщо вона вважає, що публічною владою були порушені такі її права, як право чинити опір особі, яка посягає на конституційний лад в разі відсутності іншого засобу правового захисту, якщо порушено принцип рівності політичних прав і обов'язків для кожного громадянина, або якщо інші права особи

були порушені. Муніципалітети або їхні асоціації також мають право на конституційну скаргу на підставі порушення їхнього права на самоврядування. Асоціації, які на виборах Бундестагу не визнаються політичними партіями, також мають право на конституційну скаргу. Суддів до Федерального Конституційного Суду призначають порівну Бундестаг і Бундесрат, при цьому враховуючи принцип політичної нейтральності (стаття 94).

Існують також Федеральний Суд Правосуддя, Федеральний Адміністративний Суд, Федеральний Фіскальний Суд, Федеральний Трудовий Суд і Федеральний Соціальний Суд як вищі суди з різними предметними юрисдикціями. Судді до таких судів обираються уповноваженим Федеральним Міністром і комітетом відбору суддів, який складається з уповноважених міністрів Земель і рівної кількості членів, обраних Бундестагом. Для забезпечення одноманітності рішень створюється Спільна Палата вищих судів. Можуть також створюватись федеральні суди з іншими предметними юрисдикціями, такими як федеральний суд з права промислової власності, федеральні військові кримінальні суди, суди з дисциплінарного провадження щодо осіб, які перебувають на федеральній державній службі. За згодою Бундесрату, федеральним законом може бути встановлено, що суди Земель будуть мати федеральну юрисдикцію з кримінального провадження в справах геноциду, злочинів проти людства, воєнних злочинів, державної безпеки (стаття 95, 96) [1]. Федеральні Землі беруть пряму участь у доборі на посаду суддів Федерального Конституційного Суду, а також Федеральних вищих судів. Статтею 102 забороняється смертна кара, а стаття 103 визначає, що кожна особа має право на розгляд справи відповідно до закону, а також встановлює, що закон не має зворотної сили і що особа не може бути двічі покарана за один злочин. Обмеження волі особи може відбуватись лише на підставі закону і лише відповідно до процедури, яку він передбачає. Особи, які перебувають під вартою, не можуть бути піддані жорстокому поводженню. Лише суддя виносить рішення про допустимість або продовження позбавлення волі. Якщо позбавлення волі не ґрунтується на рішенні суду, судове рішення має бути отримане без затримки. Після закінчення строку арешту поліція не може тримати особу під вартою. Особа, яка затримана у зв’язку з підозрою у вчиненні нею злочину, постає перед судом не пізніше наступного дня після арешту. Суддя повідомляє особі причини арешту і дає особі можливість заявити про заперечення. Після цього суддя негайно видає ордер на арешт і в ньому зазначає причини арешту або розпоряджається про звільнення особи (стаття 104) [1].

18 серпня 2006 року в Німеччині набув чинності Закон про рівне ставлення. Цей закон встановлює заборону дискримінації за ознаками расового чи етнічного походження, статі, віри або релігії, віку та за іншими ознаками в трудовій сфері. Він визначає, що дискримінація є неприпустимою в умовах доступу до залежної зайнятості чи самозайнятості, в тому числі дискримінація в критеріях відбору і умовах прийому на роботу, включаючи просування по службі. Відповідно до цього закону, дискримінація також неприпустима в умовах найму і праці, що включає в себе оплату праці та причини звільнення. Кожна особа повинна мати доступ до всіх

видів і рівнів професійної орієнтації, професійного навчання, підвищення кваліфікації і перепідготовки, включаючи досвід практичної роботи. Також не припускається дискримінація щодо членства чи участі в організації працівників або роботодавців чи будь-якій іншій організації, включаючи пільги, що надаються такими організаціями. Забороняється дискримінація і в таких сферах як соціальний захист, що включає соціальне забезпечення і охорону здоров'я, а також в освітній сфері. За цим законом в доступі і постачанні товарів і наданні послуг, які є доступними для громадськості, також не може бути дискримінації.

Закон про рівне ставлення містить в собі такі терміни, як пряма та непряма дискримінація, домагання, сексуальні домагання, а також вказівка дискримінувати особу за будь-якою ознакою. Пряма дискримінація цим законом визначається як менш прихильне ставлення до однієї людини у порівнянні зі ставленням до іншої людини, або можливе менш прихильне ставлення в аналогічній ситуації. Непряма дискримінація – це критерій, положення або практика, які на перший погляд здаються нейтральними, націлені на ставлення людей в особливо невигідне становище порівняно з іншими людьми за будь-якою ознакою, якщо це не положення, критерій чи практика, які об'єктивно виправдані законною метою, а засоби досягнення цієї мети є необхідними і відповідними. Домагання – це вид дискримінації, за якого небажана поведінка у зв'язку з будь-якою з підстав має метою або наслідком порушення гідності особи та створення залякуючого, ворожого, принизливого або образливого середовища. Сексуальне домагання – дискримінація, небажана поведінка сексуального характеру, що включає небажані статеві акти та прохання здійснення статевих актів, фізичний контакт сексуального характеру, коментарі сексуального характеру, які мають метою або наслідком приниження гідності особи, зокрема, якщо це створює залякуюче, вороже, принизливе або образливе середовище. Вказівка дискримінувати особу за будь-якою ознакою – вид дискримінації, за якого особа доручає працівнику взяти участь у поведінці, яка дискримінує або може дискримінувати іншого працівника.

В цьому законі зазначено, що працівники не мають зазнавати дискримінації за будь-якою ознакою. Але при цьому цей закон зазначає, що різниця в поводженні за будь-якою підставою не є дискримінацією, якщо через характер конкретної професійної діяльності або контексту, в якому вони здійснюються, такі підстави становлять справжню і визначальну професійну потребу за умови, що мета є законною і вимога є пропорційною. Різниця у ставленні на підставі релігії чи переконань до працівників релігійної громади, прилеглих до неї закладів незалежно від організаційно-правової форми не є дискримінацією, якщо такі підстави є виправданою професійною вимогою для конкретної релігії чи віри [2].

Окрім національних засобів захисту прав і свобод людини і громадянина в Німеччині є також міжнародні засоби захисту. Німеччина є державою-підписантом Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Ця Конвенція визнає право людини на життя, забороняє катування, рабство і примусову працю. Нею також встановлюється, що закон не має зворотної сили, закріплюється свобода думки, совісті і релігії, свобода вираження поглядів, а також інші права і свободи.

За цією Конвенцією створюється Європейський суд з прав людини. Кількість суддів в ньому відповідає кількості Високих Договірних Сторін, тобто кількості держав-членів Ради Європи, які підписали цю Конвенцію. Кожна Висока Договірна Сторона пропонує трьох кандидатів, з яких Парламентською Асамблеєю обираються судді. Судді обираються на 9 років і не можуть бути переобрані. Справа може розглядатись суддею одноособово, комітетами у складі трьох суддів, Палатами у складі семи суддів і Великою Палатою у складі сімнадцяти суддів [3]. До Європейського суду з прав людини звертаються коли права, зазначені в Конвенції, були порушені.

Бюро демократії, прав людини та трудових справ при Державному департаменті США видало Доповідь про дотримання прав людини в Німеччині в 2023 році. В доповіді зазначалось, що уряд вживає заходів для розслідування та притягнення винних посадових осіб до відповідальності за порушення прав людини. Бюро не виявило повідомлень про вчинення урядом або його членами свавільних, позасудових вбивств. Не було також повідомлень про зникнення, до якого причетний уряд чи урядові органи. Не було також виявлено достовірних повідомлень про тортури, інше жорстоке, нелюдське чи принизливе ставлення чи покарання, а також інші аналогічні зловживання, до яких причетний уряд. Проте деякі правозахисні групи стверджують, що органи влади не провели ефективного розслідування звинувачень в жорстокому поводженні з боку представників поліції. Щодо умов у в’язницях і слідчих ізоляторах не було зафіксовано значних порушень прав. Те саме можна сказати і про арешти та затримання. Органам влади потрібен був ордер, виданий судом, для арешту осіб. Основний Закон зобов’язував правоохоронні органи доставляти підозрюваних до суду до кінця наступного після арешту дня. Судді були зобов’язані повідомити підозрюваних про причини затримання та надати їм можливість висунути заперечення. Тоді суди мали або видати ордер на арешт із зазначенням підстав для продовження тримання особи під вартою або винести розпорядження про звільнення особи від тримання під вартою. В затриманих було право на адвоката за їхнім власним вибором. В разі фінансової потреби затриманого держава надавала адвоката за державний кошт. Затримані могли отримати послуги адвоката в будь-який час, а перед початком допиту органи влади повинні були повідомити підозрюваних про їхнє право на правничу допомогу. Влада також в основному поважала свободу зібрань, якщо учасники не були озброєні. Загалом доповідь підмічає, що з 2022 на 2023 рік права людини не зазнали значних змін [4].

Проте, як і в будь-якій іншій державі, в Німеччині є проблеми з дотриманням прав людини. Так, в доповіді підкреслювалося, що впродовж 2023 року в ФРН були виявленні достовірні повідомлення про злочини, такі як злочини, що включають насилля проти членів етнічних чи релігійних меншин, таких як мусульмани. Також були виявленні повідомлення про злочини, що стосуються антисемітизму, а також злочини, які стосуються насилля чи погроз насилля проти представників секс меншин [4]. Але державні органи постійно вживають заходів, щоб запобігти порушенню прав людини і притягнути винних до відповідальності, розробляють

нормативні акти для покращення механізму захисту прав і свобод людини і громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html
2. Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz. https://de.wikipedia.org/wiki/Allgemeines_Gleichbehandlungsgesetz
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Country Reports on Human Rights Practices: Germany. 2023. https://www.state.gov/reports/2023-country-reports-on-human-rights-practices/germany

Калінін Володимир Володимирович,
здобувач вищої освіти магістра ННІПП
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Сьох Катерина Ярославівна
завідувач кафедри конституційного права
та прав людини НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: ПРИМУСОВА ДЕПОРТАЦІЯ, РУСИФІКАЦІЯ ТА ЗНИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Окуповані території України стали епіцентром масштабних порушень прав людини, серед яких позасудові страти, катування, примусова депортація та обмеження основних свобод. Порушення прав людини на окупованих територіях порушують норми міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій 1949 року.

Дії окупаційної адміністрації спрямовані на повне викорінення української ідентичності через примусову русифікацію та денаціоналізацію. Масові викрадення та насильство щодо мирного населення є ключовими елементами залякування. Окуповані території стали місцем системних катувань цивільного населення та військовополонених. Наприклад, у місті Буча після звільнення були знайдені масові поховання зі слідами тортур. Подібні злочини грубо порушують статтю 3 Женевських конвенцій, яка забороняє жорстоке поводження із цивільними та військовополоненими.

Російська окупаційна влада також здійснює масову депортацію українців. Десятки дітей були незаконно вивезені з окупованих територій. Можна сказати що

це зафіксовані факти порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права. Хоча й визначення моменту, коли міжнародне гуманітарне право має бути застосоване, потребує оцінки реальної ситуації на місці. При цьому внутрішнє трактування ситуації сторонами конфлікту чи їхня офіційна позиція не впливають на її кваліфікацію відповідно до міжнародного гуманітарного права, яке базується виключно на об'єктивних критеріях.

У контексті розмежування понять jus ad bellum (право на війну) та jus in bello (право під час війни), порушення норм Статуту ООН, яке могло стати причиною конфлікту, не впливає на питання застосовності міжнародного гуманітарного права. Міжнародний збройний конфлікт, відповідно до спільної статті 2 усіх Женевських конвенцій, розпочинається з моменту виникнення збройного насильства між збройними силами двох або більше держав.

Оскільки як росія, так і Україна є суверенними державами, збройний конфлікт між ними регулюється нормами міжнародного гуманітарного права, що стосуються міжнародних збройних конфліктів. Застосування міжнародного гуманітарного права відповідно до спільної статті 2 передбачає автоматичне й негайне поширення всіх положень чотирьох Женевських конвенцій, Додаткового протоколу I, а також інших норм міжнародного гуманітарного права, які регулюють подібні ситуації згідно з міжнародними договорами або звичаями.

На окупованих територіях вводяться російські нові навчальні програми, навчання за впровадженою освітньою програмою використовуються підручники з історії, які виправдовують російське вторгнення та зображують Україну як «неонацистську державу». забороняється використання української мови, знищуються культурні пам'ятки. Наприклад, у Маріуполі зруйнували Драматичний театр, який був символом української культури. Це є свідоме продовження політики зміни самоідентифікації цілого покоління українців, що є ознакою геноциду згідно з міжнародним правом. Такі злочини вказують на справжню мету загарбницької війни, а саме – знищення українців як нації.

Масові порушення прав людини на окупованих територіях є грубим порушенням норм міжнародного права та серйозним викликом для України. Для вирішення цих проблем необхідна системна робота на національному та міжнародному рівнях, що включає документування злочинів, підтримку жертв, реформування національного законодавства та посилення міжнародного тиску на агресора. Лише за умови консолідації зусиль України та міжнародної спільноти можливе ефективне відновлення прав людини та притягнення винних до відповідальності.

Пропозиції щодо вирішення питання: На мою думку, одне з основних фактів які допомагають та допоможуть вирішити цю проблему це документування порушень прав людини. Наприклад, підтримання та збільшення- створених реєстрів, це допоможе обліку та веденню державного реєстру злочинів проти людяності та воєнних злочинів на окупованих територіях. Також співпраця з міжнародними організаціями: Залучення ООН, ОБСЄ та Міжнародного

кримінального суду для фіксації фактів порушень, це все існує, на даний момент не показує високого результату, але в майбутньому це допоможе висвітлити на загальний доступ, щоб всі розуміли

Використання, при можливості, дронів, супутникових знімків та цифрових платформ для збору доказів злочинів, щоб кожен злочин був зафіксований не лише документально, а ще були фактичні знімки.

Запровадження серйозніших санкцій проти військових та цивільних осіб, причетних до порушень прав людини. Наразі саме санкції є найбільш дієвим інструментом впливу на країну-агресора з боку цивілізованої світової спільноти.

Проведення інформаційних кампаній серед міжнародної спільноти для привернення уваги до злочинів рф. Проведення інформаційних кампаній в державі для поширення інформації та набуття практичного досвіду щодо захисту прав людини в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Женевська Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

2. Конвенція ООН про права дитини. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

3. Звіт про порушення та недотримання міжнародного гуманітарного права та права прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, пов’язані з примусовим переміщенням та/або депортацією українських дітей до російської федерації. URL : https://www.osce.org/uk/odihr/546560

3. Інформаційні матеріали Amnesty International та Human Rights Watch. URL: https://www.amnesty.org.ua/

4. Конвенції щодо запобігання і покарання злочинів геноциду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text

5. Міністерство закордонних справ України: Санкції проти РФ. URL: https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/sankciyi-proti-rf

Карпюк Аліна Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра ННІ №2 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Славна Оксана Володимирівна,
доцент кафедри конституційного права та прав людини НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

СВОБОДА СЛОВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Свобода слова є однією з фундаментальних цінностей демократичного суспільства, закріпленою міжнародними та національними правовими актами, водночас у контексті збройного конфлікту свобода слова зазнає значних обмежень, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки, боротьбою з пропагандою та дезінформацією. В Україні проблема свободи слова в умовах збройного конфлікту набуває особливої актуальності через триваючу російську агресію. Держава змушена шукати баланс між захистом свободи слова та необхідністю протидії пропаганді, що поширюється державою-агресором, і впливу дезінформації на суспільну стабільність, це питання актуальне також у контексті забезпечення прозорості державної політики, підтримки журналістів та захисту їхніх прав під час висвітлення подій у зоні бойових дій.

Конституція України визначає, що «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір», однак наголошує на можливості обмеження цього права в інтересах національної безпеки. Інший нормативно-правовий акт визначає свободу слова як фундамент своєї діяльності, без існування якої мета її функціонування з реально практичного автоматично переходить у суто декларативну, що саме по собі ставить під сумнів сенс її чинності. Так, Закон України «Про медіа» визначає ґрунтовним принципом право вільного вираження думок, поширення, обміну і отримання інформації, водночас зазначає законну підставу будь-яких обмежень та повну заборону цензури. Допускаючи думку, що преса є значною частиною та умовою існування демократії, можливість та забезпечення вільної її діяльності є пріоритетним завданням політики, направленої на людей [1, с. 55].

Європейський парламент вже давно підтримує ініціативи Європейського Союзу щодо регулювання цифрових платформ та зміцнення потенціалу ЄС у боротьбі з дезінформацією та кіберзагрозами. На позачерговій сесії 1 березня 2022 року була ухвалена резолюція, в якій засуджується інформаційна війна, що ведеться російською владою, державними ЗМІ та довіреними особами «для створення розколу з принизливим змістом і неправдивими наративами» щодо ЄС. Це призвело до заборони діяльності Russia Today і Sputnik в ЄС, а також до

звернень до Google і YouTube щодо видалення акаунтів, які пропагують війну. Резолюція закликала до повного використання режиму кіберсанкцій ЄС проти осіб, організацій та органів, відповідальних або причетних до різних кібератак, спрямованих на Україну, а також до дій для підтримки України та країн-партнерів у покращенні їхньої стійкості до можливих російських атак. 9 березня 2022 року на пленарному засіданні парламенту було рекомендовано створити європейський центр для боротьби з загрозами та посилити заходи щодо боротьби з дезінформацією на онлайн-платформах [2, с. 94].

Згідно із Законом України «Про медіа», прийнятим у 2023 році, суб'єктам у сфері аудіовізуальних, друкованих та онлайн-медіа забороняється поширювати інформацію, що висвітлює збройну агресію проти України як внутрішній конфлікт, громадянський конфлікт чи громадянську війну, якщо наслідком цього є розпалювання ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності, недостовірні матеріали щодо збройної агресії та діянь держави-агресора, її посадових осіб, осіб та організацій, що контролюються державоюагресором, у разі, якщо наслідком цього є розпалювання ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності, програми та матеріали (крім інформаційних та інформаційно-аналітичних програм), одним з учасників яких є особа, внесена до Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці [3, с. 35].

Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», де відповідно до пункту 31 частини першої статті 85 Конституції України та статті 5 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» постановлено затвердити Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». Відповідно до цього Указу на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб у межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». 24 березня Верховна Рада України ухвалила законопроєкт № 7189 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому розповсюдженню інформації про направлення, переміщення міжнародної військової допомоги в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших військових формувань України, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» (далі – Закон). Відтак Кримінальний кодекс доповнився статтею 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного

стану» [4, с. 77].

Таким чином, свобода слова є ключовою цінністю демократичного суспільства, однак у контексті збройного конфлікту ця свобода стає об'єктом численних викликів і обмежень. У таких умовах держава повинна забезпечити баланс між захистом свободи висловлювань і необхідністю гарантувати національну безпеку, протидіяти дезінформації, ворожій пропаганді та маніпуляціям інформаційним простором. Отже, у збройному конфлікті свобода слова стає інструментом як захисту демократичних цінностей, так і протидії зовнішнім загрозам. Важливо розробляти законодавчі та практичні механізми, які дозволять ефективно захищати інформаційний простір України, не порушуючи фундаментальні права людини, що сприятиме посиленню національної безпеки та формуванню стійкого й проінформованого громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Русавська А.О., Міхайліна Т.В. Проблеми реалізації свободи слова в умовах збройної агресії. 2024. С. 52-59. URL: https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/14912 (дата звернення: 25.11.2024).

2. Кострубіцька А.В. Свобода слова та окремі аспекти державного регулювання діяльності засобів масової інформації під час війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського.* 2022. С. 93-97. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/3_2022/3_2022.pdf#page=99 (дата звернення: 25.11.2024).

3. Бойчук І. Медіа в умовах збройного конфлікту. 2024. С. 34-37. URL: http://surl.li/aarwty (дата звернення: 25.11.2024).

4. Похиленко І. Щодо обмеження права на свободу слова в умовах воєнного стану. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини*. 2022. С. 77-79. URL: https://jts.donnu.edu.ua/article/view/12470 (дата звернення: 25.11.2024).

Каюмова Вікторія Олегівна,
здобувачка вищої освіти бакалавра ННІІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Романенко Людмила Миколаївна,
т.в.о. завідувача кафедри конституційного права ННІІПП НАВС, кандидат юридичних наук

ПРАВО НА ЛЮБОВ І ЗАХИСТ: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ РІВНІСТЬ ДІТЕЙ НЕЗАЛЕЖНО ВІД СТАТУСУ ЇХНІХ БАТЬКІВ

Право на любов і захист є базовою потребою кожної дитини, яка визначає умови її гармонійного фізичного, емоційного та соціального розвитку. Це право не

лише закріплене в міжнародних правових актах, таких як Конвенція ООН про права дитини, але й проголошене Конституцією України, яка гарантує рівність усіх дітей незалежно від їх походження чи сімейного статусу.

Турбота про дитину, захист її прав та інтересів є обов'язком не лише батьків, а й держави, суспільства та міжнародної спільноти. Сучасний світ стикається з численними викликами, які впливають на реалізацію права дітей на любов і захист. Економічна нерівність, соціальні стереотипи, упередження щодо дітей із неповних сімей або тих, хто народжений поза шлюбом, створюють значні перешкоди для досягнення рівності. Ці проблеми не лише порушують права дітей, але й спричиняють негативні психологічні наслідки, впливаючи на їхню самооцінку та інтеграцію в суспільство. Особливо важливим завданням сучасності є пошук ефективних механізмів забезпечення рівності прав дітей незалежно від сімейного статусу їхніх батьків. Це передбачає не лише вдосконалення правових основ, які гарантують рівність, але й активну боротьбу з соціальними стереотипами та дискримінацією.

Формування суспільної культури толерантності, поваги до різноманіття сімейних форм і виховання у дусі недискримінації є ключовими аспектами цього процесу. Успішне вирішення цього завдання потребує спільних зусиль держави, освітніх інституцій та громадськості, що має сприяти створенню середовища, де кожна дитина почуватиметься захищеною, цінною та рівноправною.

Конвенція про права дитини є важливим міжнародним документом, що визначає права дітей та гарантує їх рівність незалежно від походження чи статусу сім'ї. Вона охоплює низку аспектів прав дітей, що тісно взаємодіють з національними законами та гарантіями, такими як рівність перед законом, захист від дискримінації, доступ до освіти, охорони здоров'я, а також право на гідне життя.

Конвенція про права дитини є основним міжнародним документом, що сприяє захисту прав дитини. Вона визначає, що дитиною є особа до 18 років, якщо інше не встановлено законодавством країни, гарантує рівність прав дітей, забороняючи будь-яку дискримінацію незалежно від сімейного стану, здоров'я, соціального статусу чи інших обставин, наголошує на тому, що всі дії, що стосуються дітей, мають бути спрямовані на їх найкращі інтереси, при цьому враховуються права батьків чи опікунів. Окрім цього надає право дитині висловлювати свої думки і брати участь у процесах, що стосуються її благополуччя, з урахуванням її віку та зрілості, забезпечує права дітей з обмеженими можливостями. Дитина з інвалідністю має право на рівень життя та освіту, відповідні до її потреб, а також на підтримку, що дозволяє їй брати участь у житті суспільства на рівних умовах з іншими дітьми. Конвенція визнає право кожної дитини на рівень життя, необхідний для її розвитку, і встановлює обов'язок батьків та держави забезпечити це, гарантує право на освіту кожній дитині, включаючи доступ до безкоштовної і обов'язкової початкової освіти. Також передбачено, що освіта має сприяти розвитку дитини, її поваги до прав і свобод інших осіб, а також розвивати її особистість.

Конституція України є основним юридичним документом, який гарантує права та свободи не тільки людини та громадянина, а і у тому числі дітей. Вона

також встановлює основи для захисту прав дітей в Україні. Ключові норми статей Конституції України, що стосуються прав людини та громадянина беззаперечно стосуються і прав дітей. Кожна людина має право на життя, а держава зобов'язана захищати це право, включаючи захист життя дітей. Гарантовано право на повагу до гідності. Заборонено катування, жорстоке поводження та досліди без згоди, зокрема щодо дітей. Заборонено втручання в особисте життя без законних підстав. Захищена конфіденційність особистої інформації про дітей. Шлюб ґрунтується на вільній згоді, подружжя має рівні права та обов'язки. Батьки зобов'язані утримувати дітей до повноліття, а держава охороняє сім'ю та дитинство. Діти рівні у правах, незалежно від походження. Заборонено насильство та експлуатація дітей. Держава відповідає за утримання дітей-сиріт.

Загалом, як Конституція України, так і Конвенція про права дитини підкреслюють необхідність захисту прав дітей і створення умов для їх рівного розвитку, незалежно від сімейного статусу чи інших факторів.

Проблема дискримінації дітей через сімейний статус батьків, соціальні стереотипи та упередження є серйозною соціальною проблемою, яка негативно впливає на дітей, народжених поза шлюбом або вихованих у нетрадиційних типах сімей. Від таких упереджень страждають не лише діти, чиї батьки мають низький соціальний статус чи працюють на низькооплачуваних роботах, а й ті, хто не відповідає певним стандартам у суспільстві. Наприклад, дитина, батьки якої не мають вищої освіти і працюють простими працівниками, може зазнавати принижень через свій одяг, що не є новим або брендованим, і це може формувати у неї відчуття меншовартості, порівняно з однолітками, чиї батьки мають кращі матеріальні можливості. Інший приклад — діти, батьки яких не служать в армії, можуть зазнавати цькування від своїх однокласників, що базується на соціальних уявленнях про те, хто є «справжнім патріотом», а хто ні. Дискримінація може проявлятися навіть у освітньому середовищі. Так, на Львівщині вчителька вела себе неприязно до українських військових, зневажливо висловлюючись про них у розмовах з учнями. Цей випадок демонструє, як стереотипи можуть поширюватися серед педагогів і мати вплив на ставлення дітей до важливих соціальних проблем. Також діти можуть ставати об'єктами цькування через свій зовнішній вигляд, як це сталося з хлопчиком, якого ображали за довге волосся, пропонуючи йому підстригтися, щоб позбутися проблеми.

Ключовою проблемою в таких ситуаціях є відсутність підтримки з боку педагогів або інших батьків, що лише погіршує ситуацію і призводить до відчуття соціальної ізоляції у дитини. Ще один приклад дискримінації стосується дітей, народжених поза шлюбом. Хлопчик, який зазнавав ображань через те, що його батько живе в іншій родині, чув від своїх однокласників образи, а саме: «ти без тата» чи «тебе нагуляла мама». Такі висловлювання відображають глибокі соціальні стереотипи, що асоціюють дітей, народжених поза шлюбом, з чимось негативним або неприязним. Ці приклади свідчать про глибоке існування соціальних упереджень і стереотипів, які дискримінують дітей через їхнє походження, сімейний статус чи зовнішній вигляд. Така дискримінація може мати

серйозні наслідки для розвитку дитини, її самооцінки та соціальної адаптації, і потребує активного вирішення як на рівні освіти, так і в суспільстві загалом.

Право на любов і захист є одними з основних прав дитини, що забезпечують її повноцінний розвиток і благополуччя. Це право не лише включає в себе фізичний захист дитини від насильства чи занедбання, але й емоційний та психологічний захист, що є критично важливим для її зростання. Коли дитина отримує любов і підтримку з боку батьків, родини та інших значущих осіб у своєму житті, вона розвивається гармонійно, має впевненість у собі та своїх силах, здатна до соціалізації та формування здорових міжособистісних стосунків. Однак дискримінація через сімейний статус батьків чи соціальні стереотипи може мати руйнівний вплив на психоемоційний стан дитини. Якщо дитина стикається з упередженнями, коли її батьки не відповідають певним суспільним уявленням, це може спричинити низьку самооцінку, почуття сорому або ізоляції. Діти, яких ображають через походження їх батьків, починають вірити в свою «неповноцінність», що впливає на їх емоційне самопочуття та здатність до самовираження. Така дискримінація може проявлятися через мовні образи, фізичне цькування в школі або соціальне відторгнення, що суттєво ускладнює їх соціалізацію та розвиток у суспільстві.

Психологічні наслідки дискримінації можуть бути довготривалими. Діти, які переживають приниження через соціальні упередження, можуть стати більш замкненими, мати труднощі з довірою до інших людей, що може відобразитися на їхньому навчанні, самооцінці та здатності до встановлення здорових стосунків у майбутньому. Вони можуть відчувати себе відокремленими від своїх однолітків, що знижує їх психологічну стійкість і може призвести до розвитку депресивних або тривожних розладів. У такому контексті роль сім'ї, школи та суспільства в запобіганні дискримінації та підтримці рівності дитини є надзвичайно важливою. Сім’я повинна створювати атмосферу безумовної підтримки та любові, допомагати дитині відчувати свою цінність, незалежно від її соціального статусу чи походження. Школа також повинна відігравати ключову роль у боротьбі з дискримінацією, формуючи у дітей уявлення про рівність і справедливість. Вчителі повинні бути навчанні виявляти і реагувати на прояви цькування та дискримінації, проводити бесіди з дітьми на теми толерантності, взаємоповаги та підтримки одне одного. У школах мають бути створені інклюзивні програми, які сприяють рівності та взаємо підтримці серед учнів, допомагаючи дітям формувати здорові стосунки та ставлення до себе і до інших.

Інформаційна підтримка батьків є важливою складовою в боротьбі з дискримінацією та забезпеченні здорового виховання дітей. Держава та соціальні служби можуть відігравати ключову роль у цьому процесі, надаючи батькам необхідні ресурси для виховання дітей у середовищі, вільному від упереджень і дискримінації. По-перше, держава може створювати та поширювати програми і матеріали, що пояснюють права дітей та батьків, а також надають поради щодо того, як забезпечити рівність і недискримінаційне середовище для дитини. Це можуть бути брошури, онлайн-курси, інформаційні кампанії в ЗМІ, що

допомагають батькам краще розуміти важливість інклюзивного виховання, боротьби з стереотипами та розвитку толерантності в родині. По-друге, соціальні служби можуть проводити тренінги та консультації для батьків, де навчать, як виявляти і реагувати на прояви дискримінації, а також як створити в родині підтримуючу атмосферу для розвитку дитини. Спеціалісти можуть допомогти батькам знайти оптимальні стратегії для виховання дітей у ситуаціях, коли дитина стикається з упередженнями через сімейний статус або соціальне становище. Завдяки такій комплексній підтримці, батьки отримують необхідні інструменти для виховання дітей у здоровому та безпечному середовищі, де цінуються різноманітність і рівність прав для всіх, незалежно від соціального статусу або походження.

Забезпечення рівності дітей є надзвичайно важливим аспектом їхнього розвитку та благополуччя. Кожна дитина має право на любов, захист і рівне ставлення, незалежно від сімейного статусу, походження або соціальних умов. На жаль, соціальні стереотипи, упередження та дискримінація через сімейний статус батьків продовжують залишатися серйозними перешкодами для реалізації цих прав. Діти, які стають об'єктами дискримінації через низький соціальний статус або відсутність одного з батьків, часто стикаються з психологічними труднощами, які можуть негативно вплинути на їхню самооцінку, емоційний стан та соціальну адаптацію. Саме тому важливо створювати середовище, де кожна дитина може почуватися захищеною та цінною. Роль сім'ї, школи та суспільства в цьому процесі є ключовою. Сім'я повинна бути місцем підтримки та любові, школа — місцем, де формуються принципи рівності і взаємоповаги, а суспільство загалом має сприяти створенню толерантного середовища. Держава та соціальні служби також відіграють важливу роль, забезпечуючи інформаційну підтримку батькам та сприяючи розвитку освітніх і правових ініціатив, що борються з дискримінацією.

СПИСОК ВИКОРАСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.
2. Конвенція про права дитини: Закон від 21 грудня 1995 р. № 789-XII від 27.02.91. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
3. Лиховид І. Сваряться через службу батьків у ЗСУ. URL: https://nus.org.ua/articles/svaryatsya-cherez-sluzhbu-batkiv-u-zsu-chomu-mizh-ditmy-vynykayut-taki-konflikty-ta-yak-yim-zapobigaty/.
4. Безп'ятчук Ж. Булінг у школі. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-44425003.

Коваль Анна Іванівна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Осауленко Андрій Олександрович,
професор кафедри конституційного права та прав людини НАВС,
доктор юридичних наук, професор

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ІЗ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Захист прав людини є головним завданням будь-якої демократичної країни. Існує так званий механізм для реалізації цього завдання. Під поняттям «механізм захисту прав та свобод» слід розуміти сукупність засобів та організацій головною метою яких є забезпечення захисту та реалізації прав людини. Окрім державних органів, існують різні міжнародні організації, що є головними у цій сфері.

Розвиток міжнародних стандартів з прав людини, підвищення ролі міжнародних механізмів у їх забезпеченні свідчать про становлення на сучасному етапі права людини на міжнародний захист. Коли йдеться про міжнародний захист прав людини, міжнародне співробітництво у цій галузі, то обов'язково виникає питання співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права, міжнародної й національної правосуб'єктності індивіда, міжнародних та внутрішньодержавних механізмів забезпечення прав людини. Відомо, що на міжнародному рівні створені та функціонують як судові органи, наприклад, Європейський суд з прав людини, так і контрольні, в тому числі квазісудові, органи, такі як, наприклад, Комітет з прав людини, Комітет проти катувань, створений на основі Конвенції про заборону катувань тощо. Розвиток міжнародних органів, покликаних сприяти дотриманню прав і свобод людини, і доступ індивідів у ці органи свідчить про те, що індивід усе тісніше починає прямо торкатись міжнародного права [1, с. 13-14]. Всі ці організації є ефективними тільки тоді, коли держави самі готові брати участь у дотриманні прав людини.

У Конституції України у статті 55 міститься положення про право звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій. Рішення міждержавних організацій є обов’язковими для виконання, мають вплив на уряди країн, є рушійною силою, коли мова йде про порушення прав людини.

Значну роль у заохоченні та захисті прав людини має Рада Європи та Організація з безпеки та співробітництва в Європі. Це політична міжурядова організація головною сферою діяльності якої від моменту виникнення є захист прав людини та основних свобод. Рада Європи діє на засадах Статуту від 5 травня

1949 р., у преамбулі якого проголошується, що духовні й моральні цінності, які є загальною спадщиною народів держав-членів, є першоосновою принципів особистої й політичної свободи та верховенства права, на яких ґрунтується істинна демократія.

Організація Безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) вирішує питання захисту прав людини, що розглядаються ОБСЄ, формують частину так званого людського виміру ОБСЄ. Цей термін був офіційно введений саме в 1989 році в Заключному документі Віденської зустрічі і застосовується як загальний термін для всіх питань, що стосуються прав людини й фундаментальних свобод, людських контактів та інших питань гуманітарного характеру, які підпадають під юрисдикцію цієї організації. Крім того, термін охоплює питання, пов’язані з демократією, демократичними інститутами та правопорядком.

У еволюції ОБСЄ від безпекового форуму – до міжнародної регіональної організації, яка стала важливою складовою сучасної архітектури європейської і глобальної безпеки, головну роль відіграли ключові документи ОБСЄ. Потрібно зауважити, що ОБСЄ не має єдиного засновницького документу, як наприклад договір про функціонування ЄС тощо. Основоположним документом, що заклав підвалини для створення ОБСЄ вважається Гельсінський Заключний акт (1975 р.), яким закріплено головні напрями і принципи діяльності організації. Серед них: питання забезпечення безпеки та співробітництва в економічній і гуманітарій сферах, зокрема в галузі економіки, науки й освіти, технологій, прав людини, культури, інформації тощо. Саме розуміння єдності безпеки і співробітництва, цілісності воєнно-політичного, економіко-екологічного та гуманітарного аспектів діяльності ОБСЄ в умовах зміни типу глобальних загроз стало відгуком на якісно нові вимоги до забезпечення безпеки у післявоєнну добу [2, с. 86].

Організація Об'єднаних Націй (ООН) – міжнародна глобальна організація, яка була заснована 1945 року на підставі Хартії Об'єднаних Націй. Головна мета ООН – підтримання й збереження миру. На сьогоднішній день діяльність Організації Об’єднаних Націй охоплює широке коло найактуальніших проблем сучасності: заборона ядерних випробувань та реалізацію положень Договору про нерозповсюдження ядерної зброї; скорочення озброєнь і заборона на виготовлення протипіхотних мін; сприяння стійкому соціально-економічному розвитку і надання технічної, гуманітарної та фінансової допомоги; захист та контроль за дотриманням прав людини з приділенням особливої уваги захисту та поліпшенню умов життя жінок та дітей; допомога у відновленні після стихійних лих; проблема біженців; боротьба з міжнародним тероризмом та розповсюдженням наркотиків; ліквідація неписьменності і контроль за поширенням інфекційних захворювань; збереження культурної спадщини людства та ін. Україна у 1945 р. стала однією з держав-співзасновниць ООН. Делегація України взяла активну участь у Конференції в Сан-Франциско, зробивши вагомий внесок у розробку Статуту ООН (зокрема координувала процес підготовки Преамбули та Цілей і Принципів Статуту ООН). Про авторитет нашої держави в ООН свідчить неодноразове

обрання України до Ради Безпеки ООН – органу, на який країнами-членами ООН покладено головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки.

Генеральна асамблея – головний директивний орган ООН, що складається з усіх держав-членів. Вона є унікальним форумом для багатостороннього обговорення всього спектра міжнародних питань, охоплених Статутом ООН. Значення ГА ООН як інструменту підтримання миру та врегулювання конфліктів істотно зросла після ухвалення 1950 резолюції «Єдність на користь миру», яка передбачає у випадку неспроможності постійних членів Ради безпеки ООН діяти узгоджено в умовах порушення миру або акту агресії, повноваження ГА ООН скласти рекомендації щодо колективних заходів для підтримання миру.

Економічна і соціальна рада (ЕКОСОР) – є одним з головних органів ООН, координує економічну діяльність ООН та спеціалізованих установ. Має такі функції: розглядає економічні та соціальні проблеми, проводить різні дослідження, розробляє рекомендації з міжнародних проблем в економічній і соціальній сферах Генеральній Асамблеї, членам Організації та зацікавленим спеціалізованим установам, складає міжнародні конференції, щорічно складає комісію та проводить перевірки у сфері економіки.

Європейська комісія з прав людини – контрольно-імплементаційний орган, уповноважений розглядати скарги держав, які ратифікували Європейську конвенцію з прав людини, про порушення іншими державами-учасницями прав і основних свобод людини, гарантованих Конвенцією. Рішення Європейська комісія з прав людини мають попередній та рекомендаційний характер.

Комітет з прав людини – контролює виконання Міжнародного пакту про громадянські і політичні права державами, які ратифікували цей договір, публікує тлумачення положень цього пакту, контролює процес їх виконання, розглядає міждержавні скарги на порушення прав людини і приймає «індивідуальні повідомлення» – скарги окремих осіб або груп. Проводить засідання тричі на рік.

Конвенцію проти катувань та інших жорстоких або таких, що принижують гідність, видів покарання було прийнято 10 грудня 1984 р. [3] і набула чинності 26 червня 1987 р. Саме тому 26 червня – Міжнародний день підтримки жертв катувань. В Конвенції проти катувань викладено заходи, яких мають вжити держави, щоб запобігти застосуванню катувань та жорстокого поводження з боку державних посадових осіб. Положення Конвенції є юридично обов’язковими для тих держав, що її ратифікували. У ст. 17 Конвенції передбачається створення Комітету проти катувань, який складається з десяти експертів, що відзначаються високими моральними якостями й визнаною компетентністю в галузі прав людини та виступають у своїй особистій якості. Порядок розгляду періодичних доповідей держав-членів про вжиті ними заходи щодо здійснення їх зобов’язань за цією Конвенцією міститься у ст. 19. Стаття також уповноважує Комітет отримувати та розглядати такі доповіді раз на чотири роки. Однак Комітет також має право зробити запит «інших доповідей», які повинні бути надані.

Міжнародний суд ООН. У період свого створення цей суд залишався чи не єдиним відповідним правозастосовним органом. Суд розглядає спори тільки у тих

випадках, коли обидві сторони спору дадуть добровільну згоду на його юрисдикцію. Крім цього, держави мають право встановити певні умови щодо визнання обов'язкової юрисдикції. Розгляд Судом спорів між державами має відповідає їх інтересам. Суд може розглядати будь-який правовий спір, що стосується міжнародного права, його функція полягає у винесенні рішень щодо переданих на його розгляд спорів відповідно до норм міжнародного законодавства. Так, відмінною його рисою від багатьох інших міжнародних судових і позасудових механізмів врегулювання суперечок є те, що сфера діяльності Суду не обмежується будь-якою конкретною галуззю міжнародного права. Якщо сторони того бажають, на розгляд Суду може бути переданий будь-який спір, який має відношення до міжнародного права. Це означає, що в міжнародно-правовій системі Суд відіграє одну із провідних ролей.

Міжнародна організація праці – це спеціалізована міжнародна установа, яка вже упродовж більше століття розробляє та ухвалює міжнародні трудові стандарти. Значущість аналізу становлення та перших кроків діяльності цієї організації першочергово пояснюється тією обставиною, що в умовах сучасних інтеграційних процесів особливо великого значення набуває питання щодо уточнення та вдосконалення міжнародних трудових стандартів, а також імплементації міжнародних правових норм у національні соціально-трудові відносини.

Отже, для забезпечення прав людини у всьому світі діють міжнародні організації, що слідкують за недоторканністю людських прав та свобод, а у разі їх порушення вживають відповідних заходів. Створюються міжнародні угоди, які є основою для законодавства демократичних держав. Діяльність міжнародних організацій досить різноманітна й охоплює всі сфери життя людини і саме це допомагає слідкувати за тим, щоб будь-яке право людини було дотримано і особа почувала себе повноцінною частиною суспільства. Ці організації слідкують за причиною конфліктів, розуміють їх сутність, займаються вирішенням відповідних проблем та роблять все можливе для їх запобігання. Найголовнішим є завдання підтримки та удосконалення діяльності цих організацій для забезпечення прав людини у всьому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Бєлов Д.М., Данканич М.М. Міжнародні засоби захисту прав та свобод людини і громадянина. Ужгород, 2003. 57 с.

2. Горбатюк С. Є. Роль організації з безпеки і співробітництва в Європі у системі забезпечення соціогуманітарної безпеки. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. / за заг. ред. В. С. Загорського та А. В. Ліпенцева. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2017. Вип. 2 (51). С. 86–94.

3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_085

Козачок Вероніка Ігорівна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Халюк Сергій Олександрович,
професор кафедри конституційного права та прав людини НАВС,
доктор юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ПОЛОНЕНИХ

Захист прав полонених є ключовим елементом міжнародного гуманітарного права, яке спрямоване на пом’якшення наслідків збройних конфліктів і забезпечення гуманного ставлення до всіх постраждалих сторін. Основою цих стандартів є Женевські конвенції 1949 року, які встановлюють права та обов'язки сторін конфлікту щодо військовополонених. Однак сучасні конфлікти висувають нові виклики у реалізації цих норм.

Основні міжнародні стандарти, що регулюють захист та дотримання прав полонених, включають: Женевські конвенції, Додатковий протокол до Женевських конвенцій, Статут Міжнародного Комітету Червоного Хреста, Резолюція ООН щодо захисту прав людини в умовах протидії тероризму, ст. 3 Загальної Декларації правами людини, Конвенція ООН проти тортур та інші нормативно-правові акти. У рамках ООН також є низка резолюцій, спрямованих на захист прав полонених. Застосування міжнародних стандартів щодо військовополонених формує систему міжнародного гуманітарного права.

Женевські конвенції є фундаментальними документами міжнародного гуманітарного права, що регулюють правила ведення збройних конфліктів і забезпечують захист осіб, які не беруть активної участі у бойових діях. Особливу увагу у цьому контексті приділяють військовополоненим, які, перебуваючи в руках противника, мають право на гуманне поводження відповідно до норм Третьої Женевської конвенції 1949 року. Женевські конвенції були ухвалені після Другої світової війни, враховуючи масштабні порушення прав людини, які мали місце під час конфлікту. Третя Женевська конвенція стала ключовим документом, що кодифікував права військовополонених і зобов'язав держави дотримуватися гуманних стандартів поводження.

Існують принципи поводження з полоненими, а саме:

- принцип гуманності: забороняється катування, жорстоке поводження, приниження гідності або дискримінація за расовою, релігійною, національною чи іншими ознаками.
- принцип матеріального забезпечення: полонені мають отримувати достатню кількість їжі, одягу, питної води та медичної допомоги.

- принцип інформації на зв’язку: полонені мають право повідомляти рідних про своє місцезнаходження.

Місця утримання полонених мають відповідати гігієнічним і безпечним стандартам. Забороняється використання полонених як живого щита чи утримання їх у небезпечних зонах. Полонені можуть залучатися до роботи лише у сферах, що не пов’язані з воєнними діями, і в умовах, які не загрожують їхньому здоров'ю. У разі порушення полоненим законів країни, що утримує його, суд має бути проведений відповідно до міжнародних стандартів.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста є основним гарантуючим органом для дотримання Женевських конвенцій. Виділяють його основні функції: моніторинг умов утримання полонених, надання рекомендацій державам щодо забезпечення гуманного поводження та посередництво у передачі повідомлень між полоненими та їхніми родинами.

Женевська конвенція є важливим компонентом системи міжнародного гуманітарного права, що гарантує гуманність навіть у найбільш жорстоких умовах війни. Її положення забезпечують захист полонених, однак сучасні виклики вимагають адаптації цих норм до реалій XXI століття. Розвиток нових механізмів моніторингу та посилення міжнародного співробітництва є ключовими аспектами вдосконалення стандартів.

Резолюції ООН, які стосуються захисту прав полонених, є важливою частиною міжнародного гуманітарного права та стандартів захисту прав людини. Вони створюють рамки для забезпечення гуманного ставлення до військовополонених, цивільних осіб і затриманих у ситуаціях збройних конфліктів. ООН діє в цьому напрямку через прийняття резолюцій Генеральною Асамблеєю та Радою Безпеки, а також через роботу спеціалізованих органів, як-от Управління Верховного комісара ООН з прав людини. ООН також ухвалює резолюції, що стосуються окремих конфліктів, наголошуючи на захисті полонених. Наприклад, резолюції щодо Сирії, України чи інших зон конфліктів містять вимоги забезпечити доступ гуманітарних організацій до затриманих і дотримуватися принципів міжнародного гуманітарного права. Резолюції ООН створюють моральні й політичні стандарти, але їхнє виконання залежить від зобов'язань держав-учасниць і міжнародного тиску.

Роль Ради Безпеки у захисті прав полонених. Рада Безпеки приймає резолюції, які визначають конкретні заходи для забезпечення захисту полонених. Наприклад: забезпечення гуманітарного доступу до полонених, засудження воєнних злочинів, пов'язаних із жорстоким поводженням із полоненими, вимога дотримання норм Женевських конвенцій у конфліктних зонах. Рада Безпеки проти держав чи угруповань, які порушують права полонених, може вводити міжнародні санкції, включаючи ембарго на зброю, економічні обмеження чи заборону на поїздки для ключових осіб. Створення міжнародних трибуналів: у випадках серйозних порушень міжнародного права Рада Безпеки ініціює створення спеціальних трибуналів, наприклад:

- Міжнародний трибунал для колишньої Югославії, де розглядалися злочини проти військовополонених.
- Міжнародний кримінальний трибунал для Руанди.

Отже, міжнародні стандарти захисту прав полонених залишаються фундаментальними у забезпеченні гуманного поводження в умовах збройних конфліктів. Проте сучасні виклики вимагають перегляду існуючих норм та адаптації їх до реалій XXI століття. Важливу роль у цьому процесі відіграє співпраця держав, міжнародних організацій та громадянського суспільства. Женевська конвенція, Рада Безпеки, Міжнародний Комітет Червоного Хреста та Резолюції ООН є важливими компонентами системи міжнародного гуманітарного права, які гарантують гуманність навіть у найбільш жорстоких умовах війни. Їх положення забезпечують захист полонених, однак сучасні виклики вимагають адаптації цих норм до реалій XXI століття. Розвиток нових механізмів моніторингу та посилення міжнародного співробітництва є ключовими аспектами вдосконалення стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року. Geneva Conventions of 1949 and Additional Protocols of 1977. International Committee of the Red Cross.
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду (1998). Rome Statute of the International Criminal Court. United Nations.
3. Доповіді Міжнародного Комітету Червоного Хреста. Annual Reports of the International Committee of the Red Cross.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966). International Covenant on Civil and Political Rights. United Nations.
5. Міжнародний Комітет Червоного Хреста: офіційний сайт- www.icrc.org.
6. Організації Об'єднаних Націй: офіційний сайт - www.un.org.
7. Clapham, Andrew. The 1949 Geneva Conventions: A Commentary. Oxford University Press, 2015.
8. Bothe, Michael. New Rules for Victims of Armed Conflicts. Martinus Nijhoff Publishers, 1982.
9. Дінстейн Йорам. Міжнародне гуманітарне право на практиці. Київ: Юрінком Інтер, 2010.
10. Документи ООН про захист прав людини під час збройних конфліктів.United Nations Human Rights Reports on Armed Conflicts.

Коршак Леся Ігорівна,
здобувачка вищої освіти бакалавра ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чеханюк Леся Володимирівна,
доцент кафедри конституційного права та прав людини НАВС, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Актуальність дослідження особливостей реалізації прав та свобод людини в умовах воєнного стану зумовлена викликами, з якими стикається Україна в умовах повномасштабної збройної агресії. Забезпечення основоположних прав і свобод в надзвичайних ситуаціях є одним із ключових завдань демократичної правової держави. Мета полягає у здійсненні теоретико-правового аналізу специфіки реалізації прав людини під час воєнного стану.

Правове регулювання обмежень прав і свобод людини в умовах воєнного стану здійснюється відповідно до Конституції України [1], Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2], інших законодавчих актів. Згідно зі ст. 64 Конституції України, в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Водночас, не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України [1].

Міжнародні стандарти у сфері захисту прав людини в умовах надзвичайних ситуацій закріплені у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права [3], Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4] та інших документах. Зокрема, ст. 4 Міжнародного пакту допускає відступ держав від своїх зобов'язань під час надзвичайного становища за умови, що такі заходи не суперечать іншим міжнародно-правовим зобов'язанням та не є дискримінаційними [3].

Практика Європейського суду з прав людини свідчить, що допустимість обмежень окремих прав під час війни визначається крізь призму принципу пропорційності. У справі «Лоізіду проти Туреччини» ЄСПЛ зазначив, що втручання у права людини має бути пропорційним законній меті, що переслідується, та відповідати нагальній суспільній необхідності [5].

В умовах воєнного стану реалізація соціально-економічних та культурних прав громадян стикається з серйозними викликами. Руйнування інфраструктури внаслідок бойових дій призводить до пошкодження або знищення підприємств, навчальних закладів, медичних установ, що суттєво ускладнює можливості для працевлаштування, отримання освіти та медичної допомоги. Економічні труднощі,

спричинені війною, такі як спад виробництва, розрив торговельних зв'язків, інфляція, безробіття, негативно позначаються на добробуті населення та перешкоджають забезпеченню достатнього життєвого рівня. Гуманітарна криза, що супроводжує воєнні дії, загострює проблеми доступу до продовольства, питної води, предметів першої необхідності, що ставить під загрозу реалізацію права на достатнє харчування та гідні умови життя.

У цих надскладних умовах держава повинна докладати максимальних зусиль для мінімізації негативного впливу наслідків війни на реалізацію соціально-економічних та культурних прав громадян. Першочерговим завданням є відновлення та підтримка критичної інфраструктури, необхідної для функціонування економіки та задоволення базових потреб населення. Важливо забезпечити доступ до тимчасового житла та надавати адресну допомогу найбільш вразливим категоріям громадян. В сфері охорони здоров'я необхідно зосередити зусилля на наданні невідкладної медичної допомоги, забезпеченні ліками та медичними виробами, проведенні вакцинації. Для підтримки права на освіту слід розвивати дистанційні форми навчання, забезпечувати навчальні заклади необхідним обладнанням та матеріалами, облаштовувати якісні та безпечні укриття. Держава повинна стимулювати економічну активність та зайнятість, надавати підтримку малому та середньому бізнесу, сприяти створенню нових робочих місць. Важливо також забезпечити функціонування ефективних механізмів соціального захисту, включаючи виплату пенсій, субсидій та інших видів допомоги [6].

Особливої уваги потребує захист прав вразливих категорій населення. Внутрішньо переміщені особи стикаються з труднощами в реалізації свого права на житло, працевлаштування, соціальний захист [7]. Учасники бойових дій потребують належного медичного забезпечення, психологічної реабілітації, соціальної адаптації. Захист прав дітей в умовах війни має бути пріоритетним напрямом діяльності держави відповідно до Конвенції ООН про права дитини [8].

Для комплексного вдосконалення правових механізмів захисту прав людини під час воєнного стану необхідно вжити системні заходи. Найперше, що потребує особливої уваги, – це формування всебічного та ефективного моніторингу за дотриманням прав і свобод людини та громадянина. Ключовими елементами реалізації систематичного та незалежного спостереження за ситуацією з правами людини у нашій країні під час воєнного стану є максимально повне документування усіх вчинених правопорушень та злочинів, всебічний аналіз зібраної інформації та формування об’єктивних висновків. Поряд із державними органами до моніторингових заходів мають активно долучатися міжнародні міжурядові та неурядові спеціалізовані організації, спостерігачі та експерти, представники засобів масової інформації, волонтери та активісти. Моніторинг повинен охоплювати різні сфери життєдіяльності та категорії населення, приділяючи особливу увагу вразливим групам.

Особливої уваги потребує необхідність посилення інституційної спроможності та ефективності діяльності органів державної влади щодо реагування

на порушення прав людини. Інституційна складова, підкріплена якісним кадровим потенціалом, належним фінансуванням та зміцненням матеріально-технічної бази, є запорукою ефективності правозахисних механізмів. Завдяки регулярності навчальних заходів, систематичному підвищенню кваліфікації, формуванню інституційної незалежності різних правоохоронних органів зростає потенціал їх ефективності щодо своєчасного реагування на звернення громадян з питань порушення їх прав та свобод, своєчасності та якості проведення розслідувань та притягнення винних до відповідальності.

Крім того, активізація співпраці з міжнародними правозахисними організаціями дозволить залучити додаткову експертизу та ресурси для вдосконалення системи захисту прав людини. Україна має використовувати можливості партнерства з ООН, ОБСЄ, Радою Європи та іншими впливовими міжнародними акторами. Така взаємодія може включати проведення спільних моніторингових місій, обмін досвідом та кращими практиками, отримання консультативної та технічної допомоги, реалізацію проектів з покращення доступу до правосуддя тощо. Важливо також забезпечити виконання рекомендацій міжнародних правозахисних інституцій та врахування їх позицій при вдосконаленні національного законодавства та правозастосовної практики. А підвищення обізнаності громадян про способи захисту своїх прав в умовах війни є необхідною передумовою для їх активної участі у відстоюванні власних інтересів. Держава повинна проводити широкі інформаційно-просвітницькі кампанії щодо прав людини та механізмів їх захисту, адаптовані до потреб різних цільових аудиторій. Це може включати розробку та поширення інформаційних матеріалів, проведення тренінгів та семінарів, надання безоплатної правової допомоги, функціонування гарячих ліній та онлайн-ресурсів. Особливу увагу слід приділяти інформуванню про доступні засоби правового захисту на національному та міжнародному рівнях, включаючи звернення до суду, омбудсмена, міжнародних правозахисних інституцій [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Таким чином, реалізація прав та свобод людини в умовах воєнного стану має свої особливості, пов'язані з необхідністю досягнення балансу між забезпеченням національної безпеки та дотриманням правових стандартів. Обмеження прав повинні бути пропорційними, недискримінаційними та відповідати нагальним суспільним потребам. Держава має докладати максимальних зусиль для мінімізації негативного впливу наслідків війни на реалізацію соціально-економічних та культурних прав громадян. Особливої уваги потребує захист прав внутрішньо переміщених осіб, учасників бойових дій, дітей та інших вразливих категорій. Удосконалення правових механізмів, посилення інституційної спроможності, співпраця з міжнародними організаціями є важливими напрямами покращення стану забезпечення прав людини під час дії воєнного стану в Україні.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері полягають у ґрунтовному аналізі практики реалізації окремих прав і свобод в умовах війни, узагальненні позитивного досвіду іноземних держав щодо правового регулювання захисту прав

людини під час надзвичайних ситуацій, розробці науково обґрунтованих рекомендацій для вдосконалення вітчизняного законодавства у зазначеній царині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України,* 1996, № 30, ст.141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 27.11.2024)
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*, 2015, № 28, ст.250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 27.11.2024)
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966 р. *Організація Об'єднаних Націй.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 27.11.2024)
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950 р. *Рада Європи.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 27.11.2024)
5. Case of Loizidou v. Turkey (Article 50), 28 July 1998. *European Court of Human Rights.* URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58201 (дата звернення: 27.11.2024)
6. Наумова А. О. Деякі проблеми захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану. Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф.(м. Вінниця, 19 квіт. 2024 р.).Вінниця: ХНУВС, 2024.С. 632-634. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13784/1/59.pdf (дата звернення: 27.11.2024).
7. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. Відомості Верховної Ради, 2015, № 1, ст.1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text (дата звернення: 27.11.2024)
8. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ від 20.11.1989 р. *Організація Об'єднаних Націй.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 27.11.2024)
9. Троцюк Н., Ходаківська К. Захист прав та відновлення основоположних свобод людини в умовах війни: правовий аспект. *Національні інтереси України*, (4 (4)). URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/niu/article/download/16187/16259(дата звернення: 27.11.2024).

Крижна Анастасія Євгенівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра ННІ №2 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Славна Оксана Володимирівна,
доцент кафедри конституційного права та прав людини НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Збройна агресія російської федерації проти України, що розпочалася у 2014 році та досягла кульмінації у 2022 році, викликала безпрецедентну гуманітарну кризу, що вплинула на всі сфери життя українського суспільства. Особливої уваги вимагає захист прав дітей, які стали однією з найуразливіших груп населення в умовах війни. Діти зазнають не тільки фізичних та психологічних травм, але й втрачають доступ до основних соціальних благ, таких як освіта, охорона здоров’я, та безпека. Нові реалії поставили під загрозу базові людські права, в тому числі і права дитини. Правила, що формувалися десятиліттями у цивілізованому світі припиняють існувати. Міжнародний правовий порядок виявився безсилим перед новими викликами і сьогодні ми є свідками формування нових тенденцій у міжнародній політиці та нових механізмів виходу з критичних станів [1].

Захист прав дитини в умовах збройної агресії росії проти України включає кілька ключових аспектів. Перш за все, важливо забезпечити безпеку дітей, які можуть бути вразливими в зоні конфлікту. Це включає захист від фізичного насильства, забезпечення їхнього фізичного здоров'я та психічного благополуччя. Навіть у випадку збройного конфлікту, діти мають право на освіту, тому необхідно забезпечити їхнє навчання, навіть у випадку евакуації або переміщення. Діти, які переживають війну, можуть мати психологічні травми, тому важливо забезпечити їм доступ до психологічної підтримки та допомоги. Окрім того, діти, які знаходяться в зоні конфлікту, можуть бути вразливими до сексуального насильства, тому необхідно забезпечити їхню безпеку та захистити від такого насильства. Важливо також підтримувати сімейні зв'язки, щоб діти могли зберігати зв'язок зі своїми близькими, навіть якщо вони були переміщені або евакуйовані. Врешті-решт, діти мають право на житло, їжу, медичне обслуговування та інші основні потреби, тому важливо забезпечити їхнє здоров'я та благополуччя. Ці аспекти є важливими для забезпечення.

Соціальною цінністю і передумовою усіх інших прав є право дитини на життя. Війна є найбільшою загрозою життю дитини.

Одним із факторів національної безпеки країни є охорона здоров’я, тому захист права дитини на охорону здоров’я є одним із пріоритетних напрямків державної політики. В районах України, охоплених повномасштабним вторгненням, це право зазнає численних порушень. Поширюються соціально небезпечні та інфекційні хвороби, відбувається скорочення програм імунізації, погіршується доступ до послуг охорони здоров’я. Незважаючи на норми та звичаї, закріплені міжнародним гуманітарним правом, об’єктами обстрілів стають заклади охорони здоров’я, автомобілі швидкої допомоги, існує гостра нестача медичного обладнання та ліків. Неможливість отримати медичну допомогу неспівмірно впливає на найуразливіші групи, перш за все, на дітей, що є прямим порушенням права дитини на охорону здоров’я [3].

Основні проблеми захисту прав дітей в умовах збройної агресії росії проти України включають недостатню інфраструктуру, яка була зруйнована війною, що призвело до втрати доступу до основних послуг, таких як медичне обслуговування, освіта та житло. Діти, які пережили війну, часто страждають від посттравматичних стресових розладів (ПТСР), що впливає на їхнє психічне здоров'я. Вони також більш вразливі до сексуального насильства, що потребує спеціальних заходів для їхнього захисту.

Правовий захист дітей в Україні базується на низці законів та нормативних актів, які спрямовані на забезпечення їхніх прав на життя, здоров'я, освіту та захист від насильства. Серед них Конституція України, закон України "Про охорону дитинства". Надання гуманітарної допомоги в Україні здійснюється через міжнародні організації, такі як ЮНІСЕФ, Всесвітня організація здоров'я та Міжнародний комітет Червоного Хреста, а також українські організації, як-от Український Червоний Хрест та Український благодійний фонд допомоги дітям. Партнерства з міжнародними донорами, зокрема з Європейським Союзом та США, також відіграють важливу роль у наданні фінансової підтримки для гуманітарної допомоги. Міжнародні організації та національні інституції, такі як Міністерство соціальної політики України, активно працюють над забезпеченням прав дітей в умовах збройної агресії. Всі ці заходи спрямовані на захист фізичного і психічного здоров'я дітей, забезпечення їхньої освіти, безпеки та підтримки сімейних зв'язків, а також задоволення їхніх основних потреб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану*: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р.) упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 315 с.

2. Інформаційний портал «Діти війни» URL: https://childrenofwar.gov.ua/ (дата останнього звернення 24 листопада 2024)

3. Захист прав дітей у правоохоронній діяльності: курс лекцій. Л. М. Сукмановська. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 182 с.

Крошка Марія Олександрівна,
здобувачка вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Романенко Людмила Миколаївна,
т.в.о. завідувача кафедри конституційного права ННІПП НАВС, кандидат юридичних наук.

ПРАВО НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я, МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ ТА МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ

Не існує людини, яка хоча б раз у житті не переймалася про власне здоров'я. Кожен колись звертався до лікарні, потребуючи медичної допомоги, чи задумувався про ціну того чи іншого медичного обстеження. Право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування потребує особливої уваги, оскільки, захист та підтримка здоров'я на пряму пов'язані з життям. Воно торкається кожного та не може залишити байдужим навіть людину, яка відмовилася від всього матеріального.

У статті 3 Конституція визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю в Україні. Саме тому охорона здоров'я, медична допомога та медичне страхування не просто не втратять актуальності, а з часом тільки набуватимуть її.

Основні положення статті 49 Конституції України:

– кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування;

– охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням;

– держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування, а у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно;

– держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Важливим є те, що існуюча мережа комунальних та державних закладів охорони здоров'я не може бути скорочена. Держава сприяє розвиткові лікувальних закладів усіх форм власності.

Після прийняття парламентом Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» 19 жовтня 2017 року, в Україні було впроваджено практику встановлення гарантій з медичного обслуговування – програму державних гарантій медичного обслуговування населення (програма медичних гарантій). В ній міститься перелік та обсяг медичних послуг та ліків, які оплачуються з державного бюджету на основі єдиних національних тарифів [3]. Саме вона спричинила безліч суперечок та зіткнень думок. Деякі науковці казали,

що поява цієї програми протирічить Конституції, а саме: «У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно». Конституційний Суд України дав тлумачення Статті 49 Конституції України, де трактував це положення таким чином, що у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається всім громадянам незалежно від її обсягу.

Безоплатність медичної допомоги тлумачиться як відсутність для всіх громадян обов'язку сплачувати за надану їм медичну допомогу як у момент, так і до чи після її отримання. Конституційний Суд України у своєму рішенні також зазначає, що у закладах за окрему плату можуть надаватись лише медичні послуги, які виходять за межі медичної допомоги [3]. Тобто поняття медичної допомоги, умови запровадження медичного страхування, у тому числі державного, формування і використання добровільних медичних фондів, а також порядок надання медичних послуг, які виходять за межі медичної допомоги, на платній основі у державних і комунальних закладах охорони здоров'я та перелік таких послуг визначаються законом [2].

Отже, право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування є невід'ємною частиною системи соціальних гарантій України, яка не зважаючи не нововведення та певну критику, стрімко розвивається. Це право забезпечує доступ кожного громадянина до необхідних медичних послуг, що сприяє поліпшенню рівня здоров'я населення та якості життя. Розвиток ефективної системи медичного страхування, а також реалізація державних програм у сфері охорони здоров'я, є критично важливими для кожного громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1.01.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України "у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно" (справа про безоплатну медичну допомогу) : Рішення Конституційного Суду України від 29.05.2002 № 10-рп/2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-02#Text

3. Міністерство охорони здоров'я України: програма медичних гарантій: впровадження в Україні. URL: https://moz.gov.ua/uploads/0/3798-programa_medicnih_garantij_vprovadzenna_v_ukraini.pdf

Кузнецова Богдана Ігорівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Халюк Сергій Олександрович,
професор кафедри конституційного права та прав людини НАВС,
доктор юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Діти – це найцінніший скарб в житті. Враховуючи військові дії в Україні багато дітей втратили батьків, їм важко вирішити всі свої проблеми. Тому тема захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є надзвичайно важливою та вимагає особливої уваги з боку держави і суспільства.

Права дітей охороняються Конституцією України. Конституція покладає на державу обов'язок утримання та виховання таких дітей. Важливим є те, що дітям-сиротам гарантують реалізацію прав та забезпечення свобод не тільки законодавства України, а також міжнародні нормативно-правові акти. Зокрема до них належить Конвенція про права дитини. Конвенція про права дитини гарантує статтею 20 надання дитині особливий захист і допомогу. У Декларації прав дитини зазначено, що дітям повинні бути гарантовані соціальний захист і створені можливості та відповідні умови, які забезпечують фізичний, розумовий, моральний та духовний розвиток [1]. Також в Україні для захисту прав дітей створені та діють відповідні органи. Згідно з пунктом 3 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 866 від 24.09.2008 року, органами опіки та піклування є районні, районні у мм. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчі органи міських, районних у містах, сільських, селищних Рад, які відповідно до законодавства провадять діяльність з надання статусу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, із захисту особистих, майнових та житлових прав дітей [2].

Стаття 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» вказує на види статусів для дітей, які з тих чи інших причин залишилися без батьків. У цій статті будуть розглянуті три статуси:

- діти-сироти, в яких померли чи загинули батьки;

- діти, позбавлені батьківського піклування, які залишилися без піклування батьків з різних обставин (позбавлення батьківських прав, визнання батьків безвісти зниклими);
- особи з-поміж дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Це особи віком від 18 до 23 років, в яких до повноліття померли батьки або ті, які мали статус дитини, позбавленої батьківського піклування [3].

Дітям-сиротам та дітям, позбавлених батьківського піклування, які навчаються, окрім повного державного забезпечення також:

- нараховується соціальна стипендія відповідно до порядку та розміру, встановлених Кабінетом Міністрів України, а також отримують 100 відсотків заробітної плати, яку нараховували під час навчання та практики;
- до закінчення навчання виплачується щорічна допомога на придбання навчальної літератури, еквівалентна трьом соціальним стипендіям;
- під час академічної відпустки, яка видається за медичним висновком, зберігається повне державне забезпечення та виплачується стипендія протягом всього періоду відпустки;

Дітей-сирот та дітей, позбавлених батьківського піклування до 18 років забезпечують щорічним безоплатним оздоровленням.

Дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, після досягнення ними 18-річного віку надається одноразова допомога у розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України.

Також, держава гарантує працевлаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, після повернення їх з дитячих установ, від опікунів чи піклувальників, з дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей, а також після закінчення навчання в державних та комунальних навчальних закладах.

Органи опіки та піклування забезпечують захист особистих, майнових та житлових прав дітей, надаючи статус дитині-сироті та дитини, позбавленої батьківського піклування, встановлюючи опіку та піклування.

У висновку хотіла б зазначити, що Україна активно працює над удосконаленням правової бази та впровадженням програм, спрямованих на підтримку та захист дітей-сиріт, щоб забезпечити їм гідне майбутнє та сприяти їхньому всебічному розвитку. Це включає не лише матеріальну підтримку, але й створення умов для реалізації їхніх прав та можливостей у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грабовська Г.М., Лисюк А.М. Захист прав дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування під час військових дій. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/05/15.pdf

2. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: постанова від 24 вересня 2008 р. № 866. *Кабінет Міністрів України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-

%D0%BF?find=1&text=%D0%BF%D1%83%D0%BD%D0%BA%D1%82
3. Штокалюк Ю. Що гарантує держава для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування? URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/shcho-garantue-derzhava-dlya-diteysirit-ta-ditey-pozbavlenih-batkivskogo-pikluvannya.html

Кузнєцова Валерія Юріївна,
здобувачка вищої освіти бакалавра ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Демиденко Володимир Олексійович,
професор кафедри конституційного права та прав людини НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року життя мільйонів українців змінилося назавжди. Повномасштабне вторгнення на територію нашої держави призвело до масового переселення людей, суцільної тривоги і переживань за життя свого оточення та безпосередньо своє. Бойові дії по-різному впливають на людей, і якщо дорослі вже сформовані особистості, які приблизно знають, що робити в тій чи іншій ситуації, то діти зовсім не такі. Ще не повністю самостійна дитина покладається на своїх батьків, будучи впевненими, що біля них вони в повній безпеці і їм не потрібно думати про якісь звичайні речі, які зроблять замість них їх батьки. Але ж не у всіх є люблячі батьки, які можуть попіклуватись про своїх дітей, або їх немає взагалі. Активні бойові дії та масові повітряні атаки призводять до загибелі людей, які були чиїмись батьками, і тому з початком повномасштабного вторгнення дітей-сиріт та напівсиріт стало значно більше.

І ось тут і формується головне питання даної теми – яким чином українське законодавство підтримує та захищає права дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах воєнного стану.

Діти – це найбільша цінність. Належне виховання дітей-сиріт, та дітей позбавлених батьківського піклування є пріоритетом для будь-якої держави. Держава виконує покладений на неї обов’язок щодо забезпечення виховання дітей, які залишилися без піклування батьків, передбачену Конвенцією ООН «Про права дитини» і Декларацією ООН «Про соціальні і правові принципи», що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному і міжнародному рівнях [1, с. 81].

Визначення термінів дитина-сирота та діти, позбавленні батьківського

піклування, закріплено в Законі України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» і звучать вони так:

дитина-сирота - дитина, в якої померли чи загинули батьки;

діти, позбавлені батьківського піклування, - діти, які залишилися без піклування батьків [2].

Статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, — це визначене відповідно до законодавства становище дитини, яке надає їй право на повне державне забезпечення й отримання передбачених законодавством пільг. Цей статус підтверджується комплектом документів, що засвідчують обставини, через які дитина не має батьківського піклування (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування») [3].

Умова, необхідна для набуття статусу, — втрата дитиною батьківського піклування. Це може мати місце у наступних випадках:

- смерть, загибель батьків;
- позбавлення батьківських прав;
- відібрання у батьків без позбавлення батьківських прав;
- визнання батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошення їх померлими;
- відбування батьками покарання в місцях позбавлення волі та перебування їх під вартою на час слідства;
- розшук батьків органами Національної поліції, пов’язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження;
- тривала хвороба батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов’язки;
- розлучення дитини із сім’єю;
- діти підкинуті, безпритульні, від них батьки відмовились, їх батьки невідомі;
- батьки не виконують своїх батьківських обов’язків з причин, які неможливо з’ясувати у зв’язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України, в районах проведення антитерористичної операції, здійснюють заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації [3].

В українському законодавстві ключовим є Закон України “Про охорону дитинства”. Стаття 30-1 цього закону прямо говорить про обов’язок держави вживати всіх необхідних заходів для захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів. Це включає їх евакуацію, возз’єднання з сім’ями, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон. Важливо розуміти, що в умовах війни права дітей часто порушуються. Це може бути право на життя, право бути з сім’єю, право на здоров’я, освіту та розвиток [4].

Враховуючи військові події в Україні, необхідно звернути увагу на постанову Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного

стану», де встановлено, що під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану: до дитячого будинку сімейного типу можуть влаштовуватися діти, які залишилися без батьківського піклування, на умовах тимчасового влаштування в межах передбаченої граничної чисельності дітей у дитячому будинку сімейного типу, а також, це стосується прийомних сімей, які можуть тимчасово влаштовувати дітей, які залишилися без батьківського піклування, на умовах тимчасового влаштування в межах передбаченої граничної чисельності дітей у прийомній сім'ї. Також рішення Уряду спрощує процедуру влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, під опіку або піклування родичів [1, с. 82].

Тут чітко прослідковується те, що держава намагається полегшити процедуру і знайти сім'ї якомога більшій кількості дітей, оскільки велике скупчення людей в тих ж самих дитячих будинках уже є потенційною небезпекою, а також варто зазначити, що не дивлячись на третій рік воєнного стану, не всі установи облаштовані укриттям або іншими захисними приміщеннями.

Але у даній діяльності є й свої недоліки, оскільки якщо тимчасові піклувальники звикнуть до дітей, то, ймовірно, вони захочуть їх залишити назавжди. У випадку дітей-сиріт – це було б чудовим рішенням, тому що вони знаходять собі сім'ю і більше не повернуться до дитячого будинку, що є дуже важливим для формування здорової особистості. Що ж до дітей, які позбавлені батьківського піклування, то в певних випадках є можливість, що їх батьки повернуться і будуть мати повне право повернути своїх дітей. Це може призвести до того, що між біологічними і тимчасовими батьками розпочнеться судова тяганина, яка буде безпосередньо впливати на стан дітей, яким і так нелегко у даній життєвій ситуації.

В умовах російського вторгнення на територію України, спостерігається таке явище, як незаконна вимушена депортація дітей, зокрема переважно дітей-сиріт на територію російської федерації. Міжнародний документ, а саме Конвенція про права дитини гарантує частиною 1 статтею 11 вжиття заходів державами-учасницями для боротьби з незаконним переміщенням і неповерненням дітей із-за кордону [1, с. 82].

Також потрібно відзначити співпрацю міжнародної організації а саме ЮНІСЕФ (ООН) з Україною. Дитячий фонд спільно з Офісом президента та Міністерством соціальної політики запустили загальнонаціональну інформаційну кампанію «Дитина не сама: інструкція з турботи». Метою даної кампанії є привернення уваги до порушення прав дітей під час війни. А саме мова йде про права дітей, які залишилися в результаті війни, які залишилися в результаті війни без піклування батьків і потребують турботи та тимчасового дому [1, с. 82].

Дана діяльність допомагає розповсюдити інформацію і допомогти взяти таких дітей на тимчасове піклування, оскільки бойові дії не будуть тривати вічно і рано чи пізно всі українські діти, яким це було надано тимчасово, повернуться додому. Такі дії можуть по різному впливати на тимчасових батьків і можливо вони захочуть усиновити їх назавжди, якщо не буде знайдено біологічних батьків.

Під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану

проходження особами, в сім'ї яких влаштовуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, під опіку, піклування, курсу навчання з виховання таких дітей у центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді не вимагається [1, с.83].

Підсумовуючи, можна згрупувати дії нашої держави задля врегулювання питань пов'язаних з захистом прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а саме:

1. Тимчасове влаштування дітей до дитячого будинку сімейного типу;
2. Тимчасове влаштування дітей у прийомні сім'ї;
3. Тимчасове влаштовування дітей, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, до інших закладів, в яких передбачено цілодобове перебування дітей;
4. Спрощена процедура взяття дитину під опіку/піклування [5].

Враховуючи вищезазначене, ми можемо стверджувати, що Україна намагається забезпечити дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, перебування у тимчасових сім'ях, або під опікою родичів. Для цього вони спростили процедуру, яка допоможе дітям швидше опинитися серед піклування і відносної безпеки. Такі діти є дуже вразливими до всього, що відбувається навколо, тому українське законодавство намагається занурити їх в звичайну обстановку будинку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грабовська Г.М., Лисюк А.М. Захист прав дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування під час військових дій. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/05/15.pdf (дата звернення: 18.11.2024)

2. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13.01.2005 № 2342-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2342-15 (дата звернення: 19.11.2024)

3. Статус та основні права дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (Оновлено). URL: https://law-in-war.org/pravovyj-status-ditej-syrit-ta-ditej-pozbavlenyh-batkivskogo-pikluvannya/ (дата звернення: 18.11.2024)

4. Ніколаєва Г. Захист прав дітей під час війни: поради адвоката. URL: https://advokat-nikolaeva.com/blog/zahyst-prav-ditej-v-umovah-voyennogo-stanu/ (дата звернення: 19.11.2024)

5. Захист прав дітей в умовах воєнного стану. URL: https://everlegal.ua/zakhyst-prav-ditey-v-umovakh-voennogo-stanu (дата звернення: 19.11.2024)

Кулик Євгенія В'ячеславівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра ННІ №2 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Славна Оксана Володимирівна,
доцент кафедри конституційного права та прав людини НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЩОДО УКЛАДЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Укладення міжнародних договорів є важливою складовою зовнішньої політики держав, що регулює відносини між країнами у різних сферах: політиці, економіці, праві та культурі. Україна як суб'єкт міжнародного права активно бере участь у таких процесах, підписуючи угоди, які стають частиною її правової системи. Однак, важливість дотримання міжнародних стандартів та належного врегулювання цього питання в національному законодавстві стає ключовою в умовах євроінтеграції.

Мета статті полягає в аналізі міжнародних стандартів укладення договорів, порівнянні їх з українським законодавством, а також визначенні проблем та шляхів вдосконалення правового регулювання цієї сфери в Україні.

Міжнародний договір це «основна форма врегулювання відносин між суб'єктами міжнародного права, зокрема державами та міжнародними організаціями» [5, с. 22]. Згідно з Віденською конвенцією про право міжнародних договорів (1969), міжнародний договір визначається як «угода, укладена між державами в письмовій формі та регульована міжнародним правом, незалежно від її конкретного найменування» [1].

Ключовими документами, що визначають стандарти укладення міжнародних договорів, є:

- Віденська конвенція про право міжнародних договорів (1969 року) [1], яка регулює процес укладення, тлумачення, виконання та припинення міжнародних угод. Вона встановлює принципи, такі як добросовісність, свобода договору та pacta sunt servanda (договори повинні виконуватися).
- Хартія ООН, яка вимагає, щоб усі міжнародні договори відповідали принципам міжнародного права та не суперечили цілям Організації Об'єднаних Націй [3, с. 12].

Міжнародне право акцентує свою увагу на процедурі укладення договорів, а саме:

1. переговори;

2. підписання;

3. ратифікація, прийняття чи приєднання;

4. реєстрація в Секретаріаті ООН для набуття публічної чинності [4, с. 128].

У свою чергу, в Україні правовідносини щодо міжнародних договорів регулюються Конституцією України, Законом України «Про міжнародні договори України» та іншими нормативно-правовими актами. Стаття 9 Конституції закріплює, що «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [2], як і в ст. 13 Закону України «Про міжнародні договори України» вказано, що «чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства» [5].

Закон України «Про міжнародні договори України» також встановлює порядок ініціювання, підготовки, укладення та виконання міжнародних договорів. Він також визначає повноваження органів влади, до прикладу:

- Президент України підписує міжнародні договори від імені держави.
- Верховна Рада ратифікує угоди, які мають важливе політичне чи економічне значення.
- Кабінет Міністрів здійснює міжурядову співпрацю.

Одночасно, невідповідність національного законодавства сучасним міжнародним стандартам є серйозною проблемою. Наприклад, Україна не завжди встигає гармонізувати свою правову систему з нормами ЄС у процесі імплементації угод [3]. Основними проблемами у цій галузі та темі нашого дослідження є наступне:

- довготривала процедура ратифікації;
- наприклад, деякі угоди залишаються нерозглянутими роками, що уповільнює міжнародну співпрацю;
- недостатня координація між органами державної влади;
- відсутність єдиного підходу до укладення договорів часто спричиняє дублювання функцій або конфлікти інтересів;
- недосконалість механізмів імплементації.

Нерідко міжнародні договори формально ратифікуються, але не знаходять відображення у внутрішньому законодавстві.

Однак, для вдосконалення правового регулювання укладення міжнародних договорів в Україні, на нашу думку, доцільно: гармонізувати законодавство з європейськими стандартами, що є особливо актуально в контексті виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС; оптимізувати процедуру ратифікації через скорочення строків розгляду міжнародних угод парламентом, що дозволить прискорити інтеграційні процеси; запровадити моніторинг виконання договорів, адже такий механізм забезпечить реальне виконання міжнародних зобов’язань; і нарешті, підвищити професіоналізм кадрів, адже організація спеціальних тренінгів для держслужбовців, які займаються укладенням договорів, допоможе уникнути

юридичних помилок.

Таким чином, укладення міжнародних договорів є важливим інструментом інтеграції України у світове співтовариство. Попри наявність нормативно-правової бази, українське законодавство потребує подальшого вдосконалення для відповідності міжнародним стандартам. Запровадження ефективних механізмів імплементації, спрощення процедур та підвищення компетенції відповідальних органів сприятиме зміцненню міжнародного авторитету України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів (1969). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118
2. Корміч Б. А. Українська правова система в контексті міжнародного права: виклики та перспективи. Юридичний вісник України. 2022. № 3. С. 10–15.
3. Кресіна І.О. Міжнародне право: навчальний посібник. Київ : Юридична практика, 2021. 432 с.
4. Мережко О.О. Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії та практики: монографія. Київ: Таксон, 2012. 344с.
5. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15

Кунцевський Володимир Миколайович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПРАВА ЄС

Європейська Конвенція з прав людини (ЄКПЛ) є одним із найважливіших міжнародних документів, що забезпечує захист прав людини в країнах Європи. Урахування ЄКПЛ має особливе значення для розвитку правової системи Європейського Союзу (ЄС), оскільки всі держави-члени ЄС є підписантами цієї Конвенції, а отже, повинні забезпечувати відповідний рівень захисту прав людини на національному рівні [4, с. 1].

Міжнародне право, зокрема ЄКПЛ, впливає на формування та розвиток європейського права, і багато норм ЄС базуються на принципах, закріплених у

цьому документі [2, с. 20]. Оскільки ЄС активно інтегрує принципи прав людини в свої політики та законодавство, ЄКПЛ є основним орієнтиром у питаннях захисту прав громадян ЄС.

З моменту свого ухвалення у 1950 році Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ) займає чільне місце в системі міжнародного захисту прав людини [2, с. 5]. Вона слугує незмінним орієнтиром для визначення ідеалів та цінностей демократичних суспільств, а також фундаментом для розвитку правових держав.

За час свого існування Конвенція зазнала значних змін завдяки прийняттю 16 Протоколів, які розширили спектр гарантованих прав і свобод та вдосконалили механізми їх захисту. В результаті, ЄКПЛ стала основою для створення цілісної системи міжнародно-правового регулювання в галузі прав людини, спрямованої на захист законних інтересів та потреб людини, забезпечення верховенства права та демократії [7, с. 45].

Саме тому Європейська конвенція з прав людини є ефективним інструментом для захисту прав кожної окремої людини, про що детально розповідається в новому посібнику Ради Європи.

Сьогодні Рада Європи нараховує понад 200 конвенцій та угод, спрямованих на захист та реалізацію фундаментальних цінностей – прав людини, демократії та верховенства права. Всі 47 держав-членів Ради Європи підписали Конвенцію, забезпечуючи захист прав близько 830 мільйонів людей в Європі, серед яких і українці.

Основна відповідальність за дотримання прав, гарантованих Конвенцією, покладається на уряди, парламенти та суди кожної країни [5, с. 55]. Для контролю за виконанням цих зобов'язань було створено Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ). Суд діє як своєрідна "подушка безпеки", оскільки Конвенція гарантує кожній людині конкретні права, а її положення розглядаються ЄСПЛ як норми прямої дії [4, с. 2]. Кожна особа має право звернутися до Суду в Страсбурзі зі скаргою про порушення її прав будь-якою з 47 держав-членів Ради Європи після вичерпання всіх національних засобів правового захисту [4, с. 34].

У випадку встановлення Європейським судом факту порушення прав людини, відповідна держава зобов'язана забезпечити справедливість для потерпілого та вжити заходів для запобігання повторення подібних випадків. Дії національних органів влади у відповідь на рішення Суду контролюються Комітетом Міністрів Ради Європи.

Проте, захист прав людини, гарантованих Європейською конвенцією, не обмежується лише діяльністю Європейського суду [6, с. 35]. Принципи Конвенції та судова практика ЄСПЛ широко застосовуються в національних судах, законодавстві, ухваленому парламентами, а також у рішеннях національних органів влади. Таким чином, рішення Європейського суду є лише одним із багатьох інструментів захисту прав людини в Європі [6, с. 34].

Підсумовуючи, з прийняттям Радою Європи Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на європейському континенті розпочався процес формування якісно нової європейської системи захисту прав і свобод людини.

Конвенція стала важливою складовою розвитку національних правових систем країн Європи, значно вплинула на інтеграцію фундаментальних цінностей та норм щодо захисту прав людини, верховенства права і демократії в національне законодавство.

17 липня 1997 року Україна ратифікувала ЄКПЛ [4, с. 475/97], яка набула чинності для України 11 вересня того ж року. Це надало українцям право звертатися зі скаргою до Європейського суду з прав людини після вичерпання всіх національних засобів правового захисту у випадку порушення Україною їхніх прав, гарантованих Конвенцією [6, с. 33-35].

Для підтримки України у виконанні своїх зобов'язань як держави-члена Ради Європи з 2005 року реалізуються Плани дій – стратегічні документи, що визначають пріоритети співпраці на певний період. Наразі діє План дій РЄ для України «Стійкість, відновлення та відбудова» 2023-2026, в рамках якого реалізується низка проєктів, спрямованих на сприяння дотриманню в Україні прав людини, демократії і верховенства права.

Рада Європи, найстаріша міжнародна політична організація на континенті, об’єднує 47 держав, зокрема 21 з Центральної та Східної Європи. Її основна мета – захист прав людини, зміцнення парламентської демократії та забезпечення верховенства права, а також сприяння європейській єдності та спільним цінностям [4, с. 10-12].

Ключовим документом Ради Європи є Європейська конвенція з прав людини, яка, незважаючи на те, що базується на Загальній декларації прав людини, має принципово нову рису – створення наднаціональної юрисдикції для забезпечення практичної реалізації цих прав. Це означає, що кожна людина має право звернутися до Європейського суду з прав людини, якщо вважає, що її права були порушені державою [3, с. 7].

Конвенція та її Протоколи детально визначають права і свободи людини, а також процедуру їх захисту. Однак, на думку її авторів, Конвенція мала бути не просто декларативним документом, а інструментом для реального захисту прав людини. Тому в ній передбачено створення спеціального механізму – Європейського суду з прав людини, який розглядає скарги громадян на порушення їхніх прав державою [1, с. 32].

Ця новація була сприйнята неоднозначно, оскільки передбачала обмеження суверенітету держав. Проте, саме завдяки можливості індивідуального звернення до Суду, Конвенція стала одним з найефективніших інструментів захисту прав людини на міжнародному рівні.

Таким чином, Європейська конвенція з прав людини є не просто міжнародним договором, а складною системою, яка забезпечує наднаціональний контроль за дотриманням прав людини на внутрішньодержавному рівні. Вона гарантує кожній людині право на захист своїх прав у міжнародному суді, навіть якщо її власна держава їх порушила [6, с. 33-34].

За зрозумілими причинами держави не поспішали запроваджувати право на індивідуальну скаргу, закріплене в Європейській конвенції з прав людини. З

держав, які приймали Конвенцію в 1950 році, Нідерланди надали таке право своїм громадянам у 1960 році, Велика Британія — в 1966 році, Італія — в 1973 році, а найбільше зволікала Франція, яка визнала це право лише в 1981 році. Проте на сьогодні всі держави — члени Ради Європи, ратифікувавши Конвенцію, визнали також право на індивідуальну скаргу. З середини 1970-х років стало очевидно, що головну частину практики Суду складатимуть саме індивідуальні скарги, і така тенденція зберігається донині. У 1978 році Суд завершив розгляд міждержавного спору "Ірландія проти Сполученого Королівства", що став єдиним випадком такого роду [2].

Домінування індивідуальних скарг зумовило реформу процесуальних норм. У 1998 році відбулася значна реформа, адже початкова редакція Конвенції передбачала складний юрисдикційний механізм, який включав Європейську комісію з прав людини та Європейський суд з прав людини. Окрім цього, до квазіюрисдикційних органів належав і Комітет міністрів Ради Європи, який, відповідно до попередньої редакції Конвенції [1.с.31], отримував доповідь Комісії після розгляду нею скарг. Лише тоді справа могла бути передана до Суду, якщо протягом трьох місяців з моменту подачі доповіді до Комітету міністрів її не було передано до Суду. У цьому випадку саме Комітет ухвалював рішення, чи порушувала держава-учасник положення Конвенції; це рішення було обов'язковим для держави. Таким чином, контрольний механізм Ради Європи включав не лише юрисдикційні органи, як-от Комісія і Суд, а й політичний орган — Комітет міністрів, що в окремих випадках мав подібну компетенцію з Судом і доповнював його рішення [7].

Проте ця ситуація була суперечливою, адже Комітет міністрів виконував юрисдикційні функції, не маючи гарантії судової відповідальності, і цей процес був непрозорим. Відсутність публічності, неучасть заявників і їхніх представників, нерозголошення мотивів ухвалених рішень перетворювало діяльність Комітету міністрів на приховану процедуру. Тому ця функція була скасована. Унаслідок реформи політичні мотиви, які могли впливати на розгляд справ, зникли, а Комітет міністрів зберіг лише функцію контролю за виконанням рішень Суду. Важливим результатом реформи стало також скасування Європейської комісії з прав людини. На перших етапах вона відігравала провідну роль у механізмі, визначаючи прийнятність скарг та готуючи "досьє справи"; її доповіді й висновки значно впливали на розгляд і вирішення справ по суті, а Суд у таких випадках був вторинною інстанцією. Скасування Комісії кардинально змінило процедуру судового розгляду [8].

Перша значуща зміна реформи полягала у реорганізації юрисдикційного механізму Ради Європи, що дозволило замінити складний і громіздкий процес єдиним органом — Судом. Друга зміна — це серйозні зміни в діяльності самого Суду. Тепер Суд працює постійно, формує "судове досьє" для кожної справи та вирішує питання прийнятності скарги, сприяючи мирному врегулюванню спорів. Основна мета реформи полягала в підвищенні ефективності Суду, щоб він міг

розглядати більшу кількість справ за менший час. Ці зміни були втілені в життя через Протокол № 11 [8].

Отже, Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року посідає особливе місце в системі міжнародного захисту прав людини, на її основі побудована європейська система захисту. Конвенція відійшла від традиційного розуміння компетенції міжнародних судових органів, що розглядають лише міждержавні спори, допустивши пряме звернення громадян до наднаціональної юрисдикції. Захист прав громадян став не лише прерогативою держав, а й залежить від Європейського суду з прав людини, що забезпечує широкі громадянські й політичні права.

Україна, наблизивши свою систему захисту прав людини до європейської, надала всім своїм громадянам право звертатися до Європейського суду у разі порушення їхніх прав органами чи посадовими особами держави, адже положення Конвенції є обов'язковими на території України. Це право закріплено в статті 55 Конституції, яка дозволяє звернення до міжнародних судових установ після використання всіх національних засобів захисту. Україна взяла за мету побудову демократичної, правової держави, що обумовлює як її внутрішню, так і зовнішню політику. Принцип верховенства права, забезпечуваний національними та міжнародними правовими механізмами, є основою громадянського суспільства.

Перспективи подальших досліджень стосуються вивчення правотлумачних положень у рішеннях Європейського суду з прав людини, зокрема на основі історичного підходу та теоретичних засад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Американська декларація прав обов'язків людини. Прийнята народами Америки 30 квітня 1948 року на Дев'ятій Міжнародній Конференції Американських Держав у Боготі, Колумбія [Електронний ресурс]. Режим доступу: http: // constituanta.blogspot.com/2011/02/blogpost_27.html
2. Гом'єн Донна. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини/ Донна Гом'єн. Львів: Кальварія, 2000. 182 с.
3. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_015
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97 ВР від 17.07.97 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004
5. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Мармазов В.Є. Європейська Конвенція про захист прав та основних свобод людини як специфічний об'єкт судового тлумачення / В.Є. Мармазов // Право України. 2002. № 10. С. 33-35.
7. Мартинюк Р.С. Права людини / Р.С. Мартинюк. Острог, 2003. 90 с.

8. Протокол № 11, який передбачає перебудову контрольного механізму, створеного Конвенцією про захист прав і основних свобод людини. Протокол ратифіковано із застереженнями Законом № 475/97ВР від 17.07.97 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/ laws/show/994_536

Кухтін Ольга Миколаївна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Функціонування української мови як державної є одним з ключових елементів державної політики України, особливо в умовах воєнного стану. В сучасних умовах цей аспект стає важливим інструментом не лише збереження національної ідентичності, але й забезпечення національної безпеки. Розгляд правових аспектів застосування української мови під час воєнного стану дозволяє оцінити, як держава захищає свої інтереси через мовну політику та підтримує єдність суспільства в періоди кризи. Українська мова, була визнана державною мовою України, що проголошено у статті 10 Конституції України: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя та на всій території України» [1].

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» регламентує обов’язковість використання української мови в публічній сфері. Воєнний стан не лише не послаблює ці вимоги, а навпаки, робить їх більш жорсткими, оскільки єдність мовного простору країни стає одним з важливих факторів національної безпеки.

Мета розгляду даної теми (за правознавчим спрямуванням), є вдосконалення вмінь та навичок стосовно мовних норм, їх різновиди та правильність застосування в професійній діяльності правника, зокрема офіційно-діловий, особливості усного та писемного мовлення, а також класифікацію документів та вимоги до їх складання, володіння писемним мовленням, закріпленню знань із мови, підвищенню загальної мовної культури, зокрема військовослужбовця та тих, хто хоче поглибити знання з української мови.

У період воєнного стану українська мова стає важливим інструментом для протидії дезінформації та пропаганді з боку ворога. В умовах війни з росією у 2022 році мовне питання набуло особливої актуальності, оскільки використання української мови в офіційних заявах, інформаційних кампаніях та медіа сприяло мобілізації суспільства та підвищенню його опору зовнішнім інформаційним атакам. Українська мова в цьому контексті виступала не тільки як засіб комунікації, а й як символ єдності та стійкості нації.

Під час воєнного стану Закон про освіту України гарантує, що навчання в усіх закладах освіти продовжується державною мовою. Це є важливим аспектом, оскільки освіта є ключовим механізмом збереження культурної та мовної ідентичності молодого покоління навіть в умовах війни.

У державних установах та органах влади українська мова залишається основною для ведення документації, спілкування з громадянами та надання послуг. Це забезпечує стандартизацію і уніфікацію управлінських процесів, що важливо в кризових умовах.

Уповноважений нагадав, що відповідно до Закону України “Про забезпечення функціонування української мови як державної” статус української мови як єдиної державної передбачає обов’язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя. Крім того, відповідно до історичного рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року, “загроза українській мові рівносильно є загрозою національній безпеці України”.

Як зазначив Уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремінь, сьогодні практична реалізація положень мовного закону є критично важливою для забезпечення стійкості держави, місцевих громад, згуртованості українського народу у протидії ворогові.

За словами Уповноваженого, в умовах війни ігнорування вимог законодавства щодо обов’язкового застосування державної мови з боку органів державної влади або органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб, вкрай негативно сприймається громадянським суспільством та окремими громадянами України, які стали на захист держави та усвідомлюють значення української мови для майбутнього України.

На думку Т. Креміня, саме тому прошу вжити додаткових заходів для забезпечення неухильного дотримання вимог мовного законодавства, обов’язкового спілкування посадовими особами державною мовою під час виконання ними службових обов’язків на всій території України у сферах суспільного життя, а також на міжнародному рівні, під час здійснення посадовими та службовими особами представницьких функцій.

Юридична відповідальність за порушення мовного законодавства. Законодавство передбачає відповідальність за порушення норм використання української мови, зокрема, у сфері обслуговування громадян. Наприклад, відмова надавати послуги українською мовою або навмисне ігнорування цього обов’язку

тягне за собою адміністративні санкції. Це сприяє дотриманню мовної політики навіть у періоди, коли держава знаходиться в умовах надзвичайної ситуації.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що правові аспекти функціонування української мови в умовах воєнного стану відіграють критичну роль у забезпеченні національної безпеки, єдності та стійкості держави. Використання української мови в державних установах, освіті, засобах масової інформації та у сфері обслуговування залишається обов'язковим навіть у кризових умовах. Воєнний стан посилює значення мови як засобу захисту національної ідентичності та протидії дезінформації, зміцнюючи її роль як важливого інструмента консолідації суспільства. Тому державна мовна політика залишається пріоритетом для збереження стабільності та суверенітету України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996.– № 30.– с. 141. – Режим доступу: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Закону України [Про забезпечення функціонування української мови як державної] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). -2019.-№21. – с.81. – Режим доступу: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text

3. Закону України [Про місцеве самоврядування в Україні] [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1997. – № 24. – с. 170. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97%D0%B2%D1%80#Text

Козак Єлизавета Андріївна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Сьох Катерина Ярославівна,
завідувач кафедри конституційного права та прав людини НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЖИТЛО В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

Право на житло є одним із головних соціальних прав людини, які закріплені та гарантується Конституції України (ст. 47). На жаль, будь-яка війна призводить до порушень прав і свобод людини, обмежує її життєдіяльність та шкодить життю і здоров’ю. Повномасштабна збройна агресія рф проти України розпочалася 24 лютого 2022 року і з 25 лютого 2022 по всій території України введено воєнний

стан. З цього дня почали діяти обмеження на деякі права та свободи людини (ст. 64).

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Війна змусила мільйони українців покинути свої домівки. Російські обстріли зруйнували понад 140000 будинків, серед яких 18000 багатоповерхівок. Це означає що мільйони людей залишилися без даху над головою. За приблизними розрахунками це близько 4,5 млн людей. Частина з яких виїхали закордон і набули статусу біженців, а інша частина залишилася в Україні в статусі внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО).

Через це уряд України розробив Закон України №2923-IX «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України» [2]. Цей закон передбачає, що громадяни мають право на отримання компенсації від держави. Законом детально розказано про те хто має право на компенсацію, як її отримати, та як надається компенсація за знищений/пошкоджений об’єкт нерухомого майна.

Слід зазначити, що прийнявши вище згадуваний Закон, держава забезпечує право на житло, гарантоване Конституцією. Створює умови при яких кожна людина, яка опинилася у складній ситуації від агресії, може реалізувати право на житло. Реалізація можлива у ріжних формах, до прикладу, отримання соціального житла, або отримання іпотеки на доступних умовах. Це важливий крок для збереження соціального захисту громадян, та допомоги їм у складних життєвих ситуаціях. Органи місцевого самоврядування допомагають цим людям знайти та облаштувати своє тимчасове житло, фактично реалізуючи це право.

Звісно є підстави для відмови у призначенні допомоги щодо надання соціального житла та для припинення виплати, наприклад:

1. ВПО, яка звертається за допомогою на проживання або є отримувачем допомоги придбано транспортний засіб (механізм), що підлягає реєстрації в установленому законодавством порядку, з року випуску якого минуло менш як п’ять років.

2. ВПО, який здійснив покупку на суму, що перевищує 100 тис. гривень.

3. ВПО, яка звертається за допомогою на проживання, або є отримувачем допомоги, на 1 число місяця, з якого призначається допомога, або на 1 число кожного місяця, в якому отримується допомога має на депозитному банківському рахунку (рахунках) кошти в загальній сумі, що перевищує 100 тис. гривень.

4. ВПО здійснила операції з купівлі безготівкової або готівкової іноземної валюти, а також банківських металів на загальну суму, що перевищує 100 тис. гривень.

5. ВПО на 1 число місяця, з якого призначається допомога, має у власності житлове приміщення/частину житлового приміщення площею менш як 13,65 кв. метра на одного члена сім'ї.

6. ВПО перебуває на повному державному утриманні в будинку дитини, дитячому будинку, дитячому будинку-інтернаті, психоневрологічному інтернаті, будинку-інтернаті для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, спеціальному будинку-інтернаті системи соціального захисту населення.

7. ВПО перебуває на повному державному утриманні в школі-інтернаті, закладі спеціалізованої освіти військового (військово-спортивного) спрямування;

8. ВПО відбуває покарання в місцях позбавлення волі.

Отже, слід зробити висновок, що в Україні наразі дуже складна ситуації, яка спричинена війною, але Україна намагається максимально сприяти реалізації права на житло, перш за все, тим особам які його втратили. Звісно, можна стверджувати що не всі можуть реалізувати право на житло, наприклад, відсутністю регулювання житлових правовідносин громадян, помешкання яких знаходиться на анексованій та окупованих територіях. Проте, Україна постійно закликає громадян покинути території непідконтрольні Україні та гарантує забезпечення реалізації їх Конституційних прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Основний Закон України від 28 червня 1996 р.№ 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 23.02.2023 №2923-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р.№ 389-VIII URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19

4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text

Ластовецька Софія Андріївна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ОСНОВНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ І СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Становлення гендерної рівності в процесі забезпечення прав і свобод людини є одним з пріоритетних завдань для багатьох країн сучасного світу. В суспільстві зі сталими демократичними традиціями та суспільстві так званого перехідного типу подолання гендерної нерівності передбачає надання переваги жінкам, які все більше стають активними і впливовими учасниками самого політичного процесу, а не тільки об'єктом електоральних сподівань кандидатів на виборні посади. Однак, незважаючи на прогрес у цій сфері, проблема рівноправної участі людини та громадянина у прийнятті державних рішень на різних рівнях влади залишається все ще невирішеною, тому аналіз ризиків виникнення будь-яких форм дискримінації жінок чи чоловіків є невід'ємним фокусом уваги міжнародних наукових досліджень з точки зору гендерного підходу.

ООН визначає гендерну дискримінацію як «…будь-яке розмежування, ізоляцію чи заборону, які базуються на статевих різницях, які мають своїм результатом чи метою обмежити або анулювати визнання, дотримання чи реалізацію людських прав та свобод жінок в політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій сфері незалежно від сімейного стану, на основі рівноправності жінок і чоловіків».

У контексті досліджень політичних процесів та інститутів важливими категоріями є «гендерна нерівність» – така побудова суспільства, за якої різні соціальні групи – в цьому контексті жінки й чоловіки – мають усталені розбіжності та нерівні можливості в усіх сферах суспільного життя, а також «гендерна рівність» – рівність стартових умов, отримання рівних часток суспільних ресурсів, рівної участі в соціальній владі для представників обох гендерних груп.

У вітчизняній науковій літературі зустрічаються різні думки відносно розуміння гендерної рівності. Так, на думку К. Левченко гендерна рівність – це рівні права і рівні можливості для жінок: юридичні, політологічні, філософські, педагогічні, лінгвістичні та культурологічні засади і чоловіків у суспільстві, рівні умови для реалізації прав людини, участь в національному, політичному, економічному, соціальному та культурному розвитку, отримання рівних винагород

за результатами участі.

У словнику «Сучасне гендерне мислення» за авторством Л. Кобилянської та Т. Мельник можна зустріти таке пояснення гендерного паритету: «гендерна рівність означає однакове забезпечення рівними правами жінок і чоловіків. Зміст цього поняття включає відсутність привілеїв за статтю, заборону дискримінації, а також свободу вибору, розвитку, пошуку». Достатньо цікавою є думка Н. Максименко, яка пропонує визначати гендерну рівність як універсальний принцип у галузі прав людини, який наділяє осіб різних статей рівними правами та можливостями для їх участі у всіх сферах суспільного, державного та приватного життя.

У політологічному сенсі гендерна рівність в процесі забезпечення прав людини передбачає наділення осіб різних статей рівними правами та можливостями саме в політичній сфері, а зважаючи на гендерний дисбаланс у владі, притаманний вітчизняному політикуму, мова йде про створення в Україні преференційних умов для збільшення жіночого представництва на республіканському та місцевому рівні політичного управління. Відповідно до політологічних узагальнень, динаміка розвитку політичних систем світу є важливим фактором їх ефективного функціонування. Для цього політичні інститути демократичних держав як складової частини цих систем піддаються оновленню в контексті пошуку нових орієнтирів політичного розвитку.

З набуттям незалежності, в Україні розпочалися активні політичні процеси, відбуваються чергові та позачергові вибори до центральний і місцевих органів влади, відбувається складний процес зміни політичних еліт. Після принципових змін державного управління, що виникли як наслідок революційний подій 2014 р., Україна постала перед необхідністю проведення вкрай важливих реформ, що вимагає оновлення кадрів в українському парламенті, збільшення представництва проєвропейських сил та рухів.

Але говорячи про ідеологічні зміни у вітчизняному парламентаризмі, варто мати на увазі й статевий фактор. Упродовж усієї історії України жінки штучно були обмежені в політичних правах, їх інтереси не враховувалися законодавцями або розумілися у спотвореній формі. Навіть після набуття незалежності та впевненого проєвропейського руху, мале представництво українських жінок в політиці та владних структурах в принципі гальмує розвиток політичної та інших державних і суспільних систем, який неможливо уявити без встановлення рівноправності. Існуючі стереотипи, перешкоди і багато інших чинників залишають політичну сферу держави без важливого та цінного людського ресурсу, роблячи політику однобокою, часто сексистською, що негативно відображається, в тому числі, і на міжнародному іміджі Україні. Специфіка гендерної асиметрії або гендерної нерівності в сучасній Україні проявляється в таких формах, як відсторонення жінок від сфер влади, управління, повноцінної участі в політиці.

Парадоксальність цієї ситуації полягає в неусвідомленні як з боку жінок, так і суспільства в цілому того, що українські жінки становлять не тільки більшість населення та електорату, але є більш освіченими, ніж чоловіки, соціально активні

й гнучко адаптовані до сучасних умов життя. Це доводить діяльність окремих жінок-політиків, зокрема депутатів Верховної Ради України та посадових осіб місцевих органів влади, де все частіше вирішення кризових ситуацій довіряють жінкам. Водночас слід констатувати, що протягом останніх років в українському суспільстві відбуваються суттєві зміни в осмисленні та легітимації гендерних відносин, постійно робляться кроки із запровадження інституційного механізму забезпечення гендерної рівності.

Успішне регулювання гендерних відносин передбачає утвердження цінності гендерної рівності як у суспільстві загалом, так і в різних його інституціях зокрема.

Це, насамперед, недопущення гендерної дискримінації, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень (перш за все, юридичні, політологічні, філософські, педагогічні, лінгвістичні та культурологічні засади у сфері політики та загалом на ринку праці), забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків щодо поєднання професійних і сімейних обов'язків, унеможливлення проявів гендерного насильства тощо.

Досягнення гендерної рівності в українському суспільстві потребує розробки та впровадження цілеспрямованої політики, що має передбачати застосування гендерного підходу при складанні будь-яких державних програм, стратегій та проектів, а також проведення інформаційної роботи з населенням з метою трансформації стійких суспільних стереотипів щодо гендерних ролей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дослідження гендерної політики та інституційних механізми її реалізації в Україні. Національний огляд виконання Україною Пекінської декларації та Платформи дій і заключних документів двадцять третьої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН. URL : https://www.mil.gov.ua/content/gender/Pekinska%20deklaracia.pdf
2. Національний огляд виконання Україною Пекінської декларації та Платформи дій і заключних документів спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН. Гендерна рівність та інституційні механізми її реалізації в Україні. URL : http://1ibrary.fes.de/pdf-fi1es/bueros/ukraine/11138.pdf
3. Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні. URL : http://gender.undp. org.ua.
4. Стратегія Європейського Союзу з забезпечення рівності між чоловіками та жінками на 2010-2015 роки. URL : http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/strategy_equality_women_men_en.pdf
5. Гендерна статистика України: сучасний стан, проблеми, напрями вдосконалення. URL: http://dhrp.org.ua/uk/publikatsiil/124-hendema-statystyka-ukrainy-suchasnyi-stan-problemy-napriamky-vdoskonalennia
6. Мельник Т. М. Творення суспільства гендерної рівності: міжнародний досвід. Закони зарубіжних країн з гендерної рівності. Друге доповнене видання. Київ : *Стилос*, 2017. С. 78.

Левківський Юрій Анатолійович,
аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ

РОЛЬ ЕКСПЕРТА З ПИТАНЬ ПРАВА В СУЧАСНИХ МЕХАНІЗМАХ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-VIII, склад інших учасників судового процесу, у ЦПК України, ГПК України та КАС України, доповнено експертом з питань права [6].

Зазначені процесуальні кодекси визначають, що як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. При цьому, рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом.

Експерт з питань права готує висновок експерта у галузі права, який відповідно до ст. 114 ЦПК України, ст. 112 КАС України, ст. 108 ГПК України може бути щодо: 1) застосування аналогії закону чи аналогії права; 2) змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі [1; 2; 7].

При цьому, висновок експерта у галузі права не може містити оцінки доказів, вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи.

Висновок експерта у галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов’язковим для суду.

Суд може посилатися в рішенні на висновок експерта у галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань [7].

Так, для прикладу Верховний Суд у складі суддів об’єднаної палати Касаційного господарського суду, розглянувши в порядку письмового провадження касаційну скаргу Антимонопольного комітету України на ухвалу, Київського апеляційного господарського суду від 26.04.2018, за позовом публічного акціонерного товариства «Нафтопереробний комплекс – Галичина» до Антимонопольного комітету України, справа № 910/9971/17, задовільнив касаційну скаргу з огляду на наступне.

Касаційний господарський суд погоджується з доводами, викладеними у касаційній скарзі, та вважає за необхідне зазначити, що: суд апеляційної інстанції, розглянувши клопотання Товариства про призначення судової наукової експертизи, постановив задовольнити клопотання Товариства про призначення експертизи у галузі права; Товариство не подавало клопотань про призначення

наукової та/або будь-якої іншої судової експертизи у суді першої інстанції; висновок експерта у галузі права, який не є доказом у справі та не є обов'язковим для суду, може бути подано до суду виключно учасником справи; ГПК України суду не надано право призначати експертизу у галузі права про застосування аналогії закону чи аналогії права, оскільки саме учасники справи мають право подати до суду висновок експерта у галузі права.

У даному разі мало місце явне і відверте порушення судом апеляційної інстанції норм процесуального права, а саме щодо призначення судової експертизи з питань, які в принципі не можуть ставитися судом на вирішення судової експертизи у розумінні наведених приписів статті 99 ГПК України та статті 1 Закону України "Про судову експертизу". У зв'язку з викладеним оскаржувану ухвалу не можна визнати такою, що винесена з дотриманням норм процесуального права.

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 228 ГПК України суд може за заявою учасника справи, а також з власної ініціативи зупинити провадження у справі, зокрема, у випадках призначення судом експертизи.

Провадження по справі зупиняється у випадках, встановлених пунктом 2 частини першої статті 228 цього Кодексу - на час проведення експертизи (пункт 6 частини першої статті 229 ГПК України).

Таким чином, призначення судової експертизи у галузі права призвело до прийняття судом неправильного рішення (ухвали) про зупинення провадження у справі.

Суд касаційної інстанції наголошує на тому, що недотримання порядку призначення та проведення судової експертизи у цій справі мало наслідком невиправдане затягування судового процесу.

Пунктом 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [3].

Порушення права на розгляд справи упродовж розумного строку було неодноразово предметом розгляду Європейського суду з прав людини у справах проти України.

У зв’язку з цим, варто наголосити на важливості дотримання процесуальних норм при залученні експерта з питань права, зокрема у межах судових розглядів. Невиконання цих норм не лише порушує права учасників судового процесу, але й суперечить принципам верховенства права та справедливості, гарантованим Конституцією України та міжнародними зобов’язаннями держави [5].

Таким чином, експерт з питань права є важливим іншим учасником судового процесу, функція якого полягає у наданні кваліфікованих висновків щодо застосування аналогії закону, аналогії права чи тлумачення норм іноземного законодавства. Однак його роль є консультативною, а висновки не можуть містити

оціночних суджень стосовно доказів або остаточних рекомендацій щодо рішення суду.

Призначення судом експертизи у галузі права всупереч законодавству, як показано у наведеній судовій справі, може призводити до процесуальних порушень, затягування судового розгляду та навіть до прийняття неправомірних судових рішень. Такі дії несумісні із стандартами, встановленими Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема щодо розгляду справи упродовж розумного строку.

З огляду на це, необхідно чітко дотримуватися приписів процесуального законодавства, які визначають межі використання висновків експертів у галузі права. Суд повинен враховувати, що висновок експерта має допоміжний характер і не звільняє суддів від обов'язку робити самостійні висновки у справі.

На практиці це вимагає підвищення кваліфікації суддів та інших учасників судового процесу щодо залучення експертів з питань права, їхньої ролі у судовому провадженні та правових наслідків неправильного використання висновків експертів. Також вважаємо, що на сьогодні статті процесуальних кодексів потребують уточнення щодо обмежень і можливостей використання експертних висновків у галузі права.

Дотримання цих рекомендацій сприятиме забезпеченню справедливого судочинства, збереженню балансу між правами сторін та ефективності судового захисту прав людини в Україні відповідно до європейських стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text.
2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4.XI.1950 р., ратифікованої Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.
5. Постанова об'єднаної палати Касаційного господарського суду Верховного Суду від 26.10.2018 р., справа № 910/9971/17. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/77593547.
6. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#n2972.
7. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#n2972.

Лесь Ірина Олександрівна,
доцент кафедри конституційного права ННІПП Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

РЕЖИМ ЯДЕРНОГО НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПРАВА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Основним правовим джерелом, що регламентує міжнародно-правові механізми та способи забезпечення миру, безумовно визнається Статут ООН (розділи I, VI, VII) [2, с. 1, 12, 14]. Однією з головних цілей ООН, зафіксований у ст. 1 Статуту, є підтримка міжнародного миру та стабільності, а також вжиття з цією метою ефективних колективних заходів.

Іншою категорією джерел права міжнародної безпеки можна вважати прийняті в рамках роботи Генеральної Асамблеї ООН резолюції, які містять нові нормативні положення, орієнтовані на конкретизацію приписів Статуту. Так, наприклад, резолюція «Про незастосування сили в міжнародних відносинах та заборону назавжди застосування ядерної зброї» (1972 р.) [1].

Незважаючи на появу нових загроз безпеці та, як було зазначено раніше, зміну пріоритетів держав на вирішення проблем, пов'язаних з економічною, енергетичною, інформаційною та соціальною безпекою, її військова складова сьогодні знову стає найбільш дискусійною, насамперед у контексті непоширення ядерної зброї (ядерні випробування Північної Кореї, можливі розробки Іраном військової ядерної програми, «заморожування») ратифікації Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань тощо).

Припинення «ядерних перегонів», обмеження озброєнь і, як наслідок, повне роззброєння - найефективніші засоби для збереження стабільності системи міжнародних відносин та підтримання миру. У зв'язку з цим аналіз проблем права міжнародної безпеки на прикладі режиму ядерного нерозповсюдження є актуальним.

Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) є основним нормативним правовим актом у галузі роззброєння в рамках права міжнародної безпеки. Режим ядерного нерозповсюдження, оформлений з розробкою ДНЯЗ у 1967 р., сьогодні, на думку багатьох дослідників, переживає небувалу кризу, що пов'язано, зокрема, з тим, що цей Договір не відповідає реаліям сучасності [3, с. 123].

Договір набув чинності 1970 р., розділивши всі країни на дві категорії: офіційні ядерні (США, СРСР, Великобританія, Франція, КНР) та неядерні держави. Можна сказати, що цей документ носить «псевдоуніверсальний» характер, оскільки існує і третя категорія країн (Індія, Пакистан, Ізраїль та КНДР), які найчастіше визначаються як «порогові держави», що мають ядерні арсенали, але не вступили до ДНЯЗ. Чи існує можливість і правовий механізм вступу цих країн до ДНЯЗ?

Відповідь: ні, такий механізм не передбачено. Наприклад, Індія - країна, яка голосно заявила про свої військові ядерні розробки спочатку 1974 р., а потім 1998 р., яка претендує на роль сильного гравця в Південно-Східній Азії, можливо, і мала б намір вступити до ДНЯЗ.

Головна проблема полягає в тому, що перегляд Договору та визнання статусу ядерних за «пороговими державами» означатиме фактичний кінець ДНЯЗ та всього сучасного режиму ядерного нерозповсюдження, який, власне, на цьому Договорі й базується.

Іншим актуальним питанням режиму ядерного нерозповсюдження є прагнення «порогових держав» мати ядерну зброю нелегально, за сприяння розвинених ядерних країн. Чому сьогодні так гостро постає питання про ядерну програму Північної Кореї та Ірану? Щоб відповісти, необхідно простежити явно запізнілу та нечітку реакцію Ради Безпеки ООН у 1998 році на ядерні випробування Індії та Пакистану, а також систему санкцій, введених у зв'язку з цими випробуваннями.

У травні 1998 р. з перервою всього лише за кілька тижнів про свої ядерні амбіції голосно заявили Індія та Пакистан - два непримиренні суперники в Азії з кінця 1940-х років. Проведення ядерних випробувань в Індії було пов'язане з приходом до влади Індійської народної партії (БДП) у березні 1998 року. БДП знаходиться на правому фланзі політичного спектру та є партією так званого індуїстського націоналізму. У її ідеологічній парадигмі питання безпеки та міжнародної військово-політичної ваги Індії є пріоритетними [3, с. 150].

У Пакистані ядерні випробування сприймалися урядом як відповідь на ядерні випробування Індії в рамках концепції «балансу сил». Тому всередині країни загроза засудження з боку міжнародної спільноти вважалася неминучою, але допустимою витратою. Після ядерних випробувань Індії травні 1998 р. низка країн, включаючи США, Австралію, Японію, запровадили проти неї економічні санкції. Аналогічні заходи відбулися і щодо Пакистану.

Необхідно зауважити, що першим заходом, вжитим по відношенню до Індії та Пакистану стали заяви Голови РБ ООН 14 і 29 травня 1998 р., що засуджують ядерні випробування, однак жодних санкцій проти Індії та Пакистану РБ ООН не ввела і згодом не здійснювала на них тиску у зв'язку з цим питанням.

Враховуючи універсальний характер норм ДНЯЗ (тобто загальне значення правового документа та мовчазне чи явне прийняття норм усіма державами) та відсутність у ньому положень щодо санкцій проти як учасників договору, так і країн поза режимом ядерного нерозповсюдження можна стверджувати, що реакція Ради Безпеки ООН на ядерні випробування Індії та Пакистану у травні 1998 р. не лише не сприяла зміцненню режиму ядерного нерозповсюдження, а й дозволила КНДР та Ірану протягом наступних років ігнорувати позицію РБ ООН з питань їх ядерних розробок. Відсутність правового механізму, що передбачає введення запобіжних заходів стосовно країн-учасниць міжнародно-правового режиму ядерного нерозповсюдження, дало «зелене світло» Ірану та Північній Кореї на розробку власних ядерних військових програм за явного сприяння Індії та Пакистану.

Ще одна проблема режиму ядерного нерозповсюдження пов'язана із ст. X ДНЯЗ, що регулює механізм виходу держав із ДНЯЗ. Право виходу з нього, як і з будь-якого іншого договору, зокрема у сфері роззброєння, є невід'ємною ознакою державного суверенітету будь-якої країни-учасниці цієї угоди. Водночас вихід із ДНЯЗ не може розглядатися як рутинний, формальний та цілком довільний акт, оскільки Договором зазначено, що згідно зі ст. X держава може вийти з ДНЯЗ лише «за виняткових обставин, які загрожують вищим інтересам країни» [1, с. 16].

У зв'язку з цим доречно навести приклад КНДР, яка приєдналася до ДНЯЗ у 1985 р. за наполегливою рекомендацією СРСР з метою відкрити шлях для співпраці двох країн у мирному використанні ядерної енергії, що зазначено у ст. IV Договору. Цікаво, що угода з МАГАТЕ (яку необхідно укласти не пізніше ніж через 18 місяців) була підписана керівництвом Північної Кореї лише 1992 р. Лише цей факт, який став грубим порушенням п. 4 ст. III Договору повинен був стати приводом для розслідування з боку РБ ООН або МАГАТЕ. Проте заходи вжито не було через відсутність будь-якого положення, що регламентує введення санкцій проти країн-учасниць ДНЯЗ, які порушили його положення (це недосконалість режиму ядерного нерозповсюдження в цілому).

Після укладення Північною Кореєю угоди з МАГАТЕ вже під час перших інспекцій було виявлено серйозні розбіжності між поданою Пхеньяном інформацією та виявленими Агентством фактами. Інспектори МАГАТЕ отримали повноваження на проведення «спеціальної інспекції» за межами декларованих Північною Кореєю об'єктів (у сховищах радіоактивних відходів реактора в Йонбені) для вирішення суперечностей, у яких їм відмовив Пхеньян. Після цього, 1993 р., КНДР заявила про рішення вийти з Договору. В обґрунтування Північна Корея навела два факти: військові навчання США та Південної Кореї «Тім Спіріт» та «відсутність неупередженості» у інспекторів МАГАТЕ, які запросили спеціальну інспекцію. Ці мотиви виходу не відповідали положенню п. 1 ст. X, оскільки ні військові навчання, ні «упередженість» інспекторів МАГАТЕ не могли бути розцінені як «виключні обставини», які створили «загрозу найвищим інтересам» [3, с. 154].

Отже, вихід Північної Кореї з Договору про нерозповсюдження ядерної зброї був необхідним, ймовірно, для приховування порушень Договору, коли країна ще була його учасницею. Це було неприпустимим і мало привернути увагу Ради Безпеки. Обговорення можливих санкцій, включаючи військові заходи, відбувалося не РБ ООН, а демократичною адміністрацію США. Однак жодних запобіжних заходів не було вжито, оскільки колишній президент США Дж. Картер дійшов консенсусу з головою КНДР Кім Ір Сеном про скасування рішення про денонсацію ДНЯЗ та жодного розслідування передбачуваних порушень у період з 1985 по 1992 р. з боку КНДР проведено не було. Бездіяльність міжнародної спільноти щодо грубого порушення Договору свідчить, що відсутність механізму контролю за дотриманням положень ДНЯЗ ставить весь режим ядерного нерозповсюдження під сумнів.

Необґрунтованість мотивації виходу з Договору 1993 р. не мала юридичних чи політичних наслідків. Наступного разу КНДР оголосила про вихід вже за часів республіканської адміністрації Дж. Буша. Як відомо, приводом стало звинувачення з боку США у жовтні 2002 р. у тому, що секретна програма збагачення урану розробляється не під контролем МАГАТЕ, після чого США припинили постачання палива для теплових станцій Північної Кореї.

Після переговорів 2003 р., які не увінчалися успіхом, Пхеньян направив до Ради Безпеки ООН заяву про вихід з ДНЯЗ у зв'язку з «важкою ситуацією, в результаті якої під найсерйознішу загрозу поставлені вищі інтереси нашої держави». Цікаво, що при цьому керівництво Північної Кореї послалося на заяву про вихід 1993 р., яку було відкликано за день до закінчення тримісячного строку повідомлення, зафіксованого у п. 1 ст. X, і вимагало набрання чинності права виходу з Договору протягом одного дня.

Оскільки мотивація виходу 1993 р. була необґрунтованою, непереконливою і не могла бути актуальною після закінчення 10-річного терміну, цей факт став, безумовно, кричущим порушенням Договору. Така поведінка Північної Кореї також могла стати підставою для санкцій з боку Ради Безпеки ООН. У результаті 9 жовтня 2006 р. КНДР провела ядерне випробування та стала дев'ятою ядерною державою, показавши на своєму прикладі, що зневажливе ставлення держав-членів ДНЯЗ та РБ ООН до грубого порушення ст. X ДНЯЗ залишиться безкарним через відсутність відповідних положень у Договорі та чіткої «дорожньої карти» для вирішення подібних спорів.

Підіб'ємо деякі підсумки аналізу режиму ядерного нерозповсюдження як складової частини права міжнародної безпеки. По-перше, слід зазначити, що проблема режиму ДНЯЗ сьогодні набуває міжнародного характеру через події, що відбуваються на міжнародній арені, та залучення всіх держав до врегулювання конфліктів. По-друге, слід наголосити на необхідності універсальних принципів вирішення проблем. Один із них уже склався – це імперативні норми Статуту ООН (наприклад, принцип незастосування сили та загрози силою у вирішенні міжнародних спорів). Однак сфера права міжнародної безпеки, зокрема галузь оформленого режиму ядерного нерозповсюдження, потребує адаптації до сучасних реалій.

По-третє, ДНЯЗ як основний правовий документ режиму ядерного нерозповсюдження має низку прогалин: неможливість визнання за державами ядерного статусу після 1 січня 1967 р., відсутність передбачених Договором санкцій стосовно «порушників» ДНЯЗ та режиму нерозповсюдження в цілому, відсутність системи виходу з Договору та контролю за виконанням його положень та приписів, а також відсутність запобіжних заходів при зневажливому відношенні до положень Договору та їх грубих порушень.

Загалом ці «недоліки» ставлять під сумнів ефективність Договору, що, безумовно, є проблемою не лише режиму ядерного нерозповсюдження, а й права міжнародної безпеки та міжнародного права в цілому. Ситуація є глухою, перегляд

Договору неможливий. У разі радикальної зміни ДНЯЗ країни, які не підписали його та продовжили військові ядерні розробки, лише виграють.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року. Договір, Міжнародний документ від 01.07.1968. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098#Text.
2. Статут ООН. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.
3. Міжнародне публічне право: основи теорії : навч.-метод. посіб. / Х.Н. Бехруз, С. С. Андрейченко, М. В. Грушко та ін. Одеса : Юридика, 2023. 252 с.

Лєсовська Тетяна Володимирівна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ОСНОВНІ ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ЇХ ЗАХИСТ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Права людини є основоположними принципами, що забезпечують свободу, рівність і гідність кожної особи, їх захист і дотримання є ключовими елементами демократичного суспільства та міжнародного порядку. На сьогодні існують численні виклики, які ставлять під загрозу дотримання прав людини, такі як збройні конфлікти, тероризм, авторитарні режими, кібератаки, дезінформація та насильницькі дії, у цих умовах важливо знаходити нові підходи до їх захисту та ефективного правового реагування. Існує потреба адаптації міжнародних стандартів захисту прав людини до нових викликів, включно з впливом сучасних технологій, зміною клімату та економічними кризами, що призводять до соціальної нерівності та дискримінації. Багато країн стикаються з необхідністю вдосконалення національних правових систем для приведення їх у відповідність до сучасних міжнародних зобов’язань у сфері прав людини. Вивчення і впровадження ефективних механізмів захисту прав людини є важливим завданням для забезпечення соціальної стабільності, рівноправ’я та процвітання суспільства в умовах постійних змін і викликів сучасності.

Процеси світової глобалізації відчутно позначаються на всіх сферах

життєдіяльності суспільства, зокрема на реалізації прав людини, що супроводжується на регіональному рівні окремими колізіями. У багатьох випадках межі реалізації прав людини зумовлені певними соціокультурними особливостями та усталеними звичаями, які не відповідають загальним цивілізаційним цінностям та перешкоджають упровадженню міжнародних стандартів прав людини в національні правові системи. Універсальний характер прав людини, закріплений у п. 5 Віденської декларації та Програмі дій з прав людини (1993), передбачає, що всі права людини є універсальними, неподільними, взаємозалежними і взаємопов'язаними. Міжнародне співтовариство повинно ставитися до прав людини, враховуючи процеси глобалізації, на справедливій і рівній основі, з однаковим підходом і увагою. Хоча значення національної і регіональної специфіки і різних історичних, релігійних і культурних цінностей, правових традицій необхідно мати на увазі, водночас держави, незалежно від їхніх політичних, економічних і культурних систем, мають обов'язок заохочувати і захищати всі права людини та основні свободи. У цьому твердженні виражені позиції, що є істотними під час розгляду ситуації щодо реалізації прав людини на регіональному рівні. По-перше, визнання прав людини як універсальних для міжнародного співтовариства означає їх глобальний характер. І, по-друге, незалежно від їхніх політичних, економічних і культурних систем держави зобов'язані заохочувати і захищати всі права і свободи людини. Міжнародні стандарти покликані скасувати відмінності щодо реалізації прав і свобод людини, які проявляються на глобальному і національному рівнях, стверджувати їх універсальний характер [1, с. 11].

Права людини, гарантовані Конституцією та міжнародними угодами нашої країни, мають бути реалізовані. Так в Конституції України окремий розділ присвячено правам і свободам людини і громадянина. Стаття 21 Конституції України визначає, що всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Згідно статті 22 Основного Закону держави права і свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. Частина 3 ст. 22 Конституції України підкреслює, що за прийняття нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Частина 2 статті 3 Конституції України зазначає, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Зокрема, стаття 55 Конституції України передбачає право кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Для забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, Конституція і законодавство України передбачають можливість здійснення громадянами певних дій, а також утворення системи органів держави, призначенням якої є допомога громадянам у реалізації і захисті їх прав. Можливість здійснення громадянами певних вчинків щодо захисту власних

прав і свобод і системи органів, які захищають і забезпечують ці права та свободи утворюють юридичний механізм захисту прав людини. Юридичний механізм захисту прав людини – це можливість здійснення громадянами певних вчинків щодо захисту власних прав та свобод [2].

Система загальносвітових (універсальних) механізмів захисту прав людини) в структурі ООН: ГА ООН, ЕКОСОР, Рада Безпеки, Міжнародний Суд. Система загальносвітових (універсальних) механізмів захисту прав людини у вузькому розумінні представлена органами та організаціями створеними під егідою ООН чи такі, що діють у тісній співпраці з організацією. В Статуті ООН 1945 року окреслено, що організація сприяє всебічній повазі та дотриманню прав людини та основних свобод для всіх, тобто Статут ООН покладає на держави зобов'язання не тільки поважати, але й дотримуватися прав та свобод людини. Провідна роль ООН у підтримці міжнародного миру і безпеки, яка також пов'язана з глобальним співробітництвом і розвитком міжнародного права, надає їй першочергового значення у сфері міжнароднoправового регулювання боротьби з тероризмом. Органи Статуту ООН відіграють важливу роль у забезпеченні дотримання прав людини. Відповідно до статті 7 Статуту ООН, ООН визначає перелік головних (статутних) органів ООН: Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна і Соціальна Рада, Міжнародний Суд і Секретаріат; а пункт 2 статті 7 Статуту містить положення про створення допоміжних органів у структурі ООН у разі необхідності. Відповідно до статті 13 Статуту, Генеральна Асамблея ООН заохочує міжнародне співробітництво в соціальній, культурній, економічній та медичній галузях, а також сприяє здійсненню прав людини та основних свобод. Для виконання цих завдань Генеральна Асамблея ООН може приймати рекомендації, адресовані державамчленам Організації. Так, у 1948 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Загальну декларацію прав людини. Серед інших головних органів ООН особливу роль у захисті прав людини відіграє Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОР). Під керівництвом Генеральної Асамблеї вона координує економічну і соціальну діяльність ООН, в тому числі, як зазначено в Статуті, робить «рекомендації з метою зміцнення поваги і дотримання прав людини і основних свобод для всіх». Цей орган має право готувати проекти конвенцій для Генеральної Асамблеї з питань, що належать до його компетенції, створювати комісії для виконання своїх функцій і здійснювати різноманітну діяльність у сфері захисту прав людини [3, с. 23].

Права людини – одне із найбільш уживаних понять у сучасному правознавстві, щодо якого і в наш час тривають гострі дискусії серед учених. Інтерес до концепцій прав людини легко пояснити з огляду на соціально-економічну перебудову в Україні та процеси у світі, зумовлені глобалізаційними ризиками. Конституція України приділяє особливу увагу питанню конституційного закріплення прав і свобод людини та громадянина. Це закономірно, адже права і свободи людини й громадянина в наш час стали загальновизнаною найвищою суспільною цінністю. Нині визнання і практичне здійснення прав і свобод людини і громадянина стало основним критерієм міри демократичності певної держави. Окрім того, Конституція України розрізняє права людини і громадянина та її

свободи. Тому доречно зазначити, що свобода людини загалом є первинним поняттям у системі прав людини та громадянина. У зв'язку з цим прийнято розрізняти природні права людини, тобто ті, які пов'язані із її існуванням і розвитком, і набуті права, які характеризують в основному соціально-політичний статус людини й громадянина (право на підприємництво, виборче право тощо). Можна стверджувати, що, відповідно до Конституції України, свободу людини як юридичну категорію характеризують такі основні риси: – люди вільні від народження, ніхто не має права порушувати їхні природні права, саме держава у демократичному суспільстві є головним гарантом свободи людини; – людина вільна робити все, за винятком того, що прямо заборонено чинним законодавством; – люди мають рівні можливості, закріплені правом [4, с. 66].

Права людини – це природні можливості індивіда, що забезпечують його життя, людську гідність і свободу діяльності у всіх сферах суспільного життя. Права людини мають природну сутність і є невід'ємними від індивіда, вони позатериторіальні і позанаціональні, існують незалежно від закріплення в законодавчих актах держави, є об'єктом міжнародно-правового регулювання та захисту.

Основними правами людини є: можливості людини діяти певним чином або утримуватися від певних дій, спрямованих на задоволення потреб, без яких вона не в змозі нормально існувати і розвиватися; можливості, що обумовлені біологічною сутністю людини, належать їй від народження і не потребують дозволу з боку кого б там не було, у тому числі держави -це природні невідчужувані права; можливості, які не обмежені територією держави і не залежать від національної належності людини, вони походять від природи людини і покликані формувати та підтримувати в людині почуття власної гідності, її індивідуальність; можливості, що є залежними (у плані здійснення) від можливостей суспільства – рівня його економічного, політико-соціального, духовно-культурного розвитку. Зрозуміло, що рівень розвитку суспільства не залишається незмінним, так само, як і потреби самої людини; можливості, що мають правовий характер, оскільки внесені до законодавчих актів, які створені в межах держави і на міжнародному рівні. Визнання, дотримання, охорона і захист державами (у результаті угод) основних прав людини, закріплених на міжнародному рівні, є свідченням про те, що вони стали не лише об'єктом міжнародного регулювання, але й міжнародними стандартами [5].

Захист прав людини закладений у ключових нормах міжнародного гуманітарного права, одна із яких відома як «декларація (застереження) Мартенса». Так, положення вперше було внесено до преамбули Гаазької конвенції про закони і звичаї сухопутної війни 1899 р. на пропозицію юриста-міжнародника та дипломата Ф. Ф. Мартенса, і пізніше стало самостійною нормою, яку із змінами внесено до наступних конвенцій з міжнародного гуманітарного права. Для захисту цих прав і свобод заснований Європейський Суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), юрисдикція якого поширюється на всі справи і рішення якого обов'язкові для всіх державучасниць Конвенції. Саме у практиці європейського права прав людини

визначено аспекти переслідування осіб, винних у найтяжчих порушеннях прав людини. Цей аспект правовідносин сформульовано у практиці ЄСПЛ як так зване «процедурне зобов'язання» відповідно до ст. 2 та 3 Конвенції. Безумовно, реалізація захисту прав людини – це один із найважливіших у діяльності управлінських кадрів усіх рангів. Світова практика розвитку демократичних країн свідчить про те, що саме забезпечення прав і свободи людини та громадянина, ставлення держави, її органів та службовців до людини є головним критерієм соціальної справедливості та законності [6, с. 21].

Слід зазначити, що окрім універсальних механізмів захисту прав людини активно розвиваються регіональні механізми. Зокрема, захистом прав людини активно займаються Рада Європи та Європейський суд з прав людини, Міжамериканська комісія з прав людини тощо. Тому слід наголосити, що поряд з національними та універсальними нормами, що регулюють захист прав людини існує великий пласт регіональних норм, що закріплені у міжнародних договорах. Також активно діють регіональні міжнародні суди, що здійснюють контроль за забезпеченням державами захисту прав людини [7, с. 15].

Отже, основні права людини є невід'ємною частиною сучасного суспільного устрою, виступають фундаментальною основою для забезпечення гідності кожної особи, підтримки соціальної справедливості та рівності. Ефективний захист прав людини можливий лише за умови співпраці між національними та міжнародними організаціями. Такі установи, як ООН, Рада Європи та регіональні організації, відіграють важливу роль у підтримці та моніторингу прав людини у всьому світі. Для захисту прав людини важливе значення має створення правових умов і механізмів, які забезпечують доступ до правосуддя, забезпечують право на справедливий судовий розгляд і захищають від порушень. Загалом, ефективний захист прав людини вимагає комплексного підходу, який включає взаємодію між державними інститутами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством. Впровадження нових підходів і адаптація існуючих механізмів до сучасних умов є запорукою стабільності та прогресу в захисті основних прав у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дашковська О. Права людини в глобалізованому світі: універсалізм чи релятивізм? 2019. С. 5-13. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v4_2019/2019_4.pdf#page=5
2. Права людини та механізм їх захисту. 2019. URL: https://consumerhm.gov.ua/1081-prava-lyudini-ta-mekhanizm-jikh-zakhistu
3. Захист прав людини в сучасному міжнародному та європейському праві : навч.-метод. посібник / Х. Бехруз, А. Гриб; за ред. Х. Бехруз; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса: Фенікс, 2023. 62 с. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7989bcac-899a-4c69-8b5a-2954e0aab923/content
4. Федіна Н. В. Сучасні погляди на розуміння прав і свобод людини та громадянина в умовах реформування в Україні. *Науковий вісник Львівського*

державного університету внутрішніх справ. 2015. С. 65-74. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1856/1/4-2015fnvrvu.pdf

5. Права людини. Реалізація і захист прав людини в Україні та світі. URL: https://narkosumy.lic.org.ua/statti/prava-lyudyny-realizatsiya-i-zahyst-prav-lyudyny-v-ukrayini-ta-sviti/

6. Назарчук О. Захист прав людини: сучасний стан та проблеми реалізації. *Актуальні проблеми правознавства.* 2 (30)/2022. С. 19-23. URL: https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1374

7. Шуміло І.А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О. 168 с. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_1_copy-1.pdf

Лічкевич Микола Анатолійович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ВИРІШЕННІ ГЛОБАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ

У сучасному світі, який дедалі більше стикається з глобальними викликами, роль міжнародного права у забезпеченні миру та вирішенні конфліктів набуває особливого значення. Воно створює універсальні правила, які регулюють відносини між державами, міжнародними організаціями та іншими акторами, сприяючи мирному врегулюванню суперечок та захисту прав людини. Міжнародне право виступає фундаментом для уникнення збройних зіткнень, регулювання міжнародної відповідальності та запобігання гуманітарним катастрофам. Однак реалії сучасності вказують на низку викликів, пов'язаних із його реалізацією, що вимагає подальшого аналізу та вдосконалення міжнародно-правових механізмів.

Правова основа для мирного врегулювання забезпечує основні інструменти для мирного вирішення конфліктів. Зокрема, Статут ООН встановлює заборону застосування сили проти територіальної цілісності чи політичної незалежності держав (п. 4 ст. 2), за винятком самооборони або дій, санкціонованих Радою Безпеки ООН. Ця норма є фундаментальною і належить до категорії імперативних (jus cogens), що підтверджує її ключову роль у підтриманні міжнародного миру і стабільності [1, с. 148].

Запобігання конфліктам через міжнародне право можна поділяти:

1. Механізми превенції. Міжнародне право активно сприяє запобіганню конфліктам шляхом різноманітних превентивних заходів, серед яких:

- Дипломатична діяльність – дипломатичні переговори, де сторони спірних питань можуть знайти мирне вирішення через обговорення і компроміс.
- Спостереження за виконанням міжнародних договорів – міжнародні організації, як ООН, здійснюють моніторинг і перевірку виконання угод, що допомагає запобігти порушенням, які можуть призвести до конфліктів.
- Втручання міжнародних організацій – організації, наприклад ООН або ОБСЄ, можуть ініціювати миротворчі операції або санкції для деескалації конфліктної ситуації ще до її ескалації в збройні дії [2].

2. Роззброєння та контроль над озброєннями. Міжнародні договори регулюють використання та розповсюдження озброєнь для запобігання військовим конфліктам:

- ДНЯЗ (Договір про нерозповсюдження ядерної зброї) – створює міжнародну платформу для обмеження поширення ядерної зброї, тим самим зменшуючи ризики ядерних конфліктів.
- Конвенція про заборону хімічної зброї – міжнародна угода, що забороняє використання, зберігання і виробництво хімічної зброї, що є одним із інструментів для зниження військової загрози.
- Інші угоди з контролю над озброєннями – включають угоди щодо обмеження виробництва або використання певних видів зброї (наприклад, біологічної зброї або мін), що також сприяє зменшенню військової ескалації та запобіганню глобальним конфліктам [2].

Ці інструменти сприяють стабільності в міжнародних відносинах, знижуючи ймовірність ескалації конфліктів і надаючи країнам альтернативи для мирного вирішення проблем.

Міжнародне гуманітарне право, яке в основному представлено Женевськими конвенціями, має важливе значення в захисті прав людини під час збройних конфліктів. Ці документи встановлюють чіткі правила, що стосуються поводження з цивільними особами, пораненими, військовополоненими, а також забезпечення гуманітарної допомоги.

Женевські конвенції 1949 року передбачають захист цивільних осіб під час війни, що включає заборону нападів на мирне населення та розрізняє положення щодо військовополонених, таких як їхнє належне поводження та право на справедливий судовий процес [3].

Також важливим є захист медичних працівників і інфраструктури, що повинні бути вільними від атак у конфлікті.

Міжнародний кримінальний суд (МКС) розглядає порушення цих прав, зокрема воєнні злочини, злочини проти людяності та акти геноциду. Суд виконує свою діяльність незалежно, доповнюючи національні судові системи. Основна мета МКС – забезпечення справедливості, притягнення до відповідальності винних та попередження подібних злочинів у майбутньому [4].

Таким чином, міжнародне право створює системи, які сприяють захисту прав людини навіть в умовах війни, зокрема через зобов'язання держав дотримуватись міжнародних стандартів і принципів. Міжнародні організації, зокрема Організація Об'єднаних Націй (ООН) та її регіональні партнерства, відіграють ключову роль у підтримці миру та стабільності в світі. ООН, через свою Раду Безпеки, є основним інструментом для управління конфліктами на глобальному рівні. Вона приймає резолюції, що передбачають санкції, миротворчі місії та інші заходи для мирного врегулювання ситуацій, а також надає підтримку у забезпеченні прав людини та гуманітарної допомоги в кризових регіонах.

Одним із важливих аспектів діяльності ООН є співпраця з регіональними організаціями. Наприклад, Африканський Союз (АС) та його миротворчі місії, як AMISOM в Сомалі або антитерористичні операції у Центральноафриканській Республіці, продемонстрували ефективність у забезпеченні миру на континенті. Регіональні організації часто мають краще розуміння локальних проблем і можуть швидше реагувати на конфлікти, ніж глобальні структури. Спільні зусилля ООН та АС також включають ініціативи з розв'язання гуманітарних криз та зменшення тероризму, що виникає через погіршення політичної ситуації та зміни клімату. Також є приклади успішної співпраці ООН з Європейським Союзом та ОБСЄ в процесах миротворчості та стабілізації регіонів, що переживають конфлікти. Для ефективного досягнення миру важливо мати добре скоординовану діяльність на всіх рівнях, забезпечуючи підтримку з боку як глобальних, так і регіональних гравців. Ці партнерства допомагають забезпечити сталі рішення для подолання конфліктів і створюють можливості для мирного врегулювання за допомогою дипломатії та взаємної підтримки на різних етапах миротворчих місій [6].

Механізми притягнення до відповідальності в міжнародному праві слід визначити за наступними критеріями:

1. Санкції та міжнародна відповідальність. Міжнародне право передбачає різноманітні механізми притягнення до відповідальності за порушення, такі як агресія, порушення міжнародних договорів або прав людини. Одним із таких механізмів є санкції, які можуть бути накладені як індивідуальною державою, так і міжнародними організаціями, наприклад, Радою Безпеки ООН. Санкції можуть включати економічні обмеження, заборону на торгівлю, заморожування активів або навіть військові обмеження, покликані примусити державу або інші актори припинити агресивні дії чи порушення міжнародних зобов'язань [5].

2. Покарання воєнних злочинців. Міжнародне право також передбачає судове переслідування осіб, відповідальних за тяжкі порушення, такі як воєнні злочини, злочини проти людяності, акти геноциду. Такі порушення можуть бути розслідувані і підлягати покаранню через Міжнародний кримінальний суд (МКС), який має юрисдикцію на основі Римського статуту. Цей механізм дозволяє притягти до відповідальності осіб, що не можуть уникнути покарання через національні суди, особливо якщо вони займають високі політичні чи військові посади.

3. Складність виконання рішень через суверенітет. Проблемою є також суверенітет держав. Враховуючи, що кожна країна має право на самовизначення та незалежність у внутрішніх справах, держави можуть відмовлятися виконувати рішення міжнародних судів, посилаючись на свій суверенітет. Це ускладнює механізми примусового виконання рішень, оскільки міжнародні органи, зокрема Міжнародний суд ООН, не мають прямого впливу на внутрішні справи держав.

4. Політична заангажованість у прийнятті рішень. Рішення в міжнародних органах, зокрема в Раді Безпеки ООН, можуть бути заблоковані через політичні інтереси постійних членів, які мають право вето. Це може призвести до того, що важливі для миру резолюції, такі як санкції або миротворчі місії, не будуть ухвалені, навіть якщо вони життєво необхідні для врегулювання конфліктів. Тому інтереси великих держав, які мають право вето, можуть стати перешкодою для справедливих і своєчасних рішень, що дозволяє державам, які порушують міжнародне право, уникати відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заборона агресії як імперативна норма jus cogens. Серія Право. Випуск 53. Том 2. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2020/12/No.53-2.pdf
2. Український юридичний портал Jure (Тема 11. Право міжнародної безпеки). URL: https://jure.in.ua/tema-11-pravo-mizhnarodnoyi-bezpeky/
3. Женевські конвенції від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
4. Розділі III "Crimes within the jurisdiction of the ICC" документа "Understanding the International Criminal Court", доступного на офіційному сайті МКС. Відповідні положення починаються на сторінці 11 документа. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/ADD16852-AEE9-4757-ABE7-9CDC7CF02886/283503/RomeStatutEng1.pdf
5. United Nation | Security Council. URL: https://main.un.org/securitycouncil/sanctions
6. Стаття United Nation «Stronger United Nations-African Union Partnership Vital to Tackle Increasing Terrorism, Governance Gaps, Humanitarian Plight in Africa, Speakers Tell Security Council» URL: https://press.un.org/en/2022/sc15058.doc.htm

Ляшкевич Станіслав Тарасович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Права людини та громадянина є фундаментальною складовою демократичного суспільства, які забезпечують свободу та рівність для кожного суб'єкта. Однак, під час дії воєнного стану, коли держава стикається з загрозою національній безпеці, виникає необхідність у тимчасовому обмеженні певних прав і свобод задля захисту громадян і територіальної цілісності. В таких умовах перед державою постає виклик дотримання балансу між забезпеченням безпеки та повагою до прав і свобод громадян. Запровадження воєнного стану ставить перед державою надскладне завдання – забезпечити громадський порядок і безпеку, не порушуючи при цьому основоположних прав і свобод людини та громадянина. На тлі загроз національній безпеці обмеження окремих прав може вважатися необхідним кроком, однак воно також створює ризик перевищення повноважень і порушення прав людини та громадянина.

Керуючись статтею 3 Конституції України, де вказано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Також враховуючи статті 21 та 22 Конституції України визначено, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Права і свободи людини та громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються й не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод [1].

Виокремлено також перелік прав та свобод, які не можуть бути обмеженими. які передбачені в ч. 2 ст. 64 Конституції України: в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть

бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції [1].

Права та свободи такої людини не обмежуються за винятком випадків, передбачених законом. Введення правового режиму воєнного стану є саме таким випадком, однак обмежуються не всі права і свободи, а лише деякі – ті, що можуть мати певний вплив на національну безпеку, а через національну безпеку і на безпеку людини як її складову.

Указом Президента України № 64/22 від 24.02.2022 р. [6] було введено Правовий режим воєнного стану, який триває на території України вже понад два роки, та який вніс певні корективи в усталений порядок життя її громадян, а точніше наклав деякі обмеження на конституційні права і свободи людини та громадянина.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Введення режиму воєнного стану накладає певні обмеження на людину, навіть дії якої є правомірними відповідно до вимог закону, з метою уникнення або зменшення негативного впливу певних загроз. «Обмеження основних прав і свобод особи являє собою правомірне, цілеспрямоване кількісне та (або) якісне применшення у процесі правореалізації тих можливих моделей поведінки (правомочностей), які складають основне право (свободу) особи, з боку інших осіб. Воно має виключно законний, тимчасовий, цільовий, недискримінаційний, суспільно корисний характер і полягає у звуженні обсягу і змісту фундаментальних потенційних можливостей особи».

Тому Верховна Рада України змушена була за дуже короткий термін відреагувати і внести зміни в законодавство, щоб забезпечити можливість громадянам і надалі користуватися тими правами, які проголошено в основному законі і міжнародних стандартах, імплементованих в наше законодавство. Так щоб забезпечити можливість реалізації трудових прав людини і громадянина, гарантованих у статтях 43-45 Конституції України [1], парламентарям потрібно було швидко відреагувати змінами в законодавстві. Прийняттям в березі 2022 року закону України «Про організацію трудових відносин в період воєнного стану» [3] законодавець, з одного боку, намагався захистити права працівників, але з іншого боку – створити пільги для роботодавців, які перебували в досить складних умовах.

В липні 2022 року до ч. 3 ст. 119 Кодексу законів про працю [4] було внесено

зміни, відповідно до яких за мобілізованими працівниками зберігається наразі тільки місце роботи і посада, збереження заробітної плати не передбачається. Внаслідок цього виникає колізія між Кодексом законів про працю і законом України «Про освіту» [5], де в статті 57-1 закону гарантується працівникам закладів освіти, наукових установ, здобувачам під час воєнного стану збереження місця роботи, середнього заробітку, здійснення виплати стипендії та інших виплат, передбачених законом. На практиці керівники закладів освіти мають виплачувати середньомісячний заробіток працівникам, оскільки виникла колізія норми загальної і спеціальної, а, за таких умов, має застосовуватися норма спеціальна, а саме закон України «Про освіту» [5].

Найчастіше в умовах війни беззахисним стає основне право людини – право на життя. Збройна військова агресія призводить до вбивств, тілесних ушкоджень, викрадення людей на захоплених територіях і примусового вивезення, катування та нелюдського поводження, зґвалтування та інших форм насильства, що є прямим порушенням як права на життя, так і права на гідність та недоторканність. Крім того, завдання шкоди здоров'ю внаслідок травмувань, неможливість доступу до медицини є порушенням права людини на охорону здоров'я. А також пошкодження або руйнування майна, порушення права власності у результаті відібрання майна, обмеження прав людини на окупованій території, відібрання дітей та розлучення із батьками тощо. На жаль, цей перелік порушень не є вичерпним, але існуюча система правових форм та способів захисту допоможе відновити порушене право та відшкодувати завдану шкоду.

Дослідивши проблеми реалізації прав людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні, дійшли висновків про те, що воєнний стан не є підставою для порушення прав людини, законодавчий орган держави намагається швидко реагувати на потреби суспільства в умовах воєнного стану, приймаючи відповідні закони, змінюючи і доповнюючи їх відповідно до стандартів Європейського Союзу. При цьому закони, які приймаються законодавчим органом влади під час дії правового режиму воєнного стану на території України, мають враховувати потреби українського суспільства в якісному законодавстві, яке швидко і доступно надасть можливість реалізувати ті права, які закріплено в Конституції України та міжнародних документах, ратифікованих Верховною Радою України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Про правовий режим воєнного стану: закон України № 389-VIII від 12.05.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
3. Про організацію трудових відносин в період воєнного стану : закон України № 2136-IX від 15.03.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text
4. Кодекс законів про працю України : закон № 322-08 від 10.12.1971 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

5. Про освіту : закон України № 2145-VIII від 05.09.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
6. Про введення воєнного стану в Україні: указ Президента України № 64/22 від 24.02.2022 р. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397
7. Чижов Д.А. «Державний механізм забезпечення правового статусу особи як складова національної безпеки України (Загальнотеоретична парадигма)» Дисертація: УДК 342.72/.73:351.862.4](477)]:340.12, від 29.02.2024 р. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/nauka/dorobok_zdobuvachiv/chijov_02.pdf.
8. Костюк Н.П. Проблеми реалізації прав людини в умовах воєнного стану і відповідальність їх до законодавства ЄС. URL: http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/377/333

Маринич Валерія Олегівна,
здобувачка вищої освіти бакалавра ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чеханюк Леся Володимирівна,
доцент кафедри конституційного права та прав людини НАВС, кандидат юридичних наук

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ: ВПЛИВ НА РЕФОРМУ ПОЛІЦІЇ В УКРАЇНІ

Європейські стандарти у сфері права на свободу та особисту недоторканність мають фундаментальне значення для формування системи захисту прав людини в демократичному суспільстві. Ці стандарти, закріплені у таких основоположних документах, як Європейська конвенція з прав людини та відповідні протоколи до неї [4], а також прецедентна практика Європейського суду з прав людини, що формують основи для забезпечення гідності, безпеки й свободи кожної особи. Як засвідчує сучасність, внутрішні політико-правові перетворення в Україні на тлі зовнішніх тенденцій її інтеграції у європейську спільноту актуалізують значимість питання щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина в державі, де одне із ключових місць у даному ракурсі посідає правоохоронна діяльність Національної поліції із урахуванням саме міжнародних правових стандартів, що об’єктивно зумовлює формулювання новітніх науково обґрунтованих теоретико-прикладних засад поліцейської діяльності у зазначеній сфері, котрі б концептуально відповідали теперішнім напрямкам розбудови демократичної, правової, соціальної держави і розвитку громадянського суспільства [2].

Реформа поліції в Україні, яка розпочалася з ухвалення нової концепції правоохоронної діяльності, має на меті подолання системних проблем, таких як корупція, неефективність та порушення прав людини. Центральною складовою цієї реформи є імплементація європейських стандартів у сфері прав людини, що спрямована на забезпечення правової захищеності громадян та забезпечення балансу між правами особи та потребами громадської безпеки. Основою для реалізації цього балансу є розуміння та застосування принципів пропорційності та необхідності, що визначають межі дій поліції у випадках, які потребують обмеження прав на свободу чи особисту недоторканність. У цьому контексті важливим є забезпечення прав людини під час проведення обшуків, затримань та інших процесуальних дій, які здійснюються поліцією, а також дотримання високих стандартів прозорості та підзвітності діяльності поліції перед суспільством.

У контексті реформування поліції особливу увагу приділено питанню прав на свободу та особисту недоторканність, яке є базовим у системі захисту прав людини [3]. Європейські стандарти у цій сфері передбачають, що будь-які обмеження цих прав повинні бути чітко регламентованими, мати обґрунтування з огляду на законні цілі, а також бути пропорційними. Для України важливими є конкретні рекомендації та рішення Європейського суду з прав людини, в яких містяться інструкції щодо правильного тлумачення та застосування цих принципів у національному контексті. Одним із важливих аспектів є забезпечення права особи на інформування про підстави затримання, що є ключовою гарантією від свавілля та зловживань з боку поліції. У цьому сенсі значний вплив на реформу поліції в Україні має стаття 5 Європейської конвенції з прав людини, яка передбачає право на свободу і особисту недоторканність та встановлює умови законності затримання [1].

Крім того, реформа поліції в Україні передбачає впровадження нових стандартів проведення розслідувань, забезпечення доступу до правової допомоги, а також вдосконалення механізмів контролю за дотриманням прав людини з боку правоохоронних органів. Дотримання цих принципів вимагає не тільки законодавчих змін, але й реорганізації процесів у правоохоронній системі, що включає навчання поліцейських відповідно до європейських стандартів прав людини, а також формування нової етики взаємовідносин між поліцією та суспільством. У цьому зв’язку необхідно відзначити, що реформування поліції також спрямоване на посилення правових механізмів контролю за діяльністю правоохоронців, зокрема створення незалежних інститутів, які мають право здійснювати моніторинг правозастосовної діяльності.

Окремим важливим аспектом є дотримання принципу недискримінації, який закріплено у статті 14 Європейської конвенції з прав людини [1]. Цей принцип має забезпечити рівність усіх громадян перед законом, незалежно від їхніх особистих ознак. В умовах реформування поліції в Україні цей аспект набуває особливого значення у контексті мінімізації ризиків дискримінаційного поводження щодо окремих груп населення, зокрема національних меншин, представників ЛГБТ-спільноти, осіб з інвалідністю та інших вразливих категорій. Забезпечення

недискримінаційного підходу в роботі поліції сприятиме зміцненню довіри громадян до правоохоронної системи, що є необхідним для побудови правової держави [4].

Також, ключовим аспектом є забезпечення прозорості і підзвітності поліції перед суспільством. Європейські стандарти у цій сфері вимагають не лише дотримання принципів законності й пропорційності, але й гарантій відкритості, що дозволяють громадськості отримувати інформацію про діяльність поліції та звертатися до відповідних органів для захисту своїх прав. Для України це передбачає не тільки створення нормативних умов, але й практичну реалізацію механізмів, які забезпечуватимуть громадянам можливість здійснювати контроль за діяльністю поліції, звертатися з запитами та скаргами, а також отримувати належну реакцію на свої звернення. Ця підзвітність є необхідною передумовою для запобігання зловживанням владою з боку поліцейських органів, а також для формування в Україні правового суспільства, де права особи посідають чільне місце [5].

Отже, вплив європейських стандартів на реформу поліції в Україні є багатогранним і вимагає комплексного підходу до реформування як законодавства, так і правоохоронних практик. Основна мета впровадження цих стандартів полягає у створенні ефективної системи захисту прав людини, яка забезпечить кожному громадянину безпеку і справедливе поводження з боку поліції, а також захистить його права на свободу і особисту недоторканність. Реформування поліції, яке ґрунтується на принципах відкритості, підзвітності, недискримінації та поваги до гідності кожної особи, є важливим кроком на шляху до побудови демократичної, правової держави в Україні, де права людини є непорушними цінностями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950 р. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 27.11.2024)
2. Магновський І.Й., Косаревська О.В. Міжнародні стандарти забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності Національної поліції України: реалії сьогодення. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. Вип. 16(28), 2023. С. 78-86.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58019#Text
4. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. 756 с.
5. Адміністративна діяльність Національної поліції: Навч. посібник / Кол. авт. ; кер. авт. кол. к.ю.н., засл. юрист України В.А. Глуховеря. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 248 с.

Михайлюк Анна Володимирівна,
здобувачка вищої освіти бакалавра ННІ №1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чеханюк Леся Володимирівна,
доцент кафедри конституційного права та прав людини НАВС, кандидат юридичних наук

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ МІЖ РОСІЄЮ ТА УКРАЇНОЮ

Військові конфлікти завжди несуть серйозні загрози для дотримання прав людини. На тлі російської агресії проти України, що розпочалася у 2014 році і переросла у повномасштабне вторгнення у лютому 2022 року, стало особливо важливим питання захисту цивільного населення від масових порушень їх основоположних прав. Метою наукової доповіді є аналіз правових механізмів захисту прав людини під час воєнного стану, розгляд ролі міжнародних організацій та національних механізмів у цьому контексті, а також обговорення перспектив вдосконалення механізмів відповідальності за воєнні злочини.

На тлі військових дій відбуваються численні порушення конституційних прав і свобод громадян України, що гарантуються Конституцією України [1], зокрема:

1. Право на життя та особисту безпеку – порушується через напади на цивільних, руйнування інфраструктури, блокаду гуманітарної допомоги та медичних ресурсів.
2. Право на справедливий судовий процес та захист від жорстокого поводження – військовополонені піддаються катуванням, примусу до співпраці з ворогом, а також позбавляються права на справедливий суд, що суперечить Женевським конвенціям і статті 438 Кримінального кодексу України.
3. Право на захист власності – в умовах війни часто відбувається незаконне захоплення або знищення житла і майна цивільних осіб, що не є воєнною метою, чим порушується стаття 412 КК України [2; 3].

На національному рівні важливу роль у механізмі забезпечення та захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина відіграє Конституційний Суд України [4]. Його основною функцією є гарантування верховенства Конституції, зокрема шляхом визнання неконституційними законів та нормативно-правових актів, які суперечать Основному закону. Окрім того, кожен має право на звернення до судів загальної юрисдикції для захисту своїх порушених прав і свобод, як це гарантується ст. 55 Конституції України [1].

Проте, якщо національні засоби правового захисту виявляються недостатніми або неефективними, особа може скористатися міжнародними механізмами захисту прав людини. Ключову роль у цій системі відіграє Європейський суд з прав людини, створений на основі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [4]. Рішення ЄСПЛ є обов'язковими до виконання для держав-учасниць Конвенції, а його практика стала орієнтиром для національних судів у питаннях тлумачення та застосування прав і свобод людини.

Окрім ЄСПЛ, існують й інші міжнародні судові та квазісудові органи зі спеціалізованою юрисдикцією у сфері прав людини, серед яких: Комітет ООН з прав людини, Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації, Комітет ООН проти катувань та ін. Вони відіграють важливу роль у розгляді індивідуальних скарг, а також здійснюють моніторинг виконання відповідних конвенцій державами-учасницями [6, с. 1].

На жаль, події російської агресії проти України створили нові виклики для системи судового захисту прав людини. Окупація територій супроводжується грубими порушеннями міжнародного гуманітарного права: незаконними затриманнями, катуваннями, вбивствами мирних жителів. Водночас, у самій Україні діяльність судів часто паралізується через воєнні дії, вимушену евакуацію, систематичні тривоги та відсутність електрики. Незважаючи на численні перешкоди, Україна намагається адаптуватися до нових викликів та знаходити ефективні шляхи вирішення цих проблем. Так, запровадження електронного правосуддя стало критично важливим інструментом, що дозволяє забезпечити хоча б мінімальний рівень судового захисту.

Окремим викликом є притягнення до відповідальності за воєнні злочини та злочини проти людяності. Україна наполягає на створенні спеціального трибуналу для розслідування злочину агресії, проте ця ідея поки не знайшла необхідної міжнародної підтримки. Водночас, робота зі збору та документування доказів ведеться міжнародними правозахисними організаціями та місіями на кшталт Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні.

Попри всі перешкоди, Україна залишається відданою принципам верховенства права та поваги до прав людини. Національна судова система, хоч і зі значними труднощами, все ж продовжує діяти та надавати правовий захист громадянам. А участь України у міжнародних конвенціях та визнання юрисдикції міжнародних судів стало додатковим гарантом поваги до людської гідності навіть в умовах збройного конфлікту.

Отже, ефективна система судового захисту прав людини є невід'ємною складовою демократичного правового суспільства. Національні та міжнародні юрисдикційні органи виконують взаємодоповнюючі функції для забезпечення цієї гарантії. Водночас, збройна агресія росії проти України продемонструвала вразливість цієї системи, а також гостру потребу у постійному її вдосконаленні для захисту прав людини навіть у найскладніших умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Кримінальний кодекс України. Воєнні злочини. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_438/
3. Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни: двадцять запитань та відповідей. Микола Хавронюк. URL: https://pravo.org.ua/blogs/kryminalna-vidpovidalnist-za-porushennya-zakoniv-ta-zvychayiv-vijny-dvadtsyat-zapytan-ta-vidpovidej/
4. Про Конституційний Суд України : закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950 р. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Урядовий портал //ПЕРЕЛІК центральних органів виконавчої влади, інших державних органів, відповідальних за виконання зобов'язань, що випливають із членства України в міжнародних організаціях. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/243299979

Новодворська Владислава Олександрівна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВОЮ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Сьогодні Україна проживає найважчий період за всю історію її незалежного становлення через виснажливу та затяжну війну з боку російської федерації. Недостатня готовність нашої держави до таких подій загострила увагу на важливості проведення аналізу окремих спектрів роботи держави, які стосуються найважливішого – прав та свобод людини. Говорячи словами А.А. Моци та В.В. Моци «права людини в умовах війни – це невід'ємна від прогресивного сучасного соціуму цінність», яка постає ключовим об'єктом конституційного і нормативно-правового права, що є безумовною та першочерговою функцією українського законодавства [8]. Дотримання правових норм та збереження основної цінності людського існування в період збройного конфлікту визначає

ступінь розвитку суспільства, рівень демократії в Україні та забезпечує безперебійну довіру громадян. Звідси, ми проаналізували закони та програми, які покликані зберегти та захистити різні соціальні рівні населення через гарантування прав та свобод під час воєнного стану в Україні.

Розпочнемо з того, що права та свободи громадян України поділяються умовно на дві категорії: (1) які, прописані в Конституції України та не можуть обмежуватися навіть у період воєнного стану, а саме: громадяни України не можуть бути «розділені за ознаками раси, кольору шкіри, релігійних, політичних, та інших переконань, статі, майнового стану, етнічного та/чи соціального походження, місця проживання; мають право на свободу та особисту недоторканність; право на захист прав і свобод у суді; на відшкодування коштами держави або органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, право на захист і відмову свідчити або давати пояснення чи показання щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів» [1], [6], [10]. (2) Права та свободи громадян України, які обмежуються виключно за допомогою засобів, передбачених чинним законодавством. Такі обмеження прописані у ст. 64 Конституції України [9]. Зокрема, відповідно до Указу № 64/2022 на період дії воєнного стану, статтях Конституції України – 33, 34, 38, 39, 41 – 44, 53, можуть обмежувати окремі права і свободи людини, до прикладу обмежується право вільно залишати територію України або ж проникати до житла та проведення в ньому огляду або обшуку без рішення суду [1], [6], [10].

Тож, необхідну для розвідки інформацію про правовий статус прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану шукаємо в Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного часу» [1], який визначає порядок введення та дію воєнного стану, включаючи гарантії соціальних прав громадян, обмеження прав і свобод лише в межах, передбачених для захисту країни, а також надання соціальних гарантій громадяням нашої держави. Інші Закони України зорієнтовані на підтримку військовослужбовців, до прикладу: (1) Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2], який гарантує виплати військовослужбовцям, зокрема тим, хто отримав поранення та родинам загиблих військових; забезпечує компенсації на лікування, а також одноразову допомогу у разі поранень; (2) Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [3] надає підтримку дюдям з інвалідністю, особливо тим, хто отримав інвалідність у результаті бойових дій або у інших випадах, спричининених військовим конфліктом; надає медичні послуги, соціальні виплати з гарантованим правом на освіту та працевлаштування; (3) Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [4] визначає пільги для ветеранів війни, учасників бойових дій, а також членів їхніх родин та також зорієнтований на надання соціальних виплат, безкоштовної медичної допомоги, житлових пільг та пенсійних виплат. Важливим та необхідним для захисту прав і свобод осіб, які змушені були залишити домівки через бойові дії, став Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [5], що регулює надання фінансової та соціальної допомоги внутрішньо переміщеним

особам, корегує та контролює право на отримання тимчасового житла, соціальну допомогу, допомогу адміністративних органів через надання своєчасних та позачергових послуг.

Додатково важливо зазначити, що під час воєнного стану в Україні також діють окремі програми, які забезпечують конституційні права і свободи різних категорій населення, включно з військовослужбовцями, внутрішньо переміщеними особами, людьми, які постраждали від воєнного конфлікту, людей з інвалідністю, тощо. Перерахуємо деякі з них, а саме: Програма підтримки внутрішньо переміщених осіб, яка надає щомісячну фінансову допомогу для внутрішньо переміщених осіб. Відповідно до цієї програми внутрішньо переміщені особи отримують соціальні виплати, мають право притендувати на оренду або часткову або повну оплату тимчасового житла. Наступна не менш вагома програма «ЄДопомога», яка базується на основі ініціативи Міністерства соціальної політики України та об'єднує воєдино міжнародну і державну допомогу для людей, які постраждали від російсько-української війни. Також особливу увагу відведено реабілітації та медичній допомозі військовослужбовцям та цивільним, які постраждали в результаті воєнного конлікту, розробляються освітні програми для дітей загиблих військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб, а також програми психологічної підтримки та реабілітації військовослужбовців та членів їхніх родин, формуванню та розвитку мобільних бригад та спеціальних центрів психологічної допомоги для підтримки психічного здоров'я громадян України.

Ці закони та програми мають на меті зменшити негативні наслідки війни для населення та забезпечити громадянам доступ до необхідних ресурсів для виживання та підтримки під час війни.

Отже, правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, яка вміщує важливі для громадян України демократичні права та свободи, а також обмеження, які вводяться додатково Законом України «Про правовий режим воєнного часу» та указом Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затвердженим Верховною Радою України, Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», Законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», а також програмами, зорієнтованих на збереження прав та свобод людини і громадянина під час воєнного стану. Також, ми визначили низку захисту прав і свобод громадян містить перелік прав, які не можуть обмежуватися навіть в період дії воєнного стану та побіжно згадали виключення, за яких можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини. Таким чином, ми можемо зробити висновок, що права та свободи людини мають знаходитися під опікою держави, ініціюватися та підтримуватися, залучатися підтримкою міжнародних організацій для забезпечення прав і свобод найбільш вразливих категорій населення, підняття рівня довіри до влади та життя громадян України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про правовий режим воєнного стану : закон України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : закон України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text
3. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : закон України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text
4. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : закон України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text
5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : закон України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text
6. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
7. Лотюк О. С. Конституційні засади обмеження прав та свобод людини і громадянина у повоєнний період. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2023. № 2. С. 9-15.
8. Моца А.А., Моца В.В. Права людини в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи.* №4(22). 2022. С. 280–291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/1480/1478
9. Права людини і громадянина під час дії воєнного стану [Електронний ресурс]. – Режим доступу:URL: http://legalclinic.nlu.edu.ua/2022/05/06/prava-lyudyny-i-gromadyanyna-pid-chas-diyi-voyennogo-stanu/
10. Романенко І.В. Актуальні питання застосування заходів адміністративного примусу в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* № 3. 2024. С. 151-157 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apnl.dnu.in.ua/3_2024/3_2024.pdf

Оверченко Дарія Олександрівна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ

Розуміння прав людини є важливим аспектом суспільних відносин і основою для демократичного суспільства. Права забезпечують захист особистості, гарантують можливість вільно висловлювати свої переконання, вибирати спосіб життя та відчувати себе захищеним. Проте реалізація прав кожної людини не відбувається у вакуумі – наші дії впливають на інших людей і, відповідно, на їхні права. Тема обмеження прав стала актуальною в умовах зростання індивідуалізму та нових соціальних викликів, які пов'язані з мультикультурним середовищем. Говорячи про те, що "мої права завжди обмежують права іншої людини", потрібно розглянути різні аспекти цієї проблеми, включаючи філософські, юридичні та етичні підходи.

Права людини визначаються як загальні та рівні можливості, що забезпечують індивідуумам умови для задоволення їхніх потреб і розвитку. Однак ці права не існують у вакуумі, вони завжди перебувають у взаємодії з правами інших. Як зазначає П. Рабінович, "права людини – це соціальна спроможність вільно діяти, самостійно обирати вид і міру своєї поведінки" [1, с. 15]. Це означає, що реалізація власних прав може впливати на права інших людей.

Права людини поступово трансформують підходи до усвідомлення важливості кожної особи, підкреслюючи рівну суспільну цінність кожного, яка випливає з вродженої гідності. Однак складність виникає через різну інтерпретацію прав людини в різних регіонах [2, с. 14].

Як вдало зауважує О. Гьоффе: «для того щоб обґрунтувати права, котрі належать людині просто тому, що вона є людиною, необхідно відмовитися від усіх групових, культурних та історично специфічних уявлень про сутність людини. Ці так звані образи людини слід лишити осторонь, щоб сформулювати поняття, яке буде незалежним від будь-яких культурних особливостей і абсолютно універсальним. Проте реалізація такої концепції є вкрай складною, бо при спробі виділити окрему людину завжди існуватимуть характеристики, які не були враховані чи свідомо відкинуті. На противагу цьому, поняття людства виступає повністю всеосяжним. Воно не виключає жодного індивіда за будь-якою ознакою,

а навпаки, інтегрує всіх у якості частини єдиного великого цілого» [3, с. 35]. Також, незважаючи на теоретичну привабливість цієї концепції, потрібно зазначити, що різні культури можуть мати різні уявлення про поняття справедливості, її проявів та способів її регулювання.

Важливим аспектом є, звичайно ж, баланс між індивідуальними правами і колективними інтересами. Як зазначено в дослідженнях Дворкіна Р.М.: «права людини повинні враховувати не лише автономію особи, але й її соціальні зв'язки та обов'язки перед спільнотою» [5]. Це ще раз підкреслює необхідність створення такої ідеальної концепції прав людини, де буде взаємно інтегруватись поняття колективного і індивідуального.

Суть питання полягає в тому, що права однієї людини обмежуються там, де починаються права іншої. Це поняття є фундаментальним для соціальної справедливості. Уявімо, що особа має право на свободу слова. Вона може висловлювати свою думку відкрито, але це право не може бути безмежним, оскільки висловлювання, які принижують гідність інших, є порушенням їхніх прав. Таким чином, право на свободу слова обмежене правом інших на гідність та повагу.

У демократичному суспільстві, баланс між правами індивіда та правами інших є критично важливим. Адже, до слова, право на приватність також має свої межі. Кожен має право на захист своїх особистих даних, але це не означає, що можна ігнорувати законодавство про доступ до інформації у випадках, коли це необхідно для забезпечення безпеки суспільства.

Окрім того, слід враховувати й соціальну відповідальність, адже кожен має діяти так, щоб не порушити права інших. По суті, це означає, що необхідно завжди усвідомлювати наслідки своїх дій і висловлювань. Наприклад, наразі, у соціальних мережах виникає багато ситуації, коли свобода слова перетворюється на мову агресії, ворожнечі та дезінформацією, що якраз таки шкодить правам та інтересам інших осіб. Лише шляхом усвідомлення кожною людиною, що лише ставлячись з повагою до прав інших можливо створити гармонійне демократичне суспільство, де кожен почуватиметься захищено і в безпеці. У сучасному світі, де соціальні мережі і технології кардинально трансформують способи комунікації та взаємодії, важливо постійно переосмислювати наш підхід до прав людини, щоб відповідати новим викликам та вирішенням проблем.

У демократичних державах саме закони забезпечують баланс між різними правами. Вони допомагають уникати зловживання правами й гарантують, що свободи одного не переходять у свавілля [3]. Наприклад, законодавче обмеження на розповсюдження дезінформації захищає громадян від маніпуляцій, навіть якщо це обмежує свободу слова для певних осіб або організацій. Закони, що обмежують права, не лише забороняють порушення прав інших людей, але й гарантують безпеку та захист суспільства в цілому.

Сучасні приклади показують, що взаємне обмеження прав є критично важливим для забезпечення гармонійних взаємин у суспільстві. Наприклад, право на вільне зібрання, яке є основним правом у демократичних країнах, може бути обмеженим, якщо збори становлять небезпеку для громадського порядку або

заважають іншим громадянам. Це підкреслює необхідність взаємного розуміння та компромісу. Або ж наприклад, під час епідемій або надзвичайних ситуацій, держави можуть запроваджувати обмеження на пересування громадян для запобігання поширенню хвороб. Це може включати карантинні заходи або заборону на виїзд з певних територій [6, с. 316].

З цього аналізу виходить, що права людини – це не лише свободи, але й обов'язки, пов'язані з повагою до прав інших. Обмеження прав людини з метою забезпечення прав іншої людини є не обмеженням свободи, а необхідністю для підтримання гармонії в суспільстві. Наше суспільство вимагає взаємної відповідальності і готовності йти на компроміс, щоб кожен міг користуватися своїми правами, не завдаючи шкоди іншим. Лише так ми зможемо побудувати соціально відповідальне суспільство, де права кожної особи шануються і дотримуються.

Найбільш ключову роль у формуванні свідомості щодо прав людини відіграє рівень освіти. Адже, очевидний той факт, що чим більше люди знають про свої права і права інших, тим легше їм віднайти баланс між індивідуальними свободами та колективними інтересами. Освітні програми однозначного можуть допомогти виховати повагу до прав інших і сприяти розвитку відповідального громадянства.

Отже, права людини не існують у вакуумі, і їх реалізація передбачає відповідальність. Важливо усвідомлювати, що власні права завжди обмежені правами інших, і тільки через цей баланс ми можемо створити гармонійне і справедливе суспільство. А саме питання про те, як мої права можуть обмежувати права інших людей, є складним і багатогранним. Тож, як бачимо, що права людини не є явищем абсолютними, вони завжди потребують врахування контексту та взаємодії з правами інших. Сучасна наука підкреслює важливість етичного підходу до формулювання та реалізації прав людини, адже лише через баланс можна досягти справедливості і гармонії в суспільстві.

Таким чином, концепція універсальних прав людини потребує глибшого осмислення та врахування культурних особливостей. Вона повинна бути достатньо гнучкою, щоб адаптуватися до різноманітних соціальних контекстів, при цьому зберігаючи свої основні принципи. Це дозволить забезпечити більш ефективний захист прав людей у глобальному масштабі та сприяти гармонії між різними культурами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рабінович П. Сучасне європейське праворозуміння. Право України. 2006. №3. С. 4–6.
2. Іванків І. Права людства: монографія. Київ: Ваіте, 2020. 158 с.
3. Ткачук А., Ткачук О. Що таке демократія? Знати, розуміти, застосовувати. Посібник для молоді і не тільки. К.: ТОВ «Видавництво «Юстон», 2020. 96 с.
4. Ш. Ґосепата та Ґ. Ломання; пер. з нім. О. Юдіна та Л. Доронічевої. Філософія прав людини. Київ. Ніка-Центр, 2016. 320 с.
5. Дворкін Р. М. Модель правових норм. Філософія права. К., 2007.

6. Бабін Б.В. Права людини та громадянське суспільство. Одеса: Фенікс, 2014. 320 с.

Пагас Анна Едуардівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Халюк Сергій Олександрович,
професор кафедри конституційного права та прав людини НАВС,
доктор юридичних наук, доцент

РАСОВА ДИСКРИМІНАЦІЯ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ, ІСТОРИЧНІ КОРЕНІ ТА СУСПІЛЬНИЙ ВПЛИВ

Расова дискримінація є складним соціальним явищем, яке має глибоке історичне коріння та сучасні прояви. Попри ухвалення численних міжнародних документів та національних законів, проблема нерівності на основі раси залишається актуальною в багатьох країнах світу. Особливе значення має аналіз механізмів боротьби з дискримінацією, які сприяють захисту прав людини та формуванню толерантного суспільства.

Расова дискримінація має давню історію, корені якої сягають колоніальної епохи XVI–XVIII століть. Європейські колонізатори використовували расову ідеологію для виправдання рабства, експлуатації та винищення корінного населення. Наприклад, у США рабство африканців було офіційно закріплене до середини XIX століття, а закони Джима Кроу (1876–1965) узаконювали сегрегацію на основі раси [1].

На міжнародній арені боротьба з расовою дискримінацією розпочалася лише після Другої світової війни, коли світове співтовариство усвідомило наслідки расової ненависті, яка призвела до Голокосту та інших злочинів нацистського режиму.

Міжнародно-правові механізми боротьби з дискримінацією були однією з рушійних сил, які допомогли суспільству почати рух проти расизму. Основу міжнародних зусиль у подоланні расової дискримінації складають такі документи:

1. Загальна декларація прав людини від 1948 року, де в статті 1 проголошує, що "всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах" [2].
2. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 1965 року. Це одна з найперших конвенцій, яка встановила зобов'язання держав

боротися з расизмом, приймати національне законодавство та створювати спеціалізовані інституції [3].

3. Резолюції ООН проти апартеїду. У 1973 році була прийнята Міжнародна конвенція про припинення апартеїду, яка мала на меті ліквідацію расової сегрегації у Південній Африці.

Національні механізми на прикладі України. В Україні правові механізми протидії расовій дискримінації закріплені в:

- Конституції України (стаття 24): Заборона будь-яких форм дискримінації, включаючи расову.
- Законі України "Про засади запобігання та протидії дискримінації": Закон передбачає адміністративну та кримінальну відповідальність за дискримінацію [4].
- Кримінальному кодексі України (стаття 161): Установлює покарання за порушення рівноправності громадян.

Проте, судова практика в Україні демонструє низький рівень звернень за захистом від дискримінації, що пояснюється недостатньою правовою культурою громадян і складнощами доведення расової дискримінації в суді.

Соціальні та економічні наслідки. Расова дискримінація негативно впливає на суспільство в різних проявах та сферах діяльності, на прикладі розглянемо політичну, економічну та культурну сфери:

1. Політична нестабільність проявляється через нерівність за ознакою раси, що сприяє соціальній напрузі, яка в свою чергу може провокувати протести та конфлікти. Як приклад можна назвати рух Політичної нестабільності – Black Lives Matter (BLM) у США (2020). Причиною цьому є смерть Джорджа Флойда, афроамериканця, внаслідок дій поліцейського. Результатом цієї події були масштабні протести по всій країні проти поліцейського насильства та системної расової нерівності. Протести поширилися на інші країни, ставши символом глобальної боротьби з расизмом. Події супроводжувалися не лише мирними демонстраціями, але й епізодами насильства та зіткнень між протестувальниками й правоохоронцями.

2. Економічний розрив трапляється тоді, коли представники расових меншин часто обмежені в доступі до якісної освіти, медицини та працевлаштування, що посилює соціальну нерівність. Візьмемо до прикладу ромів, які в багатьох країнах, зокрема в Румунії, Болгарії, Україні та Словаччині, обмежені в доступі до освіти через дискримінацію та соціальну ізоляцію. За даними Європейського агентства з прав людини (FRA), лише 20% ромських дітей отримують середню освіту, що значно нижче середнього показника по ЄС. Більшість дорослих ромів працює в неформальному секторі економіки або залишається безробітними.

3. Культурна ізоляція. На цей вид нестабільності в суспільстві впливає обмеження інтеграції меншин у суспільстві, що спричиняє утворення «гетто» та перешкоджає міжкультурному обміну. Особливо утворення «гетто» розповсюджене в США, де після Другої світової війни політика «червоних ліній»

(redlining) обмежувала афроамериканців у доступі до житла в благополучних районах, змушуючи їх оселятися в окремих міських районах. Це утворило культурну ізоляцію, що зберігає економічну та соціальну нерівність, а також обмежує інтеграцію цих громад у ширше суспільство.

При цьому, наявні також успішні приклади подолання дискримінації. Одним із яскравих прикладів є подолання апартеїду в Південній Африці. Завдяки міжнародному тиску, внутрішнім реформам і боротьбі активістів, таких як Нельсон Мандела, апартеїд був офіційно скасований у 1994 році. Іншим прикладом є рух за громадянські права у США під керівництвом Мартіна Лютера Кінга, який призвів до прийняття Закону про громадянські права (1964) та Закону про виборчі права (1965).

Узагальнивши вище сказане можна сказати, що расова дискримінація залишається глобальною проблемою, яка потребує комплексного підходу для її вирішення. Ефективна імплементація міжнародних норм, активна участь громадського суспільства та системна правова освіта є ключовими компонентами боротьби з расовою нерівністю. Лише об'єднавши зусилля національних і міжнародних інституцій, можливо створити світ, у якому всі люди мають рівні права та можливості незалежно від раси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Dred Scott v. Sandford, 1857 (історична справа США). URL: https://www.loc.gov/collections/civil-rights-history/articles-and-essays/
2. Загальна декларація прав людини. 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, 1965. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial
4. Про засади запобігання та протидії дискримінації : закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17

Парчевська Олександра Олексіївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІПП
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Міщенко Аліна Володимирівна,
викладач кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор філософії в галузі права

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ (ООН, ОБСЄ) У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Міжнародні організації в першу чергу визначають ідеї загального миру, зміцнення світового порядку, рівноправної співпраці держав, що є сталим розвитком цивілізації. Серед проблем першорядного значення є – захист прав і свобод людини, екосистем, культури і цивілізації, забезпечення стабільного розвитку в державах. Діяльність багатьох міжнародних організацій, насамперед політичного, безпекового та гуманітарного спрямування в які входять ООН та ОБСЄ позначені феноменом «взаємного впливу», що сприяє в результаті втіленню елементів однорідності політичній, соціальній та гуманітарній сферах.

ООН є однією з найбільших впливових міжнародних організацій, що з моменту свого заснування в жовтні 1945 році поставила захист прав людини в центрі своєї діяльності. Слід зазначити, що Україна має статус засновниці ООН та досвід безперервного членства впродовж 69 років. Основою цієї організації є Загальна декларація прав людини 1948 року, прийнята Генеральною Асамблеєю в Паризькому палаці Шайо, яка стала фундаментальним документом у галузі прав людини. Вона встановила базові стандарти прав і свобод, які мають підтримуватися всіма державами-членами.

Серед основних органів ООН особливу роль у захисті прав людини відіграє Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОС), яка під керівництвом Генеральної Асамблеї координує економічну і соціальну діяльність ООН, у тому числі, як зазначено в Статуті, готує «рекомендації з метою поглиблення поваги і дотримання прав людини й основних свобод для всіх». Однак, незважаючи на широкі повноваження і ту важливу роль, яку відіграють у міжнародних відносинах головні органи ООН, основні функції щодо захисту прав людини виконують спеціалізовані правозахисні органи й організації. Таким чином уіверсальні правозахисні органи поділяють на три види:

1) *Постійні органи, що є частиною апарату ООН:* Комісія ООН з прав людини та її експертний орган – Підкомітет по запобіганню дискримінації та захисту прав меншин; Комісія становища жінок, створені в рамках ЕКОСОС для

виконання його повноважень в галузі захисту прав людини; Центр прав людини у справах біженців, який розташований в Женеві.

2) *Органи, створені згідно з міжнародними угодами, укладеними під егідою ООН,* відповідно до цих органів входять: Комітет ООН з прав людини (не плутати з Комісією ООН), Комітет з економічних, соціальних і культурних прав, Комітет з расової дискримінації, Комітет проти катувань

3) *Спеціалізовані установи Організації Об'єднаних Націй.* Сьогодні існує 16 таких організацій. Але далеко не всі ці установи займаються правами людини. Для тих, що здійснюють правозахисну діяльність, вона не є основною, а випливає із загальсоціальної спрямованости їх діяльности і, відповідно, лише доповнює її. До таких установ відносяться насамперед Міжнародна Організація Праці (МОП) і Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО).

Україна протягом всієї своєї історії змушена боротися за свою самостійність, незалежність та суверенітет, з 24 лютого 2024 року розпочалася нова фаза боротьби України за свою територіальну недоторканність.

Особливу увагу ООН приділяє захисту прав у зонах конфліктів, характеризується це тим, що в умовах війни відбуваються безліч порушень, такі як: вбивства мирного населення, сексуальне насильство, катування людей та тварин, насильне звільнення з своїх домівок, тощо.

Наступне це підтримка біженців: УВКБ ООН (Управління Верховного комісара ООН у справах біженців) працює в Україні з 1994 року, та згідно зі своїм мандатом надає послуги захисту та підтримки, щоб допомогти біженцям, внутрішньо переміщеним особам (ВПО), особам, які повернулися після вимушеного переміщення, постраждалим від війни та особам без громадянства отримати доступ до своїх прав та основних послуг і знайти стійкі рішення. Приблизно одна третина українців була вимушена залишити свої домівки, а отже наразі це найбільша криза переміщення людей у світі з часів Другої світової війни. УВКБ ООН є одним з понад 650 організацій і партнерів, які діють в Україні в рамках міжвідомчої гуманітарної допомоги, і воно розширило масштаби та охоплення програм для надання допомоги та послуг якомога ближче до лінії фронту та у відвойованих районах, де проживають люди з високим ступенем вразливості, а також переміщені особи та ті, хто повернувся.

Підтримка ООН у боротьбі з дискримінацією, зокрема гендерною, расовою, етнічною та релігійною.

А також ліквідації катувань і насильства, "звільнені військові розповідають про знущання та катування в російських тюрмах. Крім того, українці повертаються додому у важкому стані - вони мають шалену втрату ваги та потребують медичної допомоги." Загалом в Україні є миротворчі місії ООН що забезпечують безпеку та допомагають у відновленні правопорядку в країнах, які переживають війни чи соціальне потрясіння, але війна, яка триває в Україні, також створила проблеми для майбутньої участі країни в миротворчих операціях ООН. Важливою частиною роботи ООН є реагування на порушення прав людини через спеціальні звіти, резолюції або санкції, які можуть накладатися на державу, що порушують

міжнародні норми.

Воєнний стан загострює вже існуючі гендерні нерівності та ризики, з якими стикаються жінки та дівчата, включаючи ризик сексуального насильства, примусових шлюбів, сексуального рабства та інших видів гендернозумовленої експлуатації. Чоловіки та хлопці також стають жертвами, зокрема через примусове вербування та використання у якості дитячих солдатів, а також вони можуть зазнавати сексуального насильства та тортур [4, с. 804].

Незважаючи на доволі рішучі кроки, які направлені на припинення збройної агресії, спостерігається низька ефективність ООН, це зумовлено тим, що ООН не має правосуб'єктності та суверенітету, її воля залежить від волі учасників, які входять до цієї організації. Ще однією організацією, яка відіграє важливу роль у забезпеченні миру є Організація з безпеки і співробітництва в Європі. Саме ОБСЄ була посередником щодо врегулювання російсько-української війни, яка розпочалася у 2014 році [2, с. 179].

Але широкомасштабне вторгнення рф 24 лютого 2022 року призвело до змін роботи інституції в Україні. Українська дипломатія змогла відновити проєктну діяльність ОБСЄ в Україні, та воно продовжує роботу над своїми проєктами в Україні, станом на березень 2024 року в Україні продовжує діяти понад 30 проєктів ОБСЄ.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) має регіональний характер та є найбільшою організацією, яка займається питанням безпеки саме з правами людини. До механізмів ОБСЄ в рамках мирного врегулювання суперечок належить Валлеттський механізм, який був остаточно сформований у 1992 р. Він використовується ОБСЄ в ситуації, коли сторони значний час не в змозі врегулювати суперечку шляхом прямих консультацій чи переговорів або домовитися про процедуру його врегулювання. Іншим важливим механізмом ОБСЄ з врегулювання конфліктів стає діяльність бюро і місій організації на місцях, а також функціонуванням таких інститутів як Центр із запобігання конфліктів, верховний комісар у справах національних меншин. Та в результаті, основним інструментом стають місії, що направляються до зон конфліктів

Міжнародний захист прав людини є однією з найважливіших галузей суспільства, в рамках якої постійно триває розроблення і прийняття міжнародних угод у сфері захисту прав людини, визначених у всесвітньо визнаних документах, а також виробляються процедурні положення щодо функціонування міжнародних органів. Конвенційним механізмом міжнародного захисту прав людини в системі ООН можна вважати діяльність утворених на підставі міжнародних угод договірних (конвенційних) органів у системі Організації Об'єднаних Націй, що застосовують відповідні несудові (квазісудові) процедури для розгляду скарг чи повідомлень стосовно порушення прав людини (окремих груп прав людини або окремих груп людей). Попри ці труднощі, роль ООН і ОБСЄ в захисті прав людини є беззаперечною. Їхня діяльність сприяє підвищенню обізнаності суспільства про права людини, забезпечує ефективне реагування на кризу та державам удосконалювати свої системи захисту громадян. Міжнародна спільнота продовжує

подавати на ці організації великі надії у боротьбі за справедливість, рівність та гідність для кожного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.uaЛaws/show/254к/96-вр
2. Студентські наукові дискусії поза форматом : матеріали XI Міжнародної наукової конференції (м. Івано-Франківськ, 11 квітня 2024 року). Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила». 2024. 534 с.
3. Україна в міжнародних організаціях : навчально-методичний посібник. Одеса, 2022. 48 с.
4. Халюк С.О. Гендернозумовлене насильство як порушення прав людини в умовах воєнного стану. Актуальні питання у сучасній науці. Серія Право. 2024. № 4(22). С. 800–811.

Пилипченко Вікторія Олегівна,
здобувачка вищої освіти бакалавра ННІ №1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чеханюк Леся Володимирівна,
доцент кафедри конституційного права та прав людини НАВС,
кандидат юридичних наук

ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Свобода пересування є фундаментальним правом людини, гарантованим Конституцією України [1] та міжнародними угодами, такими як Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [2]. Проте, в умовах воєнного стану це право може бути обмежене для забезпечення національної безпеки та суспільного порядку. В Україні такі обмеження стали актуальними після початку повномасштабної агресії росії з лютого 2022 року. Військове командування та військові адміністрації отримують право обмежувати пересування осіб і транспортних засобів, якщо це необхідно для оборони та безпеки держави (ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану») [3].

Чоловікам віком 18-60 років заборонено залишати територію України, за

винятком окремих категорій, таких як моряки, спортсмени або працівники залізниці. Наприклад, уряд ухвалив правила виїзду цих категорій у 2022 році [4]. Основною причиною таких обмежень є мобілізація людських ресурсів для оборони України.

Відповідно до Конституції України (ст. 33), свобода пересування може бути обмежена лише законом [1]. У разі введення воєнного стану, такі обмеження регулюються Указом Президента України, рішеннями військових адміністрацій і постановами Кабінету Міністрів України. Постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1455 визначений Порядок встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан. Визначається, що встановлення особливого режиму здійснюється на підставі указу Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях. Особливий режим встановлюється наказом військового командування разом з військовою адміністрацією (у разі її утворення) [4].

Також необхідно зазначити щодо визначення правового режиму на тимчасово окупованій території України. Відповідно до статей 3 та 13 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» Кабінет Міністрів України постановляє:

- лінією зіткнення між тимчасово окупованою територією та іншою територією України є умовна лінія на поверхні землі, що є межею між тимчасово окупованими російською федерацією територіями, що включені до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії;
- адміністративною межею між тимчасово окупованою територією та іншою територією України є умовна лінія на поверхні землі, що є межею між тимчасово окупованими російською федерацією територіями, що включені до переліку, та іншою територією України, на прилеглих до якої територіях не ведуться бойові дії;
- до населених пунктів на лінії зіткнення належать населені пункти, розташовані на територіях активних бойових дій, включених до переліку;
- під час воєнного стану в Україні в'їзд на тимчасово окуповану російською федерацією територію України та виїзд з неї здійснюються відповідно до Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду [4; 5].

Отже, свобода пересування є фундаментальним правом людини, гарантованим Конституцією України та міжнародними угодами, такими як Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Проте, в умовах воєнного стану це право може бути обмежене для забезпечення національної безпеки та суспільного порядку. В Україні такі обмеження стали актуальними після початку

повномасштабної агресії росії у 2022 році.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст.141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 27.11.2024)
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966 р. Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 27.11.2024)
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради, 2015, № 28, ст.250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 27.11.2024)
4. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1455. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-vstanovlennya-osoblivogo-rezhimu-vyizdu-i-viyizdu-obmezhennya-s1455-291221
5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 26, ст.892. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text

Поважнюк Ксенія Олегівна,
здобувачка вищої освіти бакалавра ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чеханюк Леся Володимирівна,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини НАВС,
кандидат юридичних наук

ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Починаючи з 24 лютого 2022 року і до сьогодні на всій території України триває воєнний стан, який, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», є особливим правовим режимом, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності [2]. Під час воєнного

стану права і свободи людей стають однією з найуразливіших сфер, оскільки держава змушена реагувати на загрози національній безпеці шляхом запровадження деяких обмежень. Водночас, незважаючи на складну ситуацію в країні, міжнародні інституції наголошують на важливості збереження ключових прав. Навіть під час збройного конфлікту, держава має дотримуватись прав людини настільки, наскільки це можливо.

На жаль, значна частина державної території наразі є непідконтрольна Україні і це значно ускладнює умови для забезпечення законності та дотримання конституційних прав та свобод людей. Важливо зрозуміти, як саме забезпечується захист прав під час воєнного стану і які механізми можуть бути задіяні задля гарантування громадянських свобод.

Варто зазначити, що Конституція України передбачає можливість обмеження певних прав і свобод в умовах воєнного стану із обов'язковим зазначенням терміну дії таких обмеження [1]. При цьому важливо наголосити, що Конституція України, як основний гарант забезпечення і захисту прав і свобод громадян, містить перелік прав, які не можуть обмежуватися навіть в період дії воєнного стану. Такий перелік закріплений у 64 статті Конституції України, згідно з якою не можуть бути обмеженні права і свободи, передбаченні 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 статтями Конституції [1]. Зокрема, не може бути обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; не підлягає обмеженню право на захист прав і свобод у суді; на відшкодування коштами держави або органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державної влади тощо. Ці права залишаються в пріоритеті для держави та міжнародної спільноти.

Воєнний стан передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень щодо тимчасового, зумовленого загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2]. Обмежуватися зокрема можуть такі права як свобода пересування, недоторканість житла, вільний вибір місця проживання, проведення мітингів та мирних зборів тощо, однак лише з метою забезпечення національної та громадської безпеки.

Так, наприклад, під час дії правового режиму воєнного стану уповноважені органи мають право забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів, а також та право регулювати роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та засобів масової інформації та забороняти передачу інформації через комп'ютерні мережі. Зазначені обмеження можуть відбуватися виключено в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних

інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану [3].

Однак при цьому Україна зобов'язується дотримуватись міжнародних конвенцій, таких як Європейська конвенція з прав людини, і обмежувати права лише в межах необхідності [4]. Але варто зазначити, що Україна тимчасово не виконує деякі зобов'язання, і це не становить порушення міжнародних договорів. Разом з тим усі свідомі того, що при обмеженні прав людини в умовах воєнного часу надважливо максимально зберігати баланс публічного державного інтересу та поваги до індивідуальних прав людини і громадянина. У цьому контексті обмеження, що запроваджуються, мають залишатися законними й легітимними і, безперечно, бути необхідними в конкретний період [3].

Під час воєнного стану Україна співпрацює з міжнародними організаціями, такими як Організація Об'єднаних Націй, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Рада Європи, Червоний Хрест та інші задля моніторингу та забезпечення прав людини. Особлива увага приділяється захисту прав цивільного населення на окупованих територіях і в зонах бойових дій. Часто разом з іноземними колегами проводиться евакуація мирного населення, щоб запобігти порушень прав людей на окупованих територіях. Проте досі основними аспектами, які потребують захисту є право на життя, захист від катувань і нелюдського поводження, право на особисту недоторканість, особливо для населення в зоні бойових дій та окупації. На жаль, українським державних органам важко контролювати дії окупантів на окупованих територіях, тому держава після деокупації територій приводить слідчо-розшукові дії з метою виявлення усіх злочинів скоєних рф та притягнути до відповідальності винних.

Тема прав людини під час воєнного стану в Україні є надзвичайно актуальною та багатогранною, особливо враховуючи тривалість і масштаб збройного конфлікту з російською федерацією. Введення воєнного стану в Україні обумовлено необхідністю захисту національної безпеки, територіальної цілісності та незалежності держави, водночас воєнний стан передбачає можливість запровадження певних обмежень прав і свобод громадян. Основна дилема полягає у забезпеченні балансу між захистом державного суверенітету та дотриманням прав людини. Україна змушена вживати певні заходи, які можуть тимчасово обмежувати свободу пересування, право на приватність та інші базові права, проте це здійснюється винятково в рамках закону і з чітким визначенням строків таких обмежень, що відповідає як українському законодавству, так і міжнародним стандартам.

Одним із основних викликів у цій сфері є те, що значна частина української території перебуває під окупацією або в зоні активних бойових дій, що суттєво ускладнює можливість забезпечення прав людини та виконання державою своїх обов'язків щодо захисту громадян на цих територіях. Таким чином, навіть у надскладних умовах воєнного стану, Україна прагне забезпечити дотримання прав людини, спираючись на підтримку міжнародних партнерів та зберігаючи рівновагу між захистом державності та правами своїх громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про правовий режим воєнного стану : закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради, 2015, № 28, ст.250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 27.11.2024)
2. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
3. Лепіш Н.Я. Правові наслідки та обмеження в умовах воєнного стану : матеріали наукового семінару «Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану» (23 червня 2022 р.) / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 315 с. С. 136-142.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950 р. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Потапенко Марина Олександрівна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВА НА ЖИТТЯ. ЕВТАНАЗІЯ В КОНТЕКСТІ ПРАВА НА ЖИТТЯ

Кожен має право на життя. Право на життя – одне з основоположних прав людини, гарантоване всіма загальними міжнародними документами з прав людини.

Комітет з прав людини ООН відзначав: «Право на життя – це найвище право, від якого не допускається жодних відступів, навіть у ситуаціях збройних конфліктів та інших надзвичайних ситуаціях, що загрожують життю нації».

Однак в реальності позбавлення життя стається за багатьох різних обставин, що включають випадки як навмисного заподіяння шкоди, так і шкоди, яку можна передбачити та якій можна запобігти. Це може статися внаслідок злочинного насильства та насильства з застосуванням вогнепальної зброї, дорожньо-транспортних пригод і нещасних випадків на виробництві, погіршення стану довкілля та стихійних лих, фізичних і психічних захворювань, поширення небезпечних для життя хвороб, збройних конфліктів, крайніх злиднів, масового голоду та недоїдання.

Держава є основним гарантом прав людини й тому вона повинна забезпечувати дотримання та захист права на життя в країні. Це означає, що представникам держави дозволяється застосовувати летальну зброю лише за надзвичайно вузького переліку обставин, що повинні мати винятковий характер, і лише тоді, коли це абсолютно необхідно; якщо представники держави усвідомлюють, що чиєсь життя перебуває або може перебувати під загрозою, вони зобов'язані зробити все можливе задля захисту такої особи; якщо когось позбавлено життя, держава зобов'язана розслідувати цю справу. Обов'язок держави з захисту життя також включає створення правової бази для забезпечення повної реалізації права на життя, у тому числі шляхом ухвалення нормативно-правових актів для захисту від усіх обґрунтовано передбачуваних загроз, що можуть походити від державних або приватних суб'єктів, а також організацій або державних органів і структур, наділених повноваженнями з захисту права на життя.

Хоча право на життя є одним з основних прав, воно не є абсолютним. Провідні документи з прав людини забороняють свавільне позбавлення життя. Це означає, що в виняткових випадках позбавлення життя не матиме свавільного характеру. Наприклад, у випадках самозахисту або застосування потенційно смертоносної зброї задля забезпечення правопорядку. Однак слід зауважити, що застосування сили за таких обставин має становити крайній захід і бути суворо необхідним для захисту життя від неминучої загрози.

Норми, що захищають право на життя, сформульовані після завершення Другої світової війни, коли міжнародна спільнота вирішила встановити загальний стандарт захисту основоположних прав. У 1948 році прийнята Загальна декларація прав людини. Її стаття 3 зазначає: «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність». Право на життя містять також усі найважливіші міжнародні й регіональні конвенції з прав людини.

Є декілька умов, коли може виникнути загроза права на життя: Затримання і тримання під вартою, пенітенціарні установи (установи виконання покарань) та домашнє насильство.

1) В умовах затримання та тримання під вартою можуть виникнути кілька потенційних загроз праву на життя.

Поліції іноді доводиться застосовувати фізичну силу, щоб затримати людину. Однак поліція має застосовувати фізичну силу лише в тих обсягах, які потрібні для успішного затримання. Застосування надмірної фізичної сили може призвести до смерті затриманої особи.

В умовах позбавлення волі виникає кілька можливих загроз праву на життя. Інколи потрібно застосувати силу, щоб запобігти ситуації, яка загрожує життю в пенітенціарній установі, або для забезпечення порядку. Застосування для цього летальних засобів повинно бути крайнім заходом і відповідати суворим умовам, передбаченим законом. Якщо персонал пенітенціарної установи невиправдано застосував летальні засоби, це може призвести до порушення права на життя. Дізнайтеся більше про застосування сили в пенітенціарних установах.

2) У випадках, коли адміністрація пенітенціарної установи знає або повинна

знати про реальну та безпосередню загрозу життю певної людини, вона має вжити всіх необхідних і достатніх заходів, щоб уникнути цієї небезпеки. У разі смерті ув'язненого адміністрація пенітенціарної установи повинна надати її пояснення, навіть якщо смерть настала не з вини персоналу установи. На відповідні органи покладено обов'язок належним чином розслідувати всі випадки смерті ув'язнених у пенітенціарній установі. Якщо вони цього не роблять, це можна вважати порушенням права на життя.

3) Дуже часто домашнє насильство в близьких стосунках поступово стає дедалі жорстокішим, а в деяких випадках може призвести до побутового вбивства. Якщо державні органи знають або повинні знати про безпосередню та реальну загрозу життю певної особи, вони мають вжити всіх необхідних і достатніх заходів задля уникнення цієї небезпеки, у тому числі надати невідкладну та системну допомогу. Вони також зобов'язані розслідувати всі випадки неприродної смерті та вживати потрібних превентивних заходів. Якщо життя людини опинилося під загрозою внаслідок домашнього насильства, а відповідні органи, як-от поліція або суди, не вжили належних заходів, такі ситуації можуть призвести до порушення права на життя.

Що стосується евтаназії? Термін «евтаназія» походить від грецького «eu» (добре) та «thanatos» (смерть), і відображає ідею «легкої смерті» у контексті закінчення життя. Питання добровільної смерті у системі охорони здоров'я залишається ключовим у дискусії біоетики. Евтаназія — це і вбивство, і самогубство одночасно.

26 лютого 2020 року Другий сенат Конституційного Суду ФРН ухвалив рішення щодо евтаназії. Це стало приводом для поновлення фахової дискусії у питанні обсягу реалізації людиною права на життя, гарантованого ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Юридична позиція КС ФРН щодо права на смерть ґрунтується на загальному праві особистості, поєднаному зі Статтею 1 Німецького Цивільного укладення. Вона включає право людини на самостійну смерть, що передбачає свободу вчинити самогубство, яке обумовлене її розумінням якості життя. Держава і суспільство мають поважати цей вибір як акт самовизначення, що включає право звертатися за допомогою до третіх осіб. Проте, Стаття 217 КК ФРН забороняє пропаганду самогубств, що ускладнює можливість особи користуватися допомогою.

Питання евтаназії регулюється по-різному: у Нідерландах, Бельгії та Люксембурзі евтаназія повністю легалізована, у Франції, Ізраїлі та Південній Кореї допускається пасивна форма. У США активна евтаназія дозволена в кількох штатах, а пасивна – практикується відповідно до загального законодавства. Окремі країни, як-от Німеччина, Іспанія та Данія, категорично заперечують право на смерть і передбачають кримінальну відповідальність за його реалізацію.

Тому підсумовуючи, право на життя є основоположним правом, закріпленим у міжнародних документах, таких як Загальна декларація прав людини та інші важливі конвенції. Це право розглядається як абсолютне і захищається за будь-яких обставин, що підкреслює його непорушність навіть у ситуаціях збройних

конфліктів та надзвичайних станів. Однак на практиці право на життя піддається загрозам через різноманітні фактори, включаючи злочинне насильство, аварії, хвороби та інші обставини, що вимагає активної ролі держави в його захисті. Держава повинна забезпечувати законодавчий захист цього права та обмежувати застосування смертельної сили лише в крайньому випадку, коли це єдиний спосіб захистити життя.

Водночас питання евтаназії та право на смерть викликають жваві юридичні та етичні дискусії, зокрема щодо меж реалізації особистої свободи і самовизначення. Хоча право на життя захищене міжнародним правом, деякі країни дозволяють евтаназію як прояв особистого вибору, тоді як інші повністю забороняють її. Юридичні позиції щодо цього питання різняться, і зокрема в Європі дедалі частіше визнається право людини на самостійну смерть у певних умовах. Відтак, міжнародні правові норми повинні знайти баланс між захистом права на життя та повагою до права на гідне завершення життя, що є частиною особистісної автономії та свободи вибору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Міжнародний Пакт про громадянські та політичні права URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
3. Другий протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, спрямований на скасування смертної кари URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_187#Text
4. Загальна Декларація прав людини URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Конституція України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4247
6. Рішення в справі № 1-33/99 (щодо смертної кари) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text
7. Довідник із застосування статті 2 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_2_ukr
8. Зауваження загального порядку Комітету ООН з прав людини №6: стаття 6 (право на життя) URL: https://www.refworld.org/legal/general/hrc/1982/en/32185
9. Зауваження загального порядку Комітету ООН з прав людини №36: стаття 6 (право на життя) URL: https://www.refworld.org/legal/general/hrc/1982/en/32185
10. Що таке евтаназія. URL: https://c4u.org.ua/media/articles/2379

11. Евтаназія у правовому вимірі. URL:https://www.echr.com.ua/evtanaziya-u-pravovomu-vimiri-chi-maye-lyudina-pravo-na-samoviznachennya-shlyaxom-smerti

Радіонова Валерія Іванівна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ГАРАНТІЇ СВОБОДИ ТА СПРАВЕДЛИВОСТІ В СУЧАСНОМУ ПРАВОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Свобода та справедливість – основоположні принципи, на яких базуються конституції всіх держав. Ці постулати визначають ступінь розвитку правової системи та її здатність гарантувати основні права і свободи громадян. Як основний закон держави, Конституція є головним інструментом забезпечення цих цінностей, встановлюючи не лише засади правопорядку, а й гарантії для кожної людини. Однак у сучасному швидко-мінливому середовищі технологій, глобалізації та політичних процесів виникають нові виклики ефективності правового захисту. Технологічні інновації, нові форми управління та мінливі політичні ситуації створюють неоднозначні умови для захисту прав людини, часто вимагаючи балансу між безпекою та свободою особистості. Конституції стикаються з низкою проблем, коли йдеться про захист прав особистості, а також про необхідність адекватно реагувати на нові загрози, які можуть порушити ці права. Зокрема, конфлікт між правом на особисту недоторканність і безпекою держави ставить під питання межі допустимих обмежень у правовій системі. Соціальна нерівність, економічні та політичні зміни також ставлять перед конституційною владою завдання забезпечити рівність перед законом і доступ до правосуддя для всіх громадян. Усі ці чинники вимагають наявності правової системи, здатної гнучко адаптуватися до нових обставин і при цьому обстоювати основні принципи свободи та справедливості.

Одним з основних викликів, що стоять перед правовою системою, є питання забезпечення цифрових прав і свобод в епоху стрімкого розвитку інформаційних технологій. Такі питання, як захист персональних даних, кібербезпека та боротьба з кіберзлочинністю, стають дедалі актуальнішими в умовах глобалізації та цифровізації. Як зазначається в багатьох дослідженнях, «цифрові технології та

мережі суттєво змінюють традиційний підхід до захисту прав людини, і сучасне суспільство потребує нових механізмів забезпечення безпеки та конфіденційності в інформаційному середовищі» [1, с. 17]. Тому необхідно розробити нові правила, які б не обмежували основні права та свободи громадян у цифровому просторі, але ефективно захищали їхні інтереси.

Не менш важливим аспектом є аналіз того, як поточні глобальні кризи, такі як пандемія COVID-19, впливають на гарантії свободи та справедливості. Введення карантинних обмежень, що обмежують права і свободи громадян з метою боротьби з пандемією, викликало низку правових та етичних питань. Зокрема, було обмежено низку прав, пов'язаних із мобільністю та доступом до медичних послуг, що порушує питання щодо балансу між необхідністю захисту здоров'я населення та захистом прав особистості. У зв'язку з цим важливо розглянути, яким чином правова система може забезпечити баланс між суспільними інтересами та індивідуальними правами людини, і чи є в ній необхідні механізми, що гарантують захист прав кожної людини під час кризи. Як зазначається в дослідженні, «пандемія оголила слабкості багатьох правових систем і змусила уряди запровадити обмеження, які безпосередньо зачіпають основні права людини» [2, с. 25]. У цьому контексті також важливо відзначити глобалізацію та її вплив на правові системи. В умовах глобалізації національні правові системи дедалі більше взаємодіють із міжнародними нормами та стандартами у сфері прав людини. Одним із головних завдань є вивчення того, як інтеграція міжнародних стандартів впливає на гарантії прав і свобод у різних країнах. Глобалізація дає змогу створювати загальні механізми захисту прав людини, але водночас породжує нові проблеми, пов'язані з національними інтересами, культурними особливостями та політичними режимами. Як зазначається в багатьох дослідженнях, «глобалізація створює нові проблеми для правових систем. Це пов'язано з тим, що міжнародні норми часто суперечать національним законам і можуть призвести до порушень прав людини» [3, с. 30].

Ще одне важливе питання – забезпечення справедливості в умовах соціальної та економічної нерівності. У сучасних суспільствах зростає нерівність у доступі до ресурсів, що може вплинути на здатність громадян здійснювати свої права. У цьому контексті важливо розглянути, як правова система може забезпечити справедливість для всіх громадян, особливо в умовах економічної та соціальної нерівності. Зокрема, в ньому наголошується, що «правові системи повинні не тільки гарантувати рівність перед законом, а й де-факто забезпечувати рівні можливості для всіх громадян, особливо в умовах соціальної та економічної нерівності» [4, с. 45].

Перспектива вдосконалення правових механізмів, що гарантують свободу і справедливість, пов'язана з необхідністю адаптації наявних правових інструментів до нових обставин. У цій статті розглядається, як правові системи можуть розвиватися в умовах постійних змін, зокрема, шляхом упровадження нових технологій, що гарантують права людини, вдосконалення судової системи та інтеграції міжнародних стандартів у сфері прав людини в національне

законодавство. Зокрема, важливо звернути увагу на те, як створення нових міжнародних інститутів і правових інструментів, таких як цифрові договори та угоди, може сприяти зміцненню гарантій свободи та правосуддя на глобальному рівні. Як зазначається в одному з досліджень, «сучасний технологічний прогрес вимагає швидкої адаптації правових систем для ефективного захисту основоположних прав людини в нових умовах» [5, с. 6]. Тому метою цієї роботи є не тільки аналіз наявних проблем у сфері гарантій свободи та справедливості, а й визначення шляхів їхнього поліпшення. Це включає в себе оцінку того, як нові технології, глобалізація і соціальні зміни можуть вплинути на правові системи і як відповідні механізми можуть бути адаптовані для забезпечення прав і свобод людини у світі, що швидко змінюється.

Отже, варто підкреслити, що гарантії свободи та справедливості в сучасному правовому суспільстві є одними з найважливіших і найскладніших аспектів, що визначають рівень розвитку правової системи будь-якої країни. В умовах глобалізації, технологічних інновацій та соціальних трансформацій ці гарантії стикаються з новими викликами, що вимагають швидкої адаптації правових механізмів для забезпечення належного захисту прав людини. Одним із найбільш важливих аспектів є розвиток цифрових технологій. Цифрові технології, з одного боку, відкривають нові можливості для захисту прав і свобод, а з іншого - створюють нові загрози, зокрема, у сфері недоторканності приватного життя та кібербезпеки. З цієї причини правові системи мають бути достатньо гнучкими, щоб швидко реагувати на нові виклики, що виникають у світі інформаційних технологій. Особливу увагу необхідно приділити забезпеченню належного захисту персональних даних, які в умовах цифровізації зазнають значних маніпуляцій і зловживань. Варто також зазначити, що пандемія COVID-19 продемонструвала гарантії прав людини в кризових ситуаціях. Багато прав було обмежено на підставі надзвичайних заходів, що підкреслює важливість знаходження балансу між свободою та безпекою, особливо щодо заходів боротьби з епідеміями та іншими лихами. У таких кризових ситуаціях права людини можуть бути серйозно обмежені, що ставить питання про ефективність правової системи в кризових ситуаціях. Не менш важливими є питання соціальної справедливості. Нерівність у доступі до ресурсів, обмеження соціальних прав певних груп та нерівність перед законом потребують удосконалення правової системи, щоб забезпечити реальний доступ до правосуддя та рівні можливості для всіх громадян.

Важливим кроком на шляху до забезпечення свободи та справедливості є вдосконалення національного законодавства відповідно до міжнародних стандартів у сфері прав людини. Зокрема, Конституція України є основним документом, що гарантує права і свободи громадян, і потребує постійної адаптації до змін, які відбуваються в суспільстві. Стаття 3 Конституції України проголошує, що «людина, її права і свободи є найвищою соціальною цінністю», і підкреслює важливість захисту основних прав людини за будь-яких обставин. Водночас стаття 21 Конституції проголошує, що «всі люди вільні і рівні у своїй гідності та правах», що є підґрунтям для розуміння та реалізації принципів рівності перед законом і

правосуддям.

З огляду на нові виклики, такі як цифровізація, глобалізація, зміни в політичній обстановці та кризи, правова система має бути готова реагувати на ці зміни. Розробка ефективних механізмів захисту прав людини та забезпечення балансу між свободою, безпекою та правосуддям необхідні для побудови справедливого та рівноправного суспільства. Тому актуальність цієї теми залишається високою, і важливо продовжувати вдосконалювати правові інструменти, щоб вони могли ефективно реагувати на нові виклики та забезпечувати захист прав і свобод усіх громадян у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Іванов І. І. (2021). Цифрові технології та права людини в сучасному світі. Київ: Видавництво “Юридична думка”. С. 17.

3. Петрова А. О. Права людини в умовах пандемії COVID-19. Журнал міжнародного права. 2022. С. 25.

4. Дмитренко В. Л. Глобалізація та правові системи: міжнародні стандарти і національні закони. Видавництво “Право та суспільство”, 2020. С. 30.

5. Андрєєв П. В. Соціальна справедливість та права людини в сучасному суспільстві. Право і політика, 2023. С. 45.

6. Сидоренко О. М. Технології та право: адаптація правових систем до нових викликів. Журнал правових інновацій. 2024. С. 6.

Разумний Іван Володимирович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ТА СВОБОДИ В МЕДІА-ПРОСТОРІ

Свобода вираження поглядів є однією з головних засад вільної, плюралістичної та демократичної країни. У статті 34 Конституції України зазначено "Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір." Тобто Конституція є гарантом права на свободу вираження думки.

Кожен має право поширювати свої думки та ідеї, а також ділитися інформацією в будь-якій формі. У сфері прав людини це називається свободою вираження поглядів. Вона забороняє державі та іншим членам суспільства вдаватися до цензури і її можна обмежувати лише з вельми серйозних причин.

Свобода вираження поглядів є важливим правом людини, без якого суспільство не може бути демократичним. Це право забезпечує вільний обмін ідеями, думками та інформацією, що дозволяє членам суспільства формувати власну думку щодо важливих суспільних питань. Свобода вираження поглядів робить можливими публічні дискусії та сприяє роботі вільної та незалежної преси, усвідомленій громадянській активності та прозорому функціонуванню держави.

Загалом свобода вираження думки є однією з основних концепцій демократії. Історично першою такою концепцією та формою її практичного втілення була класична ліберальна демократія. Головна ідея лібералізму — ідея індивідуальної свободи. У зв'язку з цим ліберальна демократія на перший план ставить громадянську свободу, яка ґрунтується на реалізації особистих прав і свобод індивіда, зокрема і права на свободу ідей. Одними з головних інститутів ліберальної демократії є свобода самовираження. Громадяни мають право безкарно висловлювати свої думки, зокрема, критикувати владу, політичну систему, суспільно-економічний лад і переважну ідеологію. Доступ до альтернативних і незалежних джерел інформації. Громадяни мають право шукати та отримувати інформацію від інших громадян, з книг, ЗМІ тощо. Альтернативні джерела інформації повинні існувати, бути доступні і не підконтрольні будь-якій політичній групі.

Право на свободу вираження поглядів є широким, але не абсолютним, і може обмежуватися. Це стається тоді, коли свобода вираження поглядів однієї людини порушує права іншої людини або цінності суспільства загалом. У подібних ситуаціях держава може законно обмежити вираження поглядів, які завдають шкоди, або покарати за них. Прикладами цього є порушення недоторканності приватного життя, наклеп, мова ворожнечі, непристойність, порушення громадського порядку, національної безпеки, таємниці інформації, комерційної таємниці чи авторських прав.

Будь-які заходи, які обмежують свободу вираження поглядів, мають бути закріплені в законодавстві, можуть застосовуватися лише з поважних причин (виходячи з законної мети) й мають бути винятком у конкретній ситуації.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод прийнята відповідно до Загальної декларації прав людини з метою додержання країнами-підписантами (учасниками Ради Європи) та забезпечення на своїй території прав та основоположних свобод людини. Стаття 10 цієї Конвенції стосується свободи вираження поглядів, тобто всі країни-учасники Ради Європи визнають свободу ідей та думок осіб як один з найголовніших засад демократичних країн.

Медіа мають особливі права, свободи та обов’язки, оскільки виконують особливу функцію громадського контролю в демократичному суспільстві. На медіа покладено виконання значущої ролі: інформування суспільства з важливих для нього питань і створення майданчиків для публічних дебатів, аналізу та контролю. Саме внаслідок виконання цієї ролі незалежні та якісні медіа вважаються громадськими контролерами в кожному демократичному суспільстві. Медіа працюють на благо всього суспільства, інформуючи громадськість і гарантуючи, що вона може контролювати роботу уряду, політиків та інших людей, які відіграють важливу роль у суспільстві. Саме тому їм надано більше свободи та захисту. Громадськість має право отримувати інформацію з питань, що становлять суспільний інтерес. Це є невід'ємною частиною участі суспільства в справах держави. Як приклади, повідомлення про те, як міністр зловживав своїми повноваженнями, впливаючи на результати державних тендерів, висвітлення напруги у відносинах між різними етнічними чи релігійними групами в суспільстві або критика недоліків розслідування поліцією справи про вбивство чи корупцію, очевидно, стосуються питань, що становлять суспільний інтерес.

Журналісти користуються найвищим рівнем захисту під час висвітлення питань, що становлять суспільний інтерес. Це означає, що їм надано більше свободи щодо критики та оприлюднення інформації, яка в іншому разі могла б порушити права інших людей. Навіть у цих випадках свобода преси теж не є безмежною, але свобода розсуду щодо будь-яких її обмежень повинна бути вкрай вузькою. Такий захист супроводжується обов’язками та відповідальністю. Вони звуться стандартом професійної поведінки, і медіа повинні його дотримуватися.

Журналісти повинні чітко відмежовувати новини від поглядів, які вони висловлюють. Це важливо для того, щоб читач міг сформувати власну думку щодо тієї чи іншої теми.

Новини містять факти та дані, які можна перевірити. Отже, випуск новин повинен бути правдивим, а подана інформація має бути перевіреною та підтвердженою доказами.

Погляди – це вираження думок, ідей, переконань чи оціночних суджень медіакомпаній, видавців чи журналістів. Наприклад, погляди можуть мати форму коментарів до загальних ідей або відгуків щодо новин, які стосуються реальних подій.

Погляди завжди суб'єктивні, тому перевірити їхню правдивість і точність неможна. Однак це не означає, що критичні погляди щодо певної людини не повинні мати жодної фактичної основи. Погляди, які не мають певного фактичного підґрунтя, можна вважати перебільшеними та такими, що виходять за межі свободи висловлення думок.

Те, наскільки фактичне обґрунтування є достатнім, залежить від суворості звинувачень і має оцінюватись окремо в кожному інциденті. Однак, чим серйознішим і конкретнішим є звинувачення, тим точнішим та надійнішим має бути його фактичне підґрунтя.

Однією з великих загроз та проблем яку несуть абсолютна свобода медіа є пропаганда. Найефективніше поширюють інформацію для маніпулювання індивідуальною свідомістю реципієнта й масовою свідомістю аудиторії ЗМІ. В Україні виділено окремий закон щодо медіа, в якому і зазначено головні засади та принципи діяльності, функції, та зокрема встановлюються причини обмеження свободи медіа, адже не завжди повна воля для медіа має корисний вклад в розвиток держави загалом. Особливо під час російсько-української війни багато медіа використовують та поширюють інформацію, яка може нести небезпеку для національної безпеки України, а також певною мірою деякі медіа сприяють ворожій пропаганді. Наприклад після початку повномасштабного вторгнення росії велика кількість проросійських засобів масової інформації на території України було заблоковано у зв'язку з наявність в цих медіа пропаганди проти України, її влади та збройних сил. В Законі України "Про медіа" в статті 4 зазначено "Діяльність у сфері медіа ґрунтується на принципах свободи вираження поглядів і переконань, свободи поширення, обміну та отримання інформації, свободи діяльності суб'єктів у сфері медіа, у тому числі вільного визначення змісту інформації, свободи господарської діяльності у сфері медіа, гарантованості права на інформацію, відкритості та доступності інформації, достовірності і повноти інформації, правомірності одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, захищеності особи від втручання в її особисте та сімейне життя. Будь-які обмеження зазначених свобод, у тому числі при прийнятті державними органами, органами місцевого самоврядування рішень, які забороняють або обмежують розповсюдження будь-якого медіа на території України, рішень про зупинення, анулювання або відмову у видачі ліцензій, про відмову у реєстрації суб'єкта у сфері медіа, можуть бути встановлені та застосовані лише на підставі закону, якщо це є необхідним у демократичному суспільстві, а відповідне обмеження є пропорційним (ненадмірним) щодо поставленої мети.

Обмеження зазначених свобод може здійснюватися лише в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. При впровадженні обмежень у сфері медіа державні органи, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи застосовують практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Для будь-якої демократичної країни важливими засадами є свобода вираження думки та свобода медіа. Ці концепції закріплені у міжнародних договорах, Конституціях та законах демократичних країн. Плюралізм мас-медіа дуже важливий для різнобічного розвитку та участі громадянського суспільства в управлінні країни. Звичайно, свобода медіа має контролюватися та не суперечити місцевим законам країн. Поширювання в медіа неправдивої інформації або пропаганди несе загрозу для країн та суспільства та має каратися не лише на загальнонаціональному рівна, а й на міжнародній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996. https://www.president.gov.ua/documents/constitution
2. Путівник з прав людини: Права людини і громадянська освіта https://www.rights.in.ua/themes/freedom-of-expression-media/freedom-of-expression/what-is-freedom-of-expression
3. Про медіа : закон України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text
4. Європейська Конвенція з прав людини 04.11.1950 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Рибалка Анна Юріївна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У ЗАХИСТІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Конституційний Суд України відіграє вирішальну роль у забезпеченні верховенства Конституції та захисті конституційності законодавчих актів. Однак, питання ефективності виконання його рішень та впливу цих рішень на правову систему країни залишаються актуальними. Через це виникають складнощі у внесенні необхідних законодавчих змін та запобіганні прийняттю неконституційних актів.

Згідно із статтею 1 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136-VIII [2], КСУ функціонує як орган конституційної юрисдикції, забезпечуючи верховенство Конституції, вирішує питання про відповідність Конституції законам та іншим актам, в передбачених Конституцією випадках, а також здійснює офіційне тлумачення Конституції. При розгляді конституційної скарги Суд оцінює відповідність закону, застосованого судом, Конституції, і може визнати його конституційним або неконституційним в залежності від результатів розгляду скарги. Згідно із статтею 91 цього ж Закону, закони або їх положення, визнані неконституційними, втрачають чинність від дня ухвалення відповідного рішення Судом, якщо інше не передбачено рішенням [3, с. 67].

КСУ має можливість встановлювати обмеження на законодавчу діяльність Верховної Ради, як це вказано у Рішенні КСУ від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016 [3], за яким закони чи їх положення, визнані неконституційними, не можуть бути прийняті в аналогічній редакції. Такі обмеження запобігають прийняттю завідомо неконституційних актів та повторному зверненню до Суду. Найважливіший вплив на законодавство має здатність КСУ через свої рішення ініціювати законодавчі зміни та встановлювати обов’язкові вимоги до актів, які мають бути прийняті. Це

підтверджується другою частиною статті 150 Конституції України, за якою рішення Суду є остаточними і обов’язковими [1].

Втім, у законодавстві не визначено чіткого механізму виконання рішень Суду. Верховна Рада зобов’язана приймати відповідні закони для усунення прогалин, виявлених внаслідок рішень КСУ, як зазначено у Рішенні від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 [4]. Наприклад, у Рішенні КСУ від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019 визнано неконституційними деякі положення щодо соціального захисту постраждалих від Чорнобильської катастрофи, що призвело до змін у пенсійному обчисленні згідно з Постановою Кабінету Міністрів № 543 від 26 червня 2019 року [5]. У рішенні від 5 червня 2019 року № 3-р(I)/2019 зазначено, що Національне антикорупційне бюро має право подавати позови про визнання недійсними угод, яке підтверджено Законом від 2 жовтня 2019 року № 140–IX [6].

У рішенні від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, ухваленому за конституційною скаргою В.М. Глущенка щодо відповідності Конституції України положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України, встановлено, що зазначені положення не відповідають Конституції [7]. Це стосується неможливості окремого апеляційного оскарження ухвали про продовження терміну тримання під вартою, виданої в рамках судового розгляду в суді першої інстанції. Зобов'язання покладено на Верховну Раду України привести нормативне регулювання у відповідність із Конституцією і зазначеним рішенням. На виконання цього рішення, 25 жовтня 2019 року у Верховній Раді України було зареєстровано проект Закону України про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення реалізації рішення Конституційного Суду стосовно оскарження ухвали про продовження тримання під вартою (реєстр. № 2315) з метою внесення змін до закону згідно з рішенням КСУ.

Отже, один із методів удосконалення законодавства включає пряме стимулювання нормотворчої роботи відповідних органів, що націлене як на вирішення виявлених розбіжностей внаслідок визнання акта неконституційним, так і на його вдосконалення на основі рішення КСУ.

Засоби впливу КСУ на національне законодавство та підтримка верховенства Конституції України включають:

– «негативну», «скасовуючу» правотворчість КСУ, яка дозволяє вилучати з законодавства норми, що суперечать або не відповідають Конституції;

– встановлення обмежень на повторне введення правового регулювання,

визнане КСУ неконституційним, запобігаючи таким чином прийняттю в майбутньому актів, які вже визнані невідповідними, а також уникненню повторного звернення до КСУ для визнання акта неконституційним;

– стимуляцію законотворчої діяльності, спрямовану на усунення прогалин, викликаних визнанням акта неконституційним, та його вдосконалення відповідно до рішення КСУ.

Конституційна скарга дає можливість особам безпосередньо впливати на процес, який не тільки сприятиме вирішенню їхнього особистого правового спору, але й буде мати довгострокові наслідки для всієї правової системи, сприяючи її неперервному вдосконаленню та ефективності.

Отже, КСУ відіграє важливу роль у захисті прав та свобод громадян, забезпечуючи дотримання конституційності в законодавчій діяльності та судовому застосуванні законів. Його компетенція розглядати конституційні скарги надає громадянам безпосередній механізм захисту своїх прав, що значно впливає на правову систему країни. Завдяки цьому, Суд не тільки виконує "негативну" правотворчість, скасовуючи неконституційні положення, але й активно стимулює законодавчі зміни, що сприяють усуненню правових прогалин і вдосконаленню національного законодавства. Проте, відсутність чіткого механізму виконання рішень КСУ залишає проблему повноцінної реалізації цих рішень, що потребує подальшого розвитку законодавства в цьому напрямку.

Таким чином, КСУ є ключовим інструментом у захисті конституційних прав та свобод в Україні, однак ефективність його впливу на правову систему значною мірою залежить від вдосконалення законодавчих процедур, що забезпечують виконання його рішень. Розвиток чіткого механізму виконання рішень Суду є критично важливим для забезпечення неперервного покращення законодавства та гарантії прав громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про Конституційний Суд України: закон України від 13.07.2017. URL. : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text

3. Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п’ятої статті 141 Закону

України «Про судоустрій і статус суддів» та положень пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» (справа про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-16#Text

4. Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про чинність Закону України «Про Рахункову палату», офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00#Text

5. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України за конституційними скаргами Скрипки Анатолія Володимировича та Бобиря Олексія Яковича щодо відповідності [...] Рішення Конституційного суду України від 25.04.2019 № 1-р(II)/2019.URL : Рішення Другого сенату Конституційного Суду України за конституційними скаргами Скрипки Анатолія Володимировича та Бобиря Олексія Яковича щодо відповідності [...] Рішення Конституційного суду України від 25.04.2019 № 1-р(II)/2019. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-19#Text

6. Рішення Першого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою товариства з обмеженою відповідальністю "МЕТРО КЕШ ЕНД КЕРІ УКРАЇНА" [...] Рішення Конституційного суду України від 05.06.2019 № 3-р(I)/2019.URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va03p710-19#Text

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Глущенка Віктора Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) [...] Рішення Конституційного суду України від 13.06.2019 № 4-р/2019. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19#Text

Романенко Людмила Миколаївна,
т.в.о. завідувача кафедри конституційного права ННІПП НАВС, кандидат юридичних наук

ІСТОРІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ Є ІСТОРІЄЮ БОРОТЬБИ

Твердження того, що «історія прав людини є історією боротьби» є надзвичайно актуальним, оскільки права людини ніколи не були подаровані чи надані автоматично чи можливо завжди належали людині. Всі належні права людина отримала через власні переконання та через власну боротьбу та протидію дискримінації, нерівності, соціальній несправедливості, політичному гнобленню та економічній експлуатації. Ця боротьба охоплює різні історичні епохи, географічні регіони та соціальні контексти.

Основними етапами боротьби за права людини є Античність і зародження ідеї прав людини. В цей період зароджувались основи правової думки, яка визнавала гідність людини. Наприклад, у Древній Греції та Римі існували перші уявлення про природні права. Проте ці права обмежувались привілейованими класами, а раби та жінки залишалися поза правовим полем. Уже тоді відбувалась боротьба низьких соціальних верств за визнання базових прав.

Так, вперше у 13 ст. король Англії був змушений прийняти Велику Хартію Свобод – «Магна карта», котра обмежувала владу короля й встановлювала захист прав аристократії від влади короля: зокрема, мова йшла про заборону свавільного арешту, захист власності та інші права. Поступово, такі заборони почали виникати в інших країнах. При цьому влада правителя над іншими залишалася безмежною. Хартія «Magna Carta» (1215) у той час стала важливим документом у боротьбі за обмеження абсолютної влади монарха в Англії та в подальшому визначила права людини які не можуть бути безпідставно обмежені владою чи монархією Цей документ забезпечив початкові права для шляхти та поступово став основою ширших свобод.

Поступово такі рухи почали з’являтись і в інших країнах, на підставі того, що багатші намагалися дійти згоди з правителем. Це пізніше стало підґрунтям до розуміння держави, як суспільного договору між громадянами та правителем.

До прикладу Іспанські літописці, як етап формування прав людини, згадують текст присяги членів парламенту Арагонському королю, датуючи його XIII-XIV сторіччям, що звучав приблизно так: *«Ми, які не гірше за тебе, присягаємо тобі, який не кращий за нас, що визнаватимемо тебе своїм королем, якщо ти будеш дотримуватися наших привілеїв та свобод, а якщо ні, то ні».* І це не просто закон. Це своєрідний контракт влади з суспільством що є суспільним договором. Згодом його теоретично обґрунтують вчені XVII-XVIII століть, такі як Томас Гобс, Жан-Жак Руссо та інші.

В епоху Просвітництва і концепції природних прав у XVIII столітті ідеї природного права та суспільного договору стали основою революційних змін.

Боротьба за права людини також проявилась у таких подіях як Американська революція (1776) і проголошення незалежності США, яка включала «Декларацію незалежності» з ідеєю рівності людей та Французька революція (1789) і прийняття «Декларації прав людини і громадянина». Це стало яскравим прикладом боротьби проти абсолютної монархії та нерівності.

Варто звернути особливу увагу на боротьбу за скасування рабства та, взагалі, проти рабства у XIX столітті. Аболіціоністські рухи в США, Британії та інших країнах призвели до скасування рабства. У США це сталось у 1865 році. Боротьба проти рабства стала однією з наймасштабніших битв за визнання людської гідності.

У XX столітті на арену вийшла боротьба проти тоталітаризму і утвердження міжнародного права. Перша та Друга світові війни цього періоду стали каталізатором для визнання важливості універсальних прав. У 1948 році була прийнята Загальна декларація прав людини, яка стала основою сучасного розуміння прав. Боротьба проти колоніалізму, расової дискримінації (наприклад, апартеїд у ПАР) та гендерної нерівності була ключовими питаннями цього періоду.

У XXI столітті боротьба за права людини триває. У часи сучасності боротьба за рівність і нові виклики спостерігаємо за такими напрямками як: рухи за гендерну рівність та права ЛГБТ-спільнот, боротьба за екологічні права як складову прав людини, захист прав біженців, мігрантів та національних меншин, спротив авторитарним режимам та захист свободи слова.

Не варто також забувати про права глобального розвитку цифрових технологій та медицини, які вже підштовхують людей на боротьбу щодо захисту права на особисті дані, захист права на приватне та сімейне життя, недоторканість індивідуальних даних. Розвиток медицини потребує захисту на медичну таємницю, недоторканість індивідуальних даних в питанні клонування чи посягання на генетичні дані людини та на отримання права на евтаназію та інше.

Отже, історія прав людини є історією боротьби, бо вони завжди виборювались у протистоянні соціальним, політичним та економічним нерівностям. Цей процес є динамічним та беззупинним, так як розвиток науки та людства потребує постійного розвитку прав людини, і кожне покоління вносить свій невід’ємний та цінний вклад у розширення меж людської свободи та гідності.

Русецька Ліза Іванівна,
здобувачка вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Сьох Катерина Ярославівна,
завідувач кафедри конституційного права
та прав людини НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

СВОБОДА ДУМКИ І СЛОВА ЯК ОСНОВА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Свобода думки і слова є фундаментальними правами, що гарантуються кожній людині незалежно від її статі, національності чи соціального статусу. Вони закріплені в багатьох міжнародних правових документах, зокрема у Загальній декларації прав людини та Конституції України. У контексті гендерної рівності ці свободи стають не лише основою для захисту прав жінок та чоловіків, але й інструментом, який дозволяє трансформувати суспільство та змінювати стереотипи, що століттями обмежували можливості жінок.

У національному законодавстві України поняття «ґендерна рівність» офіційно закріплено в статті 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року № 2866-IV, що визначає рівні права та можливості для осіб різних статей. Однак термін «ґендер» як такий у законодавстві не використовується, замість нього застосовуються поняття «стать» та похідні, як-от «дискримінація за ознакою статі» чи «насильство за ознакою статі» [1, с. 176]. Ця законодавча особливість має важливий зв’язок із темою свободи думки і слова, оскільки саме через свободу публічного висловлювання та формування вільних поглядів можна сприяти переосмисленню понять «ґендер» і «стать» у суспільному та юридичному дискурсах. Свобода думки дозволяє кожній людині ставити під сумнів усталені підходи до трактування рівності, а свобода слова – озвучувати потребу в актуалізації термінології, яка більш точно відображає сучасні виклики та тенденції.

Коли закінчилася Друга світова війна Організація Об’єднаних Націй розпочала активне просування прав людини, поставивши заборону дискримінації в центр глобальних ініціатив. У фундаментальних документах, таких як Хартія ООН, Загальна декларація прав людини та міжнародні пакти, було закріплено принципи

рівності та поваги до гідності кожної людини. Особлива увага приділялася боротьбі з дискримінацією за ознакою статі, що знайшло своє відображення в Конвенціях ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок. На межі XX і XXI століть ООН визначила свободу від дискримінації одним із ключових напрямів боротьби за права людини. Ця свобода є невіддільною від інших фундаментальних свобод: свободи від нестачі, страху, несправедливості, а також права на реалізацію людського потенціалу, висловлювання, участь у прийнятті рішень і гідну працю. Зокрема, чотири всесвітні конференції зі становища жінок, організовані ООН наприкінці XX століття, привернули увагу міжнародного співтовариства до гендерної рівності, поставивши її у фокус глобальної політики [2, с. 58].

У сучасному світі свобода думки і слова стала основою для просування гендерної рівності. Вільне висловлення поглядів сприяє формуванню суспільного дискурсу, який підриває стереотипи та привертає увагу до розриву між формально закріпленими правами жінок і реальними можливостями користуватися ними. Концепція комплексного підходу до гендерної рівності, або gender mainstreaming, спрямована на інтеграцію принципів рівності між жінками й чоловіками на всіх рівнях організації суспільства.

Питання впровадження гендерної рівності в Збройних Силах України є цілеспрямованою, системною та багатогалузевою діяльністю, яку здійснюють Міністерство оборони України та Генеральний штаб Збройних Сил України. Ця діяльність спрямована на вдосконалення моделі взаємовідносин у сучасній українській армії, що відповідає міжнародним зобов’язанням і національному законодавству, зокрема Конституції України. Відповідно до статті 24 Конституції України, кожен громадянин, незалежно від статі, має рівні соціально-економічні, політичні та особисті права і свободи. У цьому контексті свобода думки і слова виступає основою для формування суспільної підтримки гендерної рівності, зокрема в армії. Можливість відкрито обговорювати гендерні питання та висловлювати ідеї рівності дозволяє ставити під сумнів дискримінаційні практики й активно впливати на реформування інституцій. Воєнний стан створив обмеження для свободи слова через посилення цензури, необхідної для захисту національної безпеки. Проте ці обмеження не повинні перешкоджати обговоренню питань, пов’язаних із гендерною рівністю, особливо в умовах, коли роль жінок в обороні країни стала важливою складовою соціальних змін [3, с. 434].

Тому, проаналізувавши все вище зазначене можна стверджувати, що свобода думки і слова є основою для досягнення гендерної рівності, адже вони дозволяють

ставити під сумнів дискримінаційні практики та будувати суспільство, де кожна людина має рівні права та можливості. Вони є тими інструментами, які допомагають долати упередження та стереотипи, сприяючи формуванню культури рівності. Свобода думки забезпечує право кожної людини формувати власне бачення гендерної рівності, тоді як свобода слова дає змогу транслювати ці переконання в суспільний дискурс, сприяючи змінам на рівні політики та управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фулей Т. Застосування принципу гендерної рівності у практиці Європейського суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С 175-180. URL: http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/1327

2. Уварова О. О. Права жінок та гендерна рівність: навч. посіб. Київ: видавництво «ФОП Голембовська ОО». 2018. С. 56-62. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_9_copy.pdf

3. Тінін Д. Г. Гендерна рівність у воєнний час: як війна змінює роль жінок у суспільств. *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право*. 2023. № 80. С. 432-437. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/59045

Сагайдак Юлія Вікторівна,
професор кафедри конституційного права ННІПП Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ЖИТТЯ ДЛЯ ВНУТРІШНЬО-ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОЇ ЕВАКУАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституція України визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність, безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Зміст Конституції підтверджує це та деталізує, проголошуючи, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Обов'язок держави - захищати життя людини.

Із початком російського вторгнення в Україну, питання забезпечення права

людей на життя та здоров'я, особливо тих, що проживають на територіях України, прилеглих до зони бойових дій, постало дуже гостро. Кожного дня маємо руйнування та жертви, що складають невтішну статистику щодо втрат не лише військових, але й цивільного населення. Цивільні люди гинуть як від наслідків війни так і від неможливості забезпечити своє нормальне існування в умовах війни. І ця неможливість напряму пов'язана із формальною приналежністю до громадянства України, а, значить, саме держава має потурбуватися про невід'ємні права своїх громадян та людей, які проживають на таких територіях.

Стандарти Європейського Союзу щодо захисту прав людини дедалі більше відіграють ключову роль у формуванні політики та законодавства України, особливо відносно такої вразливої категорії населення, як внутрішньо-переміщені особи (ВПО). Цей процес передбачає ухвалення нових нормативно-правових актів та внесення змін до чинних, що дозволяє більш ефективно захищати права ВПО відповідно до норм міжнародного права [5]. Основним законодавчим актом, ухваленим в Україні з метою захисту прав ВПО, є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [4], який було прийнято ще у 2014 році. Цей документ став першим комплексним нормативним актом в Україні, що регламентує права ВПО на житло, медичну допомогу, освіту, соціальний захист та забезпечення, а також працевлаштування. Проте, з урахуванням того, що військово-політична ситуація значно погіршилась після повномасштабного вторгнення, нормативна база потребує нових рішень та більш серйозного підходу до забезпечення конституційних прав українців, в тому числі ВПО.

24.02.2022 р. Указом Президента України № 68/2022 були утворені військові адміністрації, які мають забезпечувати виконання Конституції на місцях під час дії правового режиму воєнного стану.

Крім того, від початку російської агресії, як мінімум 18 тисяч багатоповерхівок зруйновано [3]. Люди не можуть виїхати і продовжують жити в зруйнованому житлі, що непридатне для життя.

Першочерговим завданням держави, на території якої ведуться бойові дії, має бути збереження життя та здоров'я населення, і, особливо, дітей. Зважаючи на те, що Україна, через російське вторгнення, не може гарантувати збереження життя та здоров'я свого населення на деокупованих територіях та територіях, які знаходяться в активній зоні бойових дій, єдиним розумним та адекватним заходом безпеки є організація централізованої евакуації населення, в першу чергу,

соціально незахищених категорій, дітей, у більш безпечні райони, в яких попередньо мають бути організовані тимчасові розселення даних осіб із забезпеченням всіх умов проживання та дотриманням необхідних санітарно-гігієнічних умов, доступом до навчання та лікування. Тобто має бути прийнятий ЗУ «Про обов'язкову евакуацію населення із небезпечних районів під час дії правового режиму воєнного стану» або доповнено текст Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Для цього можна було би започаткувати створення альтернативного (резервного) житлового фонду для потреб ВПО та системи справедливого його розподілу. Наприклад, можна налагодити механізм націоналізації житла тих громадян, які виїхали за кордон, мають житло у відносно безпечних районах та не сплачують тривалий термін комунальні платежі. Таким чином можна було би закрити як фінансові питання так і проблему розселення ВПО під час дії правового режиму воєнного стану.

Основними принципами реалізації положень такого Закону мають стати:

- безкоштовність такої евакуації та розселення, в першу чергу, для соціально незахищених категорій осіб і дітей;

- переважне розселення в більш безпечних районах, де наявна працююча соціальна інфраструктура, як мінімум на рік, із правом продовження в умовах воєнного стану;

- переобладнання комунальних закладів (хостелів, готелів, гуртожитків, санаторіїв, профілакторіїв) під потреби ВПО. За відсутності об'єктів комунальної власності, які можна використати під потреби евакуйованого населення, такими об'єктами можуть стати об'єкти приватної форми власності, але із попереднім погодженням про використання таких об'єктів із власником таких об'єктів в рамках тарифів, що затверджені щодо об'єктів комунальної власності;

- визначення оперативно, які райони входять в категорію найбільш небезпечних і таких, що потребують першочергової обов'язкової евакуації;

- запустити програми надання безкоштовного житла та/або програми державного кредитування для осіб, житло яких постраждало від наслідків війни за рахунок власних коштів та залучених фондів коштів;

- забезпечення безперебійної роботи пунктів-прийомників на вузлових залізничних станціях, де евакуйовані особи зможуть безкоштовно перепочити, дістати гарячу їжу та першочергові засоби гігієни;

- можливість реєстрації таких осіб як в електронній так і в паперовій формах в будь-яких органах місцевої влади, без прив'язки до проживання для забезпечення

умов реалізації положень цього Закону.

Як висновок, можна зазначити, що обов’язкова евакуація дозволить реалізувати як міжнародні стандарти захисту прав людини так і на національному рівні допоможе вирішити проблеми ВПО, забезпечити їм належні умови життя та здоров’я, що зупинить відтік громадян України в європейські країни та допоможе запобігти гуманітарній катастрофі, яка склалась в багатьох регіонах нашої держави із початком воєнного вторгнення. Це буде логічно та ефективно з точки зору як імплементації норм гуманітарного права так і реалізації конституційно-правових засад захисту цивільного населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022. *Урядовий кур'єр* від 11.03.2022. № 54 (дата звернення 13.11.2024)
2. Міністерства реінтеграції України : офіційний сайт - веб-сайт: URL: https://minre.gov.ua (дата звернення: 13.11.2024)
3. Ірина Гамалій. Понад 9 мільйонів українців виїхало за кордон. Інтернет-видання.URL: https://lb.ua/society/2022/07/14/523112_ponad_9_mln_ukraintsiv_viihali_z_kraini.html
4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. Дата оновлення: 30.12.2023. URL : http://surl.li/twjzu (дата звернення: 13.11.2024).
5. Наливайко Л. Р. Забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. Цілі сталого розвитку в аспекті зміцнення національного та міжнародного правопорядку : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя-Львів-Одеса-Ужгород-Харків, Чернівці, 27 жовт. 2023 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 22–26.

Серьогіна Світлана Георгіївна,
Директор Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ООН ЩОДО ДОТРИМАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ЗА МІЖНАРОДНИМИ ПРИПИСАМИ

Міжнародний захист прав людини – це сукупність загальновизнаних та спеціальних правил та норм, що регламентують права та свободи людини, її обов'язки перед своєю державою, а також обов'язки держави перед своїми громадянами. Крім того, ця галузь регулює правила поведінки держав та їхню співпрацю у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина. Захист права і свободи людини і громадянина підпорядкована єдиному принципу, сутність якого зводиться до правової природи зазначених норм. Відповідно забезпечується такий захист системою правових установ, інститутів, принципів, гарантій. У системі правового захисту провідне та визначальне місце займає, безумовно, судовий захист. Існують універсальні та регіональні системи захисту прав людини. Органи ООН належать до універсальної системи, на регіональному рівні існують Європейський суд з прав людини, Міжамериканський суд з прав людини, Африканський суд з прав людини та народів та тимчасові трибунади.

Варто наголосити на тому, що досліджуване питання є надзвичайно істотним зобов’язанням у контексті кожної демократичної держави на сучасному етапі свого існування. Відповідне положення є об’єктивним свідченням ст. 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави» [1]. Зазначена концепція (модель) захисту повною мірою розкривається у Загальній декларації прав людини, проголошеної Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. Та в низці інших нормативно-правових актів міжнародного значення, зокрема, в Конвенції «Про захист прав людини і основних свобод» від 4 листопада 1950 р. і в цілому ряді інших документів. Провідне значення щодо досліджуваного питання відводиться діяльності міжнародних (універсальних) органів та інституцій.

На міжнародному рівні права людини забезпечуються з одного боку самими державами за допомогою децентралізованих або двосторонніх механізмів, таких як діалоги з прав людини або економічні санкції. З іншого, існують централізовані механізми реалізації. При цьому слід відрізняти договірні від позадоговірних, а

універсальні – від регіональних механізмів забезпечення.

Слід наголосити на тому, що суспільство, враховуючи ретроспективний аналіз по проблематиці окресленого питання, характеризується багатостраждальним досвідом, поступово «фільтруючи» свавілля державного апарату, розповсюджуючи засаду рівноправності на необмежене коло осіб та взаємовідносин один з одним. Досить часто аспект боротьби за певні блага, зокрема, права людини, за поліпшення та розширення переліку останніх ставав прискорювачем повномасштабних трансформацій у політико-правовому та соціальному житті конкретної держави, призводив до переосмислення значення міжособистісних відносин у двохсторонньому зв'язку суспільства з державою [2].

Міжнародна спільнота почала звертати увагу на питання захисту прав людини на початку XX ст. У Лізі Націй, створеній після закінчення Першої світової війни, було здійснено спроби розробки міжнародної правової основи захисту меншин, а також створення міжнародних механізмів спостереження. Звірства, здійснені під час Другої світової війни, змусили міжнародне співтовариство вжити заходів для того, щоб такі злочини ніколи не повторювалися і стали підставою для початку роботи над створенням міжнародної системи захисту прав людини, яка має обов'язкову силу.

Основоположне значення у контексті досліджуваного питання справляє ООН, яка є універсальною (глобальною) міжнародною організацією, основоположною метою функціонування якої виступає підтримка та удосконалення міжнародної безпеки, забезпечення миру та поліпшення співробітництва серед держав. У контексті інституційного механізму ООН знаходяться чітко регламентовані інститути та установи, що здійснюють функціональні обов'язки щодо захисту прав та свобод людини. Під егідою ООН були задекларовані та успішно впроваджені визначні нормативно-правові акти міжнародного значення щодо досліджуваного питання, які закріпили міжнародні стандарти щодо даного питання. Інституційний універсальний механізм системи захисту відповідного питання є динамічною складовою, знаходиться в безперервному розвитку, про що свідчить створення нових інституцій у цій системі. Наприклад, в системі ООН згідно з рішенням Всесвітньої конференції з прав людини 1993 р. для зміцнення механізму ООН у галузі прав людини було створено посаду Верховного Комісара ООН з прав людини, який розпочав свою роботу в 1994 р. Як зазначалось в Підсумковому документі Конференції, держави, створюючи за власним волевиявленням пост вищого, міжнародного, незалежного від них захисника прав людини, надали йому повноваження обстоювати моральні потреби та діяти від імені людства. До повноважень Верховного Комісара, зокрема, входять: координація діяльності всієї системи прав людини ООН; розвиток і вдосконалення механізмів захисту прав людини; дії, спрямовані на ефективне та всебічне застосування системи норм, які

встановлюють і захищають міжнародні стандарти прав людини; розслідування найбільш серйозних порушень прав людини тощо [4].

ООН має найбільш розроблений міжнародний контрольний механізм. У статуті ООН закріплено правову базу для формування та розвитку інституту міжнародного захисту прав людини. Механізм міжнародного контролю ООН включає як головні (статутні) органи, так і допоміжні (позастатутні) спеціально створені щодо реалізації контролю над дотриманням державами правами людини. Органи ООН з прав людини сприяють ранньому попередженню та запобіганню конфліктам, а також докладають зусиль щодо усунення корінних причин конфліктів. Ряд місій ООН з підтримки миру має у своєму складі компонент прав людини. Загалом заходи ООН у галузі прав людини здійснюються нині на місцях у приблизно 30 країнах та територіях. Вони допомагають зміцнити національний потенціал правозахисної діяльності у законодавчій, адміністративній та освітній сферах, передбачають розслідування повідомлень про порушення та полегшують урядам вжиття заходів щодо виправлення становища за відповідних обставин.

Заохочення поваги до прав людини займає все більш помітне місце у зусиллях ООН щодо сприяння розвитку. Зокрема, здійснення права на розвиток розглядається як один із елементів динамічного процесу, який поєднує у собі здійснення громадянських, культурних, економічних, політичних та соціальних прав та сприяє підвищенню добробуту всіх членів суспільства. Ключем до реалізації права на розвиток є викорінення злиднів – це одна з основних цілей ООН.

Головною юридичною підставою діяльності Комітету ООН з прав людини є Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р., прийнятий Резолюцією ГА ООН № 2200 (XXI). Частина IV цього документа (ст.ст. 28–45) присвячена створенню Комітету ООН з прав людини та визначенню основних засад його функціонування. Зокрема, саме ст. 28 МПГПП проголошує створення Комітету [3].

На додаток до спеціальних договірних контрольних органів, комітетів, існують універсальні органи забезпечення дотримання прав людини, які не належать до конкретних договорів. Зокрема, сюди належить Рада ООН з прав людини (Human Rights Council). До складу Ради входять представники 47 держав-членів ООН, які обираються Генеральною Асамблеєю на періодичній основі. Отже, його члени є незалежними експертами, а пов'язані виключно вказівками відповідних держав. Відповідно, Рада з прав людини є суто політичним органом. До обов'язків зазначеного органу входить розгляд грубих та систематичних порушень прав людини шляхом винесення рекомендацій. Зі створенням Ради з прав людини було також запроваджено механізм Універсального періодичного огляду (Universal Periodic Review, UPR) [7]. З його допомогою держави можуть контролювати одна одну у контексті виконання ними прийнятих на себе зобов'язань у галузі прав

людини. При цьому існує можливість створення умов для маніпуляцій під час проведення перевірки, наприклад, коли впливові держави спонукають дружні держави-союзники та квазі-неурядові міжнародні організації щодо позитивної оцінки їхньої національної практики у сфері захисту прав людини. Універсальний періодичний огляд завішається заключною доповіддю, що містить оцінку ситуації в галузі прав людини та рекомендації. Німеччина востаннє перевірялася у 2018 році та отримала рекомендації щодо расизму та хейтспічу [8].

Як суб'єкт міжнародних відносин у цілому і міжнародної системи захисту прав людини – зокрема, Україна повинна керуватися засадами, що ґрунтуються на дотриманні норм і принципів міжнародного права, закріплених у Статуті ООН, Міжнародному біллі прав людини, Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Гельсінському Заключному акті, Паризькій хартії для нової Європи та інших документах ООН, ОБСЄ та Ради Європи. У Декларації про державний суверенітет України в розділі X «Міжнародні відносини» зафіксовано, що Україна визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права [5], а отже – Україна визнала пріоритет таких цінностей, як права людини, демократія і верховенство права, мир і безпека у світі, економічна свобода і відповідальність держав, єдність і цілісність світу [6].

Таким чином, підбиваючи підсумки досліджуваного питання, варто акцентувати увагу на тому, що у контексті забезпечення та реалізації механізму захисту прав людини доцільно зазначити не лише стосовно національних засобів, але й ступенем та рівнем інтегрованості держави до глобалізаційного простору, регіональної інтеграції. Так, ООН виступає системоутворюючим, потужним «двигуном» щодо забезпечення та дотримання прав людини. Розроблена система основних та допоміжних органів під егідою зазначеної організації зумовлює цілеспрямований та комплексний характер захисту прав людини, включає розгалужену інституційну систему по реалізації принципів, передбачених в Статуті ООН. Окремо слід акцентувати увагу на обов’язковості та доцільності вітчизняної правої думки та системи законодавства в цілому по імплементації та врахуванню імперативних норм міжнародного права щодо прогресивних та системних змін на шляху до повноцінної європейської інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 14.11.2022).

2. Вітковська А.Т. Міжнародні організаційно-правові механізми захисту прав людини. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2010. Випуск 88. Частина 1. С. 111-113.

3. Шуміло І.А. Міжнародна система захисту прав людини, розділ 2. навч.посіб. МОН України. Київ. Вид. «ФОП Голембовська О.О.». 2018. АС. 16.

4. Vienna Declaration and programme of action 12 July 1993, A/CONF.157/23. https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g93/142/33/pdf/g9314233.pdf

5. Декларація про державний суверенітет України / Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю.К.Качуренко. 2-е вид. Київ: Юрінформ, 1992. С. 7 -12.

6. Космина Я. Розділ 18. Україна в системі міжнародних відносин // Політологія / За наук. ред. А.Колодій. К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. С. 557.

7. Рада ООН з прав людини, Basic Facts about UPR. URL: https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/BasicFacts.aspx (дата звернення: 14.11.2022).

8. Рада ООН з прав людини, Report on the Universal Periodic Review of Germany, 11.7.2018 (UN Doc. A/HRC/39/9).

Старовойт Аліна Олексіївна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА НА РОЗВИТОК КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах глобалізації та інтеграційних процесів Україна, як держава з європейськими цінностями, активно долучається до міжнародних стандартів у сфері прав людини. Одним із ключових напрямів цього процесу є гармонізація національного законодавства з міжнародним правом, зокрема в галузі захисту конституційних прав людини. Міжнародне право стало одним із важливих стимулів для розвитку української правової системи, посилення гарантій прав людини і приведення їх у відповідність до європейських та міжнародних

стандартів. Важливим аспектом цього процесу є дослідження того, як міжнародне право впливає на конституційні права людини в Україні, як саме цей вплив реалізується на законодавчому рівні та які основні виклики супроводжують цей процес.

Вплив міжнародного права на розвиток конституційних прав людини в Україні проявляється у трьох основних напрямах. Перш за все, це імплементація міжнародних договорів та конвенцій, які Україна ратифікувала, у національне законодавство. Серед них можна відзначити Європейську конвенцію з прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенцію ООН проти катувань та інші міжнародні документи, які містять норми щодо захисту прав і свобод людини.

Другим аспектом впливу міжнародного права є практика міжнародних судових органів, зокрема Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), чиї рішення стали невід’ємною частиною правової практики в Україні. Це підштовхує українську судову систему до уніфікації з європейськими стандартами правозахисту.

Третій напрям впливу — це рекомендації та моніторингові звіти міжнародних організацій, які допомагають визначити проблемні аспекти в дотриманні прав людини та надають орієнтири для вдосконалення національного законодавства.

Ратифікація Європейської конвенції з прав людини у 1997 році стала значним кроком у напрямі інтеграції України до європейського правового простору. Норми цієї Конвенції мають пріоритет над національним законодавством у випадках, коли національні закони суперечать її положенням. Також рішення ЄСПЛ мають обов’язковий характер для України та вимагають виконання, що забезпечує високий рівень правового захисту для громадян країни.

Практика ЄСПЛ стала невід'ємною частиною української судової системи, оскільки українські суди дедалі частіше звертаються до її рішень при винесенні власних постанов. Наприклад, питання права на справедливий судовий розгляд, свободи вираження поглядів, права на особисту недоторканність часто розглядаються з урахуванням прецедентів ЄСПЛ, що зміцнює правові гарантії захисту прав людини в Україні.

Членство України в ООН, Раді Європи, Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) та інших міжнародних організаціях передбачає участь у системі моніторингу дотримання прав людини. Ці організації здійснюють моніторинг ситуації в Україні, надаючи рекомендації щодо вдосконалення захисту прав людини. Наприклад, моніторингові звіти Ради Європи підкреслюють

важливість забезпечення свободи слова, незалежності судової системи та прав національних меншин.

Крім того, міжнародні моніторингові органи відстежують ефективність впровадження реформ, зокрема в галузі судової системи, прокуратури та правоохоронних органів, що впливають на забезпечення прав людини.

Україна прийняла низку важливих змін у Конституції та національному законодавстві для приведення у відповідність із міжнародними стандартами. Зокрема, реформи торкнулися системи правосуддя (запровадження нового формату суддівської відповідальності, створення Антикорупційного суду), удосконалення виборчого законодавства та інших ключових сфер.

Одним із прикладів такого реформування є прийняття в 2016 році змін до Конституції в частині правосуддя, що було необхідним кроком для інтеграції в європейський простір правосуддя та забезпечення доступу громадян до незалежного суду. Крім того, Україна запровадила механізми для реалізації права на доступ до інформації, що відповідає рекомендаціям Ради Європи.

Попри значний прогрес, процес імплементації міжнародного права в Україні стикається з низкою викликів. По-перше, не всі міжнародні зобов'язання, взяті на себе Україною, були реалізовані в національному законодавстві. Це часто зумовлено політичними, економічними та адміністративними труднощами, які ускладнюють процес прийняття та реалізації необхідних законодавчих змін.

По-друге, недостатній рівень правової обізнаності серед громадян та представників судової системи також впливає на ефективність імплементації міжнародних норм. У багатьох випадках громадяни України не знають про можливість звернення до ЄСПЛ або про наявність міжнародних стандартів, які можуть бути застосовані для захисту їхніх прав.

По-третє, нестача фінансових і людських ресурсів у сфері правосуддя є додатковим чинником, що обмежує ефективність реалізації міжнародних норм на національному рівні. Розбудова ефективної системи правового захисту потребує значних інвестицій у судову інфраструктуру та професійне навчання юристів.

Вплив міжнародного права на розвиток конституційних прав людини в Україні є вирішальним чинником на шляху до побудови правової держави з демократичними цінностями. Імплементація міжнародних правових стандартів дозволяє Україні покращити якість захисту прав людини, а також створює умови для розвитку правової культури та вдосконалення судової системи. Однак повна інтеграція міжнародного права потребує подальших зусиль, зокрема вирішення проблем імплементації та підвищення рівня правової свідомості серед населення. Важливим завданням для України залишається підвищення ефективності та

доступності правозахисної системи, що сприятиме покращенню стану дотримання конституційних прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Європейська конвенція з прав людини. Ратифікована Верховною Радою Україною 17 липня 1997 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N2148-VIII (2148-08) від 19.10.1973 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
4. Мацюк О. В. Імплементація міжнародних стандартів прав людини в національне законодавство України. Вісник Верховного Суду України. 2020. № 4. С. 23–29.
5. Практика застосування Європейської конвенції з прав людини у національному праві України: огляд кейсів і коментарів. Київ. Верховний Суд України. 2021.

Сьох Катерина Ярославівна,
завідувач кафедри конституційного права та прав людини НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання щодо обмеження прав і свобод людини з боку органів державної влади є особливо актуальним в часи сьогодення. В умова воєнного стану, держава може відступити від своїх зобов’язань щодо забезпечення реалізації прав людини, тобто правомірно обмежити права людини, відповідно до ст. 64 Конституції України та міжнародних нормативно-правових актів. Правомірне обмеження прав людини державою має на меті не порушити права людини, а не допустити порушення прав інших суб’єктів.

Аналізуючи міжнародні нормативні-правові акти, слід зазначити, що можливість обмеження прав людини державою передбачено фактично у всіх міжнародних стандартах прав людини. До прикладу, відповідно до ст. 29 Загальної декларації прав людини, держава може встановити обмеження прав людини виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших

та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [1]. Конвенція захисту прав людини та основоположних свобод також допускає обмеження прав людини, з метою національної безпеки та територіальної цілісності держави, до таких прав належать: свобода думки, слова та релігії (стаття 9); свобода вираження погляді (стаття 10); свобода зібрань та об'єднань (стаття 11) тощо [2]. Слід зазначити, що обмеження зазначених прав передбачено і у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права [3]. Виходячи з міжнародних нормативних актів держава має право відступити від своїх зобов'язань щодо забезпечення прав людини та встановити їх обмеження у допустимій межі обмежень та дотримуючись вичерпного переліку підстав для такого обмеження. Також у вище зазначених актах встановлено низку прав, які за будь-яких обставин не можуть бути обмежені, до прикладу, право на життя, повагу до гідності, свобода від катування тощо.

Таким чином, під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, держава може вживати заходів, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.

Після повномасштабного вторгнення рф на територію України, наша держава використала право на відступ від своїх зобов'язань, та в повному обсязі проінформувала Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повідомила Генерального секретаря Ради Європи про час, коли такі заходи перестануть застосовуватися. Враховуючи, що воєнний стан протягом трьох років продовжується, Україна щоразу повідомляє Генерального секретаря Ради Європи про обмеження прав людини на своїй території.

Для правомірного обмеження прав людини був прийнятий Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Відповідно до ст. 8 Закону встановлено заходи правового режиму воєнного стану. Зазначено, що в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями можуть запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина такі заходи правового режиму воєнного стан, як запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб; використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони; примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності; запроваджувати комендантську годину; встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду; обмежувати свободу пересування; забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;

встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність тощо [4].

Вище зазначені заходи запроваджуються на основі указу президента про ведення воєнного чи надзвичайного стану. 24 лютого 2022 року Президентом України виданий Указ «Про ведення воєнного стану в Україні», згідно з яким, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану [5].

Проаналізувавши нормативно правові акти національні та міжнародні, щодо обмеження прав людини в умовах воєнного стану, слід зробити висновки, що обмеження прав людини є допустимим заходом для забезпечення національної безпеки та оборони територіальної цілісності. На сьогодні, в Україні існує достатня нормативно – правова база щодо врегулювання порядку обмеження прав людини. Разом з тим, не існує механізму, щодо контролю органів державної влади щодо прийняття рішень про обмеження прав людини на своїй території. Кожна військова адміністрація та військове командування, враховуючи всі ризики на підконтрольній їй території, встановлює обмеження прав людини, які вважає потрібними. На сьогодні, в кожному регіоні України діють різні обмеження прав людини, до прикладу, щодо введення комендантської години, порядку в'їзду та виїзду, перевірки особистих речей, мирних зібрань тощо. В деяких регіонах України обмеження відсутні, а в інших достатньо сильні, і встановлюються вони на власний розсуд військового командування, що не завжди має логічне пояснення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

2. Конвенція захисту прав людини та основоположних свобод URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України 12.05.2015 № 389-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

5. Про ведення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2024 № 64/2022 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

Танасійчук Анна Олександрівна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ: ВІД ДЕКЛАРАЦІЙ ДО ПРАКТИКИ

Питання про права людини і громадянина є одним з найбільш актуальних у внутрішньому праві будь-якої країни світу. Система прав людини і громадянина є основою конституційного ладу, що забезпечує свободу народу і кожної людини від свавілля державної влади. Наприклад, майже 30% статей Конституції України присвячені правам людини, а також правам і свободам громадян. У нормах права закріплені права і свободи людини і громадянина, які в своїй єдності створюють правовий статус особистості. Всі національні правові явища кристалізуються в правах людини і служать центральним сполучною ланкою між усім державним і правовим життям. Рівень розвитку прав і свобод людини в конкретній країні дозволяє виявити тип цивілізації, її етапи, оскільки взаємини між людиною і державою є важливою рисою, що характеризує природу конкретної цивілізації, незалежно від того, є держава правовою чи ні. Як показує практика, поглинання громадянського суспільства державою, націоналізація всіх сфер життя можуть бути досягнуті тільки в тому випадку, якщо права людини повністю відсутні або носять декоративний і фіктивний характер.

До основ і розуміння прав і свобод людини і їх розподілу в суспільстві слід підходити з історичної точки зору. Сучасний перелік прав людини є результатом тривалого формування, який зафіксований у багатьох міжнародно-правових актах і конституціях правових держав. Сучасні керівні принципи і стандарти в області прав людини розроблялися протягом декількох століть, перш ніж вони стали нормою демократичного суспільства. Зміст і обсяг прав і свобод людини формувалися в процесі людської діяльності, визначалися різними діями, потребами, формами відносин, неминучістю конфліктів, колізіями інтересів. Отже, спочатку права людини мали більшою мірою моральний, етичний, духовний, культурний і релігійний зміст. Отже, витоки явища, яке пізніше стало відомо як права людини, йдуть в найдавніший період історії людства. Уявлення про цінність

і недоторканність людського життя, рівність людей перед вищими силами містяться в стародавніх міфах і віруваннях. Пізніше, в давнину, такі погляди були широко поширені в Стародавній Греції та Стародавньому Римі [1, с. 89-90].

Нас цікавлять найсучасніші сфери прав і свобод людини. Варто відзначити, що за останні 20 років 20-го століття в постсоціалістичних країнах відбулися фундаментальні зміни, і виникла необхідність у проведенні певних реформ в області прав і свобод людини. Позитивними результатами цих реформ стали прийняття нових конституцій у багатьох країнах, проголошення основних законів держави демократичними і правовими, інтеграція основних прав і свобод людини. Адже загальне визнання прав і свобод людини, визнання їх змісту і суті, можливості реалізації в суспільстві, наявність відповідних механізмів захисту характеризують громадянське суспільство і верховенство права як таке. Держава Україна, здобувши незалежність на рубежі століть, проголосила, що людина, її життя і здоров'я, недоторканність і безпека визнаються вищими суспільними цінностями. Народ України-громадяни всіх національностей-обрали для себе шлях побудови демократичної держави, заснованої на визнанні прав і свобод людини, в якому принципи верховенства права реалізуються і служать орієнтиром для розвитку всієї держави [2, с. 4].

Впродовж століть права людини, для їх легшого вивчення, аналізу та опрацювання, зазнали певної класифікації, а саме поділу за так званими «поколіннями». Отже, до першого покоління прав людини вчені відносять особисті невідчужувані та політичні права. Прийнято вважати, що права першого покоління - це основа інституту прав людини, до них відносять основоположні права: право на життя, право на свободу та особисту недоторканність, право на гідність особи, право на недоторканність приватного життя, свобода совісті і свобода думки, тощо. Вони інтерпретуються міжнародними документами як невідчужувані й не підлягають обмеженню. Права першого покоління знайшли своє відображення в низці документів, а саме: Велика хартія вільностей 1215 р.; Петиція про права (1628); Habeas Corpus Act (Закон про недоторканність особи) (1679); Білль про права (1689). До першого покоління прав людини належать також американські декларації, а саме: Декларація прав Вірджинії (1776), Декларація незалежності США (1776), Конституція США (1787), Білль про права (США, 1791), а також французька Декларація прав людини і громадянина (1789) та ін.

Права людини другого покоління-соціальні, економічні та культурні права (право на працю, відпочинок, Соціальне забезпечення, медичне обслуговування, захист материнства і дитинства і т.д.). Ці права вперше були визнані на міжнародному рівні в Загальній Декларації прав людини (1948). Визнання прав другого покоління означало серйозну зміну концепції прав людини. Володіння свободою, що розуміється таким чином, має на увазі не тільки відсутність примусу

з боку інших людей, а й наявність певних можливостей, особливо важливих ресурсів. В іншому випадку людина часто не може реалізувати свої права. Прикладами міжнародних документів є Конституція 20 століття (Мексиканські Сполучені Штати; Італійська Республіка (1917), доповнення та поправки до старої Конституції після Другої світової війни, Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року).

Третє покоління прав людини можна назвати солідарними (колективними), тобто правами всього людства - правами людини, правами народів, правами нації, правами спільності та асоціації. Це право на мир, безпеку, незалежність (самовизначення народів), на здорове навколишнє природне середовище, на соціальний і економічний розвиток як людини, так і людства в цілому. Процес формування третього покоління прав людини почався після Другої світової війни. Правомірним буде відзначити, що природа прав третього покоління складає предмет дискусій.

Гучні наукові відкриття стали рушійною силою зародження прав людини в 4-му поколінні. Права четвертого покоління народжуються разом з конкретною правовою відповіддю на виклики XXI століття і правами нового четвертого покоління щодо виживання людства як біологічного, збереження цивілізації і подальшої космічної соціалізації людства і, відповідно, міжнародних юридичних процедур. були створені для забезпечення цих прав. У їх список входять такі права, як зміна статі, трансплантація органів, клонування, використання віртуальної реальності, одностатеві шлюби, штучне запліднення, евтаназія, сім'я без дітей, релігійні та моральні погляди, життя, незалежна від втручання держави, доступ до Інтернету і т.д. четверте покоління прав людини - це незалежність і альтернативність людини у виборі законних дій на основі автономії в рамках єдиного правового поля, моральних і релігійних норм. Однак варто уникати закріплення нових медичних досягнень в правових нормах до тих пір, поки наслідки такого втручання в організм людини не будуть повністю виявлені [3, с. 39-40].

Еволюція поняття прав людини від природних прав до позитивних правових цінностей, які є однією з найвищих культурних цінностей в цілому, розглядалась багатьма науковцями впродовж століть. Процес теоретичного осмислення прав людини триває й досі, і останніми десятиліттями дедалі частіше лунає думка про те, що права людини — це моральні вимоги до уряду, а не просто права, якими люди наділені від народження, не лише певні можливості, необхідні людині для її існування та розвитку. Як зазначає Е. Л. Рубін, поняття прав людини та захист особистості від уряду, який нині розглядається як ядро поняття прав людини, впродовж історії розвивались окремо, і зараз доцільніше говорити про права в термінах моральних вимог до урядів, їх зобов'язань та обмежень на них, аніж у

термінах прав як можливостей, які мають люди [4, с. 9].

Аналізуючи інформацію з різних джерел, можна помітити певну тенденцію вкорінення та метаморфоз, які відбулись з правами людини в сучасному суспільстві. Еволюція концепції прав людини - це процес розвитку ідеї прав людини від її теоретичного формулювання в правових і філософських текстах до створення реальних механізмів забезпечення і захисту цих прав у повсякденному житті. Так би мовити, перехід від декларацій до практичного втілення написаного.

Філософський і юридичний підходи до прав людини насправді існували для того, щоб люди розуміли, що у них є і в якому напрямку їм потрібно рухатися, щоб це розвивати. Після того, як все оформлено і прописано, переходять до наступного етапу - створення певних механізмів захисту прав людини. Ось створення такої організації, як організація Об'єднаних Націй (1948). Безумовно, тема захисту прав людини широко поширена і застосовна до всіх правових держав. Аналогічно, в Україні існує посада омбудсмена-посадової особи, яка стежить за дотриманням законних прав та інтересів громадян у діяльності органів виконавчої влади та посадових осіб. Заключним етапом реалізації механізму захисту прав людини є практичний рівень. Це етап, коли теоретично проголошені права почали втілюватися на практиці. Міжнародні механізми захисту прав і свобод людини і громадянина можна класифікувати за різними критеріями, зокрема:

- За суб’єктами, які їх створюють і реалізують: універсальні (всіма державами-членами ООН) та регіональні (державами-членами конкретного регіону).
- За сферою дії: універсальні (застосовуються до всіх держав-членів) та спеціалізовані (застосовуються до певної сфери прав і свобод людини і громадянина).
- За способами реалізації: превентивні (покликані запобігти порушенням прав і свобод людини і громадянина) та репресивні (покликані відновити порушені права і свободи людини і громадянина).

Основними міжнародними механізмами захисту прав і свобод людини і громадянина є:

а) універсальні механізми (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; Європейський суд з прав людини; Комісія ООН з прав людини; Уповноважений Верховного комісара ООН з прав людини.

б) регіональні механізми (Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; Африканська хартія прав людини і народів; Американська конвенція про права людини) [5, с. 600].

У висновку хотіли б підсумувати. Права людини впродовж тривалого періоду

часу залишаються важливою темою для обговорення. З письмової, юридичної сторони вони є чітко визначеними та закріпленими в багатьох чинних міжнародних нормативно-правових актах, в конституціях різних держав. Також існують певні механізми для їх практичної реалізації. Варто їх розвивати та ретельніше слідкувати за їх роботою, щоб вони реально функціонували.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Орленко В., Орленко Л. / Вісник КНТЕУ: Право, Законодавство, Юридична Практика/Еволюція прав і свобод людини. 2011. 89-100 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://visnik.knute.edu.ua/files/2011/03/10.pdf
2. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Бєлов Д.М., Данканич М.М. /Основні права людини. Ужгород, 2003.- 67 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib.pdf
3. Юридична наука: сучасний стан та перспективи розвитку [Текст] : матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (Київ, 30 лист. 2017р.) : Нац. Акад. внутр. справ, 2017. 162 с.[Електронний ресурс]. Режим доступу : https://nni1.naiau.kiev.ua/files/naukovi.zahodu/pdf.
4. Антонович М. М. Еволюція поняття прав людини та проблема їх класифікації. Наукові записки. Т. 45. Політичні науки. 2005. 9–16 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4cd5497c-23de-465e-b980-24f197788000/content
5. Романова А.А. Система забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні. Форум права. 2012. № 2. С. 599-602. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_2_95

Тимощук Сергій Олександрович,
аспірант наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
ННІ №1 Національної академії
внутрішніх справ

ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Право на приватне життя, що є основоположним та невід’ємним правом особи в цивілізованому суспільстві, а також можливість його захисту вперше на міжнародному рівні закріплено фундаментальним правовим актом – Загальною декларацією прав людини, прийнятою і проголошеною резолюцією 217 А (ІІІ) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948. Зокрема, у статті 12 визначається, що

«Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань» [1]. Тобто, заборона втручання у приватність особи не закріплюється як абсолютна, а розглядається з позиції наявності чи відсутності підстав для такого втручання.

Подальший розвиток загальних засад права на приватність знайшов своє відображення в іншому універсальному міжнародному правову акті – Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН 16.12.1966, за приписами якого втручання у право на приватність особи допускається лише у чітко регламентованих законом випадках з безумовним дотриманням процесуальної процедури [2].

На європейському рівні фундаментальним правовим актом, яким забезпечується право на приватність, стала Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, стаття 8 якої, зокрема, гарантує право на повагу до приватного життя, житла і кореспонденції та забороняє органам державної влади втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли таке втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни і має на меті запобігти заворушенням чи злочинам, захисту здоров'я чи моралі або захисту прав і свобод інших осіб [3].

Серед інших міжнародно-правових документів необхідно згадати Резолюцію Консультативної Асамблеї Ради Європи від 23.01.1970 №428 «Щодо Декларації про засоби масової інформації та права людини», у якій право на повагу до особистого життя розглядається як право на власний розсуд вести своє життя за мінімального стороннього впливу на нього [4].

Тлумачення застосованих у цих документах понять та окреслення сфери суспільних відносин, на яку поширюються передбачені ними гарантії, визначення підстав, меж і обсягу втручання у приватне спілкування здійснено Європейським Судом з прав людини у прецедентній практиці. Зокрема, ЄСПЛ у своєму рішенні у справі «Класс та інші проти Німеччини» охопив телефонні розмови поняттями «приватне життя» та «кореспонденція» у контексті п. 1 ст. 8 Конвенції [5]. Швидкий розвиток наукових технологій, зокрема у сфері телекомунікацій, постійно трансформував поняття «кореспонденція», що призвело до якісно-динамічної модернізації практики ЄСПЛ. Так, згідно з рішеннями ЄСПЛ у справах «Copland проти Сполученого Королівства» [6] та «Bărbulescu проти Румунії» [7] гарантії ст. 8 Конвенції охопили електронні повідомлення особи та використання нею мережі Інтернет; відповідно до рішень ЄСПЛ у справах «Wieser і Bicos Beteiligungen GmbH проти Австрії» [8], «Petri Sallinen та інші проти Фінляндії» [9],

«Iliya Stefanov проти Болгарії» [10] - інформацію, що зберігається на комп'ютерних серверах, включаючи жорсткі та гнучкі диски. У рішенні у справі «Benedik проти Словенії» ЄСПЛ дійшов висновку, що дією ст. 8 Конвенції охоплюється інформація, пов'язана з конкретними динамічними IP-адресами абонента [11]. Водночас, Суд Європейського Союзу (CJEU) у справі Scarlet Extended SA, на яку, зокрема, посилається ЄСПЛ у розгляді справи «Benedik проти Словенії», зазначив, що IP-адреси користувачів є захищеними персональними даними, оскільки вони дозволяють точно ідентифікувати цих користувачів [12].

Право на приватність особи забезпечено і вітчизняним законодавством. Зокрема, за приписами ст. 31 Конституції України, які, в цілому, відповідають положенням згаданих міжнародно-правових актів та прецедентної практики ЄСПЛ, кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у передбачених законом випадках задля досягнення визначеної мети - запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо [13]. Ця конституційна гарантія закріплена у низці норм КПК 2012 року, зокрема – статті 14, згідно з якою під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця спілкування. Втручання у таке спілкування допускається лише на підставі судового рішення у передбачених КПК випадках з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб досягти цієї мети неможливо.

Відповідно до ч. 4 ст. 258 КПК «Втручанням у приватне спілкування є доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним». За цією ж нормою до різновидів негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із втручанням в приватне спілкування, законодавець відносить: 1) аудіо-, відеоконтроль особи; 2) арешт, огляд і виїмка кореспонденції; 3) зняття інформації з електронних комунікаційних мереж; 4) зняття інформації з електронних інформаційних систем [14].

Водночас, з прийняттям у 2012 році КПК між окремими його приписами, зокрема – згаданою статтею 14, положеннями Глави 21, яка, у тому числі, регламентує підстави та порядок втручання у приватне спілкування у межах кримінального провадження, та вимогами ст. 31 Конституції України виникла певна колізія, яка потребує невідкладного правового врегулювання як задля усунення підґрунтя для можливих зловживань під час санкціонованого втручання у приватне спілкування, так і для забезпечення принципу верховенства права на даному напрямку.

Відповідно до згаданих норм кримінального процесуального закону НСРД, пов'язані із втручанням у приватне спілкування (за виключенням ч. 2 ст. 264 КПК),

проводяться лише у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Натомість, приписи ст. 31 Основного Закону даного застереження не містять, констатуючи про можливість такого втручання з метою запобігти саме злочинові, тобто, фактично дозволяючи його у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, які не є тяжкими та особливо тяжкими.

За приписами ст. 8 Конституції України вона має найвищу юридичну силу, а закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Основного Закону є нормами прямої дії [13]. Надаючи роз'яснення щодо правильного застосування судами норм Конституції України та, виходячи, з приписів її статті 8, Пленум Верховного Суду України у постанові №9 від 01.11.1996 констатував, що, «…суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акта з точки зору його відповідності Конституції і в усіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії» [15].

Виходячи з цього, складається ситуація, коли Основний Закон надає державним органам більш широкі можливості для втручання в приватне спілкування, значно виходячи за межі гарантій, визначених КПК.

Приписи ст. 31 Конституції України та КПК також різняться в частині мети можливого втручання у приватне спілкування. До прикладу, Основний Закон дозволяє таке санкціоноване втручання з метою з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи. Натомість, КПК 2012 року не містить таке поняття як «істина» та не передбачає «встановлення істини» у кримінальному провадженні, зокрема – серед завдань кримінального провадження, визначених статтею 2 правового акту, і не визначає процесуальну процедуру «встановлення істини».

Причиною таких колізій є, насамперед, застарілість приписів ст. 31 Конституції України, які, наразі, не повною мірою відображають у собі якісно-сутнісної трансформації з 1996 року кримінального процесуального закону, забезпечення права на приватність у кримінальному провадженні та гарантій його захисту з урахуванням практик цивілізованих правових систем. З іншого боку, причинами такої ситуації стали інертність, непослідовність та безсистемність вітчизняного законотворчого процесу.

З цих же причин правова термінологія чинної редакції ст. 31 Конституції України не відповідає правовій термінології КПК.

Виходячи з викладеного, повністю підтримуємо наукову позицію Мітрухова П.М., який, зокрема, виходячи з системного аналізу приписів ст. 31 Конституції України та ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», дійшов обґрунтованого висновку про необхідність приведення зазначеної правової норми Основного Закону у відповідність до вимог сьогодення

[16, с. 167-168].

Ми пропонуємо викласти її у такій редакції, яка б стала базисною для відповідних правових норм кримінального процесуального закону, навіть за їх модернізації у майбутньому: «Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної кореспонденції та інших форм спілкування. Втручання у таємницю спілкування допускається лише у визначених законом випадках на підставі вмотивованого рішення слідчого судді».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Резолюція Консультативної асамблеї Ради Європи від 23.01.1970 №428 «Щодо Декларації про засоби масової інформації та права людини» // URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU70024.
5. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Класс та інші проти Німеччини» від 06.09.1978 // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_093#Text.
6. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Copland проти Сполученого Королівства» від 03.04.2007 // URL: http://lawyer.khpg.org/1528863889.
7. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Bărbulescu проти Румунії» від 07.09.2017 // URL: https://khpg.org/1608808751
8. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Wieser і Bicos Beteiligungen GmbH проти Австрії» від 16.10.2007 // URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-117700%22]}
9. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Petri Sallinen та інші проти Фінляндії» від 27.09.2005 // URL: https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-70283%22]}
10. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Iliya Stefanov проти Болгарії» від 22.05.2008 // URL: https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-86449%22]}
11. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Benedik проти Словенії» від 24.04.2018 // URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-182455%22]}

12. Рішення Суду Європейського Союзу (CJEU) у справі Scarlet Extended SA від 24.11.2011 // режим доступу : URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62010CJ0070

13. Конституція України // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

14. Кримінальний процесуальний кодекс України // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

15. Постанова Пленуму Верховного Суду України №9 від 01.11.1996 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text

16. Мітрухов П.М. Вирішення окремих законодавчих проблем у діяльності Національної поліції України / Павло Миколайович Мітрухов // Сучасна європейська поліцеїстика та можливості її використання в діяльності національної поліції України : зб. тез доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11 квіт. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2019. С. 167-168.

Тригубенко Галина Василівна,
доцент кафедри конституційного права
ННІПП Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА МИРНІ ЗІБРАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституційне право на мирні зібрання є одним з політичних прав людини і громадянина, що гарантується в Україні не тільки ст. 39 Основного Закону, але й міжнародними договорами, які є частиною національного законодавства. А саме - Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 р. (ст.21) та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (ст.11).

Право на мирні зібрання не є абсолютним, держава на конституційному рівні закріплює умови та підстави обмеження цього права. Такі обмеження містяться і в міжнародних угодах, ратифікованих Україною, адже міжнародне право окрім стандартів прав людини сформувало і стандарти щодо їх обмеження. Втручання у сферу здійснення права на мирні зібрання умовно можна поділити на два види: по-перше, ті, що здійснюються в мирний час; по-друге, обмеження, що можуть застосовуватися під час дії воєнного або надзвичайного стану.

До першого виду обмежень можна віднести ті, що передбачені у ч.2 ст.39 Конституції України, та дозволяють втручання «в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей» [1].

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (далі - Пакт) та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) до сфери захисту під час проведення мирних зібрань окрім цілей, визначених Конституцією України, додають категорії «моральності населення» та «моралі» відповідно [2,3]. Отже, обмеження державою права особи на мирні зібрання завжди повинно бути обумовлено метою, чітко визначеною в правовій нормі. Наприклад, при розгляді справи щодо порушення ст.11 Конвенції, Європейський суд з прав людини визнає державу-відповідача винною, якщо втручання у здійснення права не «встановлено законом», не переслідує одну або декілька законних цілей, передбачених нормою Конвенції, і не є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цілі або цілей, про які йдеться (Вєренцов проти України (Vyerentsov v. Ukraine), § 51) [4, с. 13].

Другий вид обмежень обумовлений змістом ч.2 ст. 64 Конституції України, яка не включивши право на мирні зібрання в перелік тих, що не можуть бути обмежені в особливий період, відносить його, таким чином, до тих, що можуть підлягати обмеженням під час дії воєнного стану.

Норми міжнародних договорів про які йшлося вище також свідчить про те, що держави можуть вживати заходів щодо обмеження права на мирні збори під час надзвичайної ситуації (становища) в державі, що загрожує життю нації [2, 3], оскільки також не відносять його до тих прав, що не підлягають обмеженням в особливі періоди. Конвенція у ст. 11 під ситуацією, що загрожує життю нації, розуміє війну або іншу суспільну небезпеку. Такі обмеження щодо гарантування права державами відповідно до ст. 4 Пакту повинні вживатися після офіційного оголошення про наявність відповідної ситуації і «тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, при умові, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації…» [3]. Крім того, про застосування таких обмежень, як і про причини такого рішення, держава повинна повідомити у випадку відступу від зобов’язання за Пактом - інші держави-учасниці цього договору, за посередництва Генерального секретаря ООН (ст.4 Пакту), а у випадку відступу від зобов’язання за Конвенцією – Генерального секретаря Ради Європи (ст.11 Конвенції) [2, 3].

При цьому слід зазначити, що повідомлення саме по собі не запроваджує надзвичайні заходи, а є лише засобом інформування про можливість їх запровадження відповідно до національного законодавства держави-учасниці договору. Відступ від зобов’язань не обов’язково є визнанням того, що держава не зможе гарантувати права, закріплені в договорі. Насправді, на практиці, заявляючи про відступ від зобов’язань, договірна держава зазвичай зазначає, що заходи, яких вона вживає, «можуть» передбачати відступ від її зобов’язань. Так, наприклад, якщо проаналізувати практику Європейського суду з прав людини, завжди коли заявник скаржиться на те, що його права за Конвенцією були порушені протягом періоду відступу від зобов’язань, Суд спочатку перевіряє, чи можуть вжиті заходи бути виправдані відповідно до основних статей Конвенції; і лише якщо вони не можуть бути виправдані таким чином, Суд переходить до визначення того, чи був

відступ від зобов’язань правомірним [5, с. 5].

Відповідно до ст. 3 Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» на період його дії можуть обмежуватися ряд конституційних прав і свобод людини і громадянина, зокрема і закріплене в ст. 39 Основного Закону, в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану [6].

Заборона проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій як захід правового режиму воєнного стану передбачений і ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», де закріплено, що таке втручання може бути застосовано в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених Указом Президента про введення воєнного стану [7].

Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 р. Україна відступила від зобов’язань за ст. 21 Пакту та за ст. 11 Конвенції у порядку, визначеному міжнародними договорами, про що повідомлено відповідні міжнародні інститути.

Закріплюючи загальні умови і вимоги щодо обмежень свободи мирних зібрань в різні періоди, законодавство України та міжнародні договори захищають особу від свавільних дій з боку органів влади, з одного боку забезпечуючи можливості людини, а з іншого - баланс індивідуальних та суспільних інтересів.

Формулювання, використані в Основному Законі, згаданому вище Указі Президента та Законі України «Про правовий режим воєнного стану», свідчать не про абсолютну заборону мирних зібрань у воєнний час, а про можливість обмеження цього права, що може бути викликане необхідністю здійснення заходів правового режиму воєнного стану. Те ж саме стосується і відступу від зобов’язань за міжнародними договорами. Він не означає пряму заборону щодо проведення мирних зібрань.

Таким чином, у воєнний час свобода мирних зібрань може бути обмежена в наступних випадках:

- за рішенням суду в цілях, передбачених ст. 39 Конституції, а саме - інтересах національної безпеки та громадського порядку - з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей; тобто за умов, що є підставою втручання у здійснення права і в мирний період;
- за рішенням військового командування та військових адміністрацій, які самостійно або із залученням органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування можуть здійснювати заходи правового режиму воєнного стану, одним з яких є заборона проведення мирних зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів, на підставі Указу Президента «Про введення воєнного стану в Україні» та відповідно до норм ст.64 Конституції України

У всіх випадках обмеження права на мирні зібрання в умовах воєнного стану необхідно чітко дотримуватися норм національного права та міжнародних договорів, згода на обов’язковість яких надана Україною. Всі втручання можуть відбуватися лише за рішенням уповноважених на це законом органів, винятково у

випадках, передбачених законодавством, повинні переслідувати законну мету, мати чіткі межі, здійснюватися у відповідності до принципів пропорційності й недопущення дискримінації та загалом відповідати міжнародним стандартам обмеження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
4. Посібник за статтею 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Свобода зібрань та об'єднання. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2019. 52 с. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2019/12/Guide_Art_11_UKR_-2019.pdf
5. Посібник зі статті 15 Європейської конвенції з прав людини. Відступ від зобов’язань під час надзвичайної ситуації. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2016. 14 с. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_15_ukr
6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. №64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397
7. Про правовий режим воєнного стану : закон України від 12 травня 2015 р. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст.250.

Тимчишин Павло Андрійович,
здобувач вищої освіти бакалавра ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Халюк Сергій Олександрович,
професор кафедри конституційного права та прав людини НАВС,
доктор юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ПРИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПІД ЧАС РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Імплементація європейських стандартів під час реформування місцевого самоврядування в Україні є складним та багатогранним процесом, який набув особливої гостроти в умовах воєнного стану. Війна з росією та загрози суверенітету значно вплинули на розвиток і виконання реформ, зокрема в частині децентралізації та місцевого управління. Європейські стандарти, викладені в Європейській Хартії місцевого самоврядування та інших міжнародних документах, встановлюють певні вимоги до автономії, фінансової незалежності, участі громадян в управлінні. Проте їхня повна імплементація стикається з конституційно-правовими викликами, пов’язаними з потребами національної безпеки, централізації влади під час війни та обмеженнями, спричиненими особливим правовим режимом.

Одним із ключових конституційно-правових викликів є баланс між автономією місцевих органів влади та необхідністю забезпечення контролю з боку центральних органів, щоб уникнути розбалансування системи управління в умовах воєнного стану. Європейські стандарти передбачають, що місцеві органи повинні мати певний рівень самостійності у прийнятті рішень, а також можливість обирати форми та способи управління відповідно до потреб громади. Проте, зважаючи на виклики, пов’язані з війною, держава змушена посилювати централізоване управління. Підвищення впливу уряду на місцеві адміністрації виправдане необхідністю забезпечення єдиної державної політики в умовах війни, але може бути загрозою для децентралізаційних зусиль. Таким чином, для забезпечення відповідності європейським стандартам Україна повинна знайти механізми, що дозволяють дотримуватись автономії місцевого самоврядування, одночасно зберігаючи контроль за національною безпекою [1, с. 104-106].

Фінансова незалежність місцевого самоврядування є ще однією проблемною зоною у процесі імплементації європейських стандартів під час реформування в умовах воєнного стану. На даному етапі багато органів місцевого самоврядування залежні від державних дотацій, а податкові надходження, які залишаються на

місцях, часто недостатні для забезпечення виконання всіх функцій і потреб громад [2, с. 16-18]. Воєнний стан лише посилив цю проблему, оскільки значна частина бюджетних коштів спрямовується на оборонні потреби. Європейська Хартія місцевого самоврядування підкреслює важливість фінансової автономії громад, однак забезпечення цієї незалежності в умовах обмежених ресурсів стає складним завданням. У таких умовах необхідно переглядати механізми фінансування місцевих бюджетів та шукати нові джерела доходів для забезпечення стабільного функціонування громад навіть у складних економічних умовах.

Крім того, забезпечення громадянської участі в умовах воєнного стану є важливим аспектом дотримання європейських стандартів у місцевому самоврядуванні. Хартія наголошує на важливості участі громадян у процесі прийняття рішень на місцевому рівні як елементу демократичного управління. Проте в умовах воєнного стану можливості для громадянського залучення обмежуються, оскільки ресурси громад часто спрямовані на першочергові потреби, такі як гуманітарна допомога, відновлення інфраструктури та захист населення. Громадські слухання, участь у виборах та інші форми залучення громадян стають менш доступними або можливими у таких умовах, що знижує рівень участі населення у вирішенні місцевих питань. Держава повинна знайти баланс між забезпеченням безпеки та необхідністю підтримки демократичних процедур навіть у воєнний час, що стане ключовим елементом у процесі повоєнного відновлення.

Окремою проблемою є правова невизначеність, пов’язана з адаптацією українського законодавства до вимог Європейської Хартії місцевого самоврядування та інших міжнародних стандартів. Воєнний стан обмежує можливість для впровадження конституційних і правових змін, адже основні ресурси та зусилля зосереджені на забезпеченні стабільності та безпеки. Крім того, правові реформи потребують часу та участі широкого кола громадських і політичних сил, що стає складним в умовах обмежень, пов’язаних із воєнним станом. Багато законодавчих ініціатив щодо децентралізації та зміцнення місцевого самоврядування залишається на етапі обговорень або законодавчої розробки. Питання правової адаптації до європейських стандартів є критично важливим для забезпечення сталого розвитку місцевого самоврядування після завершення війни, але водночас вимагає гнучкості та адаптації до викликів сьогодення.

У довгостроковій перспективі Україні доведеться вирішувати питання про відновлення місцевого самоврядування у деокупованих територіях, де особливості воєнного стану призвели до значних змін в організації місцевої влади. Європейські стандарти вимагають забезпечення прав громадян на місцеве самоврядування на всій території країни, проте відновлення цієї функції на постраждалих територіях буде непростим завданням. Держава повинна буде адаптувати підходи до місцевого управління, враховуючи специфіку повоєнного відновлення, потреби внутрішньо переміщених осіб та розвиток інфраструктури [1, с. 105-107]. У цьому контексті важливою буде підтримка з боку європейських партнерів, які можуть надати технічну та фінансову допомогу для реалізації реформ на основі європейських

принципів та стандартів.

Імплементація європейських стандартів у реформуванні місцевого самоврядування також вимагає посилення інституційної спроможності місцевих органів влади. У багатьох громадах бракує фахових кадрів, достатніх ресурсів та належної інфраструктури, що є перешкодою для ефективного самоврядування [3, с. 34-36]. В умовах воєнного стану проблема посилюється, оскільки багато фахівців були вимушені залишити свої місця роботи або перейшли на інші напрямки діяльності. Європейські партнери надають консультаційну та технічну підтримку для подолання цієї проблеми, але потрібна системна програма, яка дозволить громадам самостійно розвиватися та ефективно управляти місцевими ресурсами у відповідності до європейських стандартів.

Загалом, конституційно-правові виклики, які постають перед Україною під час імплементації європейських стандартів у реформуванні місцевого самоврядування, є комплексними та багатогранними. Попри складні умови, пов'язані з воєнним станом, держава продовжує курс на євроінтеграцію та адаптацію місцевого управління до європейських принципів. Вирішення цих викликів потребуватиме скоординованих дій на національному рівні та підтримки міжнародних партнерів, які можуть забезпечити ресурсну та технічну підтримку в процесі реформ. Перспектива розвитку місцевого самоврядування в Україні полягає у забезпеченні належного рівня демократичного управління, фінансової незалежності та участі громадян у процесі ухвалення рішень, що сприятиме підвищенню стабільності та якості життя громад на всій території країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Моргунов, О. А. Шляхи вдосконалення діяльності органів державної влади в умовах воєнного стану / Моргунов О. А., Музичук О. М. // Південноукраїнський правничий часопис. 2023. № 2. С. 104-108. DOI: https://doi.org/10.32850/sulj.2023.2.17

2. Гришина Н., Литвинчук О. Міжнародний досвід комунікації державних органів місцевого самоврядування та громадськості. Сучасні вектори відновлення та розвитку України на засадах сталості та безпеки. 2023. №1. С. 16-19. DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-02-02

3. Марчук В., Мельничук В. Стан інтеграції європейського досвіду у функціонування системи місцевого самоврядування України. Регіональні студії. 2022. № 31. С.34-39. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.31.6

Тіхонова Ірина Дмитрівна,
здобувачка вищої освіти магістра ННІПП
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Сьох Катерина Ярославівна,
завідувач кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Захист прав національних меншин, забезпечення необхідних умов для розвитку мовної, культурної, етнічної, релігійної ідентичності представників національних спільнот та корінних народів є важливою частиною євроінтеграційного шляху України.

Попри складні умови, пов'язані з триваючою російсько-українською війною, зусилля, спрямовані на консолідацію українського суспільства. Україна продовжує неухильно дотримуватися міжнародних зобов'язань щодо захисту та забезпечення реалізації прав осіб, які належать до національних меншин (спільнот) та корінних народів України проводячи реформування національного законодавства. Можна стверджувати, що Україна докладає максимум зусиль на державному рівні, щоб забезпечити якісну інтеграцію представників національних меншин в українське суспільство, формування інклюзивної політичної нації.

В Україні в грудні 2022 року було ухвалено Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» з метою визначення особливостей суспільних відносин щодо забезпечення реалізації прав і свобод особами, які належать до національних меншин (спільнот) України. 1 липня 2023 року він набув чинності, чим було скасовано минулий Закон «Про національні меншини в Україні» ухвалений ще у 1992 році.

Президент України після підписання законопроєкту зазначив, що цим ми «реалізували один критерій для нашої євроінтеграції. Додаткові гарантії для національних спільнот в Україні, додаткові гарантії для нашого руху в Євросоюз».

21 вересня 2023 Верховна Рада України схвалила закон, який регулює питання реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України, і про це повідомив депутат Ярослав Железняк. Законодавець говорить, що метою ініціативи є: «вдосконалення законодавчого регулювання реалізації прав та свобод осіб, що належать до національних меншин (спільнот) відповідно до міжнародних договорів, які ратифікувала держава».

Відповідно до вище згаданого Закону, закріплене визначення національної меншини (спільноти): національна меншина (спільнота) України – стала група

громадян України, які не є етнічними українцями, проживають на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів, об'єднані спільними етнічними, культурними, історичними, мовними та/або релігійними ознаками, усвідомлюють свою приналежність до неї, виявляють прагнення зберегти і розвивати свою мовну, культурну, релігійну самобутність. Слід зазначити що воно є значно ширшим ніж було в законі який втратив чинність [2].

Регламентується, що у населених пунктах, де проживають національні меншини, дозволено буде використання їхньої мови у рекламі, інших заходах та під час надання допомоги. Передбачається, що у відповідних населених пунктах (визнаними місцем проживанням національних меншин) можуть бути створені центри національних меншин (спільнот) відповідної територіальної громади.

Окрім того, гарантується державний захист тих мов національних меншин, яким загрожує знищення, а також підтримка і збереження традиційної культури та нематеріальної культурної спадщини національних меншин.

Також у листопаді 2023 році держава за участі організацій національних меншин, експертного середовища, розробила Державну культурну цільову програму «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року, яка передбачає розвиток консультативно-дорадчих механізмів щодо взаємодії організації меншин з органами державної влади. Метою Програми є створення сталих інституційних умов на загальнодержавному та регіональному рівні для задоволення потреб та ефективної реалізації прав і можливостей осіб, які належать до національних меншин (спільнот) та корінних народів України, а також сприяння зміцненню соціальної стійкості, згуртованості та загальнонаціональної єдності українського суспільства [3].

Відповідно до ст. 5 Закон України «Про національні меншини (спільноти) України», особа, яка належить до національної меншини (спільноти), має також право на:

1) самоідентифікацію;
2) свободу громадських об'єднань та мирних зібрань;
3) свободу вираження поглядів і переконань, думки, слова, совісті та релігії;
4) участь у політичному, економічному та соціальному житті;
5) використання мови національної меншини (спільноти);
6) освіту, зокрема мовами національних меншин (спільнот);
7) збереження культурної самобутності національної меншини (спільноти) [2].

Слід зазначити, що група людей які належать до національної меншини на території України, це перш за все громадяни України і вони не повинні обмежуватися в реалізації своїх прав.

На сьогодні, громадяни України які належать до національної меншини (спільноти) на території України, стали на захист територіальної цілісності України на рівні з етнічними українцями. Україна повинна сприяти реалізації прав осіб які належать до національної меншини, враховуючи особливості їх етнічного походження. Новий Закон України «Про національні меншини (спільноти)

України» відображає досвід держав-членів Європейського Союзу, що є позитивним в процесі євроінтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Про національні меншини (спільноти) України: Закон України від 13.12.2022 № 2827-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text
3. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті»: Розпорядження Кабінету Міністрів України, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2023-%D1%80#Text

Федак Кирило Віталійович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Декларуючи себе правовою і демократичною країною, Україна визначає основним завданням практичне забезпечення прав і свобод людини та громадянина, гарантування їх захисту. Чинне законодавство деталізує основні конституційні права громадян, впорядковує права і обов’язки у конституційно-правових відносинах, встановлює нові права, розширює обов’язки перед державою. Конституційно-правові норми надають можливість реалізувати права і забезпечити свободи громадянина, визначають застосування, використання і виконання ним конституційних норм, тобто, забезпечують можливість реалізувати право та виконати обов’язок.

Юридична категорія «правове забезпечення прав і свобод громадян» в сучасній науці розглядається як «цілеспрямований вплив на поведінку людей і суспільні відносини за допомогою правових (юридичних) засобів» [2, с. 327].

А. Ю. Олійник вважає, що правове забезпечення – це вплив на права і свободи громадян за допомогою певних юридичних засобів, в першу чергу норм права [6, с. 160].

На думку В.В. Плиски, правове забезпечення завжди здійснюється уповноваженими органами державної влади, шляхом видання загальнообов'язкових правових норм і приписів. Додатково позначаючи, що суспільні відносини, як правило, регулюються нормами різних галузей права, тому правове забезпечення прав і свобод громадян має комплексний, міжгалузевий характер [7, с. 144].

Отже, враховуючи вищевикладене, правове забезпечення – це цілеспрямована дія на поведінку людей і суспільні відносини за допомогою правових (юридичних) засобів.

Сфера правового забезпечення – це «сукупність прав і свобод громадян, яку можна і необхідно впорядкувати за допомогою норм права і правових засобів. При цьому до вказаної сфери можуть належати лише відносини, що піддаються правовому регулюванню. Є різні класифікації сфер правового забезпечення» [2, с. 427].

На думку М.П. Кобець, в широкому розумінні конституційно-правове забезпечення прав людини в умовах дії правового режиму воєнного стану – це процес діяльності державних органів і органів місцевого самоврядування щодо створення відповідних умов реалізації, охорони і захисту прав і свобод, а також відновлення їх порушених прав, шляхом застосування спеціальних засобів адміністративно-правового характеру. У вузькому форматі, конституційно-правове забезпечення прав – це комплексна система, закріплених законом адміністративно-правових засобів, які застосовуються органами державної влади з метою забезпечення адміністративних прав і свобод, допомоги в реалізації і відновлення цих прав, а також інші адміністративно захисні заходи, що здійснюються в рамках закону з метою гарантування прав і свобод людини [3, с. 51].

Варто зазначити, що міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною, чинне національне законодавство України, адміністративно-правові засоби реалізації; адміністративно-правові засоби охорони; адміністративно-правові засоби, способи і форми захисту прав та їх відновлення у разі порушення. складатимуть елементи адміністративно-правого забезпечення прав.

Основним суб'єктом забезпечення прав і свобод людини в умовах дії правового режиму воєнного стану є держава, яка здійснює свої функції в цій галузі через органи законодавчої, виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та їх посадових осіб. Повноваження, з питань забезпечення прав і свобод людини і громадянина, відносяться до таких державних органів, як ВРУ, Президент України, КМУ, РНБОУ та інших визначених Конституцією України [5].

Сукупність дій суб'єктів конституційно-правового забезпечення прав означена конституційно-правовими нормами та спрямована на: можливість реалізації цих прав за допомогою різних правових явищ, інструментів, заходів і контроль за дотриманням ними положень нормативно-правових актів

складає адміністративно-правову реалізацію прав людини.

Варто зазначити, що правовими способами захисту прав є діяльність уповноважених органів та їх посадових осіб, врегульована адміністративно-правовими нормами, спрямована на застосування діючого законодавства, відновлення прав в разі їх порушення та застосування примусових засобів до осіб, які допустили порушення зазначених прав. До них можна віднести: право на оскарження; судовий контроль та нагляд щодо захисту прав, представництво інтересів громадян в адміністративному судочинстві тощо.

Отже, реальне забезпечення прав та свобод людини і громадянина є однією з найважливіших ознак правової держави та розвинутої демократії. Створення системи гарантій не забезпечує автоматичної реалізації прав і свобод людини.

А тому, станом на сьогодні, в науковому дискурсі тепер використовується поняття «соціально-юридичний механізм захисту прав і свобод людини та громадянина» як системи інструментів і факторів, які створюють необхідні умови для гарантування поваги прав і свобод особи.

На жаль, механізм забезпечення прав і свобод громадян в сучасній Україні ще досі перебуває на стадії розроблення, а їх реалізованість та захищеність залишаються на низькому рівні. Прагнення до побудови в Україні демократичної і соціально орієнтованої держави, формування дієздатних структур громадянського суспільства передбачає знаходження ефективних механізмів забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина.

Механізм державно-правового забезпечення прав і свобод особистості являє собою комплекс складових частин, окремих механізмів, що утворюють єдину систему в яку входять механізми: держави, правового регулювання суспільних відносин; дії права, що включає механізми реалізації, охорони та захисту прав і свобод громадян, гарантії забезпечення дії досліджуваного механізму (загальні та спеціальні), юридичної відповідальності [4, с. 120].

Вищезазначений механізм є невід’ємною частиною системи загальносоціальних, юридичних, внутрішньодержавних і міжнародних гарантій прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Його складові визначають ефективність реалізації прав і свобод людини в умовах дії правового режиму воєнного стану. Відсутність хоча б одного з цих елементів призводить до проблем в реалізації прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Механізм забезпечення прав і свобод громадян уособлює в собі комплекс взаємодіючих елементів, які надають належні юридичні і фактичні можливості для повноцінного здійснення кожним своїх прав і свобод.

Підсумовуючи вище наведене, вважаємо, що захист та реалізація прав людини є найважливішими аспектами сучасного правового устрою. Умови воєнного стану можуть створювати виклики для забезпечення прав та свобод громадян, оскільки вони можуть супроводжуватися обмеженнями для забезпечення національної безпеки. Однак дотримання принципів правової

держави та захист прав людини залишаються необхідними, навіть в умовах воєнного стану.

Основними принципами та заходами, які можуть забезпечити захист та реалізацію прав людини в умовах дії правового режиму воєнного стану, на нашу думку, є наступні:

1 Міжнародні стандарти: Держава повинна дотримуватися міжнародних стандартів прав людини, таких як Загальна декларація прав людини та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, навіть у часи воєнного стану.

2. Встановлення обмежень за законом: Обмеження прав і свобод повинні бути узгодженими з принципами правової держави та встановлюватися законом. Закони, що регулюють воєнний стан, повинні бути точними, передбачуваними та обмеженими в часі.

3. Недопущення самовільних арештів та утисків: Забороняється безпідставний арешт чи утиск громадян. Кожна особа має мати право на справедливий судовий процес.

4. Механізми нагляду та відповідальності: Забезпечення наявності ефективних механізмів нагляду та відповідальності за можливі порушення прав людини. Це може включати роботу незалежних судів, омбудсманів та інших інститутів контролю.

5. Захист осіб з особливою уразливістю: Особлива увага повинна бути приділена захисту осіб з особливою уразливістю, таких як діти, жінки, люди з інвалідністю та внутрішньо переміщено особи.

Забезпечення захисту прав людини під час воєнного стану вимагає балансу між потребами національної безпеки та зобов'язаннями перед міжнародними стандартами прав людини. Важливо, щоб будь-які обмеження були обґрунтованими, тимчасовими та відповідали принципам справедливості та правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Актуальні проблеми прав і свобод людини і громадянина в Україні : навч. посіб. К.: КНТ, 2009. 232 с.

2. Загальна теорія держави і права : підр. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів освіти / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова, О.В. Петришин, С.М. Олейников ; За ред. М.В. Цвік. Х. : Право, 2002. 544 с.

3. Кобець М.П. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб України. Jurnalul juridic national: teorie si practica. 2016. № 2/2 (18). С. 49-53.

4. Кобець Н.П. Адміністративно-правове забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступня кандидата юридичних наук: Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право та адміністративне право. К. 2016. 268 с.

5. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.
6. Олійник А.Ю. Теорія держави і права : навч. посіб. / А. Ю. Олійник, С. Д. Гусарєв, О. Л. Слісаренко. К. : Юрінком Інтер, 2001. 176 с.
7. Плиска В.В. Поняття та елементи адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання і протидії корупції. *Науковий вісник Ужгородського університету внутрішніх справ.* Серія право. Випуск 35. Частина І. Том 2. Ужгород : *Ужгородський університет внутрішніх справ*, 2015. С.143-147.

Федорова Валерія Олександрівна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ДИТИНИ СУЧАСНИЙ СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ

Діти є особливою категорією населення, яка через свою фізичну та розумову незрілість потребує спеціального правового захисту і чітко визначеного правового статусу. Вони значною мірою залежать від держави, соціального оточення та системи суспільних інститутів, набагато більше, ніж дорослі. Захист прав людини, особливо прав дитини, є одним із пріоритетних напрямків діяльності держав, які входять до міжнародної спільноти. Актуальною є проблема захисту прав дитини і для України, де протягом останніх років відбувається бурхливий процес державотворення, становлення вітчизняного законодавства, формування державних інституцій і механізмів їх впливу на ситуацію в українському суспільстві. Ця проблема потребує ретельного вивчення, осмислення ситуації, яка склалася в державі, щодо захисту прав дитини та пошуку шляхів для забезпечення цих прав. Сьогодні в Україні діє розгалужена система нормативно – правових актів, які забезпечують реалізацію захисту прав дитини.

Фундамент міжнародно-правового регулювання захисту прав дитини був закладений Женевською декларацією прав дитини. Вона була прийнята у 1924 році Генеральною Асамблеєю Ліги Націй – майже на чверть століття випередила Загальну декларацію прав людини. Женевська декларація містила преамбулу та лише п’ять статей, у яких були перелічені обов’язки людства перед дитиною:

голодна дитина має бути нагодована; хвора дитина має отримати допомогу; безпритульна дитина має отримати притулок тощо [1]. Таким чином, дитина розглядається як суб'єкт міжнародно-правового захисту з огляду на її залежність від дорослих у реалізації своїх прав.

І хоча Женевська декларація після розпуску Ліги Націй втратила свою юридичну силу, вона відіграла важливу історичну роль у формуванні міжнародних стандартів захисту прав дитини [2, с. 112]. Це підтверджується, зокрема, посиланням на неї у преамбулі Декларації прав дитини 1959 року [3]. основною тезою Декларації прав дитини є: «Людство зобов'язане давати дитині все краще, що воно має».

У преамбулі Декларації відзначається: «...приймаючи до уваги, що дитина, через її фізичну, розумову незрілість, має потребу в спеціальній охороні і турботі, включаючи належний правовий захист, як до, так і після народження».

У Декларації прав дитини проголошуються соціальні і правові принципи захисту і благополуччя дітей на національному і міжнародному рівнях. Десять принципів Декларації являють собою вперше почату спробу виділити особливу роль глобальної проблеми прав дитини і привернути до неї увагу світової громадськості.

Декларація 1959 року, у свою чергу, стала підґрунтям для створення Конвенції про права дитини. У 1989 року Генеральна Асамблея ООН прийняла та відкрила для підписання Конвенцію про права дитини, в якій закріплено: перелік прав і свобод дитини, обов'язкових для держав-учасниць; нормативний зміст прав дитини, якому має відповідати законодавство держав-учасниць; обставини, за яких держави-учасниці можуть обмежити нормативний зміст деяких прав дитини. Сьогодні Конвенція про права дитини − найбільш універсальний договір у світі (на квітень 1998 р. її ратифікувала 191 держава) [4, 12]. Вступ у силу Конвенції про права дитини 2 вересня 1990 р. стало кульмінацією майже 70-літньої боротьби за те, щоб міжнародне співтовариство визнало особливі потреби й уразливість дітей.

Законодавство України, яке забезпечує права неповнолітніх складається перш за все з норм міжнародного права. Україна 21 лютого 1991 р. ратифікувала цю Конвенцію, і 27 вересня 1991 р. вона набрала чинності для нашої держави. Відповідно до ст. 9 Конституції України міжнародні стандарти прав дитини віднині є частиною національного законодавства і підлягають виконанню всіма фізичними і юридичними особами, які знаходяться під юрисдикцією нашої держави. Значення міжнародних стандартів прав дитини та їх обов'язковий характер для України підтвердили її представники на Всесвітній зустрічі в інтересах дітей 30 вересня 1990 р. та на Всесвітньому конгресі проти комерційної сексуальної експлуатації дітей 1996 р.

За загальним правилом згідно з зазначеним вище міжнародним та українським законодавством України дитиною є особа віком до 18 років (до досягнення нею повноліття). Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. В свою чергу, права дитини – це ряд прав і свобод, які мають

українці віком до 18років.

26.04.2001 році був прийнятий Закон України “Про охорону дитинства”. Цей Закон визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави, і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров’я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток і виховання в сімейному середовищі. Закон встановлює основні засади державної політики у цій сфері, які базуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини [5].

Кожна дитина має бути офіційно визнана державою з моменту свого народження. Реалізація права на ім’я та набуття громадянства надає можливість дитині користуватися своїми правами. Стаття 7 Закону України «Про охорону дитинства» передбачає, що кожна дитина з моменту народження має право на ім’я, при цьому місце і порядок реєстрації народження дитини визначаються сімейним законодавством [5].

Право дитини на громадянство також передбачене статтею 7 Закону України «Про охорону дитинства» визначає, що кожна дитина з моменту народження має право на громадянство, а підстави і порядок набуття та зміни громадянства визначаються Законом України «Про громадянство України» [6] та іншими нормативно-правовими актами [5]. Згідно зі статтею 4 Конституції України, в Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом [7]. Таким законом наразі є Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. № 2235-III [147].

Завданням законодавства про охорону дитинства є розширення соціально-правових гарантій дітей, забезпечення фізичного, інтелектуального, культурного розвитку молодого покоління, створення соціально-економічних і правових інститутів з метою захисту прав і законних інтересів дитини в Україні [8, с. 555].

Безумовно, розглядаючи питання захисту прав дітей, слід звернутися до норм Конституції України. Однак, на жаль, положення Конституції здебільшого спрямовані на захист прав і свобод людини та громадянина, і лише в статті 52 конкретизується незначна кількість належних саме дитині прав: рівність незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним; право на захист від насильства та експлуатації; право на піклування з боку держави [7].

Для дитини освіта є надзвичайно важливою, адже саме вона допомагає не лише отримати знання, а й розвинути вміння, необхідні для майбутнього життя. Згідно із Законом України «Про освіту», загальна середня освіта забезпечує всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, трудову підготовку, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння визначеного суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство і виробництво, екологічне виховання, фізичне вдосконалення [9]. Саме тому держава гарантує молоді право на отримання повної загальної середньої освіти, оплачує її здобуття і визнає її обов'язковою. Законом України «Про повну загальну середню освіту» встановлено, що батьки або

особи, які їх замінюють, зобов'язані забезпечувати умови для здобуття дитиною повної загальної середньої освіти за будь-якою формою навчання, а злісне ухилення батьків від виконання обов'язків щодо здобуття їх неповнолітніми дітьми повної загальної середньої освіти може бути підставою для позбавлення їх батьківських прав [10]. Ухилення батьків або осіб, що їх замінюють, від виконання передбачених законом обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей тягне адміністративну відповідальність за ст. 184 КУпАП, а експлуатація дітей, у тому числі якщо це спричинило істотну шкоду для освітнього рівня дитини – кримінальну відповідальність за ст. 150 КК України.

Саме тому в сучасних умовах розвитку українського суспільства необхідно більше уваги приділити належному рівню соціального захисту прав дітей та з'ясуванню конкретних причин протиправної поведінки окремих із них. Цього можна досягнути шляхом політичної стабілізації соціально-економічного розвитку програми дій щодо належного виховання та розвитку потенціалу нації у таких напрямках, як навчання, спорт, дозвілля тощо [11, с. 378].

Як зазначає Ірина Бандурка Своєчасна ідентифікація випадків порушення прав дитини та звернення суспільної уваги повинні сприяти розробці та прийняттю адекватних сучасним умовам скоординованих технологій та механізмів захисту прав дітей. Взаємодія між державними установами, правоохоронними органами, органами охорони здоров'я, кризовими центрами має особливе значення. При цьому важливо, щоб усі ці структури працювали в тісному контакті, а постраждалі – діти від порушення їхніх законних прав, свобод та інтересів могли отримувати всебічну підтримку та своєчасну кваліфіковану допомогу. Подолання, запобігання та профілактика порушення прав дитини неможлива без об'єднаних зусиль усіх структур суспільства [12, с. 54].

Отож, аналіз міжнародно-правових актів щодо прав дитини дозволяє стверджувати, що міжнародна спільнота визнала значний обсяг прав та інтересів дітей і розробила ефективні механізми для їх захисту. Проте здатність реалізувати та впровадити ці норми в національному правовому просторі кожної держави значною мірою залежить від суспільства і його державної влади. Нормативно-правові акти України дозволяють зробити висновок про те, що стосовно дітей воно базується на гуманних принципах, закріплених у Конвенції про права дитини та інших міжнародних актах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Geneva Declaration of the Rights of the Child, 1924. Humanium. URL: https://www.humanium.org/en/text-2/

2. Реньов Є.В. Щодо історії формування міжнародно-правових стандартів захисту прав дитини. Цілі сталого розвитку в аспекті зміцнення національного та міжнародного правопорядку: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (ЗапоріжжяЛьвів-Одеса-Ужгород-Харків-Чернівці, 27 жовтня 2023 року). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 111–113.

3. Declaration of the Rights of the Child. UN General Assembly. 20 November 1959, A/RES/1386(XIV). UN Digital Library. URL: https://digitallibrary.un.org/record/195831.

4.Антонович М.М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини. − К., 2000. 150с

5. Про охорону дитинства : закон України від 26 квітня 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14

6. Про громадянство України : закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/ show/2235-14.

7. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 01.09.2018).

8. Лінник Н.В. Відповідальність держав за порушення прав дитини. Держава і право. 2005. Вип. 28. С. 554-558.

9. Про освіту : закон України від 06.10.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19

10. Про повну загальну середню освіту : закон України від 24.03.2024 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20

11. Ніколайчук А. І. Сучасний стан захисту прав дітей. Форум права. 2014. №1. С. 378–381.

12. Бандурка І.О. Права дитини та деякі проблеми, пов’язані з їх застосуванням. Право.ua. 2021, № 4. С. 48–55.

Філіпова Поліна Віталіївна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА ТЕРЕНАХ XXI СТ.

У XXI столітті права і свободи людини та громадянина залишаються основними принципами, що визначають рівень розвитку держав і суспільств усього світу. Незважаючи на те, що міжнародна спільнота прагне утвердити і захистити права кожної людини, сучасний світ стикається з численними викликами, що ускладнюють їхню реалізацію. Глобалізація, технологічний прогрес, міграційні кризи, зміна клімату, а також політична нестабільність у різних регіонах

створюють нові загрози і одночасно відкривають нові можливості для забезпечення прав людини. Серед основних завдань стає пошук ефективних механізмів для підтримання балансу між національними інтересами і зобов'язаннями держав щодо захисту основоположних прав людини, а також між колективною безпекою і свободою окремих індивідів [1].

Виникнення нових форм дискримінації, порушень прав на приватне життя у цифровому просторі, загроза авторитарних тенденцій та обмеження свободи слова – це лише деякі з питань, які потребують негайного вирішення. Особливо гостро ця проблема постає на тлі пандемій, військових конфліктів і зростаючих нерівностей. XXI століття стає випробуванням для системи захисту прав і свобод, адже суспільство постійно шукає баланс між безпекою і свободою, правом на особисте життя і необхідністю забезпечення колективної безпеки. Вивчення сучасних викликів та перспектив у цій галузі дозволяє не лише розуміти, яким чином забезпечувати права людини в умовах нестабільності, але й знаходити нові шляхи для їхнього розширення та захисту [2].

Права людини, визнані як невід'ємна частина міжнародного порядку, піддаються значним випробуванням в умовах змінних політичних, економічних і соціальних обставин, що характеризують цей період. Незважаючи на численні міжнародні документи і зусилля національних урядів, багато країн досі не можуть повною мірою гарантувати базові свободи кожної людини. Відтак, виявлення головних викликів у сфері прав людини є ключовим для розуміння сучасних загроз та можливостей, а також для формування ефективних механізмів захисту і просування цих прав у майбутньому [3].

Глобалізація в економічній площині призводить до посилення конкуренції між державами, що часто знижує рівень захисту прав працівників та погіршує соціальне забезпечення. Вона також посилює дисбаланс між розвиненими та країнами, що розвиваються, поглиблюючи економічну нерівність і породжуючи нові форми бідності, які призводять до обмеження доступу до якісної освіти, медичних послуг і основних соціальних благ. Цей контекст посилює необхідність виявлення механізмів, що можуть зберегти соціальну справедливість та гарантувати права кожної людини незалежно від місця проживання та економічного статусу [4].

Сучасні технології надають людям безпрецедентний доступ до інформації та знань, але водночас стають інструментами для спостереження, контролю та маніпуляції. Інтернет-компанії і державні установи можуть збирати, зберігати й використовувати великі обсяги персональної інформації, що створює нові загрози для прав на приватне життя та персональну недоторканність. Проблема кібербезпеки та ризик кібератак ставлять під загрозу не лише інформацію, але й основоположні свободи, такі як свобода слова та право на інформацію. У зв'язку з цим, постає необхідність розробки національних і міжнародних стандартів, які б регулювали використання персональних даних та забезпечували баланс між суспільними інтересами і захистом індивідуальних прав [5].

Міграційні потоки сприяють посиленню ксенофобії, дискримінації та порушень прав людини у країнах, що приймають мігрантів. Біженці та внутрішньо переміщені особи часто стикаються з обмеженнями прав на працевлаштування, житло, медичну допомогу та освіту, що ускладнює їхню інтеграцію у нове суспільство. Окрім того, багато країн намагаються запобігти неконтрольованій міграції шляхом посилення прикордонного контролю та запровадження обмежень, що обмежують право людей на свободу пересування. Це ставить під сумнів універсальність прав людини та порушує принципи гуманізму й солідарності, які лежать в основі сучасної системи міжнародного права. Вирішення міграційної проблеми потребує скоординованих дій на глобальному рівні, спрямованих на захист прав біженців та забезпечення умов для їхньої інтеграції у нове суспільство [6].

Погіршення екологічної ситуації, підвищення рівня світового океану, посухи, повені та інші природні катастрофи сприяють виникненню кліматичних біженців, які змушені залишати свої території через неможливість забезпечити собі нормальні умови для життя. Ця проблема вимагає невідкладного реагування та співпраці міжнародної спільноти для розробки заходів з адаптації до змін клімату та захисту прав осіб, які постраждали від його наслідків. Крім того, важливою є розробка національних політик і стратегій, спрямованих на захист навколишнього середовища та збереження природних ресурсів, що безпосередньо пов'язані з правом людини на здоров'я та якісне довкілля. Реалізація таких стратегій може суттєво покращити умови життя для майбутніх поколінь і забезпечити сталість розвитку сучасного суспільства [7].

Зростання авторитаризму та ерозія демократичних цінностей у різних частинах світу створюють нові загрози для прав людини, зокрема свободи слова, зібрань та участі у політичному житті. Уряди деяких країн використовують політичні репресії для контролю над громадянами, обмежують діяльність опозиційних сил та неурядових організацій, що ускладнює реалізацію прав на вільне вираження поглядів і участь у громадському житті. В умовах політичної нестабільності права людини часто порушуються, що ставить під сумнів досягнення демократії та справедливості. Для зміцнення демократичних принципів необхідно забезпечити підтримку незалежних інституцій, розвиток громадянського суспільства та дотримання верховенства права, що гарантує захист прав кожної людини незалежно від її політичних поглядів чи соціального статусу.

Дискримінація за статтю, расою, релігійними переконаннями, сексуальною орієнтацією та іншими ознаками досі є значною перешкодою для рівноправності. Уряди та міжнародні організації мають приділяти особливу увагу забезпеченню рівних прав та можливостей для всіх членів суспільства, розробляючи політики, що сприяють толерантності, інклюзивності та соціальній згуртованості. Викорінення дискримінації є важливим кроком до створення справедливого суспільства, де кожна людина може реалізувати свої права і свободи на рівних умовах.

Отже, реалізація прав та свобод людини і громадянина на теренах XXI століття залежить від спільних зусиль міжнародної спільноти, урядів, неурядових

організацій та громадянського суспільства. В умовах глобалізації, технологічного прогресу, міграційної кризи, кліматичних змін та політичної нестабільності збереження та просування прав людини вимагають комплексного підходу, що враховує різноманітні аспекти та виклики сучасного світу. Розробка ефективних механізмів для захисту прав людини і свобод, дотримання принципів демократичності та справедливості є необхідними умовами для побудови суспільства, у якому кожен зможе жити гідно і реалізувати свій потенціал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хронологія російсько-української війни: етапи відсічі вторгнення рф. АрміяInform – Інформаційне агентство АрміяInform. URL : https://armyinform.com.ua/2023/02/24/hronologiyarosijsko-ukrayinskoyi-vijny-etapy-vidsichi-vtorgnennya-rf/

2. Цебенко С., Обрембальський С. Співпраця з міжнародними організаціями в умовах російсько-української війни. Актуальні питання України у сучасній науці. 2024. № 20 (2). С. 571-584.

3. Романова А. Система забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні. Форум права. 2012. № 2. С. 599-602.

4. Магновський І. Дотримання та утвердження міжнародних стандартів прав людини у правоохоронній діяльності Національної поліції України. Правова система держави: проблеми формування та перспективи розвитку в контексті євроінтеграції: матер. XVI Всеукр. наук. конф. молодих учених (м. Одеса, 7 грудня 2023 р.). Одеса, 2023. С. 55-58.

5. Щигельська Г., Вальорний Р. Економічні санкції проти росії: масштаби та ефективність. Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки: матер. II Міжнар. наук. конф. (м. Тернопіль, 21-22 квітня 2022 р.). Тернопіль : ТНТУ ім. Івана Пулюя, 2022. С. 101-104. Актуальні питання у сучасній науці № 7(25) 2024 433

6. Мішина Н. Тимчасово окуповані території: зарубіжний досвід захисту прав людини. Law. State. Technology. 2023. № 3. С. 11-15.

7. Наливайко І. Ефективність правового регулювання соціальних стандартів та гарантій: проблеми та перспективи. Наукові перспективи. 2023. № 37 (7). С. 494-509.

Філоненко Марія Євгенівна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ПРАВО ЛЮДИНИ НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ

В цілому, права людини – це певна можливості вибору людиною різної поведінки для задоволення власне свого нормального існування і розвитку, що закріплені в законах, інших нормативно-правових актах держави і відповідних міжнародних документах. Наприклад: Конституція України, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Це певним чином свобода людини у її діяннях, певні її інтереси та потреби, вимоги про надання благ, що адресовані державі, самому суспільству і законодавству. Суть прав людини спричинено тим, що вони визнаються переконливими з точки зору людської моралі. Адже права людини ґрунтуються на людській гідності, що включає в собі моральні риси, чарівні цінності людської особистості.

З усіх прав, є одне з головних, що зберігає людську недоторканність та гарантує свободу. Право на свободу та особисту недоторканність – це особисте суб'єктивне та людське право, яке гарантує волю від протиправних посягань на здоров'я індивідуальну безпеку та на життя в цілому. Саме це право не допускає незаконних і безпідставних дій посадових осіб державних органів і громадських організацій щодо особистої недоторканності при виконанні ними своїх обов'язків, повноважень і надає можливість відновлення порушеного права. Це дуже важливо на наш час. Адже, відповідно до Конституції України:

Згідно статті 29 Конституції України кожна особа має право на свободу та недоторканність. Жодна людина не може бути арештований або утримання під вартою, окрім як за рішенням суду і тільки в порядку та на підставах, встановлених законом чи іншим нормативно-правовими актами. У разі життєвою необхідністю злочинові чи його перепинити уповноважені органи можуть застосовувати тримання під вартою як певний нетривалий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа у швидкому порядку звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою. Кожному арештованому чи затриманому має бути терміново повідомлено про мотиви арешту чи затримання, пояснено йому права та надано можливість з

моменту затримання захищати себе особисто та користуватися адвокатською, тобто правничою допомогою. Має бути негайно повідомлено близьким родичам про арешт або затримання заарештованого чи затриманого.

Важливе місце в цій темі займає Європейська конвенція з прав людини – це міжнародна угода, яка забезпечує кожному окремі права людини та основні свободи тим, хто перебуває під юрисдикцією членів Ради. Історично вона була прийнята в Італії (Римі) 4 листопада 1950 року та вступила в силу через три роки англійською і французькою мовами, обидва тексти Конвенції є однаково справжніми та лише в одному примірнику. Згодом, після ухвалення утворилося два незалежних органи: Європейська комісія з прав людини (1954) та Європейський суд з прав людини (1959). Головною функцією було слідкувати за дотриманням прав людини, що гарантувались Конвенцією. У 1993 році під час Віденського саміту було ухвалено рішення про створення нового Європейського суду з прав людини, який замінить колишню двоступеневу систему.

Право на свободу та особисту недоторканність описується у статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а саме:

Будь-яка людина має право на свободу та особисту недоторканність. Жодного не може бути позбавлено свободи та порушено його недоторканність, крім випадків і відповідно до процедури, встановленої законом, а саме:

- на законних підставах ув'язнення особи після винесення вироку компетентним судом;
- за невиконання законного припису суду або для гарантування виконання будь-якого обов'язку відбувається законний арешт або затримання особи;
- законний арешт або затримання особи може здійснюватися з метою доставлення її до компетентного суду, якщо є обґрунтована підозра у вчиненні правопорушення, або у разі, коли є достатні підстави вважати, що це необхідно для запобігання правопорушенню або уникнення її втечі після вчинення злочину.
- на підставі законного рішення затримання неповнолітнього з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;
- для запобігання розповсюдження інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг - законне затримання осіб;
- законний арешт або затримання особи може бути здійснене з метою запобігання її незаконному в'їзду в країну, а також щодо осіб, щодо яких триває процедура депортації або екстрадиції.

Усі кого заарештовано повинен бути негайно проінформований зрозумілою для нього мовою про підстави вчинення арешту і про усі обвинувачення, які висунуті проти цієї особи.

Кого позбавлено свободи внаслідок тримання під вартою або арешту , має усі права ініціювати судові провадження, де суд встановлює законність затримання і приймає рішення щодо звільнення, якщо затримання на незаконних підставах.

Особи, які є потерпілим внаслідок затримання чи арешту, здійсненого незаконно та всупереч пунктам цієї статті, мають забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.

Отже, права людини на свободу та особисту недоторканність є основними правами, закріпленими в національному законодавстві та міжнародних документах, що гарантують кожній людині захист від незаконного втручання в її особисте життя та забезпечують гідність і автономію особи. Усі порушені права краються строго законом, іншими нормативно-правовими актами, міжнародними стандартами. Особи повинні пам'ятати, що у будь-якому випадку вони мають законне право на правничу допомогу з боку адвокатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80
3. Міжнародний захист прав людини : навчальний посібник / кол. авторів; за ред. О. Б. Онишко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 540 с.
4. Ремех Т.О. Права людини в Україні: підручник для 10-11 класів суспільно-гуманітарного напряму загальноосвітніх навчальних закладів / Т.О.Ремех. – Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2011. 163 с.

Халюк Сергій Олександрович,
професор кафедри конституційного права та прав людини НАВС,
доктор юридичних наук, доцент

СУДОВО-ПРАВОВА РЕФОРМА ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Необхідною умовою демократичного розвитку України, її політичної системи є утворення чітко скоординованої системи політико-правових механізмів та процедур щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина. Їх визнання, гарантування, реалізація та захист становить зміст правової політики держави в галузі прав і свобод людини [1]. Усвідомлюючи складність перехідних процесів і труднощі реалізації вироблених на основі міжнародних власних національних стандартів, Україна приступила до створення національної системи захисту прав людини. Безсумнівно, що в цьому контексті забезпечення права на захист неможливе без чесного та неупередженого суду. Саме тому, на наше глибоке

переконання, основним завданням суспільства та держави є утвердження справедливого суду та вдосконалення вітчизняної судової системи. До того ж питання проведення судової реформи в Україні на сьогодні є одним із найбільш актуальних та обговорюваних, особливо в світлі євроінтеграційних процесів, які торкнулися нашої держави [2, с. 41].

Реформування системи судових органів – це ключове питання, яке постало перед демократичною Україною, адже тільки за цієї умови можлива співпраця зі світовим та, зокрема європейським співтовариством. Зокрема, йдеться про дотримання Україною основоположних вимог щодо судової системи, яке передбачає забезпечення незалежності суддів, зрозумілої та чіткої системи заміщення суддівських посад, створення довершеної інфраструктури, яка забезпечить потреби судової влади, доступності правосуддя, чіткості процесуального порядку розгляду справ на основі принципів верховенства права і законності та деяких інших.

Розвиток демократичної правової держави передбачає необхідність реалізації засад верховенства права, що передбачає спрямованість діяльності держави на забезпечення умов для ефективної реалізації прав та свобод людини і громадянина, у тому числі й гарантованого доступу до суду, створення сприятливих умов для реалізації права на судовий захист тощо. Ключовим завданням цього напряму є встановлення високого рівня довіри до судової влади, що передбачає підвищення якості кадрового складу судової гілки влади [3, с. 173].

У системі поділу державної влади однією з її гілок згідно зі ст. 6 Конституції України є судова влада, призначення якої полягає в захисті прав і свобод людини та громадянина, конституційного ладу України, забезпеченні відповідності актів Верховної Ради України, Президента України, органів виконавчої влади України та органів місцевого самоврядування Конституції України, дотримання законності в застосуванні законів та інших нормативних актів України. Існування самостійної гілки судової влади поряд із законодавчою та виконавчою – це необхідний атрибут будь-якої демократичної держави. Стаття 55 Конституції України встановлює, зокрема, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Вже Розділ VIII Конституції присвячений «Правосуддю» містить норми, які закладають основи здійснення судової влади в Україні [4].

Конституція України визначає базові положення судової системи, закріплює конституційні засади подальшого розвитку судів та законодавства про організацію і діяльність системи судів при здійсненні правосуддя. Так, організація правосуддя в Україні базується на засадах закріплених у Конституції України, більшість з них сконцентрована в розділі VIII Конституції України, який носить назву «Правосуддя» [4].

Засобами досягнення цієї мети є утвердження незалежності судової влади, зокрема, шляхом її деполітизації, посилення відповідальності судової влади перед суспільством, а також запровадження належних конституційних засад кадрового

оновлення суддівського корпусу. Прийняття законопроекту має сприяти реалізації повномасштабної судової реформи та оновленню суддівського корпусу відповідно до суспільних очікувань і згідно з європейськими стандартами, відновленню довіри громадян до судової гілки влади, а також забезпеченню належного функціонування прокуратури, адвокатури та системи виконання судових рішень.

Проте події кінця 2013 року – початку 2014 року засвідчили: в Україні є проблеми зі станом судової влади. Вона виявилася не тільки неспроможною протидіяти свавіллю влади політичної, вона їй потурала, сприяла проявам цієї сваволі. Це об'єктивно викликало негативну реакцію суспільства, яке з розумінням сприйняло негайне застосування заходів з відновлення довіри до судової влади і забезпечення права на справедливий суд. Оскільки відчутних позитивних результатів вони не принесли, судова система залишалася дезорієнтованою і деморалізованою. Стала наочною необхідність реформування конституційних засад функціонування судової влади [5, с. 5].

Очевидно, що питання формування національної правової системи в умовах постійної зміни політичної конфігурації державної влади є завжди актуальним та першочерговим. Так склалося за роки незалежної України, що оголошені реформи у сфері публічної влади, не досягаючи поставлених результатів на конкретному етапі проведення, змінюють свою векторну спрямованість та час від часу конструюються заново як «нове бачення» шляхів вирішення накопичених проблем суспільного й державного розвитку [6, с. 143].

Таким чином проблеми здійснення судово-правової реформи та підвищення ефективності правосуддя завжди були й залишаються актуальними для науковців і практиків. При цьому, видається цілком очевидним необхідність векторальної спрямованості судово-правової реформи саме на забезпечення принципу верховенства права з метою відновлення довіри до судової влади, а також створення умов доступного правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція судово-правової реформи в Україні : затв. постановою Верховної Ради України від 28 квіт. 1992 р. № 2296-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 30. Ст. 426.

2. Халюк С.О. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах: порівняльний аналіз. Дис. докт. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2023. 543 с.

3. Слободяник Н. С. Виборність суддів: зарубіжний досвід та перспективи для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія : Право. 2015. № 33. С. 173–177.

4. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

5. Проблеми імплементації змін до Конституції України щодо правосуддя та статусу КСУ / [уклад. В. Мусіяка]. Київ : Заповіт, 2017. 188 с.

6. Муза О. В. Розвиток адміністративного судочинства в умовах конституційних і законодавчих змін. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 24–25 жовт. 2019 р.) / ЧНУ. Чернівці, 2019. С. 143–146.

Хізанов Олексій Дмитрович,
здобувач вищої освіти бакалавра ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Халюк Сергій Олександрович,
професор кафедри конституційного права
та прав людини НАВС,
доктор юридичних наук, доцент

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ХАРТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПРОЦЕСІ КОНСТИТУЦІЙНИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Європейська Хартія місцевого самоврядування є одним із найважливіших документів, що визначають правові засади організації місцевого самоврядування в європейських державах. Прийнята Радою Європи у 1985 році, вона встановлює стандарти автономії місцевих громад, забезпечення децентралізації влади та зміцнення демократичних інститутів на місцевому рівні. Підписання та ратифікація Хартії Україною у 1997 році стало важливим кроком у напрямку адаптації українського законодавства до європейських стандартів [1]. У подальшому цей документ став основою для низки конституційних реформ, спрямованих на розширення прав і можливостей органів місцевого самоврядування. Проте сучасні виклики, зокрема воєнний стан, економічні проблеми та потреба в модернізації державного управління, вимагають додаткових зусиль для повної реалізації положень Хартії.

Однією з ключових вимог Хартії є забезпечення права місцевих громад на самоврядування, що передбачає надання місцевим органам влади права самостійно ухвалювати рішення з питань, які належать до їхньої компетенції. В Україні реалізація цієї вимоги проходила через децентралізацію влади, яка стала одним із пріоритетних напрямків реформування державного управління. Відповідно до принципів Хартії, український уряд здійснив низку заходів для передання повноважень від центральних органів до місцевих. Проте, незважаючи на значні досягнення в цій сфері, процес децентралізації ще не завершений, і багато положень Хартії залишаються формальними через недостатню фінансову та

ресурсну підтримку органів місцевого самоврядування.

Фінансова незалежність місцевих органів самоврядування є одним із ключових аспектів, передбачених Хартією. У цьому контексті Україна зробила певні кроки, зокрема збільшила частку податкових надходжень, які залишаються на місцях, і запровадила нові механізми фінансування громад [2, с. 211-213]. Однак практична реалізація цих заходів стикається з багатьма викликами. Через нестачу ресурсів та нерівномірний економічний розвиток різних регіонів України фінансова спроможність місцевих органів влади залишається обмеженою. Багато місцевих рад досі залежить від дотацій з державного бюджету, що обмежує їхню самостійність та створює залежність від центральної влади, що суперечить принципам Хартії. Вирішення цієї проблеми потребує створення більш стійкої та збалансованої фінансової системи, яка забезпечить справедливий розподіл ресурсів між регіонами.

Крім фінансових аспектів, важливим питанням є участь громадян у місцевому управлінні, що також закріплено Хартією. Одним із головних завдань місцевого самоврядування є забезпечення можливості для громадян брати участь у прийнятті рішень, які стосуються їхніх інтересів. В Україні було запроваджено такі інструменти, як громадські слухання, електронні петиції та механізми участі у місцевих виборах, що дозволяють жителям громад активно впливати на ухвалення рішень [3, с. 22-25]. Проте на практиці залучення громадян до процесу управління часто обмежене. Брак інформації, низька правова культура та обмежений доступ до електронних сервісів, особливо в сільській місцевості, знижують ефективність участі громадян. Для подолання цих перешкод необхідно продовжувати освітні програми, спрямовані на підвищення рівня правосвідомості та активного громадянства.

Незважаючи на ці виклики, перспективи подальшого розвитку місцевого самоврядування в Україні залишаються позитивними. Зокрема, планується продовжити реформу децентралізації, вдосконалити правові механізми для забезпечення більшої фінансової незалежності громад і посилити їхню роль у прийнятті управлінських рішень. Залучення міжнародної спільноти до процесу підтримки реформи місцевого самоврядування також є важливим фактором. Європейські інститути, такі як Рада Європи та Європейський Союз, надають значну фінансову та технічну допомогу, що сприяє реалізації реформ відповідно до стандартів Хартії. Це дозволяє Україні поступово інтегруватися до європейського правового простору, підвищувати рівень демократії та забезпечувати права громадян на участь у місцевому самоврядуванні [4].

Європейська Хартія місцевого самоврядування стала орієнтиром для вдосконалення Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, що спрямована на забезпечення ефективної децентралізації та розвитку регіонів України. Основні положення Хартії, зокрема про фінансову та адміністративну автономію місцевих громад, вплинули на формування стратегічних цілей цієї програми, передбачивши зокрема збільшення ролі місцевих органів у формуванні бюджетів та забезпеченні регіонального розвитку. Завдяки врахуванню

європейських стандартів у Стратегії заплановані конкретні кроки для залучення громад до прийняття рішень, підтримки малих громад та зміцнення інфраструктури регіонів, що дозволяє адаптувати підходи до місцевого управління відповідно до принципів Хартії.

Крім того, вплив Хартії простежується і в змінах до Положення про Консультативну раду з питань місцевого самоврядування, яка діє при Президенті України. Реформування Консультативної ради стало одним із інструментів для поглиблення співпраці між місцевими та центральними органами влади на засадах субсидіарності та автономії, як того вимагає Хартія. Консультативна рада стала платформою для обговорення регіональних потреб і проблем місцевого самоврядування, що дозволяє оперативно реагувати на запити громад і сприяти розвитку місцевих ініціатив. Це значно зміцнило правові засади місцевого самоврядування в Україні та сприяло розвитку більш сталого підходу до взаємодії органів влади на місцях.

Загалом, Європейська Хартія місцевого самоврядування відіграє ключову роль у процесі конституційних реформ в Україні. Незважаючи на численні виклики, пов'язані з нестачею фінансових ресурсів, збройним конфліктом та недостатньою залученістю громадян, Україна поступово адаптує своє законодавство до європейських стандартів. У подальшому ефективність реалізації положень Хартії буде залежати від стабілізації економічної ситуації, завершення збройного конфлікту та активної участі міжнародної спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Європейська хартія місцевого самоврядування: Рада Європи, 15.10.1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 13.11.2024).
2. Ярошенко А. С. Адміністративно-правовий статус органів місцевого самоврядування в контексті реформи децентралізації. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2021. Вип. 68. С. 211–215. DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.68.36
3. Гижко А. П. Світові практики впровадження децентралізації та їх досвід для України. Політичне життя. 2020. № 1. С. 22–29. DOI https://doi.org/10.31558/2519-2949.2020.1.3
4. Процес вступу України до ЄС у контексті регіонального та місцевого розвитку. Аналітичний документ. Київ, березень 2023 р. URL: https://decentralization.ua/news/16789 (дата звернення: 13.11.2024).

Хоріщенко Юлія Валеріївна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституційні права людини є основою для існування демократичного суспільства, оскільки вони гарантують громадянам захист від безпідставного втручання держави в особисте та суспільне життя. Однак, у випадках надзвичайних ситуацій, зокрема за умов воєнного стану, держава може запроваджувати обмеження на окремі конституційні права задля підтримки безпеки та стабільності. В Україні правовий режим воєнного стану визначається Конституцією та Законом України «Про правовий режим воєнного стану», а його головною метою є захист державного суверенітету, територіальної цілісності та безпеки. Проте введення воєнного стану породжує низку питань стосовно дотримання прав людини та потенційних зловживань владою.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, який запроваджується в країні або на її окремих територіях у випадках збройної агресії, загрози нападу або серйозної небезпеки для державної незалежності, територіальної цілісності та національної безпеки. Введення воєнного стану дає державі право на тимчасове обмеження певних прав і свобод громадян, а також на здійснення низки заходів, спрямованих на захист держави від зовнішніх чи внутрішніх загроз.

Основні характеристики воєнного стану:

1. Головною метою є забезпечення національної безпеки, захист територіальної цілісності та суверенітету держави. Він дозволяє ефективно організувати оборону країни, мобілізацію ресурсів і вжиття спеціальних заходів для протидії агресії чи іншим загрозам.

2. Обмеження прав і свобод. Під час воєнного стану можуть бути тимчасово обмежені конституційні права і свободи громадян, зокрема свобода пересування, право на зібрання, право на приватну власність. Однак деякі основні права, наприклад право на життя та заборона катувань, не можуть бути обмежені за жодних обставин.

3. Повноваження органів влади. Органи державної влади, військове командування та військові адміністрації отримують розширені повноваження для

здійснення заходів з безпеки, а також можуть брати на себе функції, які в умовах мирного часу виконують інші органи.

4. Тимчасовість і контроль. Воєнний стан є тимчасовим і визначається конкретним періодом, який може бути продовжений або скасований відповідно до змін у ситуації. В Україні введення воєнного стану має бути схвалене Верховною Радою протягом 48 годин після його оголошення Президентом.

5. Законодавче регулювання. Воєнний стан в Україні регулюється кількома основними законами та нормативно-правовими актами: Конституцією України, Законом України «Про правовий режим воєнного стану» та указами Президента. Законодавство чітко визначає порядок введення воєнного стану, обмеження прав громадян та процедури контролю за виконанням цих обмежень.

6. Міжнародні стандарти. У міжнародному праві воєнний стан регулюється нормами, що гарантують основні права людини навіть в умовах надзвичайних ситуацій. Наприклад, країни, що вводять воєнний стан, повинні дотримуватися міжнародних угод, таких як Женевські конвенції.

Отже, воєнний стан є складним і багатогранним правовим режимом, який дозволяє державам вживати надзвичайних заходів для захисту від зовнішніх загроз, проте потребує жорсткого контролю і обмеження зловживань з боку органів влади.

В умовах воєнного стану можуть бути обмежені такі права громадян:

• Свобода пересування. У разі оголошення воєнного стану можливе введення обмежень на пересування, наприклад, через встановлення комендантської години або заборону виїзду з країни.

• Свобода мирних зібрань. Можуть бути заборонені масові заходи, такі як мітинги та демонстрації, щоб зменшити ризик виникнення громадських заворушень.

• Право на свободу слова. Уряд може обмежити доступ до певної інформації, яка може загрожувати національній безпеці.

• Право на недоторканність житла та приватність. Держава може здійснювати контроль за листуванням і телефонними розмовами з метою захисту своїх інтересів.

Ці обмеження повинні бути чітко визначені та відповідати загрозам, що постають перед державою. Такі заходи мають бути тимчасовими і скасовані після завершення воєнного стану.

Водночас є певні права, які залишаються захищеними навіть під час воєнного стану. Це:

• Рівність усіх перед законом. Усі громадяни мають однакові конституційні права та свободи, незважаючи на різні ознаки, такі як раса, стать, релігійні погляди, соціальний статус або майнове становище тощо.

• Громадянство. Ніхто не може бути позбавлений свого громадянства або права його змінити. Громадян України не можна висилати з країни або передавати іншим державам, а держава зобов'язана забезпечити захист своїх громадян, які знаходяться за кордоном.

• Право на життя. Кожна особа має невід'ємне право на життя, яке є основним і повинно бути захищене державою. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений

життя, і всі рішення, що можуть вплинути на життя людини, повинні проходити через відповідні юридичні процедури.

• Право на гідність. Гарантоване право на повагу до людської гідності означає, що жодна особа не може піддаватися катуванням, жорстокому, нелюдському або такому поводженню, що принижує її гідність

• Свобода і особиста недоторканність. Кожна людина має право на особисту свободу та захист від довільного затримання. Арешт або утримання під вартою можуть відбуватися лише за рішенням суду, за винятком випадків, коли терміново потрібно запобігти скоєнню злочину.

• Право на власність. Кожен має право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю. Примусове вилучення майна можливе лише за рішенням суду з повною компенсацією вартості, що захищає громадян від довільного позбавлення їхньої власності.

• Право на житло. Держава гарантує кожному громадянину можливість мати житло, особливо підтримуючи тих, хто потребує соціального захисту. Громадяни можуть будувати, купувати або орендувати житло на вигідних умовах, створених державою.

• Рівноправність у шлюбі та родині. Подружжя має однакові права та обов'язки в шлюбі, що ґрунтується на добровільній згоді між чоловіком і жінкою. Батьки зобов'язані забезпечувати своїх дітей до досягнення ними повноліття, а повнолітні діти повинні піклуватися про своїх непрацездатних батьків.

• Рівність прав для дітей. Усі діти мають рівні права, незалежно від їхнього походження, статусу батьків, а також від того, чи були вони народжені в шлюбі чи поза ним. Це гарантує дітям рівний доступ до освіти, медичних послуг та інших прав.

• Право на судовий захист. Громадяни мають можливість оскаржувати в суді будь-які дії або бездіяльність органів влади чи їхніх представників, які порушують їхні права.

• Право на відшкодування шкоди. Кожен має право на відшкодування матеріальної або моральної шкоди, завданої незаконними діями або бездіяльністю державних органів чи посадовців під час виконання своїх обов'язків.

• Право на юридичну допомогу. Кожна особа має право на отримання юридичних послуг, які в окремих випадках можуть бути надані безкоштовно. Громадяни мають можливість обирати адвоката для захисту своїх інтересів.

• Заборона на подвійне покарання. Ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за одне й те саме правопорушення двічі. Це забезпечує захист від повторного переслідування за ті ж дії.

• Презумпція невинуватості. Людина вважається невинною, поки її провина не буде доведена в установленому законом порядку. Держава зобов'язана відшкодувати збитки у випадках безпідставного засудження.

• Свобода від самообвинувачення. Ніхто не зобов'язаний давати свідчення проти себе або своїх близьких. Підозрюваний має право на захист, а засуджений — на всі права, що належать громадянам, за винятком тих, що обмежені законом.

Ці права є абсолютними і не можуть бути обмежені за жодних умов. Дотримання їх є надзвичайно важливим для підтримки основ демократичної системи, навіть у складні часи.

Держава повинна забезпечувати контроль за тим, щоб обмеження прав були законними та відповідали загрозам. Основний нагляд здійснюють державні органи, зокрема Верховна Рада України та Уповноважений Верховної Ради з прав людини. Ці установи повинні стежити за дотриманням прав громадян, навіть у умовах надзвичайної ситуації.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини проводить моніторинг дотримання прав людини під час воєнного стану, фіксує випадки порушень і може звертатися до суду у випадках незаконних обмежень. Омбудсмен також має можливість контактувати з міжнародними правозахисними організаціями, щоб привернути увагу до ситуації з правами людини в країні.

Україна є учасником ООН та Ради Європи, що зобов'язує її дотримуватись міжнародних норм захисту прав людини, навіть у період воєнного стану. Наприклад, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права допускає обмеження прав, але лише в обсязі, необхідному для забезпечення безпеки. Моніторинг дотримання цих норм здійснюють міжнародні організації, які можуть втрутитися у випадку виявлення серйозних порушень.

Однією з основних загроз під час війни є ризик зловживання владою під виглядом обмежень, пов'язаних з надзвичайною ситуацією. Такі дії можуть підірвати довіру до державних органів і створити загрозу для демократії. Тому важливо забезпечити адекватний контроль з боку незалежних інституцій, таких як омбудсмен та судова система.

Щоб уникнути зловживань і гарантувати дотримання прав людини навіть у складні періоди, доцільно розробити чіткіші механізми контролю. Наприклад, важливо забезпечити:

• Прозорість державних дій. Важливо, щоб органи влади регулярно повідомляли громадян про обмеження їхніх прав, мету таких обмежень та терміни їхньої дії.

• Громадський контроль. Необхідно співпрацювати з громадськими організаціями, що допоможе врівноважити державні повноваження та права громадян.

• Розвиток системи судового захисту. Забезпечення доступу до судів навіть під час воєнного стану є критично важливим для справедливого захисту прав громадян.

• Міжнародна підтримка. Активне залучення міжнародних організацій сприятиме захисту прав людини на світовій арені.

Захист прав людини в умовах воєнного стану є критично важливим для підтримки демократичних цінностей навіть у найскладніших ситуаціях. Хоча держава має право тимчасово обмежувати певні права, ці обмеження повинні бути обґрунтованими та пропорційними. Наявність контролю з боку Уповноваженого з прав людини та міжнародних організацій сприяє дотриманню прав людини і

допомагає запобігти можливим зловживанням з боку влади. Поліпшення правових механізмів дозволить знайти баланс між національною безпекою та правами людини, що є важливим кроком у зміцненні правової системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Про правовий режим воєнного стану : закон України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
4. Про введення воєнного стану в Україні: указ Президента України № 2102-IX від 24.02.2022. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text
5. Європейська конвенція з прав людини. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Сенаторова О. В. «Права людини і збройні конфлікти»: навч. посібник. МНТУ імені академіка Юрія Бугая. Київ. 2018. https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_6_copy.pdf

Хорунжа Софія Сергіївна,
здобувачка ступеня вищої освіти магістра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна завжди має значні наслідки для прав людини. Під час збройних конфліктів найбільш уразливими стають саме цивільні особи, чиї основні права та свободи порушуються як з боку воюючих сторін, так і внаслідок загальної нестабільності та хаосу, викликаного війною. Забезпечення прав людини в умовах війни – одне з найважчих завдань для міжнародного співтовариства, урядів та неурядових організацій. Загалом забезпечення прав людини ж невід'ємною частиною в кожній державі, в Україні права людини закріплені Конституцією України та підзаконними актами. Забезпечення прав людини в умовах війни є

надзвичайно складним і гострим питанням. Війни призводять до значних порушень прав людини та гуманітарного права, що викликано як безпосередньо військовими діями, так і їх наслідками. Отже, розглянемо основні проблеми забезпечення прав людини.

Право на життя. Відповідно до статті 27 Конституції України кожна людина має невід'ємне право на життя. На даний момент багато людей (не тільки громадян України) гинуть від ціленаправлених нанесених ударів по території України (найчастіше по житловим будівлям, навчальним закладам, лікувальним закладам крилатими ракетами, авіабомбами, БпЛА типу «Shahed 131\136» тощо).

Заборона тортур та жорстокого поводження. Відповідно статті 28 Конституції України, де вказано що «кожен маж право на повагу до його гідності, ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому або такому, що принижує його гідність». На час війни було чимало випадків, де представники країни агресора забирали в полон Українських захисників та цивільних людей, знущались над ними (гасили цигарки об їх шкіру, ґвалтували незалежно від віку, статі, підвішували їх до стелі викручуючи руки, катували їх).

Свобода пересування. Воєнний стан обмежує пересування громадян (заборона чоловікам виїжджати за кордон), призводить до масового переміщення, як внутрішнього, так і зовнішнього, що породжує кризу біженців.

Порушення міжнародного гуманітарного права. Міжнародне гуманітарне право (МГП) покликане захищати цивільних осіб та регулювати дії військових під час конфліктів. Однак, у багатьох випадках спостерігаються серйозні порушення, такі як:

- переслідування осіб фсб рф при підозрі співпраці із Збройними Силами України (у Херсонській області після проведених обшуків із власної квартири було викрадено жительку Каховки І. Гедзик. Співробітники фсб рф викрали жителя Рикового Генічеського району Херсонської області, особу з інвалідністю С. Сейдалі та після катування змусили зізнатись у причетності до кримськотатарського батальйону ім. Н. Челебіджіхана. За відкритою фсб рф кримінальною справою йому загрожує до 15 років позбавлення волі) [3];
- застосування заборонених видів зброї (наприклад, касетні боєприпаси, які мають невибіркову дію, застосовуються російською федерацією з першого дня повномасштабного вторгнення. Так, 24 лютого для ураження Центральної міської лікарні міста Вугледар російські війська застосували балістичну ракету серії 9М79 "Точка" з касетною боєголовкою 9Н123. Використання росією касетної боєголовки, яка містила 50 суббоєприпасів, а отже мала невибіркову дію, призвело до загибелі чотирьох та поранення 10 цивільних осіб, пошкодження будівлі лікарні, автомобіля швидкої допомоги та цивільних автомобілей;
- насильницьке переміщення населення також російські війська використовували українців як «живий щит», хоча це заборонено статтею 28 IV Женевської конвенції, статтею 51 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій та нормі 97 звичаєвого міжнародного гуманітарного права.

Порушення прав людини під час війни класифікуються як воєнні злочини, за які передбачена відповідальність згідно з міжнародними конвенціями, зокрема Римським статутом Міжнародного кримінального суду. Такі злочини включають: цілеспрямовані атаки на цивільне населення, геноцид та етнічні чистки. Застосування тортур та негуманне поводження із затриманими. У періоди конфліктів вразливі групи населення – жінки, діти, люди з інвалідністю, біженці – потребують особливого захисту. Примусові шлюби, сексуальне насильство, торгівля людьми та дитяча праця часто посилюються під час війни, з цього випливає, що дуже порушені конституційні та особисті права людей, зокрема найбільше порушене право на життя, бо дуже часто життя людей обривається через збройну агресію російської федерації.

До подолання гуманітарної кризи в Україні сьогодні залучені Європейський механізм цивільного захисту (EUCPM), Координаційний центр запобігання катастрофам при НАТО (EADRCC), Управління з координації гуманітарних питань ООН (OCHA), WFP (Глобальна продовольча програма), Дитячий фонд ООН (UNICEF), Агентство ООН у справах Біженців (UNHCR), Фонд з питань народонаселення (UNFPA), Програма розвитку ООН (UNDP), Міжнародний комітет Червоного Хреста (ICRC), Всесвітня організація здоров'я (WHO), Plan international, Агентство з міжнародного розвитку США (USAID), Ізраїльський форум міжнародної гуманітарної допомоги (ISRAAID), Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ), Консультативна місія Європейського Союзу в Україні (EUAM) та багато інших механізмів реагування на катастрофи як на міжнародному, так і на національному рівні. Організації, як-от Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), ООН, UNICEF, World Food Programme та інші, забезпечують постачання продуктів харчування, води, медичних товарів, укриття та інші основні потреби для мирного населення, що опинилося у важких умовах через війну. Вони також створюють центри для переміщених осіб, де надають допомогу для виживання і відновлення. Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) та міжнародні правозахисні організації, такі як Human Rights Watch та Amnesty International, документують випадки порушень прав людини, включно з насильством проти цивільного населення, незаконними затриманнями, катуваннями, а також випадками насильства за статевою ознакою. Вони створюють звіти про злочини війни і доводять їх до відома міжнародної спільноти, сприяючи притягненню винних до відповідальності. Міжнародний кримінальний суд (МКС) здійснює розслідування щодо можливих військових злочинів і злочинів проти людяності, вчинених під час конфлікту. Україна співпрацює з МКС, щоб документувати і розслідувати ці злочини, зокрема примусові депортації та напади на цивільне населення. Агенція ООН у справах біженців (UNHCR) та Міжнародна організація з міграції (IOM) допомагають внутрішньо переміщеним особам у відновленні документів, пошуку житла і надають психологічну підтримку. UNHCR також забезпечує юридичну підтримку, що сприяє захисту прав людей, змушених залишити свої домівки. Світовий банк, Міжнародний валютний фонд (МВФ), Європейський Союз та інші фінансові

установи забезпечують фінансову підтримку Україні для відновлення економіки і розвитку соціальних програм. Це сприяє захисту економічних прав громадян та підтримці стабільності в країні. UNICEF, Save the Children та інші освітні фонди працюють над забезпеченням доступу до навчання для дітей, які постраждали від війни, а також надають психологічну допомогу для подолання стресу та травм, що також є важливою частиною захисту прав людини. Міжнародні організації не лише допомагають у відновленні справедливості, але й відіграють ключову роль у фіксації порушень прав людини, документуючи злочини і привертаючи увагу світової спільноти до воєнних злочинів. Це важливо для відновлення верховенства права, відбудови країни після війни і захисту прав усіх громадян України. Однак, часто міжнародні гуманітарні організації стикаються з обмеженням доступу до постраждалих регіонів через воєнні дії. Загалом, війна завжди супроводжується численними порушеннями прав людини. Тому міжнародне співтовариство повинне докладати максимум зусиль для дотримання міжнародних норм та забезпечення відповідальності за злочини. Незважаючи на складну ситуацію, міжнародне право та міжнародні організації відіграють ключову роль у захисті цих прав, документуючи злочини, надаючи гуманітарну допомогу та працюючи над захистом уразливих груп населення.

Отже, забезпечення прав людини в умовах війни потребує не тільки зусиль окремих держав, але й злагодженої роботи світової спільноти. В умовах війни питання забезпечення прав людини стає надзвичайно важливим, оскільки саме цивільне населення найчастіше страждає від порушень, які зумовлені збройним конфліктом. Доступ до основних прав, таких як право на життя, безпеку, житло, охорону здоров'я та освіту, обмежується або стає неможливим. Міжнародні організації, зокрема ООН, Міжнародний комітет Червоного Хреста, а також правозахисні групи, докладають значних зусиль для захисту прав людини в цих умовах, надаючи гуманітарну допомогу, документуючи порушення, сприяючи правовій підтримці постраждалих і забезпечуючи відповідальність за воєнні злочини. Забезпечення прав людини в умовах війни залежить від скоординованих дій на національному та міжнародному рівнях. Лише спільними зусиллями можна частково мінімізувати руйнівні наслідки конфлікту для цивільного населення.

Особливо важливим є створення механізмів швидкого реагування для захисту вразливих груп та ефективної системи правосуддя, яка дозволить притягнути винних до відповідальності. Тільки так можна досягти справедливості і відновити віру людей у права та свободи, гарантовані міжнародним правом. Лише завдяки міжнародній підтримці, об'єднанню ресурсів і посиленню правозахисних механізмів можна частково мінімізувати наслідки війни для цивільного населення і забезпечити дотримання фундаментальних прав, навіть у найважчих обставинах. Таким чином, вирішення проблеми забезпечення прав людини в умовах війни полягає в постійній міжнародній увазі, притягненні винних до відповідальності та підтримці постраждалих, що є ключем до відновлення справедливості та довіри людей до міжнародного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Українська енциклопедія, 2002. Т. 4: Н-П. 720 с. С. 710.
2. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80
3. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
4. Висновки Української Гельсінської спілки з прав людини https://helsinki.org.ua/ і https://ccl.org.ua.

Чеханюк Леся Володимирівна,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини НАВС, кандидат
юридичних наук

ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Національні інтереси в контексті міжнародно-правової взаємодії є фундаментальною категорією, що визначає спосіб існування будь-якої держави світу. Адже національні інтереси консолідують у собі найголовніші потреби й цінності держави, що реалізуються у міжнародній сфері. Їх метою є не тільки повноцінний розвиток держави, а утвердження її як повноправного члена міжнародної спільноти шляхом приєднання до світової економічної та політичної системи, інтеграції в сферу регіональної та глобальної безпеки.

На формування національних інтересів, їх пріоритетність та законодавчу визначеність впливають міжнародно-правові, безпекові, гуманітарні, економічні, екологічні, міграційні та інші взаємовідносини, що складаються в тій чи іншій країні та за її межами. На жаль, сучасні глобалізаційні процеси супроводжувалися численними викликами та загрозами. Однак останнім часом над світом нависла нова фундаментальна небезпека – численні регіональні військові конфлікти, що спалахують у різних куточках світу і супроводжуються неконтрольованим поширенням зброї, тероризмом та екстремізмом. Все це безпосередньо впливає на безпекову та оборонну політику провідних країн світу, змушуючи їх швидко адаптуватися до нових реалій задля реалізації власних національних інтересів.

Загалом, поняття «національний інтерес» відображає міру самосвідомості, самовираження народу, характеристику суспільної єдності, політичний принцип, а також є активним фактором об’єднання етносів, концесій та громадян, що забезпечує духовну цілісність суспільства і сприяє розгортанню інтелектуального і морального потенціалу нації [11, с. 460-461]. Саме тому категорія «національний інтерес» є однією з основоположних у системі формування, планування та

реалізації зовнішньої політики сучасних держав, базовою для аналізу і розуміння міжнародної взаємодії у політиці.

Сучасне українське суспільство переживає надзвичайно складний історичний період відновлення і розбудови власної, як зазначено у Конституції України, суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави [2]. Адже наразі Україна героїчно протистоїть військовій агресії з боку російської федерації, веде активну боротьбу за власне існування. У таких складних умовах особливого значення набувають процеси, продиктовані насамперед насущними потребами нації: вироблення орієнтирів прогресивного розвитку держави, якими, як свідчить світовий досвід, стають чітко сформульовані та законодавчо закріплення національні інтереси.

І хоча Конституція та закони України проголошують, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права [2; 3]. Однак в умовах повномасштабного вторгнення агресора на територію України, ведення активних бойових дій, що спричиняють численні людські втрати та руйнування, ключові акценти реалізації національних інтересів України насамперед концентруються довкола збереження власної державності, а також реалізуються у таких специфічних сферах суспільного життя, як забезпечення безпеки для населення, відновлення територіальної цілісності в межах загальновизнаного державного кордону, зміцнення національного суверенітету тощо. При цьому, поза увагою не мають залишатися питання щодо створення сприятливих умов для реалізації таких національних інтересів, як економічне процвітання, консолідація та розвиток української нації, її історичної свідомості, традицій і культури.

Таким чином, збройна агресія росії проти України вкотре підтвердила аксіому, що виникнення та ствердження України як незалежної суверенної держави пов’язане насамперед із забезпеченням її власної воєнної безпеки. Саме тому у Законі України «Про національну безпеку України» зазначено, що фундаментальними національними інтересами України є:

1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;

2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;

3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами [4].

Крім того, Конституцією України закріплено, що людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність в Україні [2]. Враховуючи вказані конституційні дефініції, ми виходимо з того, що основоположними національними інтересами для України на сучасному етапі є

також забезпечення прав і свобод людини, зміцнення національної єдності, формування громадянського суспільства, розвиток демократії, вирішення соціально-економічних проблем.

При цьому справедливо буде відмітити, що основним базовим національно-державним інтересом для України у сфері зовнішньої політики залишається її стратегічний курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію, геополітичним пріоритетом і стратегічним завданням при реалізації якого залишається виживання, підвищення життєспроможності та зміцнення України як вільної, суверенної, незалежної держави сучасного світу, збереження національних цінностей, захисту економічного та політичного суверенітету, власної соціально-культурної ідентичності, перетворення з об'єкта геополітичних відносин на повноцінного суб'єкта, здатного самостійно визначати свої цілі, завдання та напрям розвитку.

Отже, національні інтереси – це сукупність офіційно виражених потреб і цінностей України, реалізація і захист яких забезпечує сталий розвиток особистості, суспільства і держави. Чітке усвідомлення, законодавче закріплення та офіційне визнання національних інтересів сприятимуть відновленню незалежності, державного суверенітету, територіальної цілісності, забезпечать економічне процвітання, убезпечать від різних небезпек, викликів, ризиків, загроз і катаклізмів. При цьому пріоритетність національних інтересів України та способи їх реалізації завжди обумовлюються конкретними життєвими обставинами, що складаються як в середині країни, так і за її межами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Копанчук О. Є.* Механізм формування та реалізації національних інтересів України. *Вісник національного університету цивільного захисту. Серія «Державне управління».* 2018. С 459-465.
2. Конституція України: закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст.141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.
3. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. ст. 527.
4. Про національну безпеку України : закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. ст. 241.
5. Медвідь Ф. Національна безпека і національні інтереси України в глобальному світі. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2017. Спецвипуск. С. 781-789.

Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП Національної академії внутрішніх справ, провідний науковий співробітник НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України,
доктор юридичних наук, доцент

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО

Національна безпека країни є одним із головних пріоритетів функціонування та діяльності будь-якої держави. Незважаючи на військові дії на сході України, такі питання є як ніколи актуальними, особливо в контексті прав людини. Відомо, що ідеальною моделлю національної безпеки є країни-члени НАТО, тому в цьому дослідженні представлено порівняльно-правову характеристику прав людини у сфері національної безпеки в країнах НАТО.

Слід погодитися з визначенням національної безпеки, наведеним у Законі України «Про національну безпеку України», де воно трактується як «захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальні та потенційні загрози». Натомість забезпечення прав і свобод людини і громадянина слід розглядати через систему прав і свобод людини і громадянина. Він складається з інституційного, правового, організаційного та ресурсного забезпечення. Стійкий зв'язок цих елементів створює взаємодіюче середовище для забезпечення прав і свобод.

Отже, забезпечення прав людини у сфері національної безпеки є складним та витонченим явищем системного характеру, яке без налагодженого механізму не зможе належним чином та ефективно функціонувати.

НАТО є зразком забезпечення прав людини у сфері національної безпеки. Цій організації вдалося трансформувати свій статус із суто військового блоку в військово-політичну організацію. Сьогодні вона, по-перше, забезпечує безпеку кожної країни-члена Альянсу. По-друге, формує систему колективної безпеки. По-третє, це створює партнерські відносини з країнами, що не входять до НАТО. По-четверте, він встановлює та дедалі ширше застосовує механізми ненасильницького врегулювання криз і конфліктів. По-п'яте, вона виконує гуманітарну, наукову та освітню функції, які свідчать про те, що НАТО існує не тільки для військових цілей.

Для порівняльно-правової характеристики забезпечення прав людини у сфері національної безпеки країн НАТО буде проаналізовано такі країни-члени НАТО, як США та Велика Британія.

Цікавим для України видається досвід Великої Британії щодо запровадження

концепції стійкості у сфері національної безпеки. Таким чином, з метою реалізації комплексного підходу та посилення спроможності реагувати на масштабні надзвичайні ситуації різного походження уряд Великої Британії системно працює над розробкою механізмів міжвідомчої взаємодії та координації заходів, що здійснюються Кабінетом Міністрів, окремими міністерствами. , місцеві органи влади, приватний сектор та громадянське суспільство.

Слід зазначити, що у Сполученому Королівстві діє Закон про цивільні непередбачувані ситуації (2004), який визначає надзвичайні ситуації як небезпечні події або явища, які можуть серйозно негативно вплинути або завдати значної шкоди способу життя громадян, навколишньому середовищу або національній безпеці (зокрема, як внаслідок війни чи терористичних актів). Тобто мова йде про широкий спектр загроз.

З метою реалізації положень цього Закону уряд розробив низку методичних документів, які містять рекомендації та пропонують гнучкі механізми запобігання, підготовки до реагування, безпосереднього реагування на надзвичайні ситуації та відновлення. Зокрема, це: програма підвищення стійкості, яка визначає сферу відповідальності різних органів державного управління та порядок міжвідомчої координації та взаємодії з підготовки, реагування та ліквідації (мінімізації) наслідків надзвичайних ситуацій; концепція реагування на надзвичайні ситуації, яка визначає принципи та процедури реагування на надзвичайні ситуації, а також гнучкі механізми координації; Посібник з питань надзвичайних ситуацій та відновлення, в якому визначено принципи та ефективну практику реагування на надзвичайні ситуації та посткризового відновлення, повноваження державних органів і служб у цій сфері, надано рекомендації щодо організації міжвідомчої взаємодії та роботи зі ЗМІ; плани дій у надзвичайних ситуаціях для реагування на найбільш пріоритетні ризики, визначені в Національній оцінці ризиків; Національні стратегічні принципи стійкості громади, які визначають принципи та можливості громад і громадян щодо посилення їх стійкості до загроз різного походження, включають приклади конкретних дій, рекомендації щодо готовності до надзвичайних ситуацій та планування, реагування та відновлення.

Стратегія національної безпеки США у XXI столітті передбачає гуманітарний аспект – систему освіти. Це стало офіційним підтвердженням політики, яку проводять США – стимулювання наукової сфери, створення найкращих умов для розвитку інтелектуального потенціалу держави. Світовий досвід доводить, що життєвий рівень населення, соціально-економічна ситуація в країні визначається ступенем освіченості суспільства та його ставленням до інтелектуальних цінностей. Тому національна безпека нерозривно пов’язана з інтелектуальною складовою гуманітарної безпеки. У Стратегії національної безпеки США 2015 року зазначено, що вона базується на правилах міжнародного порядку, який сприяє глобальній безпеці та процвітанню, а також людській гідності та правам. Автори документу наголошують на історії власного народу, відстоюючи демократію та права людини, приділяючи особливу увагу боротьбі за свободу, зберігаючи мирні демократичні зміни, впроваджуючи політику мобілізації

міжнародної підтримки для зміцнення та розширення глобальних норм прав людини. Стратегія вказує на зобов'язання урядів виконувати свої зобов'язання щодо прав людини, протистояти будь-яким репресіям і запобігати їм, а також відповідним чином реагувати на масові злочини. Також підкреслюється, що захист прав людини є найбільш ефективним, коли діяльність здійснюється спільно з широким колом партнерів (громадянське суспільство, релігійні лідери, бізнес, інші уряди та міжнародні організації). Стратегія передбачає доцільність створення правил, норм та інститутів, які є основою миру, безпеки, процвітання і, звичайно, захисту прав людини у XXI столітті.

Підсумовуючи, для України, яка розпочала свій шлях до формування оптимальної моделі національної безпеки, найбільш прийнятним рішенням є прийняття вищезазначених концепцій. Звичайно, процес вступу до НАТО тривалий і передбачає необхідність адаптації внутрішнього законодавства до законодавства НАТО, але за чітких дій та політичної волі він для нас досяжний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про національну безпеку України : закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19.

2. Резнікова О.О., Місюра А.О. Шляхи модернізації системи національної безпеки в контексті розбудови національної стабільності. URL: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/111AZ_NatRes-fd32c.pdf.

3. Романова А.А. Система забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні / А. А. Романова // Форум права. 2012. № 2. С. 599-602. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_2_95.

4. Соскіна О.І. Вступ України до НАТО – забезпечення національної цілісності та безпеки країни. URL: https://www.en.gov.ua/spvrobtnictvo-ukrani-z-nato/vstup-ukrani-do-nato-zabezpechennya-naconalyno-clsnost-ta-bezpeki-krani.

5. Титко Є.В. Національна та міжнародна безпека в контексті захисту прав людини в умовах сьогодення. Філософсько-методологічні проблеми права. 2016. № 2. С. 126-139.

Швець Богдана Ігорівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Романенко Людмила Миколаївна,
т.в.о. завідувача кафедри конституційного права ННІПП НАВС, кандидат юридичних наук.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Захист прав людини – це найвища цінність, історично невід'ємні права громадян, що одночасно акцентують увагу на цінності людини, а також необхідності її підтримки у складних обставинах. Після 24 лютого 2022 року, коли збройна агресія російської федерації проти України набула повномасштабного характеру (а фактично розпочата ще 20 лютого 2014 року), проблема захисту прав людини опинилася під загрозою. Вторгнення російських військ на територію України стало причиною введення Президентом України режиму воєнного стану. Нові реалії поставили під загрозу базові людські права, в тому числі і право на життя. Правила, що формувалися десятиліттями у цивілізованому світі припиняють існувати. Міжнародний правовий порядок виявився безсилим перед новими викликами і сьогодні ми є свідками формування нових тенденцій у міжнародній політиці та нових механізмів виходу з критичних станів.

Власне було розглянуто діючий Закон України «Про правовий режим воєнного стану» 2015 року (Далі – Закон), який вказує на правову підставу для введення воєнного стану. Зокрема, це Конституція України, власне сам Закон та указ Президента України про введення воєнного стану, затверджений Верховною Радою України. Стаття 20 вказаного Закону передбачає правовий статус та обмеження прав і свобод громадян в умовах воєнного стану. Правовою підставою для цього є Конституція України та сам Закон. Так, «в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені частиною другою статті 64 Конституції України», наприклад, рівність конституційних прав та свобод громадян, позбавлення громадянства, право на життя, право на свободу та особисту недоторканність, права і свободи людини і громадянина повинні захищатись судом, інші визначені ч. 2 ст. 64 Конституції.

Однією з проблем захисту прав людини в умовах воєнного стану є збільшення повноважень військових та зменшення повноважень громадян. Саме це може призвести до порушення прав на життя, свободу і безпеку, свободу вираження думок, релігійну свободу та інші. Так, відповідно до вищесказаного актуальним у контексті захисту прав людини є рішення у справі КСУ, з короткою

назвою «справа про посилений соціальний захист військовослужбовців». У ньому, зважаючи на реалії, пов’язані зі збройною агресією рф проти України, було захищено право військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань. Крім того, можливі порушення прав людини шляхом зловживання владою, корупцією, та в інших формах. Це може призвести до недовіри громадян до влади, порушення міжнародного та національного права, і як наслідок загострення конфлікту. З метою захисту прав людини в умовах воєнного стану, Конституцією України передбачено додаткові гарантії, такі як незалежний контроль за порушеннями прав, рівний доступ до суду, інші права, які допомагають захистити громадян від незаконних дій влади. Однак, важливо, щоб держава дотримувалась своїх зобов'язань згідно з міжнародними договорами.

Також доречно буде акцентувати увагу на думці судді КСУ Лемака В.В.: він підкреслює основоположну роль судів в умовах воєнного стану та неприпустимість протиставлення «публічного (державного) інтересу, відповідних конституційних цінностей, з одного боку, та поваги до індивідуальних прав людини, з іншого боку, як це нерідко бувало в мирні часи. Під час війни найбільше має виявлятися сприйняття того, що публічний інтерес (наприклад, оборона, національна безпека), в якому зосереджуються індивідуальні права і свободи людини. Наприклад, обмеження пересування громадян (комендантська година, блокпости) чи навіть вилучення для потреб оборони майна громадян спрямоване на захист найбільш засадничих прав і свобод людини – права на життя, їх гідності і свободи (наприклад, захист від діяльності диверсійно-підривних груп ворога)». Суддя констатує, що «обмеження прав людини під час війни є цілеспрямованими і масовими, однак очевидно, що в умовах конституційного особливого режиму – воєнного стану – підстави для його виправдання є іншими, ніж у мирний час». Але знову ж таки, він підтвердив про ті права, що жодним чином не підлягають обмеженню, про які йдеться в ч. 2 ст. 64 Конституції України.

Тож, які саме права і свободи громадян обмежуються в наших реаліях?

1. Обмеження свободи руху: введення обмежень на пересування або заборона на пересування фізичних осіб та/або транспортних засобів на певних територіях.

2. Обмеження прав на власність та підприємницьку діяльність.

3. Обмеження свободи слова та особистої недоторканості: під час воєнного стану можуть бути обмежена свобода слова, свобода преси та право на публічні зібрання. Це означає, що людям може бути заборонено висловлювати свої думки або критикувати владу.

4. Обмеження права на приватне життя: в умовах воєнного стану можуть бути здійсненні недозволені обшуки, арешти та інші втручання у приватне життя осіб.

5. Доступ до правосуддя: судові процеси можуть бути ускладнені або спрощені, не забезпечуючи поваги до процесуальних прав індивідів.

7. Тортури та нелюдське поводження: в умовах воєнного стану може відбуватися фізичне та психологічне насильство, в тому числі тортури, зокрема до осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях.

8. Обмеження прав мігрантів та біженців: мігранти, біженці та особи без громадянства можуть зазнавати дискримінації, обмежень свободи переміщення або бути позбавленими захисту від переслідувань.

9. Обмеження права на освіту: у воєнний час може бути обмежено доступ до освіти, зокрема для дітей та молоді.

Зазначені особливості підкреслюють важливість захисту прав людини незалежно від обставин та необхідність міжнародного співробітництва для забезпечення дотримання міжнародних стандартів прав людини.

Права людини в умовах воєнного стану є особливо вразливими, а їх захист може бути ускладненим. Від Конституції України до відповідних законів України передбачається механізм, що дозволяє обмежити здійснення певних прав. Особлива увага при захисті прав людини зосереджується в руках держави в особі уповноважених Конституцією та законами органів державної влади. Таким чином, проведені дослідження проблем захисту прав людини і основоположних свобод в умовах воєнного стану дають підстави стверджувати, що чинники і фактори воєнного характеру негативно впливають на процес забезпечення правового захисту та відновлення прав людини і основоположних свобод в період запровадження спеціального правового режиму воєнного стану в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80
2. Про правовий режим воєнного стану : закон України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців). м. Київ. 6 квітня 2022 року. № 1-р(II)/2022. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_r_2_2022.pdf
4. Окрема думка судді Конституційного Суду України Лемака В.В. стосовно Рішення Конституційного Суду України (другий сенат) у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців) URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_p2_2022_1.pdf
5. Назарчук О. Захист прав людини: сучасний стан та проблеми реалізації. Актуальні проблеми правознавства. 2022. № 2 (30). С. 19–23.

Шеремет Павло Іванович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Нині принцип верховенства права успішно реалізований у переважній більшості країн. Вона є засобом досягнення внутрішньої мети права і правової системи в цілому – забезпечення пріоритету природних прав людини [1, с. 18].

У звіті Венеціанської комісії у 2011 році на основі аналізу правових систем європейських країн у пошуках спільних елементів характеристики як «верховенства права», так і «правової держави» запропоновано принаймні шість необхідних компонентів, таких як: 1) законність, у тому числі з прозорим, підзвітним і демократичним процесом ухвалення законів; 2) правова визначеність; 3) Заборона свавілля прийняття рішень; 4) доступ до правосуддя, що забезпечується міжнародними та неупередженими судами, включаючи право на оскарження адміністративних актів у суді; 5) дотримання прав людини; 6) недискримінація та рівність перед законом.

На сьогодні значення цих складових досліджуваного принципу досить детально розкрито Європейським судом з прав людини, що підтверджується низкою його рішень.

Першою складовою поняття «Верховенство права» є «якість» законодавства, яку П.М. Рабінович характеризує це як змістовне дотримання прав людини – принаймні в тій номенклатурі, яка закріплена у відповідних міжнародних конвенціях (як «універсальних», так і європейських); фактична доступність закону для людей, можливість ознайомитися з його текстом; достатню ясність, мовну зрозумілість закону, яка б дозволяла навіть за допомогою фахівця-юриста – з розумною для даних обставин мірою визначеності передбачити наслідки регульованої ним поведінки) [2, 3].

Такий елемент досліджуваного поняття виявлено в рішеннях Європейського суду: «Полторацький проти України» «Михайлюк і Петров проти України». У цих справах суд зазначив, що вислів «відповідно до закону», перш за все, вимагає, щоб оскаржуване втручання було засноване на національному законодавстві; це також стосується якості відповідного законодавства та вимагає, щоб воно було доступним

для відповідної особи, яка, крім того, повинна передбачити його наслідки для себе, а також це законодавство має відповідати принципу верховенства права [4].

Другим елементом принципу верховенства права є правова (юридична) визначеність. Ця вимога розкрита в рішенні таких справ: «Брумареску проти Румунії», «Христов проти України» та «Рябих проти Росії». Зокрема, у рішенні у справі «Христов проти України» суд зазначив, що принцип правової визначеності є одним із фундаментальних аспектів верховенства права, згідно з яким у разі остаточного вирішення спору судами їх рішення, яке набрало законної сили, оскарженню не підлягає. Крім того, у цьому рішенні принцип правової визначеності вимагає поваги до принципу res judicata, тобто поваги до остаточного рішення суду [5].

Третій елемент – заборона свавілля у прийнятті рішень, цей складовий елемент верховенства права згадується в рішеннях «Асанідзе проти Грузії», «Алексанян проти Росії» та ін. Зокрема, у рішенні у справі «Волков проти України» суд наголошує на необхідності поновлення позивача на посаді та вказує на необхідність достатнього відокремлення судової влади від інших гілок влади, оскільки така незалежність судової влади є одним із найважливіші цінності, які підтримують ефективність демократій [6].

Наступний елемент принципу верховенства права, відображений у рішеннях Європейського суду, – доступ до правосуддя, що забезпечується міжнародними та неупередженими судами, включаючи право на оскарження адміністративних актів у суді. У справі «Нікула проти Фінляндії» суд дійшов твердого висновку, що обов’язком національних судів загалом і головуючих судів зокрема є керувати процесом таким чином, щоб забезпечити належне проведення сторін і, головне, справедливість процесу, а не залишати рішення щодо законності заяв учасників процесу іншим судовим органам [7].

Повага до прав людини – цей складовий елемент принципу верховенства права, як зазначає сам Суд, втілено майже в усіх статтях Конвенції, яку всі держави-члени Ради Європи зобов’язуються дотримуватися [2, с. 9], а також у справах «Хасан Ільхан проти Туреччини», «Хант проти України» та ін. Таким чином, у своїй правовій позиції у справі «Хант проти України» Суд дійшов висновку, що заявник не був залучений до процедури прийняття рішення настільки, наскільки це було достатньо для захисту його інтересів, а органи державної влади вийшли за межі свого розсуду та не зробили цього. забезпечити баланс інтересів заявника та інших [8].

Стосовно недискримінації та рівності перед законом як складової принципу верховенства права, практика Суду встановила, що дискримінація означає різне ставлення до осіб без об’єктивного та розумного виправдання у відносно подібних ситуаціях. Відмінність по відношенню до дискримінаційного, якщо воно не має об’єктивного та розумного виправдання, іншими словами, якщо воно не переслідує законної мети або якщо немає розумного балансу між використаними засобами та переслідуваною метою [9].

З вибором європейського напрямку розвитку нашої держави відбулися зміни і в законодавстві, а саме внесено зміни в діяльність суду та органів виконавчої влади. Таким чином, законодавчо закріплено, що принцип верховенства права застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

Рішення Європейського суду з прав людини містять широкий спектр тлумачень цього принципу. Цей суд діє на основі Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року. Преамбула цієї Конвенції визнає верховенство права принципом, що об'єднує держави-члени Ради Європи. У своїх рішеннях Суд неодноразово посилається на принцип, зазначений у преамбулі Конвенції, і, вважаючи його одним із основоположних принципів функціонування держав-членів, тлумачить його під час вирішення справ і розкриває його зміст через формулювання виведених вимог. з цього принципу. Проте принцип верховенства права не вичерпується лише вимогами, визначеними Європейським судом з прав людини, визначеними у вирішенні конкретних справ, а постійно збагачується новим змістом.

Підсумовуючи, верховенство права не полягає в ототожненні його з правом, оскільки право є лише однією з форм цього принципу. А поєднавши тлумачення принципу верховенства права, подане Конституційним Судом України та Європейським судом з прав людини, можна отримати об'єктивне розуміння цього принципу. Проте багатогранність цього принципу та складність його сприйняття унеможливлює виведення універсального визначення верховенства права, яке було б застосовним до кожного випадку його застосування, як зазначено у звіті Венеціанської комісії «Про правило права» [10], оскільки цей принцип включає загальнолюдські соціальні регулятори (норми моралі, традиції, звичаї), ідеологію справедливості, цінність добра та інші цивілізаційні досягнення, правові та політичні ідеї, наукові досягнення. правової теорії та практичного юридичного досвіду, національного та міжнародного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Малішев Б. В. Принцип верховенства права (теоретико-правовий аспект)/ Б. В. Малишев // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2012. № 8. С. 14-20.

2. Рабінович П.М. Верховенство права (на матеріалах практики Страсбурзького суду та Конституційного Суду України) / П.М. Рабінович // Вісник Академії правових наук України. 2006. № 2 (45). С. 3-16.

3. Загальна теорія держави і права : навч. / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін. Х.: Право, 2009. 583 с.

4. Рішення у справі «Кудла проти Польщі» Михайлюк і Петров проти України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_500.

5. Judgment in Christ v. Ukraine Заява № 24465/04) Страсбург, 19 лютого 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_443.

6. Рішення у справі Олександр Волков проти України Заява № 21722/11 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_947/print.

7. Рішення у справі Нікула проти Фінляндії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: //http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/980_042.

8. Рішення у справі Хант проти України (Заява № 31111/04) Страсбург, 7 грудня 2006 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_126.

9. Справа «Пічкур проти України» (Заява № 10441/06) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_984.

10. Доповідь Європейської Комісії «За демократію через право» «Про верховенство права» схвалено на 86 пленарній сесії (Венеція, 25-26 березня 2011р.). [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr.

Шишкіна Тетяна Єгорівна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ДОТРИМАННЯ СВОБОДИ СЛОВА В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ЗДІЙСНЕННЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

Україна, як демократична держава, завжди прагнула до забезпечення свободи вираження думок і права громадян на отримання інформації. Це право закріплене в Конституції України та міжнародних договорах, до яких приєдналася держава. Однак, війна створює виклики, які змушують суспільство шукати баланс між свободою слова та національною безпекою.

В умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну, свобода слова часто стає об’єктом дискусій і навіть маніпуляцій. З одного боку, обмеження інформації може бути необхідним для запобігання поширенню ворожої пропаганди та захисту військових стратегій. З іншого боку, надмірне обмеження може сприяти цензурі та порушенню прав громадян, що суперечить демократичним засадам.

Ця тема також має глобальний контекст, оскільки Україна стала центром інформаційної війни, де кожне слово може мати стратегічне значення. Саме тому

важливо розглянути, як держава, медіа та суспільство реагують на ці виклики, які механізми використовуються для забезпечення прозорості, і чи вдається зберегти основні принципи демократії в умовах воєнного стану.

Свобода слова – один із ключових елементів демократії. У мирний час вона дає суспільству можливість обговорювати різні погляди, критикувати владу, вести відкритий діалог, обмеження свободи слова вважається грубим порушенням базових демократичних норм. Під час воєнного стану, свобода слова не втрачає своєї цінності, але має враховувати безліч нових обставин: кожен текст, кожен сюжет може стати зброєю – проти ворога або проти себе. Україна захищає не лише свої географічну територію, а й право на правду. Ворог намагається знищити нас не тільки фізично, але й інформаційно – через пропаганду, дезінформацію, спроби викривити реальність.

Свобода слова гарантується статтею 34 Конституції України, яка передбачає право кожного громадянина вільно висловлювати свої думки, збирати, зберігати та поширювати інформацію. Водночас ця стаття допускає можливість обмеження свободи слова в інтересах: національної безпеки; територіальної цілісності; громадського порядку; запобігання заворушенням чи злочинам та охорони здоров'я та моралі. Такі обмеження мають встановлюватися законом і бути пропорційними меті, яку вони переслідують.

У відповідь на виклики війни українське законодавство було посилено новими нормами, які регулюють інформаційну безпеку. Зокрема, було введено кримінальну відповідальність за колабораціонізм, виправдання російської агресії та поширення проросійських наративів. Також держава активізувала боротьбу з дезінформацією шляхом створення платформ для перевірки фактів і контролю за діяльністю ЗМІ. Це дало змогу протистояти поширенню фейків та зберегти єдність суспільства.

Україна, як учасниця Європейської конвенції з прав людини, зобов'язана дотримуватись міжнародних стандартів у сфері свободи слова. Відповідно до статей Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, обмеження цього права можливе лише у випадках, коли воно законно, необхідно і пропорційно до поставленої мети. Європейський суд з прав людини багаторазово наголошував, що свобода вираження думок є однією з основ демократичного суспільства, тому її обмеження вимагає обґрунтованого підходу.

Цензура, запроваджена в умовах воєнного стану, повинна мати чіткі межі. Її метою має бути виключно захист національної безпеки та запобігання витоку інформації, яка може зашкодити військовим операціям чи деморалізувати суспільство. Водночас держава не повинна використовувати такі заходи для переслідування інакодумців чи придушення критики влади. Свобода слова навіть у період війни залишається важливим елементом функціонування демократичної держави.

Судова практика також відіграє значну роль у регулюванні свободи слова в умовах війни. Українські суди все частіше розглядають справи, пов'язані з поширенням дезінформації, колабораціонізмом чи підтримкою агресора.

Прийняття таких рішень вимагає від суддів дотримання принципів справедливості та врахування міжнародної практики, зокрема прецедентів Європейського суду з прав людини.

Громадянське суспільство та медіа є ключовими учасниками цього процесу. Правозахисні організації здійснюють моніторинг обмежень свободи слова, аналізують правові акти та інформують міжнародну спільноту про ситуацію в Україні. Правозахисна організація, така як "Українська Гельсінська спілка", здійснює аналіз правових актів та відстежує випадки зловживань. Також сприяє залученню міжнародної спільноти до моніторингу ситуації в Україні. Медіа, зі свого боку, зобов'язані дотримуватися журналістських стандартів, уникати поширення неправдивої інформації і працювати в інтересах суспільства.

Таким чином, свобода слова в Україні під час війни виступає показником здатності держави та суспільства дотримуватись демократичних цінностей навіть у найскладніші часи. Збереження цього права, попри тимчасові обмеження, є принциповою умовою для подальшого розвитку країни. Війна не повинна стати приводом для руйнування демократичних інститутів чи придушення громадянської активності. Навпаки, досвід цих важких часів має слугувати основою для подальшого зміцнення правової держави, де права людини та національна безпека існують у гармонійному балансі. Відповідальний підхід до свободи слова сьогодні забезпечить Україні міцний фундамент для демократичного розвитку в майбутньому. Сьогодні маємо нагадати собі, що свобода слова не є чимось, що можна вважати за належне. Вона одночасно є і метою, і зброєю в нашій боротьбі за майбутнє. І кожне сказане слово має значення – для України, для світу, для демократії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1 Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Актуальні проблеми конституційного права України: підручник / За заг. ред. проф. Олійника А.Ю. Київ. «Центр учбової літератури». 2013.

3. Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 4 листопада 1950 р. (із змінами, внес. Протоколом № 11). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

4. Конституційне право : підручник. За заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука ; [О. С. Бакумов, Л. Д. Варунц, Т. І. Гудзь та ін.] ; передм. М. І. Марчука. Харків. 2019.

5. Сироїд Т.Л., Фоміна Л.О. Міжнародний захист прав людини: навч. посіб. Харків. Вид. «Право». 2019.

6. Чижов Д. А. Обмеження прав людини з метою забезпечення оборони та національної безпеки держави// Національна безпека України в умовах нових викликів і загроз: бірник наукових статей за матеріалами І-ої науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професора Ю. П. Битяка, 19 травня 2023 р..

Харків. 2023. С. 23-27.
7. Конституційне право: підручник. За загальною редакцією М.І. Козюбри./ Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. Київ. Вид. «Ваіте». 2021.
8. Демиденко В.О. Забезпечення права кожного на достатній життєвий рівень в умовах воєнного стану та післявоєнний період// Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики. Соціальні права. Виклики воєнного часу 2023 рік: збірник тез та доповідей VI Міжнародної науково-практична конференції. Київ, 2023. URL: https://court.gov.ua/press/pressofficeanons/1405776/
9. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
10. Чижов Д.А. Роль державного механізму в забезпеченні прав та свобод людини у сфері національної безпеки України: монографія. Київ. Національна академія внутрішніх справ, 2023. 216 с.

Якимова Анастасія Русланівна,
здобувачка вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Тригубенко Галина Василівна,
доцент кафедри конституційного права ННІПП НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Право на освіту є однією з основоположних гуманітарних цінностей і закріплене у багатьох міжнародних договорах, зокрема в Загальній декларації прав людини та Конвенції ООН про права дитини. В Україні право на освіту також гарантовано Конституцією та національними законами. Однак з початком війни, спричиненої російським вторгненням у 2022 році, це право зазнало серйозних викликів. Війна вплинула на всі аспекти життя українців, зокрема на систему освіти, створивши безпрецедентні труднощі для забезпечення доступу до навчання. Проблеми з якими стикалася освітня сфера включають руйнування навчальних закладів, тимчасове переміщення учнів і вчителів, відсутність доступу до традиційного навчання внаслідок бойових дій і гуманітарної кризи, а також збільшення психоемоційного навантаження на дітей і педагогів. Попри ці труднощі, право на освіту залишалося пріоритетом для нашої країни.

Одним із найважливіших документів, який встановлює це право, є Загальна декларація прав людини, яка проголошує право кожної людини на освіту. Це право

має бути доступним безкоштовно, принаймні на початковому рівні. Важливо, що цей документ у ст. 26 визначає освіту як необхідну для розвитку особистості та сприяння розвитку взаєморозуміння і мирного співіснування між народами [1].

Наступним важливим документом є Конвенція ООН про права дитини, яка є основоположним міжнародним правовим актом, що спеціально фокусується на правах дітей. Вона встановлює, що кожна дитина має право на освіту, яка повинна бути доступною і сприяти розвитку особистості дитини. Зокрема, держави зобов'язані забезпечити доступ до безкоштовної та обов'язкової початкової освіти, а також запровадити заходи для забезпечення доступу до середньої та вищої освіти (статті 28, 29) [2].

В Україні право на освіту закріплено в Конституції України та Законі України "Про освіту". Згідно зі статтею 53 Конституції України, кожен має право на освіту, а повна загальна середня освіта є обов'язковою. Конституція також передбачає, що держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах, а також розвиток різних форм навчання, надання державних стипендій і пільг учням та студентам. Окрім того, громадяни мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі [3]. Закон України "Про освіту" доповнює ці положення, гарантуючи безперервність навчального процесу на всіх етапах життя та доступність освіти. Зокрема, закон визначає, що держава забезпечує безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти відповідно до стандартів освіти. Дозволяє громадянам здобувати освіту без обмежень за соціальними чи фізичними ознаками, зобов'язує забезпечити рівний доступ до освіти для всіх громадян незалежно від їхнього місця проживання, соціального статусу чи інших обставин [4].

З початком повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року право на освіту стало одним з тих гуманітарних прав, що зазнають найбільших порушень в умовах війни. Війна спричинила величезні проблеми для освітньої системи країни, що призвело до серйозних труднощів у забезпеченні доступу до навчання для мільйонів українських дітей. Однією з основних проблем стало руйнування навчальних закладів. Станом на 2024 рік близько 3,8 тисяч закладів були пошкоджені та 365 зруйновано в результаті обстрілів і бойових дій. Школи в зонах активних бойових дій, а також на тимчасово окупованих територіях стали недоступними для учнів, що серйозно обмежило їх можливість здобувати освіту. Руйнування навчальних закладів вплинуло не тільки на фізичну інфраструктуру, а й на психоемоційний стан дітей і педагогів, які стали свідками та жертвами насильства [5].

Тимчасове переміщення учнів і вчителів також стало серйозною проблемою. Багато дітей стали внутрішньо переміщеними особами, багато з них змушені були покинути свої рідні міста та села і шукати притулку в інших регіонах країни, часто в умовах обмеженого доступу до освіти. Внаслідок цього частина дітей не могла знайти місце в школах нових міст або сіл, що призводило до перерв у навчанні.

Вчителі також зіткнулись із труднощами, адже частина з них були змушені покинути свої домівки і переселитись у більш безпечні райони, що ускладнило організацію освітнього процесу та інтеграцію у нові навчальні колективи.

Війна також призвела до відсутності доступу до традиційного навчання. В умовах бойових дій багато шкіл залишались закритими, а батьки не могли відправити дітей до навчальних закладів через постійну небезпеку. У цих обставинах традиційні форми навчання стали майже неможливими, тому на заміну стало навчання у дистанційному форматі. Використання онлайн-платформ, таких як Google Classroom, Zoom та інших, дало змогу забезпечити безперервність освітнього процесу навіть у найскладніших умовах. Цей формат навчання став критично важливим для того, щоб забезпечити безперервність навчального процесу.

Проте дистанційне навчання має свої обмеження, зокрема через нестабільний доступ до Інтернету та відключення світла, а також через важливість соціальної та психологічної складової освіти, яку не можна повністю замінити онлайн-форматом. Зокрема, діти, які перебувають у тимчасових укриттях, або переселенці часто мають обмежений доступ до електронних пристроїв, що створює бар'єри для їхнього навчання.

Не менш важливою проблемою стало психоемоційне навантаження на дітей і педагогів. Війна залишила глибокий слід на психічному здоров'ї мільйонів дітей, які пережили насильство, втрату близьких, переміщення або інші тяжкі стресові ситуації. Педагоги також стикаються з великою кількістю емоційних і психологічних труднощів, оскільки багато з них стали свідками або жертвами військових дій. Врахування психоемоційних потреб учнів стало важливим аспектом освітнього процесу в умовах війни, оскільки допомога у відновленні психологічного стану дітей є критично важливою для їх адаптації до нових умов життя.

Загалом, право на освіту в умовах війни є надзвичайно важливим для України. Попри всі труднощі освітня система продовжує функціонувати завдяки впровадженню новітніх технологій. Проте, для повного відновлення після війни, Україна потребує не лише відновлення зруйнованої інфраструктури, а й постійної уваги до психоемоційного стану дітей і педагогів. Тільки так можна забезпечити сталий розвиток освітньої системи та гарантувати майбутнє покоління українців, яке буде здатне відбудувати країну після війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Конвенція про права дитини ООН в редакції від 21 грудня 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii

4. Про освіту : закон України від 5 вересня 2017 р. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38-39, ст.380. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

5. Save Schools «Освіта під загрозою». Міністерство освіти і науки України. Звіт 2024. URL: https://saveschools.in.ua/

Яцун Вікторія Олександрівна,
здобувачка вищої освіти бакалавра ННІПП Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Тригубенко Галина Василівна,
доцент кафедри конституційного права ННІПП НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення та захист прав і свобод людини є головним обов'язком будь-якої держави. В умовах воєнного стану забезпечувати і захищати права і свободи громадян стає важче ніж у мирний час. Але згідно з Конституцією України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в державі найвищою соціальною цінністю» [1].

В Україні останнім часом виникло багато різних ситуацій надзвичайного характеру і забезпечити захист прав і свобод на деяких територіях стало неможливим. Спочатку це була окупація та анексія Автономної Республіки Крим, пізніше проведення Антитерористичної операції на сході нашої держави, а з 24 лютого 2022 року - повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України. З цими подіями постало питання забезпечення захисту прав і свобод майбутнього нашої держави і найуразливішої категорії – дітей. З часом ця проблема набуває великої актуальності.

Діти в цей час бачили і стали жертвами окупації, насилля, смертей як близьких їм людей, так і просто оточуючих, руйнувань та еміграції. Вони зазнали багато фізичних та психологічних травм, а деякі стали сиротами. «Дітей втягнуто до участі в бойових діях, частина зазнала фізичного та сексуального насильства, наявні факти примусового переміщення та депортації до російської федерації» [2]. Як бачимо, під час воєнного стану порушуються такі права дітей: право на життя, на здоров'я, бути з сім'єю та серед суспільства, на захист, на освіту, на особистісний розвиток, на свободу, на піклування та щасливе дитинство.

Основою міжнародного захисту прав дитини є Конвенція про права дитини ООН, ухвалена 20 листопада 1989 р. та ратифікована Верховною Радою України 27

лютого 1991 р. [3]. Відповідно до Конвенції, діти як самостійні суб'єкти права повинні виховуватися в «дусі миру, гідності, толерантності, свободи, рівності та солідарності» і адаптуватися до самостійного життя в суспільстві. Вона стала першим міжнародним документом, який найширше закріпив економічні, соціальні, культурні, громадянські та політичні права дітей. На відміну від Декларацій 1924 і 1959 років, Конвенція встановлює чіткі правові норми, які повинні виконувати всі країни, що її ратифікували [4].

Держави-учасниці, в тому числі і наша країна, кожні п'ять років звітують перед Комітетом ООН з прав дитини про роботу, яку вони провели для забезпечення захисту прав дитини, з якими труднощами вони зіткнулися під час реалізації положень Конвенції, обговорюють вирішення проблем. На основі наданої інформації Комітет з прав дитини проводить експертну оцінку та готує рекомендації для кожної держави, зосереджуючись на пріоритетних проблемах та шляхах вирішення. Варто зазначити, що ці доповіді були проведені на спеціальній міжнародній конференції, до якої увійшли міжнародна спільнота експертів, міжнародні та національні організації із захисту прав дитини [5].

Починаючи з 2014 року російською федерацією депортовано понад 234000 українських дітей (діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які зважаючи на хронічні захворювання, проживали в закладах цілодобового перебування). Серед депортованих є і ті, батьки яких або вбиті російськими військовими, або не пройшли «фільтраційні табори». Зазначене є порушенням ст. 49 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни (заборонено здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію) [6] та Конвенції про правові аспекти міжнародного викрадення дітей [7], якою регламентовано захист дітей від їх незаконного переміщення та визначено процедуру щодо повернення дітей, яких незаконно вивозять або утримують, до країни постійного місця проживання. І все це незважаючи на те, що за незаконне викрадення дітей із Кримського півострова російську федерацію виключено із Європейської мережі омбудсманів з прав дитини (ENOC).

Також держава-агресор пришвидшила процес усиновлення українських дітей (95% з яких мають біологічних батьків, тобто не є сиротами) і станом на 2023 рік вже більше 1000 дітей передано під попередню опіку в російські сім'ї. Зазначене є грубим порушенням ст. 8 Конвенції ООН про права дитини (право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання), ст. 9 (держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню) [3].

Для кожної дитини, якої торкнулася ця війна, потрібна допомога в різних сферах. Щоб забезпечити права дітей потрібно об'єднати велику кількість організацій та установ. В першу чергу треба забезпечити фізичну безпеку, адже є ризики через прямі бойові дії, обстріли та інші наслідки збройного конфлікту. Для цього потрібно державі та відповідним органам проводити евакуацію з місць активних бойових дій у безпечніші райони або за кордон, створювати укриття та

спеціальні приміщення для дітей у разі повітряної тривоги чи артилерійських обстрілів. Також дуже важливим є забезпечення доступу до гуманітарної допомоги, медичних послуг та їжі.

Так як діти стають свідками насильства і переживають втрату рідних та близьких їм людей, бачать що їхнє звичне місце проживання зруйноване, їм необхідна психологічна підтримка та реабілітація. Найчастіше наслідками пережитого стають серйозні психічні травми, такі як посттравматичний стресовий розлад, депресія та інші психічні порушення. Цим дітям важливо надати правильну і кваліфіковану психологічну допомогу, організувати спеціальні програми для подолання наслідків травм. Потрібно забезпечити доступ до психологічної допомоги через спеціалізовані клініки, мобільні групи підтримки та телефонні лінії.

Під час збройного конфлікту освітній процес стає майже неможливим через те, що заклади освіти можуть бути зруйнованими, або в цілях безпеки вони є закритими. Але право на освіту є основним правом кожної дитини, воно має бути захищеним навіть у надзвичайних умовах. Для цього можна використовувати онлайн-платформи для дистанційного навчання, які вже функціонують на території України, або створити нові для безперервного освітнього процесу. Гарною ідеєю є облаштування тимчасових навчальних закладів за умовою що діти будуть навчатися у безпеці, також можна використовувати мобільні школи або педагогічні бригади для зручності у разі переміщення або евакуації.

Дуже важливим аспектом є забезпечення дітей медичним обслуговуванням. Для цього потрібний доступ до первинної медичної допомоги, щеплень та лікування інших захворювань. В таких умовах є важливим спеціалізоване лікування дітей, які поранені під час воєнних дій, і обов’язково потрібна реабілітація. Якщо не можливо це зробити на тій території, де ці діти проживають, то потрібно забезпечити їх транспортування до місць, де їм можуть надати спеціальну фахову допомогу.

Діти під час воєнного стану можуть стати жертвами насильства, тортур, експлуатації, торгівлі людьми або насильно притягнуті до ворожого війська. Для недопущення цього потрібно посилити боротьбу із торгівлею дітьми та іншими формами експлуатації, що можуть включати використання дітей як солдатів або сексуальне насильство. Важливим є захист прав дітей-сиріт, що залишилися без батьків через бойові дії, та забезпечити правовим захистом і притулками для дітей, які постраждали від насильства та депортації.

В умовах збройної агресії необхідно забезпечити міжнародний захист прав дітей через всі можливі засоби. Це насамперед співпраця з міжнародними гуманітарними організаціями, такими як UNICEF, Червоний Хрест для надання гуманітарної, медичної та освітньої допомоги. Також забезпечити дотримання міжнародних норм та конвенцій, таких як Конвенція ООН про права дитини, яка визначає права дитини на життя, захист, розвиток та участь у громадському житті навіть в умовах воєнного стану [3].

Держава повинна здійснювати всі необхідні заходи для захисту дітей в

умовах війни. Посилення ефективності діяльності правозахисних органів по боротьбі з порушеннями прав дітей, особливо в умовах евакуації або переміщення, є найпершим етапом в роботі держави. Також важливо організувати тимчасові притулки для дітей, які стали жертвами війни або були розлучені з родинами. Важливим аспектом є забезпечення обов'язкових соціальних виплат для дітей, постраждалих від війни, або вразливих категорій дітей.

Отже, захист прав і свобод дітей в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу і координації зусиль як на національному рівні, так і на міжнародному. Забезпечення безпеки, освіти, медичної допомоги, психологічної підтримки та захисту від насильства є важливими складовими цього процесу. Водночас це потребує зміцнення законодавчої бази, гуманітарної допомоги та активної участі громадянського суспільства і міжнародних організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Дитинство під прицілом: права дитини в умовах збройного конфлікту на сході України: наукове видання /О.А. Біда, А.Б. Блага, А.П. Бущенко, О.А. Мартиненко, П.І. Пархоменко, М.Г. Статкевич, С.В. Тарабанова. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ: КИТ, 2016. 82 с.
3. Конвенція ООН про права дитини: ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 N 789-XII. Київ: Столиця, 1997.
4. Шевченко-Бітенська О.В. Правові механізми Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства: дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса. 2015. 210 с.
5. Ніколайчук С. Захист прав дітей в умовах воєнного стану: проблеми теорії та практики. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 4(119). С.94-105.
6. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
7. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188#Text

Ящур Павло Олександрович,
здобувач вищої освіти бакалавра ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Халюк Сергій Олександрович,
професор кафедри конституційного права та прав людини НАВС,
доктор юридичних наук, доцент

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У СИСТЕМУ НАЦІОНАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯМИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Європейські стандарти відіграють визначну роль у забезпеченні належного контролю за діяльністю органів державної влади, особливо в умовах воєнного стану. Імплементація цих стандартів в українську правову систему є важливим елементом адаптації національного законодавства до європейських принципів прозорості, підзвітності та захисту прав людини. З огляду на воєнний стан, це питання набуває особливої актуальності, оскільки потребує створення дієвої системи стримання та противаг між забезпеченням національної безпеки та збереженням демократичних принципів контролю над владою.

Серед ключових стандартів, що визначають контроль за органами влади в Європі, варто виокремити Європейську конвенцію з прав людини, Рекомендації Ради Європи щодо ефективного функціонування демократичних інститутів та низку документів, які встановлюють стандарти прозорості та підзвітності публічної влади. У 2022 році, в умовах воєнного стану, Україна ратифікувала та внесла зміни до низки нормативно-правових актів, які адаптують ці стандарти до національної правової системи. Так, ухвалений Закон України "Про основи національного спротиву" покликаний забезпечити механізми підзвітності органів влади у сфері оборони та надання їм контролю з боку суспільства [1].

Одним з важливих аспектів імплементації європейських стандартів є забезпечення прозорості діяльності органів влади. У 2022 році Верховна Рада України внесла зміни до Закону "Про доступ до публічної інформації", що дозволяють надавати громадськості обмежений доступ до інформації, яка не має критичного значення для національної безпеки. Це дозволяє дотримуватись вимог прозорості та контролю над владою навіть у кризових ситуаціях. Європейські принципи вимагають забезпечення такої прозорості для того, щоб громадськість могла контролювати дії влади, попри особливі умови, викликані воєнним станом [2].

Окрім цього, у рамках Європейського Союзу діють специфічні вимоги щодо підзвітності органів державної влади, зокрема в питаннях оборонної політики. Під час воєнного стану цей аспект набуває додаткового значення. У 2023 році в Україні

було прийнято Закон "Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення підзвітності та прозорості військового управління", який враховує рекомендації Ради Європи стосовно військової сфери. Цей закон встановлює додаткові механізми парламентського контролю за рішеннями військового керівництва та зобов'язує відповідальні відомства регулярно звітувати перед профільними комітетами Верховної Ради, що є важливим кроком у напрямку відповідності європейським стандартам.

На особливу увагу заслуговує аспект захисту прав людини в умовах воєнного стану. Згідно з Європейською конвенцією з прав людини, навіть у кризових умовах держава повинна забезпечувати дотримання базових прав і свобод громадян. В Україні цей принцип імплементовано через додаткові положення в Законах "Про правовий режим воєнного стану" та "Про захист прав і свобод людини в умовах воєнного стану". Так, українське законодавство зобов’язує органи влади діяти в межах необхідності та неухильно дотримуватись правових норм, що зменшує ризик надмірного використання владних повноважень та їх неконтрольованих рішень [3, с. 294-296].

Інтеграція європейських стандартів також потребує вдосконалення механізмів судового контролю за діяльністю органів державної влади. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував на важливості незалежного судового контролю як гарантії захисту прав людини та законності дій влади. У 2023 році в Україні було внесено зміни до Закону "Про судоустрій і статус суддів", які передбачають пріоритетний розгляд справ, пов’язаних з обмеженням прав і свобод у зв’язку з воєнним станом. Цей крок сприяє швидкому реагуванню на потенційні порушення з боку органів влади та забезпечує доступ громадян до судового захисту, що відповідає європейським принципам правової держави.

Також важливим стандартом є незалежний моніторинг та участь громадськості в контролі за діяльністю державних органів. В Україні, попри складні умови воєнного стану, реалізуються заходи з посилення ролі громадських організацій та ЗМІ у здійсненні контролю. Наприклад, відповідно до Закону "Про суспільне мовлення" у 2022 році були розширені права журналістів на інформування суспільства щодо діяльності державних органів у військових умовах. Також було створено низку незалежних громадських платформ для моніторингу та аналізу дій органів влади у сфері національної безпеки. Це забезпечує дотримання стандартів прозорості та підзвітності та дозволяє громадянам відстежувати дії влади, зберігаючи суспільний контроль у кризовий період [4, с.104-106].

Імплементація європейських стандартів в українську систему контролю за діями органів державної влади в умовах воєнного стану стикається з низкою викликів. Однією з головних проблем є недостатня інституційна спроможність органів влади, зокрема, у сфері забезпечення прозорості та підзвітності. Багато українських державних інституцій стикаються з нестачею ресурсів та кваліфікованих кадрів, що ускладнює належне виконання вимог європейських стандартів. Крім того, у кризовий період воєнного стану збільшується ризик обмеження доступу до інформації, особливо якщо вона стосується безпекових

аспектів, що призводить до послаблення громадського контролю.

Ще одна значна проблема – це недостатня взаємодія між різними рівнями влади та відсутність єдиних, узгоджених підходів до адаптації європейських норм. Наприклад, під час воєнного стану складно швидко налагодити координацію між місцевими та центральними органами влади, що може призводити до конфліктів та дублювання функцій. Бюрократичні бар'єри і довготривалі процедури також ускладнюють адаптацію нових стандартів до реалій воєнного стану.

Для подолання цих викликів важливим є посилення підтримки з боку міжнародних партнерів, які можуть надати технічну та експертну допомогу. Крім того, прискорене впровадження цифрових технологій для забезпечення прозорості та підзвітності державних процесів допоможе покращити доступ до інформації та взаємодію між органами влади та суспільством. Підвищення професійної підготовки державних службовців та більш активне залучення громадських організацій до контролю за дотриманням європейських стандартів також сприятимуть подоланню перешкод і підвищенню ефективності імплементації.

Перспективи подальшої імплементації європейських стандартів у систему національного контролю в умовах воєнного стану в Україні залишаються високими. Системне вдосконалення нормативної бази, розвиток механізмів парламентського та судового контролю, розширення доступу громадян до інформації та забезпечення незалежного моніторингу дозволять Україні досягти стабільного відповідності європейським вимогам навіть у кризові періоди. Водночас повна інтеграція цих стандартів потребує продовження роботи над адаптацією українських правових механізмів до мінливих викликів, особливо в умовах воєнного стану та викликів, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки та демократичного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про основи національного спротиву : закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text (дата звернення: 13.11.2024)

2. Про доступ до публічної інформації : закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text (дата звернення: 13.11.2024)

3. Король С. Я., Семенова С. М., Курбет М. А. (2022). Упровадження звітності про сталий роз-виток в Україні: стан і перспективи в умовах євро-інтеграції. Бізнес-інформ. Вип. 1. С. 294–301. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-1-294-301

4. Моргунов О. А. Шляхи вдосконалення діяльності органів державної влади в умовах воєнного стану / Моргунов О. А., Музичук О. М. // Південноукраїнський правничий часопис. 2023. № 2. С. 104-108. DOI: https://doi.org/10.32850/sulj.2023.2.17

Шуманевська Крістіна Анатоліївна,
здобувач вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Демиденко Володимир Олексійович,
професор кафедри конституційного права та прав людини НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У складний період воєнних випробувань однією з найгостріших проблем для України є доля людей, які змушені були покинути свої домівки через бойові дії та гуманітарну катастрофу на тимчасово окупованих територіях. Особливо важливим у цій ситуації є офіційне визнання їхнього статусу як внутрішньо переміщених осіб, що дозволяє надати необхідну державну підтримку та гарантії.

Внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Забороняється дискримінація внутрішньо переміщених осіб під час здійснення ними будь-яких прав і свобод на підставі, що вони внутрішньо переміщені особи. Водночас, законодавство встановлює низку спеціальних прав і обов’язків для внутрішньо переміщених осіб. Факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, що діє безстроково, крім випадків, передбачених статтею 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Для внутрішньо переміщених осіб також передбачені пільги які можуть допомогти адаптуватися у новому місці після переїзду із зони бойових дій або тимчасово окупованої території, а саме:

1. Взята на облік ВПО, яка не має документів, необхідних для надання статусу безробітного, отримує статус безробітного без вимог, що застосовуються за звичайної процедури є дуже важливим пунктом, оскільки під час вимушеного переїзду люди часто втрачають документи або не мають можливості їх взяти. Це дозволяє швидше отримати соціальну підтримку та почати пошук роботи на новому місці.

2. Припинення самозайнятості ВПО здійснюється за її заявою та спрощеною процедурою (без вимог, що застосовуються за звичайної процедури) за

місцем проживання такої особи у відповідному територіальному органі Державної міграційної служби України, на підставі довідки про взяття на облік ВПО – це також суттєва підтримка, адже багато підприємців були змушені закрити свій бізнес через війну. Відсутність бюрократичних перепон у цьому процесі допомагає людям швидше адаптуватися до нових умов.

3. Взята на облік ВПО має право на забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, на одержання реабілітаційних послуг відповідно до законодавства за місцем проживання.Забезпечення засобами реабілітації особливо актуальне, враховуючи, що серед ВПО є люди з інвалідністю та ті, хто отримав травми внаслідок бойових дій. Можливість отримати такі послуги за місцем проживання спрощує доступ до необхідної допомоги.

4. Заходи щодо забезпечення прийому, проїзду, розміщення та облаштування вимушених переселенців є видатковими зобов'язаннями України та органів місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції щодо забезпечення соціальних прав і гарантій громадян України.

Це не вичерпний перелік пільг, передбачених Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [1] .

ВПО має два шляхи отримання статусу безробітного та відповідної допомоги:

1. Якщо особа вже звільнилася, але не має підтверджуючих документів про звільнення чи трудовий стаж - вона може зареєструватися як безробітна за спрощеною процедурою та отримувати всі належні виплати й соціальні послуги.

2. Якщо особа формально ще працевлаштована на окупованій території чи в зоні бойових дій і не мала змоги звільнитися стандартним шляхом - вона має право:

- Припинити трудовий договір в односторонньому порядку
- Подати відповідну заяву до центру зайнятості за новим місцем проживання
- Після цього отримати статус безробітного та всі передбачені виплати й послуги.

Це значно спрощує процедуру отримання допомоги для ВПО, які були змушені екстрено покинути місце роботи. У разі якщо на місце звільненого працівника працевлаштовано зареєстрованого безробітного з числа внутрішньо переміщених осіб, виплата компенсації продовжується до закінчення встановленого строку збереження гарантій зайнятості з урахуванням положень ч.3 ст. 26 Кодексу законів про працю України. Датою припинення трудового договору є день, наступний за днем подання такої заяви. Центр зайнятості за місцем проживання внутрішньо переміщеної особи у день припинення трудового договору повідомляє про це: роботодавця (будь-якими засобами комунікації, у тому числі електронними); територіальний орган Пенсійного фонду України; територіальний орган Державної податкової служби.

Взята на облік внутрішньо переміщена особа, яка не має документів, необхідних для надання статусу безробітного, отримує статус безробітного без вимог, що застосовуються за звичайної процедури. До отримання документів та відомостей про періоди трудової діяльності, заробітну плату (дохід), страховий

стаж допомога по безробіттю таким особам призначається у мінімальному розмірі, встановленому законодавством на випадок безробіття. Припинення самозайнятості внутрішньо переміщеної особи здійснюється за її заявою та спрощеною процедурою (без вимог, що застосовуються за звичайної процедури) за місцем проживання такої особи у відповідному територіальному органі державної виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), на підставі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи [2].

Гарантії ВПО у сфері соціального страхування на випадок безробіття:

- допомога по безробіттю призначається з першого дня надання статусу безробітного;
- виплата допомоги по безробіттю може здійснюватися без особистого відвідування безробітним, який перебуває на тимчасово окупованій території або на території, на якій ведуться бойові дії, територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, за умови підтвердження безробітним наміру перебування у статусі безробітного будь-якими засобами комунікації, у тому числі електронними, не рідше ніж один раз на 30 календарних днів;
- призначення допомоги по безробіттю внутрішньо переміщеним особам або особам, які перебувають на тимчасово окупованій території або на території, де ведуться бойові дії та які не мають документів про страховий стаж, трудову діяльність, заробітну плату, здійснюється на підставі відомостей: Державному реєстрі фізичних осіб - платників податків; Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань; Державному реєстрі загальнообов’язкового державного соціального страхування; інформаційній системі Державної міграційної служби України та Міністерства внутрішніх справ України; Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб. Порядок надання допомоги по безробіттю врегульовано Законом України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [3].

Пропозиції щодо вдосконалення правового статусу ВПО:

1. Спрощення адміністративних процедур:
   - ✓ остаточне скасування вимоги особистої присутності для оформлення статусу;
   - ✓ повна цифровізація процесів реєстрації та підтвердження статусу ВПО;
   - ✓ уніфікація документів для ВПО;
2. Розширення соціальних гарантій:
   - ✓ збільшення розміру допомоги по безробіттю;
   - ✓ впровадження додаткових програм професійної перепідготовки;
   - ✓ створення спеціальних житлових програм для ВПО;
3. Трудові гарантії:
   - ✓ квотування робочих місць для ВПО;
   - ✓ запровадження податкових пільг для роботодавців, що наймають ВПО;

- ✓ розширення механізмів мікрокредитування для підприємців-ВПО;

У результаті дослідження питання захисту прав внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану можна дійти наступних висновків. Проблема внутрішнього переміщення населення стала одним із найбільших викликів для України під час воєнного стану. Правовий статус ВПО чітко регламентований законодавством, яке визначає їх як громадян України, іноземців або осіб без громадянства, що були змушені покинути місце постійного проживання через збройний конфлікт, тимчасову окупацію чи інші надзвичайні ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text (дата звернення: 18.11.2024).
2. Кодекс законів про працю України. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text (дата звернення: 18.11.2024).
3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14 (дата звернення: 18.11.2024).